DIILO WILDE

Anno Domini Millesimo quingentesimo sexagesimo tertio.

Iáko kárty zgadnąć, y kártowáć

Piechota naprzod, krol przed kotylem stoi

Szostká z wyßnikiem ná osmego godzi

Dwoiá o dziewiśći pokwić się musi

Potym Siodmego do siebie przypuśćić.

Flauum, glans, rubium, viuum:

DES. ERASMI ROTERODAMI DE DUPLICI COPIA VERBORUM ac rerum commentarij duo: multa accessione, nouisq; formulis locupletati.

Addita sunt doctissima cõmentaria M. Veltkirchij, Oratoriæ professoris in schola Vuittebergẽsi.

Basileæ per Nicolaum Bryling.
Anno M. D. LV.

Bien E.IV.20

DES. ERASMVS ROTEROD. IOANNI COLETO DECANO SANcti Pauli apud Londinum. S. D.

On poſſum equidem non uehemēter laudare, Colete, ſingularem iſtā uereq; Chriſtianam animi tuī pietatē, qui conatus tuos omnes, omnia uitæ ſtudia ſemper huc deſtinaris, ut tuis priuatim cōmodis non cōſuleres, ſed ut patriæ, ciuibusq; tuis quamplurimum prodeſſes. Neq; minus admiror iudiciū, qui duas præcipue res delegeris, quibus id cumulatiſſimè conſequi poſſes. Videbas enim ampliſſimū charitatis fructū in eo ſitū eſſe, ſi quis aſſiduis concionibus, ſacraq; doctrina, Chriſtū populariū ſuorū animis inſerat. Quo tu quidē in negocio iā annos complureis uerſaris, non dicā quanta cum laude, quam tu adeò non ſpectas, ut nec admittas: ſed certè magno cum fructu. Quo nomine Paulus, ille tuus alioqui modeſtiſſimus, ſubinde gloriatur, ac ſeſe ſancta quadā inſolentia iactat. Deinde quod proximū exiſtimabas, ludū literarū longè pulcherrimū ac magnificētiſſimū inſtituiſti: ubi ſub electiſſimis ac probatiſſimis præceptoribus, Britānica pubes rudibus ſtatim annis, ſimul & Chriſtū, & optimas imbiberet literas: nimirū grauiter intelligens, & in hac ætate uelut herba, ſpē Reipub. poſitā eſſe, et quanti

referat in omnẽ uitã protinus ab incunabulis opti/
mis imbui. Iam uerò quis non adamet etiam genero
ſam iſtam animi tui celſitudinẽ, ac ſanctam (ut ita
dixerim) ſuperbiam: qui utrunq; hoc in patriã offi
cium ita gratuitum ac ſyncerũ eſſe uolueris, ut nec
ex tot annorũ laborioſiſsimis cõcionibus uel terun
cio factus ſis ditior? cumq; tua ſeminaris ſpiritua/
lia, nullius unquam carnalia meſſueris: & ſcholæ
ſumptus, tam uidelicet ingẽteis, ut ſatrapam quoq;
deterrere poßint, ſolus omneis ferre uolueris. Et
cùm uulgus hominũ nulla in re libentius ſociũ ac/
cerſere ſoleat, tu patrimoniũ, tu cẽſum uniuerſum,
ad hæc domeſticã etiã ſupellectilẽ profundere ma/
luiſti, quàm ullũ mortalẽ in iſtius gloriæ partẽ ad/
mittere. Quæſo quid iſtud eſt aliud quàm in uniuer
ſos tuorum liberos, in uniuerſos ciues animum plus
quàm paternũ gerere? Teipſum ſpolias, ut illos lo/
cupletes. Teipſum nudas, ut illos ornes. Teipſum la
boribus conficis, quò tua ſoboles uegeta ſit in Chri
ſto. Breuiter, totum te impendis, ut illos Chriſto lu/
crifacias. Nimium profectò ſit inuidus, qui talia co
nanti non impenſiſsime faueat. Impius qui reclamet
& obſtrepat. Hoſtis Angliæ, qui non pro ſua uirili
adiumẽti aliquid cõferre ſtudeat. Ego ſane nõ igna
rus, & quantum Angliæ debeã publicè, & quanto
pere tibi priuatim ſim obnoxius, officij mei ſum ar
bitratus, literarũ aliquod munuſculũ in ornamen/
tum ſcholæ tuæ cõferre. Itaq; duos hos nouos de co
pia

pia Cōmentarios, nouæ scholæ nūcupare uisum est: opus uidelicet cùm aptū pueritiæ, tum nō infrugiferum, ni fallor, futurū. Sed quantū habeat eruditiōis, quantumúe sit utilitatis allaturus hic labor meus, aliorū esto iudiciū: Illud uerè mihi sumere possum, argumentū hoc à me primū et excogitatū et proditum fuisse. Nā quod Iulius Pollux Græcus & antiquus author, singularū rerū uocabula per locos digeßit, et synonima quædā ac finitima uelut in aceruos cōgeßit: quis nō uidet q̄ id sit à nostro instituto alienum? Neq; enim Isodoros, Marios aut Philiscos libet commemorare, homines in tantū alienos à copia, ut ne semel quidē quæ sentiūt, latinè poßint efferre. Iā uerò libellus ille qui Ciceroni inscribitur (ego magis ab aliquo Ciceronis studioso, ex illius scriptis collectū arbitror) quæso quid aliud habet quàm tumultuariā paucarū uocū cōgeriē? Nos formulas quasdā copiæ, ceu fontes ostēdere sumus conati. sic ut à generalib. ꝑ gradus ad particulares deuenerimus. Quanq̄ et fateor et doleo huic operi iustā curā defuisse. Siquidē olim rudē materiā in futurū opus cōgesseramus, ad quā expoliendā plurimorū authorū lectiōe uidebā opus fore. Itaq; nō admodū erat animo edere. Verū cū intellexissem quosdā his cōmētarijs insidiari, parūq; abfuisse, quin incastigatißimos etiā ediderint: coactus sum utcunq; emēdatos in lucē emittere. Nā id malū uisum est leuius. Bene uale Colete optime Londini, 1512. 3. Cal. Maias.

PHILIPPVS ENGENTINVS LECTORI.

Fuccarus haud unquàm conuectis undiq; gazis,
Orbe pererrato tot cumulauit opes:
Cum gemmas auriq; modum perquirit inanem,
Et bis Sarrana uellera tincta manu:
Quot simul in chartas modicas congeßit Erasmus
Munera, per longam non peritura diem.
Si malis animum corpus quàm ornare superbum,
Hunc sequere, & totus sordeat ille tibi.

DES.

DES. ERASMI ROTERODAMI DE VERBORVM COPIA COMMENTARIUS primus.

Periculosam esse Copiæ adfectationem. Caput I.

T non est aliud uel admirabilius, uel magnificentius, quàm oratio, diuite quadam sententiarũ uerborumq́; copia, aurei fluminis instar exuberãs: ita res est profectò, quæ non mediocri periculo adfectetur, propterea quòd, iuxta prouerbiũ, Non cuiuis homini contingit adire Corinthũ. Vnde non paucis mortalibus usu uenire uidemus, ut diuinam hanc uirtutẽ sedulò quidẽ, sed parũ feliciter æmulantes, in futilẽ quandã ac deformẽ incidãt loquacitatem, dum inani, citraq́; delectũ congesta uocũ & sententiarũ turba, pariter et rem obscurãt, et miseras auditorũ aures onerãt: adeò ut literatores aliquot hac ipsa de re, si Dijs placet, etiam præcepta tradere conati, nihil aliud assecuti uideãtur, quàm quòd copiã professi, suam prodiderũt inopiã. Quæ quidẽ res nos cõmouit, ut partim è medijs artis rhetoricæ præceptis ad hoc institutũ idonea deligentes,

tes, partim quæ diutino iam dicēdi scribēdiq; usu sumus consecuti, uariaq; plurimorū authorū lectione obseruauimus, accōmodātos, utraq; de Copia rationes aliquot: mox exempla, deniq; formulas cōplures proponeremus: non id quidē conantes, ut libro omnem rē absolutè cōplectamur: sed edito ueluti commentariolo, doctis & studiosis uiam aperuisse contenti, quasiq; syluam quādam operis futuri subministrasse: siue quod solo iuuandi studio ad hoc laboris capessendum adducti, non inuidemus, si penes alium sit uel tota gloria, modo à nobis ad studiosam iuuentutem aliqua manarit utilitas: siue quod grauioribus studijs addicti sumus, quàm ut in his utilißimis quidem illis etiam ad maxima, sed tamen in speciem minutis, uacet permultum operæ collocare.

PRAEFATIO IN COPIAM ERASMI.

QVia non decet ignorare titulum libri quem legis, ideoq; à definitione, qua is explicetur, rectè me incipere puto: inscribitur ergò hoc opus Erasmi, de duplici copia uerborum ac rerum. Verum copia est facultas eiusdem sententiæ, uel rei uariandæ multipliciter, alia atq; alia orationis forma, & argumentorum figurarumq; uarietate. Et hæc quidem copia est duplex, scilicet uerborum & rerum copia. Verborum quidem copia nascitur ex Grammatica: rerum copia nascitur ex Dialectica: sed utriq; suum orationis ornatum & lumen adfert Rhetorica. In primo itaq; commentario à principio in septimum usque caput, reddit Erasmus attentum auditorem à commendatione & laude copiæ. Atque sic emeretur beneuolentiam lectoris, in cuius gratiam & usum utilissima se traditurum præcepta esse de copia utraque promittit. Deinde in capite septimo plenius proponit, & definit utranque copiam, & primaria capita enumerat. Reliqua ergo nobis progredientibus se offerent: adeò, ut superuacuum sit, prolixum huius operis encomium decantare. cuius utilitatem studiosi demū non modò gustabūt, sed plane

abundeq́ haurient, quum ipsi imitatione & sedulo usu tales regulas copiose dicendi sibi fecerint familiares. Nam quæ uel à grammaticis sparsim, uel à nonnullis Dialecticis arguté, uel à multis Rhetoribus prolixè tradita sunt præcepta de copia & promptitudine facilitateq́ dicẽdi, latinè & perspicuè illa Erasmus in unum suum commentarium non solum clarè colligit, uerumetiam exemplis & experimentis comprobat. Quæ docendi ratio maximè quadrat ad iuuenilem captum.

IN CAPVT I.

PRima commendatio copiæ à difficultate, quę enim pulchra sunt difficilia sunt. Incipit autem à comparatione. De laude copiosæ orationis abundè est apud Ciceronem in præfatione oratoris ad Qu. Fratrem, & apud Fabium in fine 12. Adire Corinthum) id est, rem difficilem adsequi, uide Gellium in libro 1. cap. 8. Æmulantes) iuxta illud: Stulti dum uitant uitia, in contraria currunt. Quæ res) id est, difficultas. Rationes) id est regulas. Exẽpla) id est, experientias. Formulas) scilicet synonymiæ. Libro) id est, unico commentario. Omnem rem) scilicet tam latè patentem. Absolute) id est, perfectè. Commentariolo) id est, extemporaneo scripto uel indice. Viam) scilicet ad plura quærenda. Syluam) id est, materiam rudem & impolitam. Manarit) id est, prouenerit. Grauioribus) scilicet theologicis.

A quibus inuenta, et à quibus exercitata Copia. Caput II.

POrrò ne quis hoc inuentum tanquàm neotericũ, ac nuper domi nostræ natum, aspernandum existimet, scias hanc orationis uariandæ rationẽ, ab homine doctißimo pariter et diligẽtißimo Quintiliano locis aliquot leuiter attingi, & nobiles aliquot Sophistas in compendiũ contrahẽdi sermonis, uiam ostendisse. Quod facere nequaquàm poterãt, nisi pariter & explicandi ratione demonstrata. Quorum si libri exstarẽt, aut si, quod admonuit Fabius, ad plenum tradere uoluisset: non admodum futurum erat opus ijs meis præceptiunculis. Accedit ad huius ne-

gotij cõmendationem, quòd neutiquàm piguit uiros omnis doctrinæ principes, diligenter in hoc genere exerceri. Siquidem exstant etiamnum mirabiles aliquot Maronis experiẽtiæ de speculo, de fluuio gelu concreto, de Iride, de Solis exortu, de quatuor anni partibus, de signis cœlestibus. Idẽ satis indicat Apologus ille Aesopicus de Vulpe & Coruo, quem Apuleius mira uerborũ parsimonia perstringit, & eundem plurimis uerbis quàm fusissimè explicat, exercendi uidelicet ostentandiq; ingenij gratia. Sed agè quem tandem possit posthac huius studij pœnitere, qui Ciceronem uideat illum omnis eloquentiæ parentem, adeò huic exercitationi indulsisse, ut cũ Mimo Roscio familiari suo solitus sit cõtẽdere, utrùm ille sæpius eandem sententiam uarijs gestibus effingeret, an ipse per eloquentiæ copiam sermonę diuerso pronunciaret.

IN CAPVT II.

Secunda commendatio & laus Copiæ ab inuentoribus Copiæ, & ab autoribus qui eam exercuerunt, non tantum per lusum, uerùm & seriò in grauibus argumentis iuxtà & minutis. Neotericum) id est, nouitium. Aliquot) ut in 8. lib. cap. 2. & in 10. cap. 1. Nam Quintilianus in eo lib. 10. peculiariter docet & ostendit modum benè discendi & studendi, qua ratione acquiratur uerborum, orationis ac rerum copia, quę fluit ex uerborum & rerum scientia, quam suppeditat multa optimorum authorum lectio. Copiam uerò instruit imitatio & scriptio. Sophistas) scilicet Græcos. Explicandi) scilicet per copiam: quia contrariorum eadem est doctrina. Ad plenum) ut etiam regulas & præcepta de copia ostendisset, non solum exempla. Apuleius) in Floridis. Sed agè) ab authoritate Cic. Gestibus) scilicet corporis, Vt cum Mimo) uide Plutarchum in Cicerone.

Autho-

Authores quemadmodum luserint Copiæ osten tatione. Caput III.

QVid quòd ijdē autores non in palæstra solùm, ue rumetiā in opere serio nōnunquā ostentāda co/ pia luserūt, dū rem eandē nunc ita cohibent, ut adi mere nihil queas: nunc ita locupletāt dilatantq́;, ut nihil poßis adiūgere. Homerus, teste Fabio iuxtà re mirabilis est, tum copia, tum breuitate. Quanquàm in præsenti animus nō est exempla persequi: tamen unum atque alterum ex uno Vergilio proferemus. A quo quid breuius dici potuit, quàm illud: Et cam pos ubi Troia fuit? Paucißimis uerbis, ut ait Ma/ crobius, ciuitatē hausit & absorpsit, ne ruina qui/ dem relicta. Rursum hoc ipsum audiquam copiosè?

Venit summa dies, & ineluctabile fatum
Dardaniæ: fuimus Troes, fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorum: ferus omnia Iuppiter Argos
Transtulit: incensa Danai dominatur in urbe.
O patria, ô diuûm domus Ilium, & inclyta bello
Mœnia Dardanidûm.
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet, aut poßit lachrymis æquare labores?

Quis fons, quis torrens, quod mare tot fluctibus, quot hic uerbis inundauit? Verùm hoc exemplum ad sententiarum copiam magis referendum alicui uideatur. Lusit & uerborum luxurie, cum ait:

Superát ne, & uescitur aura
Aetherea, nec adhuc crudelib. occubat umbris?

Sed hoc Nasoni familiarius est, ita ut eo nomine ta-xatus sit, quòd in copia modum non teneat. At taxa-tus à Seneca, cuius totam dictionem damnant Fa-bius, Suetonius, & Aulus Gellius.

IN CAPVT III.

Palestra) id est, tanquam per lusum. Cohibent) .i. breuiter perstringunt uel efferunt. Locupletant) id est, copiose expli-cant. Teste Fab.) in 10. cap. 1 Quāquàm) quia sigillatim exem-pla indicare et persequi, pertinet ad iustam interpretationem au-thorum, qui breuiter, & qui copiosè scripserint. ut si conferat ui-tas Græcorum & imperatorum ab Æmilio Probo scriptas, cum illis, quas Plutarchus enarrat. Illud) in 3. Æneid. Macrob. in 5. cap. 1. Saturnal. Ne ruina) quia id quod fuit, iam non super est. Hoc ipsum) de excidio Troiæ. Explicat) s. in 2. Æneid. Dies) circunstantia temporis. Fatum ineluctabile) i. excidium uel exitium fatale. 2. circunstantia. Fuimus Troēs) Synonymia, nam idem significant illa tria. Ilium) est indiuiduum. Dardani-dum) .i. Troianorum, & est patronymicum. Ferus omnia) à caussa efficiente, non fuit humanarum uirium tantam excindere urbem, nisi peculieri fato. Ferus) malè propicius. Argos) .i. ad Græcos. Incensa) alia caussa efficiens. O patria) affectus ab ex-clamatione. Quis cladem) amplificatio à signis. Illius noctis) s. qua capta est Troia. Labores) id est, calamitatem. Quis fons) uerba Macrobij. Hic) id est, Vergil. Sententiarum) scilicet, quia continet enumerationem causarum & distributionem. Lu-xuriæ) id est, copia. Superat) id est, superstes'ne est. Vescitur au-ra) Periphrasis sumpta ab effectu uel signo: spirat, quia omne spi-rans uiuit, & omne uiuens spirat. Nec adhuc) Synonymia ex opposito. Sed.) s. uti copia uerborum Nasoni) id est, Ouidio. Non teneat) Exempla huiusmodi uerborum copiæ multa in Metamorph. ubi Ouidius in opere serio, tamen non abstinet ab ostentatione copiæ, ut in 13. lib. in querela Hecubæ. Cuius) id est, Senecæ. Fabius) in 13. cap. 1. ad finem Suetonius) in libello de Rhetorica. Gellius) 12. capite 2.

Quibus uitio data immodica Copia

Caput IIII.

NEque quicquam mea refert, si quibus uel immo-dica uel perperàm adfectata copia uitio data

est

eſt. Nã in Steſichoro Quintilianus notat nimis effuſam, & redundantem copiam: ſed ita notat, ut uitium eſſe fateatur non admodum refugiendum. Aeſchylo probro datur in uetere comœdia, quòd bis idem dixerit ἥκω καὶ κατέρχομαι. Interdũ Seneca uix fert Maronem eundem ſenſum bis aut ter accinentem. Et ne fruſtra longum catalogum recenſeam, non defuerunt qui M. etiam Tullium, ut Aſianum ac redundantem, nimiaq; luxuriantem copia, damnarent. Sed hæc, ut dixi, nihil ad me pertinent, qui quidẽ non quomodo ſcribendũ aut dicendũ ſit, præſcribo, ſed quid ad exercitationem faciat, oſtendo, ubi quis neſcit omnia iuſto maiora eſſe debere. Deinde adoleſcentiam inſtruo, in qua Fabio non diſpliceet orationis luxuries, propterea quòd facilè, quæ ſuperſunt, iudicio reſecentur, quædam etiam ætas ipſa deterat, quum interim tenuitati atque inopiæ nulla ratione mederi queas.

IN CAPVT IIII.

Expolitio à contrario, quod liceat quandoq; liberius etiam uſurpare copiam, præſertim iuueni. Steſichoro) Poetæ Lyrico, qui eſt unus ex antiquis Lyricis, cuius tamen nihil extat. Aeſchylo) Poëtæ Tragico, qui longe poſt Steſichorum fuit, ἥκω καὶ & cæt.) de hoc uide Gellium in 13. cap. 13. ubi citat locum ex Ariſtophane. Aſianum) id eſt, immodicè copioſum, uide Fabium libro 10. cap. 1. & in 12. cap. 10. Fabio) in lib. 10. cap. 3. & 4. & apud Cicer. in primo de Oratore. Tenuitati) id eſt, breuitati nimiæ. Quædam etiam) Sic Cicero in prologo Bruti teſtatur, ſuam orationem caneſcere & quodammodo deferueſcere.

Eiuſdem

Eiusdem artificis esse breuiter & copiose dicere. Caput v.

IAm si qui sunt, quibus usq; adeo placet Menelaus ille Homericus ὁ πολύμυθος, rursum displicet Vlysses fluminis instar hybernis aucti niuibus ruens: si quos impēdio Laconismus ille, et breuiloquētia delectat: ne hi quidē nostro labori debēt obstrepere, quippe quem nec ipsi sint infrugiferum experturi, propterea quod ab eadem ratione proficisci uideatur, ut uel breuissimè dicas, uel copiosissimè. Siquidem quemadmodum argutè Socrates apud Platonem colligit, eiusdē hominis esse scitè seu mentiri, seu uerum dicere: ita nō alius artifex melius ad breuitatem arctabit orationem, quàm qui calleat eandem quàm maximè uaria supellectile locupletare. Nam quantum ad uerborū attinet breuitatē, quis constrictius dixerit, quàm is, cui promptum sit ex immenso uerborum agmine, ex omni figurarum genere, statim deligere, quod sit ad breuitatē accommodatissimum? Rursum quantum ad sententiæ breuitatem, cui magis in manu fuerit rem quàm paucissimis expedire uerbis, quàm qui cognitum ac meditatum habeat, quæ sint in causa præcipua, quasiq; columnæ, quæ proxima, quæ locupletandi negotij gratia sint ascita? Nemo certè citius certiusq; uidebit, quid citra incommodum poßit omitti, quàm is, qui quid quibus modis addi poßit, uiderit.

IN CA-

IN CAPVT V.

Altera expolitio ex contrarijs per exemplum Homericum, de quo Gellius in 7. cap. 14. & admonet hic eiusdem artificis esse breuiter & copiose dicere. Breuem quidem orationem Dialec. disponit, copiosam uero instruit Rhetorica. οὐ πολύμυθος). i. non multiloquus, non uerbosus. Laconismus) id est, breuiloquentia, quali gaudebant Lacones, ut scribit Plutarchus quoque in Lycurgo. Siquidem) probat à χ...ία Socratis. Ascita) hoc dial. est officium, uidere quæ omitti uel non omitti possunt, commodè in tractanda causa.

De stultè affectantibus uel breuitatem, uel Copiam. Caput VII.

QVòd si casu uel huc, uel illuc ducimur: periculū est, ne nobis usu ueniat, quod quibusdam Laconismi κακοζήλοις uidemus euenire: Qui cùm pauca dixerint, tamen in ipsis paucis multa supersunt, ne dicam omnia. Sicut è diuerso imperitis Copiæ adfectatoribus euenit, ut cū immodicè loquaces sint, tamen parum dicant, multa nimirū dictu necessaria prætereuntes. Nostræ igitur præceptiones eò spectabūt, ut ita rei summam quàm paucißimis cōplecti poßis, ut nihil desit: ita Copia dilates, ut nihil redundet tamen: liberumq; tibi sit cognita ratione, uel Laconismum æmulari si libeat, uel Asianam illā exuberantiā imitari, uel Rhodiēsē mediocritatē exprimere.

IN BAPVT VI.

Qui modus in copia sit seruandus, ne aberret in uanam loquentiam & futilem loquacitatem. Huc) ad breuitatem. Illuc) id est, ad copiam κακοζήλοις) id est, adfectatoribus incautis. Ne dicam omnia) quia sunt inepta. Prætereuntes) .s. & tantum superuacua ingerentes. Quàm paucissimis) id est, Dial. Dilates) scilicet rhetorice. Ratione) id est, arte & prudentia. Mediocritatem) quia Rhodium genus dicendi erat medium inter breue & copiosum. Vide Macrob. in lib. 5.

Dupli-

Duplicem esse Copiam. Caput VII.

POrrò, duplicem esse Copiam, non arbitror obscurum esse, uel Fabio declarante, qui inter cæteras Pindari uirtutes præcipuè miratur beatißimam illam rerum uerborumq́; copiam. Quarũ altera consistit in Synonymia, in Heterosi, siue Enallage uocum, in Metaphoris, in mutatione figuræ, in Isodynamijs, reliquisq́; id genus uariandi rationibus. Altera in congerendis, dilatandis, amplificandis argumentis, exemplis, collationibus, similibus, dißimilibus, contrarijs, atq; alijs hoc genus modis, quos suo loco reddemus accuratius, sita est. Hæ quanquã alicubi sic coniunctæ uideri possunt, ut haud facilè dignoscas, ita alteri inseruit altera, ut præceptis potius quàm re atq; usu discretæ uideantur: nos tamen docendi gratia ita separabimus, ut neq; superstitiosius in secando, neq; rursum negligentiæ meritò damnari poßimus.

IN CAPVT VII.

Septimo hoc capite docilem reddit Erasmus lectorem, breuiter & perspicue proponens partitionem totius operis huius & materiæ institutæ, scilicet duplicẽ esse copiã, nempe uerborũ ac rerum. Copia uerborum est prompta facultas eiusdem sententiæ uariandæ multipliciter: & hæc prorsum fluit ex scientia uerborum, quam studioso suppeditant, primùm Grammatica: deinde lectio diligens, obseruatioq́; bonorum, & præcipuè copiosorum authorum: deniq; usus latinè loquendi familiaris & quotidianus. Constat autem hæc prior copia in uerborum delectu potißimum, ut infrà eodem cap. 10. & sequentibus ostendam: quia uerborum alia sunt propria, alia synonyma, alia figurata. Quanquàm sint & aliæ uocabulorum differentiæ. Sicut autem ex literis connexis fiunt syllabæ, ex syllabis fiunt dictio-

nes: ita ex dictionibus componitur oratio perfecta, plenum sensum referens. Cæterum sicut uocabula sunt uaria, ita & oratio. Est autem uniformis, aut multiformis, & uaria: prout oratio alia est breuis, alia longa, pro dicentis arbitrio. Verum ut genere septem sunt capita Copiæ uerborum, de quibus præcipitur. A capite 10. usque in decimum tertium. Primum caput est Synonymia duplex, scilicet uerborum, de qua in capite 10: & sequentibus duobus. & Synonymia constructionis de qua in capite 13. Ad hanc refertur etiam æquipollentia triplex, de qua in capite 14. & sequentibus duobus. Secundum caput est Heterosis uel Enallage partis uel accidentis, de qua infra eodem capite 13. Tertium caput est Metaplasmus, hoc est, schema orthographiæ aut prosodiæ, in uersu usitatius, quàm in prosa. De hac infrà in fine capitis 13. Quartum caput est tropus dictionis, & metaphora cum suis partibus, infrà eodem capite 14. Quintum caput est tropus orationis, ut allegoria, ironia, infrà eodem capite decimooctauo. Sextum caput est schema dictionis primi ordinis, qualia attingit tantum caput 30. Ad cuius finem admonet quoque de connectendis aut resoluendis commatibus, mensuris & periodis. Septimum caput est schema orationis secundi ordinis, qualia item attingit caput 32. quia ut metaplasmi à Grammaticis, ita schemata dictionis & orationis à Rhetoribus tractantur copiosius. Atque septem hæc capita Copiæ uerborum in uniuersum referri possunt ad triplicem synonymiam, scilicet uerborum, constructionis, & figurarum. Nam hæc copia trifariam orationem mutat & uariat: primo commutatis uerbis, secundo commutata constructione, tertio commutatis figuris atque schematibus: quæ tria tamen eandem sententiam referunt alijs & alijs uerbis. Et in hunc modum pro positum habemus breuem indicem primi commentarij. Declarante Fabio) scilicet in libro decimo. cap. 1. Altera.) scilicet uerborum copia. Synonymia.) de qua in cap. 11. & 12. Mutatione fig.) id est, schematibus dict. infra cap. 20. uel in schematibus orationis, infrà cap. 31. Isodynamijs) id est, æquipollentijs, infrà cap. 14. Altera) scilicet rerum copia, Hæ) scilicet, duæ copiæ. In secando) id est, discernendo. Ad finem capitis addita. Copia uerborum nõ auget quidem corpus orationis & materiam, sed tantum uariat, fingitque orationem & uerba: sed copia rerum auget ipsum corpus orationis, & materiam dilatat, prolixiusque explicat.

7 Capita Copiæ verborum
1
2
3
4
5
6
7

Quas ad res conferat hæc exercitatio.
Caput VIII.

NVnc quò studiosa iuuentus propensioribus animis in hoc studium incumbat: quas ad res conducat, paucis aperiemus. Principiò quidē in totum ad phrasim illam nō parum adferet momenti hæc uariandæ orationis exercitatio. Peculiariter autē conferet ad uitandam ταυτολογίαν, uitium cum fœdum, tum odiosum. Ea est eiusdē uerbi aut sermonis iteratio. Neq; rarò usu uenit, ut idē nobis crebrius sit dicendum, Vbi, si destituti copia, aut hæsitabimus, aut κόκκυγος in morē eadem identidem occinemus, neq; poterimus sententiæ colores alios, aliosq́; uultus dare: pariter & ipsi ridiculi erimus, nostram prodentes infantiā, et tædio miseros auditores enecabimus ταυτολογία peior ὁμοιολογία, quemadmodum Fabius ait, quæ nulla uarietatis gratia leuat tædium, estq; tota coloris unius. Quis autē est auribus usq; adeò patientibus, ut uel paulisper ferat orationem ubiq; sui similem? Tantam ubiq; uim habet uarietas, ut nihil omnino tam nitidum sit, quod non squalere uideatur citra huius commendationem. Gaudet ipsa natura uel in primis uarietate, quæ in tam immensa rerum turba nihil usquam reliquit, quod non admirabili quodam uarietatis artificio depinxerit. Et sicut oculi diuersarum aspectu rerum magis detinentur: ita semper animus circūspectat, in quod se ueluti nouum intendat. Cui si cuncta sui similia occurrant un

diq;

diq; tædio protinus auertitur. Atq; ita perit totus simul orationis fructus. Hoc igitur tantũ malum facile uitabit, cui promptũ erit sententiam eandem in plureis formas uertere, quàm Proteus ipse se transformasse dicitur. Neq; uerò mediocriter cõtulerit hæc exercitatio ad extemporalẽ uel dicẽdi, uel scribendi facultatẽ: præstabitq; ne subinde uel hæsitemus attoniti, uel turpiter intersiliamus. Neq; difficile fuerit, uel temere cœptã orationẽ cõmodè ad id, quod uolumus, deflectere tot formulis in procinctu paratis. Præterea in enarrandis authoribus, in uertendis ex aliena lingua libris, in scribẽdo carmine, non parum adiumenti nobis attulerit. Siquidem in ijs, nisi erimus his instructi rationibus, sæpenumero reperiemur aut perplexi, aut duri, aut muti deniq;.

IN CAPVT VIII.

Tertia laus & cõmendatio Copiæ ostenditur hoc capite et ab immensis eius utilitatibus & commodis. Nam utraque copia adfert omnino quatuor utilitates: quia primo copia ualet ad Latinam, emendatam, perspicuam atque ornatam rationem dicendi: & hic finis est ei cum Grammatica & Rhetorica communis. Secundo ualet ad euitanda elocutionis, hoc est, uerborum atq; rerum uicia. Tertio ualet ad extemporalem facundiam facilem & emendatam acquirendam, cuius est plurimum usus in scholasticis, ferijs, & forensibus quoque negotijs, & quę facultas magnam laudem cum dignitate adfert dicendi, ut Fabius in 10. capite ultimo indicat. Quarto ualet ad exponendos & intelligendos authores. Ad hæc ergo quatuor studiosis necessaria est utraque Copia, id quod uerbosius paulo iam libet explicare, cum requirat hoc præsentis capitis materia. Latinitas consistit in uerbis proprijs & significantibus, & in Grammatica, congrua'que uerborum constructione. Perspicuitas constat item proprietate, & facili, æqualibi'que compositione sermonis, secundum commata, membra & periodos:

 de

de qua infrà eodem,in fine capitis 30.& Fab.in 8.cap.22.Ornatus uero est in figuris Grammaticis & Rhetoricis,de quo Fabius in 8.cap.3. & sequentibus. & hæc tria,ut dixi,spectant ad primam utilitatem Copiæ.Porrò uicia in oratione sunt aut rerũ aut uerborũ. Vicia rerum,hoc est, inuentionis, cum sint quidẽ innumera,tamen his sex generibus comprehendũtur:quæ sunt, falsum,stultum,contrarium, commune, superuacuum, ineptum. De his Fabius in 3.cap. 3. Atq; hæc rerum uicia cauere docet Dialectica,aperiens locos sophisticos,quibus incautiores decipiuntur:sed cauti ex his se facilè explicant,discernentes inter uerum & falsum,inter certa & dubia. Huc etiam requiritur certa scientia rerum petita ex philosophia,secundum illud Horatij.

Scribendi rectè sapere est principium & fons.
Rem tibi Socraticæ poterunt ostendere chartæ:
Et quid sit pulchrum,quid turpe,quid utile,quod non.

Verborum deinde uitia referuntur in hæc tria genera,scilicet,barbarum,obscurum,& inordinatum: quæ genera pugnant cum tribus uirtutibus orationis:quia latinitati barbarum,perspicuitati obscurum,ornatui inornatum opponitur,quod appellant quidam inordinatum. Verum species horum trium generum uiciosorum, à Grammat. & Rhetorib. certo numero collectæ sunt uiginti septem circiter,& descriptæ, ut facilius deuitentur agnitæ. Barbari itaq; species sunt tres,ita ut primum elocutionis uitium sit barbarismus,error in orthographia, prosodia,uel etymologia. secundũ, βαρβαρολέξις, hoc est, cum barbara & peregrina uel inusitata dictio inseritur orationi. Tertium, solœcismus, hoc est,incongrua oratio,peccans contra regulas Grammat.& latinitatis,ut supplico te, & adiuuo tibi.De his uide Gellium in 5.capite 20. & in 13. cap.6. Suntq; hæc peculiariter pueris eruenda atque uitanda, quæ Grammatica docet cauere,& emendata loquendi consuetudo. Opponitur autem barbaro,ut dixi,latinitas, prima orationis uirtus,de qua Fab.in 1. cap.5.& in sequentibus duobus. & in 8. cap.1. ubi docet,latinitatem constare his quatuor,regula,analogia,authoritate,& consuetudine. Obscuri autem, quod & inordinatum dici potest,species diuerso modo numerantur ab eruditis, sed parum admodum refert.Sunt ergo uulgo decem obscuri species, ut elocutionis quartum uitium sit improprietas: ut,Habeo tibi fidem: pro seruo tibi fidem cum significet proprie,credo tibi:ut, Dare uerba,pro loqui, cum significet uerbis decipere & circunducere. Quintum est ambiguitas, æquiuocatio uerbi aut orationis:ut, dicunt Vergilium uidisse Ciceronem.Hic nescias utrum Cicero Vergiliũ,an Vergilius Ciceronẽ uiderit: & de utroq;

horum uiciorum docetur in locis sophisticis. Sextum, hyperbaton, perplexitas, id est, impedita & confusa constructio, uel iusto longior, qualem facere solent imperiti adfectatores periodorum: tametsi nec Liuius quandoque, nec alij probati autores abstinent ab hyperbatis, quos tamen excusat autoritas. Septimum, pleonasmus, superfluitas: ut, oculis uideo uenientem. ut, pedibus ambulat. In quod aberrant ferè qui immodicè utuntur periphrasi. Octauum, περισσολογία, id est, superuacuum uel nimium: Pleonasmo adfine uicium, nisi quod uerbis solet fieri pluribus, à quo nec Ouidius abstinet alicubi: sed cum gratia utitur, præsertim in mouendis adfectibus, ut in commiseratione, in dolore, in luctu: quia dolor & adfectus facit disertos atque uerbosos. Vide querelam Hecubæ in 13. Metamor. Nonum, ταυτολογία: nugatio, hoc est, inutilis repetitio eiusdem uerbi uel constructionis, quæ sæpè ingeminatur magno audientium fastidio, id quod aridis & inexercitatis plerunque accidit, ut eadem per eadem dicant, & eandem quasi cantilenam recantitent. chordaque oberrent eadem. Decimum, περιεργία, curiositas, quæ & λεπτολογία, id est, futilitas uocatur, cum de re nihili & in sententia leuicula multum uerborum absumimus, nimisque futiliter immoramur, id quod copiam malè adfectantibus est ualdè obuium: tametsi & Homerus & Ouidius cum gratia sæpè immorentur leuiculis aliquantò curiosius describēdis, ut in 5. Iliados, ubi describitur currus Iunonis, & alibi. Vndecimum, μακρολογία, gratulitas, cum tota oratio uel aliqua sententia fit iusto longior, ut audientem fatiget: sicut, Non missura cutem nisi plena cruoris hirudo fit. Apuleius immodicè garrulus est in fabella ψύχης, tametsi ea requirit allegoriam. Duodecimum, ἔκλειψις, id est, defectus, cum necessaria dictio sententiæ deest, ita ut perfectum sensum non referat, quale est in Vergil. 3. Æneid. Quem tibi iam Troia, &c. Qualia multa in epistolis ad Atticum deprehenduntur, ubi sæpè Cicero maluit obscurius significare quid suo Attico. Decimumtertium, βραχυλογία, concisum, cum de re graui nimis breuiter & angustè loquimur, quæ longiorem & apertiorem requirebat sermonem. Ab hac non abstinet sæpè Plinius maior, estque hæc familiaris Symmacho rhetori, & Ausonio in epistolis. Atque hæ sunt decem species obscuritatis, cui opponitur secunda uirtus orationis perspicuitas, constans proprietate, sensu, & compositione, ut docet Fabius in 8. cap. 2. Cæterum inornati species sunt 14. breuiter describendo. Decimumquartum elocutionis uicium est, ταπείνωσις, humilitas, cum ineptè uocabulum sordidum, & iacentem seruilemque sententiam tribuimus rei honestæ atque graui: ut si

quis principi humilē sordidumq́ titulū tribuat, appellans eum pastorem suarum ouium. Decimumquintū uitium est μείωσις, diminutio, superiori uicio adfinis, nisi quod plurib. uerbis fiat, ubi de re magna & ardua est iusto tenuior & simplicior oratio, quàm res ea ferat: utpote, si quis materiam grandem & splendidam sermone quotidiano & iacente, seruiliq́ proferat, ut Sophistæ de rebus arduis minuta & humili oratione nugantur. Sic Vergil. in exordio quartæ eclogæ excusat tenuitatem sermonis Bucolici in argumento grandiore. Decimumsextum βομφιολογία, tumiditas, contraria μείωσι, ubi res tenues & leuiculæ efferuntur adfectata, tumida & speciosa, nimisq́ magnifica oratione: ut si quis ad amicum in epistolio, uel ad rusticos & indoctos splendidis nugetur periodis, quod uicium sic irridet Horatius in Arte:

Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu?
Parturient montes, nascetur ridiculus mus.

Talem quidem tumiditatē, & orationis fastum Comici pro decoro personæ suis militibus & parasitis tribuunt. Decimumseptimum, Asiatismus, id est, Asianum genus orationis immodicum uerbis & figuris, sed rebus inane: de quo uide Ciceronem in fine Bruti, & Fabium in 12. cap. 10. Decimumoctauū αἰσχρολογία, turpiloquium, cum à rei turpis uocabulo proprio, & ab oratione fœda non abstinetur, quæ res turpis, uel dissimulanda uel circumloquenda erat, quo uicio laborant Cynici, qui tegenda & turpia palàm proferebant, & in propatulo agebant contra sermonis & pudoris decorum: ut Cicero in 1. Offic. docet capite de temperantia. Sic & Martialis, Catullus, Ausonius à turpiloquio non abstinent. Decimumnonum, κακέμφατον, uel κακοφωνία, id est, absurditas, uel absonum, cum duriter & confragose inter se cohærent, & colliduntur stridentq́ literæ & syllabæ, & uitium hoc prosodiæ est in uersu maximè cauendum, nisi ubi res tumultuosior requirit talem asperitatem: ut,

Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum.

Item in illo loco Ennij apud Ciceronem pro Murena: Spernitur orator &c. (Rem repetunt regnumq́ petunt, uadunt solida ui. Et talis κακοφωνια sæpe est apud Horatium in Hexametris, ubi uersus duriuscule sonāt. Maluit enim ille simplicitatem orationis captare, quàm sonoritati uersuum indulgere. Sic & Ciceroniani uersus sæpe duriuscule sonant. Huc refert illas ingeminationes earundem syllabarum uel literarum: ut, O Tite tute Tati tibi tanta tyranne tulisti.

Item. Carmina clarisonis caluis cantate Camœnæ. Et similia uitia iterationis, tam in prosa quàm in uersu cauenda. Vigesimum

ſimum. κακοζηλία, mala adfectatio, ſi quis adfectet eam orationem cui non ſit par, neq; adſuetus, quod euenit inexercitatis in imitatione ſpeciali. Vigeſimum primum, ἀσχηματιστόν, id eſt, incomptum, cùm oratio omni ornatu uerborum & figurarum caret: qualis eſt ſermo Sophiſtarum. uel contra, cum oratio inepte eſt figurata, figuris nihil ad rem facientibus: nam in uitium ducit culpæ fuga, ſi caret arte. Viceſimum ſecundum, ὁμοιολογία, intrè tædioſum uitium quod uocatur putidum, omnibus figuris & adfectatione carens, nihil habens uarietatis, aut ſuauitatis. Eodem ducitur ſemper tenore, ſicut cantilena aliqua tædioſior, neq; numeris neq; ſonis diſtincta probè & uariata, eſt'q; ſu periodi ſinitimum, & ſequenti contrarium. Viceſimum tertium, ποικιλολογία, coloratum putido contrarium uitium, ubi nihil in oratione rectum aut proprium eſt, ſed omnia immodicè figurata, & ſicut uerſicolor ueſtis, ſcurriliter picturata, et confuſa ſunt. Talis fere eſt ſermo Apuleianus, atq; hoc idem uocatur aliâs immodicè floridum, eò quod puerilitet & effoeminatè floſculis figurarum immodicis, & lericulis ludat atq; hoc irridetur bellè à Lucilio poeta apud Cic. in Oratore perfecto:

Et lepidè λέξεις compoſtæ ut teſſerulæ omnes,
Arte pauimento atq; emblemate uermiculato.

Viceſimum quartum, σαρκισμός. i. Miſcella, eſt cōmixtio inepta ſermonis ex uarijs linguis & idiomatibus confuſa: ut ſi quis Græcas figuras, aut Germanica idiomata, uel barbaros idiotiſmos orationi Latinæ commiſceat, id quod mali interpretes ſæpè faciunt. Item ſi quis poeticas figuras orationi proſæ temerè adſuat. Viceſimum quintum, ἀρρυθμόν, fractum genus dicendi orationis, eſt oratio prorſum carens numeris & compoſitione tolerabili: ut ſi quis merè breuibus breuia, aut merè longis longa continuet, aut perpetuis commatibus tinniat, uel continuata membris increpet, uel perpetuis periodis incedat pompoſe. De quo uitio Fabius in 9. capite 4. Et Cicero in oratore perfecto præcipit. Etenim quædam temperatura ſyllabarum eſt facienda, quam & aures mediocriter purgatæ ſentiant, & probent, ut Pontanus ſcribit in opere de Euphonia. Viceſimum ſextum, κακοσύνθετον incompoſitum, ubi uerba male congeruntur, peiuſq; cohærent, alioqui bona, ſi in loco ponerentur. Vigeſimumſeptimum & ultimum, ἀνοικονόμητον, indiſtinctū ſuperiori adfine uitium, peccans contra decorum orationis, & diſpoſitionis, in qua nulla eſt œconomia, ſed omnia confuſa ſurſum deorſumq; miſcentur: & fit plerunq; uerbis pluribus in oratione lōga, quę caret arte & ordine, neq; habet diſpoſitionē

artificialem, neq; naturalem. Et in summa, cum uerba & oratio malè rebus conueniunt. Et contra hoc uitium scriptus est ferè totus liber de arte. Atq; hæ sunt quatuordecim species inordinati. Habes itaq; breuiter admodum descripta uiginti septem orationis uitia, tametsi quidam in rebus etiam peccant. Quia uerò apud probatos autores aliquando huiusmodi uitia inueniuntur, nihil admodum eleuat scriptorum autoritatem, quæ facilè ista in uirtutes mutare potest. Habetur enim probata autoritas pro arte & lege. Nobis autem talis autoritas & licentia non conceditur, qui ueterem & emẽdatam loquendi rationem mutare nullo iure possumus. Nunc quo studiosa.) Cõmendatio Copiæ à causa finali, & ab usu. Vtilia sunt discenda.) Scientia Copiæ est utilis: ergo scientia Copiæ est discenda. In prócinctu.) Id est, in promptu: est metaphora ab armatura militari.

Quibus exercendi rationibus hæc facultas paretur. Cap. IX.

DEinceps, quibus exercitationibus hæc paretur facultas, reliquum est ut paucis admoneamus. Præceptis diligẽter memoriæ mãdatis, sæpius ex industria sententias quasdã sumamus, easq; uersemus quàm numerosissimè, quemadmodũ monet Fabius. Velut eadem, inquiens, cera aliæ atque aliæ formæ duci solẽt. Is porrò labor uberiorem adferet frugẽ, si compluscali inter se conflictentur uel uoce, uel scripto, proposito in mediũ themate. Tum enim mutuis inuentis adiuuabuntur singuli, & uelut ansa præbita, plura quisq; inueniet. Deinde totũ aliquod argumentum pluribus tractabimus modis. Qua quidem in re conueniet Milonis illius Crotoniatæ solertiam imitari, ut principio bis, deinde ter, deinceps sæpius ac sæpius uertẽdo, ad eam facultatẽ proficiamus, ut iam sine negocio centies ac ducenties uariare possimus. Ad hæc, uertẽdis Græcis autoribus

non

Modi, uer[illegible] qui hæc acquiritur Copiæ facultas

non mediocriter augebimus ſermonis copiam: propterea quod hæc lingua rerum uerborumq́; ditiſsima eſt. Fuerit autē utilius interdū paraphraſi quoq; cum illis certare. Profuerit plurimum carmina poëtarum oratione proſa retexere: rurſum orationem ſolutam numeris adſtringere: atq; idem argumentū in aliud atq; aliud carminis genus trāsfundere. Magnopere iuuabit & illud, ſi eum locum qui maximè uidebitur ſcatere copia, ex autore quopiam æmulemur, & eum noſtro marte uel æquare, uel etiam ſuperare contendamus. Præcipuam autem utilitatem adferet, ſi bonos authores nocturna diurnáq; manu uerſabimus, potiſsimū hos, qui copiam dicendi præcelluerunt: cuiuſmodi ſunt Cicero, Aulus Gellius, Apuleius: atq; in his uigilantibus oculis figuras omneis obſeruemus, obſeruatas memoria recondamus, reconditas imitemur, crebráq; uſurpatione conſueſcamus habere in promptu.

IN CAPVT IX.

Vltima commendatio Copiæ à cauſis efficientibus, & ab inſtrumentis quibus ea comparatur. Præſcribit autem Eraſmus hoc nono capite rationes quaſdam & modos octo, quibus utraque copia præcipuè acquirit. Quales etiā Fabius in 10. cap. 5. indicat, quibus modis exerceatur ſcriptio atq; ſtylus, unde maxima naſcitur copia. Præceptis.) primus modus. Verſemus.) id eſt, uariemus, ſecundum ſynonymiam & formulas. Is porrò) Secundus modus certare copia cum alijs ſtudioſis. Conflictentur.) id eſt, certent. Themate:) ſcilicet uariando. Anſa.) id eſt, occaſione, materia quærendi. Deinde.) Tertius modus orationem iuſtam uariare, & idem argumentum diuerſe tractare. Milonis illius Crotoniatæ.) ſcilicet robuſti luctatoris, qui primum portauerat uitulum, deinde iuuencum, poſtea & bouem portare

potuit per consuetudinem adiutus. Deinde uertendis.) Quartus modus uertere Græca aut uernacula in Latinum. Propterea quod & cæt.) Quia in lingua nostra uernacula sumus alioqui promptiores, magisq́; uerbosi. Profuerit igitur præscribere argumenta in nostrate lingua, & ea Latine uertere. Fueris autem.) Quintus modus paraphrasi, id est, liberiori & copiosiori expositione ludere, præsertim in locis poeticis, uel alioqui uberioribus. Profuerit plurimum.) Sextus modus resoluere uersus in prosam: & contra, ligare prosam uersibus. Retexere.) id est, resoluere: ita tamen ne figuras poeticas solutæ orationi inseras imprudenter & licenter, quia phrasis utriusq; orationis obseruari debet. Numeris.) id est, uersibus. Magnopere.) Septimus modus certare copia cum authoribus alioqui copiosissimis. Scatere.) id est, abundare. Metaphora est à fontibus sumpta. Nostro Marte.) id est, ingenio & stylo. Præcipuam autem.) Octauus modus, legere & imitari copiosiores authores. Atq; hæc sunt octo exercitamenta, quibus copiæ usus & praxis comparatur.) Versabimus.) scilicet et imitabimur. Cic.) in utraq; copia. Aulus Gellius.) in copia uerborum. Apuleius.) scilicet in rerum copia: quia phrasis Apuleiana non est imitanda, sed mixta ex nouo est & antiquario genere dicendi. Figuras.) scilicet uerborum orationis & rerum. Vsurpatione.) id est, usu & consuetudine bene loquendi ac scribendi. In promptu.) id est, ut ijs utamur quoties sit opus.

Prima præceptio de copia.
Caput x.

Hæc quasi præfati, superest ut ad præceptionum traditionem accingamur: tametsi & ipsa quæ diximus, præcepta quædam uideri queunt. Videmur autem non absurdè facturi, si præceptiones hinc auspicemur, ut præmoneamus, Copiæ candidato in primis esse curandum, ut apta, ut Latina, ut elegans, ut pura sit oratio. Neq; quicquam existimet ad copiam pertinere, quod abhorreat à linguæ Romanæ castimonia. Elegantia partim sita est in uerbis receptis ab autho-

authoribus idoneis: partim in adcommodando, partim in cõpositione. Exemplũ primi fuerit, ut si quis pijßimum dicat. Quod uerbum (teste Cicerone) Latinis auribus inauditum est. Quanquàm & hoc reperitur apud autores haudquaquam reijciendos. In huius igitur locũ substituere licet quoduis uerbum barbarum aut solœcum. Veluti si quis dicat, auisare pro præmonere. Barbaries autẽ etiam uitiosa scriptura aut pronunciatione cõmittitur. Vt si quis docere sonet prima acuta, aut Christũ dicat Cristum, aut percã, parcã, aut lego priore producta. Secundi exemplum fuerit, si quis ita loquatur: dedit mihi licentiam abeũdi, pro eo quod est, fecit mihi potestatem abeundi. Hic nulla est uox non Latina, sed in abusu uitiũ est. Potestas enim generale nomẽ est ad omnem facultatem: Licentia uergit in malũ. Hîc igitur peccatur in perperam adcommodando uocem: ueluti si quis dicat compilare, pro colligere. Latina uox est compilare, sed in alium sensum: significat enim furto spoliare. Horat. Serui fugiẽtes cõpilant domi nos. Item: Ne me Chrysippi scrinia lippi compilasse putes. Tertium genus huic simillimũ est, cùm uoces bonas malè connectimus: ueluti si quis eodem sensu dicat, iniuriam dedit, quo damnum dedit. Nam dare damnum eleganter dicitur. Facere autẽ iniuriã dicitur qui lædit, non dare iniuriam. Dare malum, Latinè dicitur, dare iacturam aut dolorem, non rectè dicitur. Facere iacturam, emendate dicitur, qui-

dam

dammum patitur: facere infamiam, qui infamia adfi-citur non rectè. Facere iniuriã qui lædit, Latinè di-citur: facere contumeliã M. Tullius Latinis usitatũ esse negat, quanquã hæc sermonis forma apud Plautum, Terentiũ, aliosq; probatos autores reperitur: et fieri, potest, ut ætate Ciceronis abierit in desuetudinem. Accepit iniuriã, probè dicitur, qui adfectus est iniuria: accepit contumeliam, non ausim dicere. Facere æs alienum dicitur, qui contrahit debita, ut facere uorsuram, qui creditorẽ mutat. At nõ rectè ad eum sensum diceretur facere inuidiam, aut simultatem, qui eam conflat sibi. Aedes uitium fecerunt, quæ ex sese corruptæ sunt. Rimas fecerũt, nõ ausim dicere, quũ rimas agere Latinè dicãtur. Sic facere stipendium, rectè dicitur, qui militat stipẽdio. Facere salarium nõ item. Fecit sui copiam, rectè dicitur, dedit sui copiam, nõ ausim dicere, quum tamen eleganter dixerit Vergil. Et coràm data copia fandi. At fecit spem, ac dedit spẽ, utrunq; Latinè dicitur. Interdum uox non in loco posita, uitiat orationem. Quod genus: Quid sibi uult hic homo, recte dicitur Quid sibi uult hic mortalis, inepte diceretur. Sed ad rẽ: quod est uestis nostro corpori, id est sentẽtijs elocutio. Neq; enim aliter quàm forma dignitasq; corporis, cultu habituq;, itidem & sententia uerbis uel cõmendatur, uel deturpatur. Itaq; plurimùm errant, qui nihil arbitrãtur interesse, quib. uerbis quæ res efferatur, modo utcũq; possit intelligi. Neq; di-

uersa

uersa est cõmutandæ uestis, & orationis uariandæ ratio. Sit igitur prima curarũ, ne uestis aut sordida sit, aut parũ apta corpori, aut perperã composita: Nam indignũ fuerit, si forma per se bona uestis, sordibus obfuscata, displiceat. Et ridiculũ sit, si uir muliebri amictu prodeat in publicum. Et fœdũ, si quis præpostera atq; inuersa cõspiciatur. Quare si quis copiam adfectare uelit, priusquam linguæ Latinæ munditiem sibi compararit, is meo quidem iudicio non minus ridicule fecerit, quàm si quis pauper, cui nec unica sit uestis quam sine magno pudore poßit induere, subinde mutato uestitu, alijs atq; alijs pannis obsitus in forum prodeat, ambitiose mendicitatem suam ostentans pro opibus. Hîc quo sæpius id fecerit, an non hoc uidebitur insanior? Videbitur opinor. Atqui nihilominus absurde faciunt isti quidã adfectatores Copiæ, qui cum ne semel quidẽ poßint id quod sentiunt, mundis uerbis efferre, tamẽ perinde quasi pudeat eos parum balbos uideri, ita balbutiem suam alijs atq; alijs modis reddunt balbitiorẽ: quasiq; certamen ipsi secum sumpserint, ut quàm poßit barbarißime dici, dicant. Volo ego multijugã esse domus opulentæ supellectilẽ: sed totam elegantem esse uolo, ne mihi salignis ficulnis ac Samijs uasculis omnia sint referta. Volo in splendido conuiuio diuersa ciborum genera proponi: sed quis ferat, si quis centum adponat eduliorum formas, quorum nullum sit quod non nauseam moueat? Hæc non

temere

temere pluribus uerbis admonui, quod exploratam habeam omnium mortalium præcipitem audaciam, qui præteritis fundamentis, statim & illotis (quod aiunt) pedibus, ad summa malunt festinare. Neq; multò leuius peccant, qui sordida miscentes elegantibus, purpuram pannis deturpant, ac uitrea gemmis intertexunt, atticisq; bellarijs iungunt alliata. Nunc uariãdi formulas proponemus, eas nimirum, quæ ad uerborum pertinent copiam.

IN CAPVT X.

Hactenus quædam præfatus in laudem & ratione utriusq; copiæ, iam hinc præcepta copię uerborũ incipit tradere, quorum primum est de uerborum delectu agẽdo: nam ea partim singula, partim in constructione coniuncta & complexa oportet expendere & dijudicare, an sint Latina, propria, perspicua, congrua, bene figurata, ut infrà capite proximo dicam: hunc delectum agere docet affatim Valla in libris Elegantiarum, & Hadrianus Cardinalis, item dictionarij Latini ac probati, quales sunt Varro, Marcellus, Pompeius, & Perottus: atq; probati commentarij, ut Seruius, Donatus. Et in summa, hic admonet perdiscendam esse Grammaticam, Etymologiam, & Syntaxim, sine qua quicquid superstruxeris, prorsum corruet. Præfati) scilicet de utilitate copiæ utriusq;. Præceptionum) scilicet de uerborum copia. Vt apta & Latina) id est, ut habeat uerborum singulorum & coniunctorum intellectum & delectum, quia, non cognitis partibus, impossibile est totum cognosci. Castimonia.) id est, latinitate. Elegantia.) id est, latinitas. Receptis.) id est, usitatis. Idoneis) id est, commodis, bonis. In accommodando.) id est, in proprietate & consuetudine, scilicet ut uerba habeant propriam constructionem & usitatam. In compositione) id est, in phrasi & idiomate. Primi) scilicet de latinitate. Secundi.) scilicet de propria & usitata constructione. Tertij.) de phrasi. Cicerone.) scilicet in secunda Philippica. Sed ad rem.) expolitio præcepti primi à simili de uestitu & habitu corporis, quia res uestiuntur uerbis & oratione, sicut corpus ueste ornatur. Deturpatur.) id est, deformatur. Quare.) ac

commo-

Accommodatio similitudinis. Linguae munditiem.) id est artem grammaticam & Latinitatem. Hic.) id est, mendicus. Mundis.) id est, grammaticis & latinis. Balbutiem.) & barbariem. Volo ego.) expolitio ab alijs similibus & allegorijs. Fundamentis.) id est, grammaticis & Latinitatis. Malunt.) scilicet per ambitionem.

Prima uariandi ratio per Synonymiam. Caput XI.

PRima igitur ac simplicißima uariandi ratio in his uerbis sita est, quae diuersa cùm sint, eandem omnino rem declarãt: ita ut ad significationẽ nihil referat, hoc an illo mauis uti. Quae quidem Synonyma Grammaticis dicũtur: contraria his, quae dicuntur Homonyma: illa quidẽ audẽt dicere aequiuoca, haec uniuoca: licet haec cognomina iuxta dialecticos magis congruant rebus ipsis, quàm uocabulis: nam uoces diuersas rem eandem significantes rectius dicemus ἰσοδυναμοῦντα, et his contraria πολυσήμα: prioris generis sunt, ensis gladius, domus aedes, codex liber, forma decor pulchritudo. Horum itaq; maxima uis undecunq; è bonis authoribus contrahenda, uaria cõparanda supellex, & (ut Fabius ait) diuitiae quaedã extruẽdae, quibus ubicunq; desideratũ erit, poßit nobis cõstare uerborũ copia. Neq; sat erit huiusmodi uocũ mũdum, copiõsum, ac penũ diuitẽ parasse, nisi non solùm in prõptu, uerumetiã in conspectu habeas, ut protinus uel nõ quaesita, sese ostẽdant oculis. Qua tamẽ in re illud in primis cauendũ, ne, quod quidã faciunt, citra delectum uelut ex aceruo quicquid primũ occurrerit, quolibet loco dicamus.

Pri-

Primum enim uix usquam duo uerba reperies adeò ἰσοδυναμοῦντα, quin aliquo discrimine dißideāt. Nam quid tam idem significat, quàm homines & mortales? Et tamē qui paßim omneis mortales, pro omnes homines dixit græco isto notatus est prouerbio, τὸ ἐν φακῇ μύρον, id est, In lenticula unguentū. Et alicubi literæ & epistola rem eandem significāt, alicubi diuersas. Tum ut demus in significatu nihil omnino discriminis esse, tamen sunt alia alijs honestiora, sublimiora, nitidiora, iucūdiora, uehemētiora, uocaliora, ad cōpositionē magis concinna. Proinde dicturo delectus adhibendus, ut ex omnibus optima sumat. In promendo iudicium requiritur, in cōdendo sedulitas. Vt iudices, præstabit diligenter obseruata sermonis elegantia, proprietasq;. Vt quàm plurima recondas, omnis generis autorū aßidua lectio dabit. Siquidem alijs uerbis multa eloquuntur Poetæ, alijs oratores. Sunt & ætatibus ac seculis sua quædam peculiaria uocabula. Quin ijdem etiam scriptores rem eandē sæpenumero diuersis modis efferunt. Primùm igitur ex omni scriptorū genera uerba quàm optima seligenda: Deinde qualicunq; erunt, tamen in congeriem addētur: neq; uox ulla reijcienda quæ modo apud scriptorē non omnino peßimum reperiatur. Nullum enim uerbū est, quod non alicubi sit optimum. Proinde quantumuis erit humile, inusitatum, poeticum, priscum, nouum, obsoletum, durum, barbarum, ac peregrinum, tamen in suo ueluti gre-

genidoq; reponatur, ut si quãdo uenerit usus, tum accerseatur. Quod si uerebimur ne uerbi aut nouitas aut uetustas aures offendat, rectũ erit Fabij uti cõsilio, ut meminerimus προεπιπλήττειν. Id fiet ijs sermè rationib. Cato librorũ helluo, si tamẽ eo uerbo fas est uti in re tã præclara. Ipsissimus, ut Plauti more loquar. Cur enim nõ utar Ennianis uerbis? Nam Horatiano uerbo libẽter utimur. Sic enim isti neoterici loquũtur. Agnoscis castrense uerbũ, ut Poetæ loquũtur, ut prisci loquebantur, ut dicam antiquè. Si sic loqui licet, si mihi permittis uulgato more loqui, dicam enim Græcè quò dicam melius. Idem faciundum in his uerbis quæ uocãtur κακέμφατα, hoc est, quæ uergunt ad obscœnæ rei significationem.

SORDIDA.

Sordida igitur sunt, quæ humiliora uidebuntur, quàm pro rei dignitate: ueluti si quis amicũ ac familiarẽ cõgerronẽ appellet, Literarũ auidũ helluonem. Nam acetũ, spongia, pulegiũ, demiror cur Senecæ uerba sordida uideãtur. Mihi rectius sordida uidentur, quibus ipse usus est in quadã epistola, Pilicrepi botularij & crustularij. Huiusmodi ferè sunt, quæ à sordidis artibus ac opificis sumuntur: uelut à balneis, à culinis, à coriarijs, à popinis. Quibus tamen necessario utimur, si de talibus argumentis sit disserendũ. Siquidẽ chirurgi ac medici cogũtur interdũ uti uerbis aptis potius quàm splẽdidis. Et Plinius iocatur in uerba castrensia. Et Tiburcinandi

uerbum latronum sodalitia nobis dederũt. Quædã autem per se sordida sunt, alia ad argumentum, ad personas aut alias circunstantias relata. Veluti stercus & stercorare, nõ est sordidum uerbum, si apud agricolas de agricultura loquaris: secus si apud principem de Republica habeatur oratio.

INVSITATA.

OLim plurimum ius erat consuetudini publicæ, quemadmodũ testatur & Horatius: multa renascentur quæ nunc cecidêre, cadentq́; quæ nunc sunt in honore uocabula, si uolet usus. Nunc quoniam loquendi ratio non à uulgo, sed ex eruditorum monumentis petitur: non est eadẽ consuetudinis authoritas. Inusitata tamẽ uideri possunt, quæ rarius occurrunt apud eos authores quæ frequentius terũtur ab eruditis. Et hodie danda est opera, ne molestè loquamur, lõgeq́; recedamus ab istorum studio, qui recte loqui putãt inusitate loqui, quod in L. Sisenna uiro alioqui docto notat M. Tullius: quiq́; quod elegãter dictum est à Diomede, ita demum sibi uidentur ingeniosi, si ad intelligendos ipsos opus sit ingenio. Deniq; qui, malunt scribere, quæ mirãtur homines magis quàm intelligant. Nec uno tamen modo fit ut sermo sit usitatus, quod ex his quæ sequuntur fiet perspicuum. Si quis exemplum requiret: Inusitatè loquetur, qui passos senes dicat pro rugosis, interduatim & interatim pro interdum & interim. Titilliuitium pro re nihili, Vagorem, pro uagitum.

POETICA.

SVnt et apud Poetas, quibus parcius est utendum, præsertim in oratiōe libera. Cuiusmodi sunt apud Horatiū, eliminare, pro efferre foras arcanū: Quo tamen usus est Marcus Tullius pro eijcere. Iuuenari, pro iuueniliter lasciuire, quæ uox ad Græcā efficta est, νεανίζειν & νεανιεύειν. Furiare, pro in furorem agere. Clarare, pro illustrare. Aeternare, pro sempiternæ memoriæ tradere. Inimicare, pro inimicitias concitare. Pauperare, pro dāno adficere. Cinctutis pro cinctis. Inuideor, pro mihi inuidetur. Et apud Vergilium, Agmen, pro actu seu ductu. Leni fluit agmine Tybris. Indomitū furit, pro indomitè: Acerba tuens, pro acerbè. Sperare, pro timere siue expectare: Hunc ego si tantum potui sperare dolorem: Et perferre soror potero. Similiter Terētius: Nam quod speras, propulsabo facilè. A qua tamen sermonis forma non abhorruit Marcus Tullius in epist. familiar. Et mobili in me meosq; esse animo nō sperabam. Græcis mira felicitas in componendis dictionibus, quam interdū imitātur Poetæ, cùm idem non perinde succedat Oratoribus Latinis. Quod genus sunt: Vulnificus, tristificus, tabificus, fatidicus, laurigeri, caprigenum pecus, ueliuolum mare, uitisator, aliaq; id genus innumera. Vitilitigatores ausus est Cato dicere. Alius officiperdam. Ad poeticam licentiam accedunt Historici.

PRISCA.

PRiſca gratiam addunt, ſi modicè & aptè uelut emblemata intertexantur. Quod genus ſunt ex/pectorare, prò eo quod eſt, expromere uerbis quod eſt in animo. Actutū, pro quamprimùm. Antigerio, pro ualde. Oppido, pro eodem. Creperum bellū, pro dubio. Hoſtire pro penſare. Hoſtimentum, pro pen/ſatione. Vitulantes pro gaudentes, iumētum pro ue hiculo. Perduellis & perduellio, pro hoſte patriæ. Duellum pro bello. Cluere, pro pugnare. Temetum pro uino. Aemathia, pro Theſſalia.

OBSOLETA.

INuſitata ſunt quorū rarus eſt uſus. Priſca quæ ex ſcriptis ob antiquitatē relictis à poſterioribus de/cerpta ſunt, uelut è XII. tabulis, ex Ennio, Lucilio, Næuio, et Pacuuio. Obſoleta ſunt, quæ prorſus in de ſuetudinem et obliuionē abierūt. Cuiuſmodi ſunt bo uinari pro tergiuerſari. Apludā edit et floces bibit, pro furfure ueſcitur, et fecē bibit: quæ meritò deri/det Gellius. Hoſtem pro hoſpite ac peregrino dixit antiquitas. Nunc ridiculus ſit, qui tētet ad eū loqui modum. Obſoletis non uideo quis ſit locus, niſi per iocum & ironiam. Veluti ſi quis ineptum antiquita tis adfectatorem ita notet: Hic profectò dignus eſt, qui apludam edat & floces bibat. Hic non ſolum ha benda eſt ætatis ratio, uerumetiam ſtudij et adfecta tionis. Eſt enim antiquitas iam exoleta, ac rudis qua lis uideri poteſt ab ætate Liuij Andronici, quæ pau/

latim enituit, usq; ad Marci Tullij tēpora, quib. sic expolita est Romana eloquentia, ut quo cresceret non haberet: sed ut sunt res humanæ, paulatim ab illo summo cādore degeneraret, necesse enim fuit, ut posteriores cū aliter dicere conarētur, peius dicerent. Et tamē Sallustius cū eadem ætate scripserit, qua Cicero, Catoni Cēsorio q̄ Ciceroni similior est. Ac Mœcenas cū idē fermè ætatis uixerit, tamē à seculi sui puritate lōgißime abest. Itidē Valerius Maximus cùm Tyberij Cæsaris ætate fuerit, qua nōdū degenerarat Tulliani seculi cādor, tamē suo potius quā ætatis suæ more scripsit. De Tacito, Suetonio, Plinijs, Aeolio Lāpridio, alijsq; posterioribus nihil dicam. Cæterū quemadmodū iure laudatur illorū institutū, qui sese ad illius felicißimi seculi imitationē componunt: ita non probarim quosdā qui ceu barbarum horrent quod in his posterioribus reperiūt: præsertim cū fieri poßit, ut quod hic refugiunt, apud M. Tullium fuerit in libris, quos desideramus.

DVRA.

DVra, sunt quæ parùm commodè transferuntur. Notatus est qui rempublicam dixit castratam morte Camilli, cùm sentiret ciuitatis robur illius morte cōcidisse. Et Flaccus tectè notat Furiū quendam qui scripserit: Iuppiter hybernas cana niue conspuit alpes. His adsimile fuerit illud: Campos pacis sustulit, belli montes excitauit. Mollius erat si à mari tranquillo ac turbato duxisset metaphoram.

PEREGRINA.

HAbent suã et peregrina gratiã, in loco adhibita. Veluti cùm gazas dicimus pro diuitijs, quæ uox Persica est: Celebrata est autẽ eius gentis opulẽtia, et opulẽtiæ comes luxus. Acinaces, pro gladio, Medicum uerbũ est. Essedũ, pro rheda, Britannicũ. Vngulum, Oscorum lingua anulus dicitur. Caseus, pro uetulo, Sabinorum est. Vri, pro bubus feris, Gallica uox est: quemadmodũ & merga, pro medulla siue adipe terræ, qui effoditur ad lætificandos agros: Et gessa, pro teli genere. Parasanga, pro spatio triginta stadiorum, Persicum uerbum est. Quin & Camurum pro eo quod in se recurrit, inter peregrinas uoces censetur. Apud ueteres Christianos recepta sunt Nõnus et Nõna, pro sancto et sancta, quæ uocabula sunt Aegyptiorũ, quod olim illic monachorũ & monacharũ examina sanctimoniæ nomine commendarentur. Quod si quando necessitas cogit, ut barbaris utamur, nõ sine honoris præfatiõe sunt adhibẽda, quemadmodũ ait Plinius. Sunt aliæ permultæ uoces, quæ à barbaris nationibus unà cũ ipsis rebus ad Græcos, à Græcis ad nos dimanarũt. Quod genus sunt, Sinapi, Piper, Zinziber, & cætera.

OBSCOENA.

OBscœnas uoces oportet ab omni Christianorum sermone procul abesse. Nec audiendi sunt Cynici, qui nihil putãt turpe dictu, quod turpe factu non sit. Rursus quod turpe non sit, in occulto facere, id

nec in publico turpiter fieri: ueluti reddere lotiū, aut exonerare aluū. At è diuerso nō statim turpe dictu est, quod factu turpe est. Parricidiū et incestus uerecundè nominātur, quū utrunq; factu sit turpißimum. Verum ut sunt quædā corporis membra, quæ quum per se inhonesta non sint, tamen pudore quodam humano uelantur: ita sunt actiones quædā mediæ, quæ uerecundiæ gratia cælātur. At non statim quod indecorum est, propalam facere, turpe est suo nominare uocabulo. Parere uerecūde dicitur, quod tamen turpe fieret in propatulo. Meiere non uerbum est obscœnum, tametsi reddere lotium uerecundius est, palàm tamen meiere inuerecūdum est. Contrà, cacare est uerbum obscœnum, quū actio sit æquè media. Venter pudicè nominatur, impudice ostenditur. Vulua uerbū est honestū, quum cunnus sit obscœnū. Vndè igitur ducitur obscœnitatis ratio? Non aliunde quàm ab usu: nō quorumlibet, sed eorum quorum est casta oratio. Nam Poetæ præcipuè Satyrici in his sibi nimium permiserunt. Interdum metaphora simplici uerbo est obscœnior. Quale est illud Horatij: Alienas permolere uxores, & patriciæ immeiere uuluæ. Et apud Catullū, Despuit patruum, & deglubere uiros. Quædam detorta sunt in obscœnum sensum, cum per se sint honesta. Vt dare fidē uerecunde dicimus: Et tamen obscœnū est quod est in Priapeijs: Simplicius multò est da, Latine dicere. Martialis: Vis dare, nec dare uis.

Ab his igitur quæ manifestam habent obscœnitatẽ in totum est abstinendum. Quæ media sunt, possunt ad uerecundum sensum adcommodari: ueluti si quis dicat se exosculari aut dissuauiari ingenium alicuius quo ualde delectetur, aut Philologiæ procum appellet eruditionis candidatum.

NOVATA.

Nouata trifariam accipi possunt: uel quæ finguntur noua, uel quæ in alium usum deflectũtur, uel quæ cõpositione nouantur. Primi generis exemplũ fuerit, qđ Nero morari dixit prima producta, pro fatuum esse, à Græca uoce μωρός. Secundi quod Salustius ductare exercitũ dixit, cum ductare apud Terentium aliosq; ueteres sensum habeat obscœnum: Vt meã ductes gratis. Item patrare bellum, pro gerere bellũ, cum patrare prius diceretur, qui daret operã creãdis liberis. Tertij generis sunt uitilitigator à uitio litigãdi, quod ante retulimus. Bubsequa pro bubulco. Itẽ illa Pacuuij. Nerei repandirostrũ, incuruiceruicũ pecus, quorũ meminit Fab. Ad hanc classem pertinẽt quæ deriuatione nouãtur: ut, uitu perones, amorabundus, nupturire, uerbigerari: cuiusmodi uocibus præcipuè gaudet Apuleius, Martianus Capella, Sidonius, Apollinaris: et qui ad horũ exemplum sese cõposuerunt. Habẽt et hæc gratiam, si modo in loco modiceq; uelut aspergãtur. Nam ut eleganter est à Fabio dictũ, in cibis interim acor ipse iucũdus est. Porrò Græca Latinis in loco intermi

xta, non mediocrē addunt gratiā. In loco adhiben-
tur, uel cū Græca uox est significātior: ut λογομαχία
pro contentione siue rixa. uel cum est etiā breuior,
ut φίλαυτος, pro eo qui sibi placet: uel cum est uehe-
mentior: ut γυναικομανὴς pro mulieroso: uel cum est
uenustior, ut si quis de rebus arduis, sed inutilibus,
disserentem dicat cum μετεωρολεσχεῖν. aut eum qui si-
bi sapiēs uideatur, cū sit stultus, appellet μωρόσοφον:
Nam Græcè uocis gratiā nulla Latina posset adse-
qui. uel cùm ad locū uel dictū autoris alicuius allu-
dimus; ueluti cùm notantes aliquem incōsideratius
locutum, dicimus, ποῖον ἔπος & cæt. quod est apud
Homerum: aut indicantes aliquē nō respondisse ad
id quod proponebatur, dicamus ἀμας ἀπῄτουν, quod
si latine dicas, falces petebam, perit sermonis lepos.
Allusionē habet illud Horatianum: Ter uncti trans
Tyberim nanto. Irriguumq; mero sub noctē corpus
habento. Facit enim Trebatium loquētem iurecon-
sultum. Solent enim ijs uerbis XII. tabularū delecta-
ri. Quod et M. Tullius imitatur in libris de legibus.
Deniq; cum uolumus id quod dicimus, à quibuslibet
intelligi. Ac ne singula psequar, quoties inuitat ali-
qua cōmoditas, rectè Græca Latinis intertexētur,
præsertim cùm ad eruditos scribimus. Cæterū cùm
nihil huc inuitat, uelut ex instituto sermonē semila-
tinum et semigræcū texere, fortaßis in adolescenti-
bus semet ad utriusq; linguæ facultatē exercētibus,
ueniam meretur. In uiris, mea sententia, parum de-

cora fuerit hæc ostentatio, neq; plus habeat grauitatis quàm si quis alternis & è prosa oratione & metris librum misceat: quod tamen ab eruditis quibusdam factū uidemus, ab Arbitro Petronio, sed nō sine specie dementiæ, à Seneca in ludicro encomio Claudij. Et quod magis admirandum, à Boethio in argumento serio, qui tamen in carminibus adeò sui dissimilis est, ut docti uix credant ipsius Marte fuisse conscripta. Boethiū imitatus est Ioannes Gergonensis, scriptor haud contemnendus, si in hoc seculum incidisset. Iam fit interdū, ut aut lōgo circuitu cogamur efferre quod sentimus, aut à græcis mutuo sumere: ut in πολυπραγμοσύνη, φιλαυτία, ἀφαμαρτεπὴς, πολυφιλία, δυσωπία, περιαυτολογία, ταυτολογία, βαττολογία, atq; id genus sex milibus, de quib. fortassis aliâs nōnihil dicemus. Sunt non paucæ Græcorū uoces, quas antiquitas latinitati donouit. Iis perinde atq; latinis uti licebit: ut rhetor et orator: hypotheca et pignus, helleborū et ueratrū, fœniculū & marathrū, Sycophanta, Calūniator. Præbibo, quo usus est Apuleius, et propino. mastigia, uerbero. Quædā ita recepta, ut desit uerbū latinū, sicuti Philosophus, Theologus, Grāmatica, Dialectica, Epigramma. In quibus ipsis inerit nōnihil uarietatis, si modò Græca, modò Latina forma inflectantur: ut scorpius & scorpio, elephantus & elephas, delphinus & delphin, lampas, lampada lampadæ, grammatica grammaticæ, grammatice grammatices.

IN CAPVT XI.

Secundum præceptum de Copia uerborum, quod discrimina Latinorum uerborum sunt diligenter obseruanda: alioqui enim delectum istum de quo dicitur in primo præcepto cap. 10. commodè non posse haberi. Verborum discrimen quinquefariam partimur, quasi in quinque classes. Prima, plerisque uerbis semper tutissime utimur: qualia sunt, id est, bene Latina. 2. propria. 3. perspicua. 4. significantia. 5. usitata. 6. sonora. 7. apta. 8. elegantia. Secunda, sunt uerba quibus rectè quidem utimur & tutò, sed nõ tamen nisi in loco suo, & pro ratione quam tibi usus & authoritas ostendit: qualia sunt 9. primitiua. 10. deriuatiua. 11. simplicia. 12. composita. 13. metaphorica & translata. 14. figurata. 15. synonyma, de quibus synonymis peculiariter hoc capite undecimo præcipit. Tertia, sunt uerba quæ tutò quidem & cum gratia, sed tamen rarius & cautè usurpamus: ut 16. mixta, id est, Græca, quæ latinam formam induêre, ubi Latinis alioqui caremus. 17. peregrina, id est, barbara, ea tamen quæ in latinitatis formam & usum abiêre, ut satrapa, gaza, carrus: ubi cauere oportet, ne plura esse effingamus temerè. 18. æqui uoca, quæ tamen obscuritatem non pariant. 19. ficta, quæ usus tamen probarit, ut sibilare, grunnire, bombarda. 20. nouata, si probos habeant authores, ut apud Ciceronem, & interpretes bonos multa nouantur uocabula. Quarta, sunt quædam uerba quæ non admodum tutò, ideoque & rarissime cum bona uenia potius quàm gratia usurpamus, si ita res ferat, qualia sunt. 21. impropria uel abusiua. 22. obscura 23. poetica. f. in prosa oratione. 24. sordida uel humilia. 25. dura. 26. prisca. Huius classis uerba erunt excusatione, & cum ueniæ petitione mollienda. Quinta, sunt innumera uerba quæ nusquam tutò & impunè, sed magno cum decore & risu usurpamus: ut sunt. 27. inusitata. 28. absurda & turpia. 29. obsoleta. 30. merè barbara, & si qua alia cum latinitate pugnant. Hæc autem eadem discrimina uerborum 30. orationi quoque conueniunt. Tam enim diuersa est oratio quàm uerba sunt uaria. Cæterum dijudicare hæc discrimina, & inde uerborum delectum agere docet Grammatica, quæ constat regulis, analogia, autoritate & consuetudine, ut supra dixi de latinitate capite 9. In ultimam uerò classem refer & uicia elocutionis pleraque ferè supra capite octauo enumerata: ut barbarum, obscurum, inornatum, & horum species. Verum priores quatuor classes uerborum & orationum referri debent ad uulgata genera & uirtutes orationis quatuor, scilicet, ut uerba & oratio sint Latina, perspicua, ornata, decora, de quibus Cicero in tertio de Oratore. Et Fabius in primo, capite decimo, &

sequen-

sequentibus,& in 8.capite 1. & deinde usq; in caput 4. lib. 9. & in 11.cap.1. Hoc ergo cap.11. Erasmus de uerborum & orationis discrimine obseruando, & peculiariter de synonymia quoq; tractat,quæ triplex, scilicet prima uerborum,2.constructionum,3.figurarum. De prima tantum hic loquitur. Et synonymia est forma uerborum aut orationũ, qua diuersa uerba uel diuersæ orationes & figuræ, eundem planè sensum referunt. In ipsa tamen cauere oportet,ne ineptè,omißis proprijs,captemus impropria & inusitata.

CAPITA SVMMARIA.

Capita Copiæ uerborum breuiter sic poßunt colligi:nam ea locupletatur,aut sine figura,scilicet per synonymiam uerborum aut orationis, & per Enallagen partis,aut accidentis,aut locupletatur cum figura, & hoc trifariã scilicet metaplasmo:de quo in fine cap.13.& tropo qui est dictionis uel orationis:& schemate,quod est item dictionis uel orationis. In genere ergo sunt capita 7.copiæ uerborum,ut supra dixi. Variandi.) scilicet per copiam uerborum. In his uerbis.) f.synonymis uniuocis. Quæ diuersa)id est,uoce & casu. Synonyma.) f.uniuoca. Grammaticis.)& à dialecticis appellantur conuertibilia aut eadem numero. Homonyma.)id est,æquiuoca. Vis.)id est,multitudo. Mundum)id est,suppellectilẽ. Penum.)id est,thesaurum. Dißideant.) id est, differant, τὸ ἐν φακῷ μύρον.)id est,in lenticula unguentum,id est, in tenui uocula captare facundiæ laudem. Tamen sunt alia.)uide Fab.in cap.13. & in 10.cap.1.& hic loquitur de discrimine uerborum & differentijs, de quibus supra. In promendo.)ad usum. In condendo). i. in congerendo rapsodias. Vt iudices).f.& bene utaris. Obseruata).f.per grammaticam artem. Auhtorum). f. bonorum. Alijs oratores.)& inter hos medij sunt historici. Diuersis modis.) & tamen synonymis, uerbis,& orationibus idem ualentibus. In congeriem).i. commentarium uel rapsodiam, qualis infra ponitur à cap.34.usque in finem primi libri. Peßimum.)id est,barbarum. Nouitas.)aut insolentia uel licentia. προεκιτλήττειν.)id est,præmollire, præmitigare. Helluo) id est, uorator, auidus lector. Quo melius.)& significantius.

SORDIDA.

Sordidum uerbum est,quod rei significatæ dignitatem non satis exprimit, utpote nimis humile. Enumerat autem hic aliquot discrimina uerborum,sed non omnia tamen.

INVSITATA.

Inusitatum uerbum est,à quo abstinet bona loquendi consuetudo: & hic nota Cæsaris dictum apud Gellium in 1. cap. 10.

Habe semper in memoria atque in pectore, ut tanquam scopulum sic fugias inauditum atque insolens uerbum.

POETICA.

Poeticum uerbum est, uel oratio poetica est, quæ recte quidem in uersu, sed non nisi licenter usurpatur in prosa. Veliuolum mare.) in quo uela cum nauibus uolant. Id genus alia.) scilicet licenter à poetis composita.

PRISCA.

Priscum uerbum est, quod in desuetudinem abijt, tametsi apud antiquos fuerit bene usitatum, qualia apud Plautum, Catonem, & in fragmentis ueterum poetarum inueniuntur. Sic etiam prisca oratio uocatur antiqua, sed nunc inusitata, quæ archaismos dicitur: à quo Terentius alicubi non abstinet, ut ille, ubi uidet me in tantum honorem esse, pro, in tanto honore, est archaismos. Item astu uenit, prō in urbem uenit. Cæterum plurima uerba inusitata, poetica, prisca & obsoleta quoque adnotauit Marcellus, & Pompeius, & Perottus in suis dictionarijs. Expectorare.) id est, ex animo abijcere. Vitulantes.) id est, lasciuientes. Temetum.) id est, quasi tenens mentem.

OBSOLETA.

Obsoletum est omnino abrogatum & obscurum uerbum. Tergiuersari).i. detrectare, abschlahen, zu ruck tretten.

DVRA.

Durum uerbum est ineptius ascitum, aut adfectatū longius: quod in remotis metaphoris sæpe accidit, & in duris constructionibus & coactis. Castrata).i. uiribus priuata. Caperare).i. crispare, contrahere & rugare, à cornibus caprarum incuruis. Conspuit.) id est dealbauit. Et tamen sordidis ac duris sæpe recte utimur contemptus causa & extenuationis.

PEREGRINA.

Peregrinum uerbum, est alioqui barbarum, & tamen usurpatum à bonis autoribus, quasi pro Latino: ut missa, papa, patriarcha. Leuca.) id est miliare. Gallicum. Rediens.) id est in se reflexum. Camurum ut camura, cornua.

NOVATA.

Nouatum uerbum, est ab aliquo probo & recepto authore super inuentum: qualia boni interpretes sæpe fingere cogūtur. & hic obserua nobis neutiquam licere aut uerba aut orationes fingere nouas, quia talem authoritatem non habemus, qualem probati authores merentur. Ductare.) id est, ducere. Patrare.) id est, perficere. Vitilitigator.) id est, rixosus, qui nectit rixas. Amorabundus.) id est, plenus amore. Nupturire.) non etiam licet nouare aut fingere uocabula, & constructiones, quamuis gramma-

grammatica analogia permittit, nisi sint à probatis usurpata: ut infra eodem capite 20. dicetur, quia bona consuetudo loquendi refragat. Verbigerari.) id est, uerba gerere. Nugari.) vuort treiben. Hæc.) scilicet nouata. Porrò græca.) Græcum uel mixtum uerbum est, quod in latina lingua usurpatur, aut in græca aut in latina forma, & in huiusmodi quoq; est modus seruãdus. Necessitate.) scilicet quia Latinis alioqui caremus. πολυπραγμοσύνη) .i. curiositas, præsertim in rebus alienis. Latinitate) .i. forma latina. Verbero) .i uerberibus dignus. Quædam) mixta uel græca. Forma.) declinatione, inflexione.

Aetatum propria uocabula.

Caput XII.

Diligenter itaq; cõueniet obseruare, quod in usurpandis uocibus ætas uariarit. Beatitudinem & beatitatẽ, mulierosum et mulierositatẽ, Cicero primus ausus est dicere. Declamare ꝑ exerceri ad eloquentiã, illius ætate nouũ erat. Aetate Varronis æditumus pro æditimo nouũ erat. Sic enim ab æde dicebatur æditimus, quemadmodũ à lege legitimus. interim pro interdũ, obiter ꝑ interea, et uelut aliud agẽdo: subinde pro identidẽ, Quintiliani seculo nata sunt. Reatũ Messala primus dixit: Munerarium Augustus. Fauor et Vrbanus seculo Cicerõis uoces erant nouæ. Obsequium primus dixit Terentius, ut existimat Tullius. Ceruicem numero singulari primus dixisse fertur Hortensius. Pyraticã, musicã, fabricam pro artibus, uix dũ à suis præceptorib. recepta fuisse testis est Fabius. Huiusmodi uocũ idẽ pollentium cõgeries, quam Græci συναθροισμὸν uocãt, conducet non tantũ ad hoc, ut si quando res eadem crebrius erit repetenda, uitemus ὁμοιολογίαν, id est,

similem

similē ubiq; sermonis colorē: uerumetiā ad δείνωσιν, id est, uehementiā faciet. Abijt, erupit, excessit, euasit, parentem necasti, patrē occidisti, progenitorē trucidasti. Quod genus Rhetores inter orationis decora referūt, uocantq; interpretationē: ego magis arbitror ad exercitationē adhibēdā esse quàm ad orationem. Difficillimū enim uariādi genus est, si, manente sermonis habitu, sensum eundem sæpius alijs atque alijs uerbis idem pollētibus, efferre consuescas: ut adire periculum, subire discrimen, suscipere periculum, adgredi discrimen. Aedificat domum, extruit ædes. Emit librum, mercatus est codicem. Ablegauit puerū, amādauit ministrum. Hic tibi ab illo habitus est honos, hæc tibi ab illo relata est gratia. Hoc præmij recepi, hoc fructus tuli. Condonauit culpam, remisit noxā, ingnouit admissum. Quoties eius diei recolo, quoties recordor, quoties reminiscor. Nihil est humanis auribus fastidiosius, ac recte præcipit Horatius: Vt currat sententia, neu se impediat uerbis lassas onerantibus aures. Secus est quū et adfectui seruit iteratio, & uarietas aliqua leuat repetitionis tædiū. Quod genus est illud Maronis: Superest nc, et uescitur aura Aetherea, nec adhuc crudelib. occubat umbris. Huic similis est illa M. Tul. copia pro Q. Ligario: O clementiā admirabilē, atq; omniū laude, prædicatiōe, literis, monumētisq; decorandā &c. Similia dixit, nō eadē. Laudatur etiā idq; meritò ex eadē oratione,

locus rē eandē alijs atq; alijs uerbis inculcās, quid enim Tubero tuus ille districtus in acie Pharsalica gladius &c. Hæc eò diligētius admoneo, quod celebris alioqui nominis cōcionatores, præsertim apud Italos, senserim hoc ceu præclarū adfectare, ut huiusmodi synonymis tempus eximant, ueluti si quis interpretans illud Psalmi, Cor mundum crea in me deus: ita loquatur, Crea in me cor mundum, cor purum, cor nitidum, cor immaculatū, cor expers sordium, cor nullis uitijs inquinatū, cor purgatum, cor lotum, cor niueum, atq; idem faciat in cæteris uerbis. Atq; hæc copia non multum abest à battologia.

IN CAPVT XII.

De consuetudine præcipit hoc capite, ut ne alijs uocabulis aut orationibus utamur, nisi quæ probarit recepta bene loquentium consuetudo: & quæ inoleuerint ętatum usu probato. Vide autem de hoc Hadrianū Cardinalem in præfatione de lingua latina, ubi latinitatis secula quatuor enumerat. Possumus autem numerare quatuor ætates latini sermonis: nā est prima antiqua ætas ante Plautum & Terentium, cuius nihil extat præter Catonis opus de re rustica, & fragmenta quædam ueterum poetarum apud Marcellum, Gellium, & Macrobium, & Ciceronem. Secunda est perfecta ætas, scilicet Ciceroniana, cuius optimi authores sunt, Plautus in plerisque, habet enim alioqui multos archaismos, & Terentius, item Lucretius, & deinde Cicero, Catullus, Cæsar, Probus, Vergilius, Ouidius, Tibullus, Propertius, Fabius, Liuius, Sallustius. Tertia ætas media est, in qua paulisum deflexit à recto, & inclinauit latinitas à candore Ciceroniano, cuius optimi autores sunt Plin. uterq;. Cornel. Tacitus, Iustinus, Florus. Suetonius, Martialis, Statius, Lucanus, Flaccus, Lactantius, Diuus Hieronymus, & similes. Quarta ætas est noua, cuius authores sunt Theologi Aphri, item Claudianus, & Ausonius, Prudentius, Prosper, & scriptores Cæsarum, Boethius. Reliqui autem huius ætatis uix sunt tolerabiles, ut Apuleius, Sidonius, Symachus. De recentoribus autem nihil dico, quorum alij se adcommodare uoluerunt ad Ciceronis seculum, ut Valla, Longolius, Bembus, Pontanus.

Alij ad mediam ætatem, alij ad nouam quoque, ut Pius, Beroaldus. Verum illa demum optima est dictio, quæ Ciceronianæ ætati proximè conuenit. Ætas) .s. Latini sermonis. Mulierosum.) id est, mulieribns deditum. Reatum.) id est crimen. Munerarium.) .i. quod datur loco muneris. Huiusmodi uocum.) hic præcipit de synonymis uocibus & orationibus quæ diligenter obseruandæ, præsertim à iuuenibus, nam synonymia est fons et origo Copiæ. Idem pollentium.) id est, synonymarum. συναθροισμὸν.) id est, coaceruationem. Interpretationem.) .s. speciem expolitionis, de qua in lib. 2. Ad exercitationem.) .s. copiæ. Orationem) seriam. Difficilimum.) & utilissimum. Manent.) id est, non figurato. Vt adire.) Huiusmodi formæ quidem synonymæ in uerbis & orationibus studiosè sunt pueris colligendæ ex Cicerone, Terentio, Liuio, Vergilio, & alijs copiosis, præsertim authoribus bonis.

Ratio uariandi per enallagen, siue ἑτέρωσιν.
Caput XIII.

PRoxima uariandi ratio est cum eadem uoce modicè deflexa, uarietatis nonnihil conciliatur: ut, Edax edo, bibax bibulus, bibosus bibo, loquax locutuleius, nugator nugo, blaterator blatero, fallax falsus, uoluptuosus uoluptuarius. Huius generis est, cum substantiuum nomen adiectiuo commutatur, aut contra: Vt iuxta sententiam Homeri, iuxta sententiam Homericam. Vir mire facundus, uir mira facundia. Insignitè impudens, insignita impudentia. Cum uerbum actiuum mutatur in passiuum, aut contrà. Plurimam habeo gratiam, plurima tibi à me habetur gratia. Magna me tenet admiratio, magna teneor admiratione. Non sic amat filium mater, non sic à matre amatur filius. Et ut rem infinite uariam summatim dicam, duobus potissimum modis constat hæc mutatio: Vel cùm pars ipsa mutatur, uel cùm eadem orationis parte

manente, qualitas nouatur. Ea totidē rationib. commutari poterit, quot sunt res quæ uoci cuipiā accidunt. Prioris exemplū erit, Nō cōfido facturū me, nō est fiducia. Nō dubito quin poßit, nō est mihi dubium quin adsit illi facultas. Iudicēt alij, aliorū esto iudiciū, quid huc redisti? quid huc reditio est? desine nugeri, desine nugas. Id mihi anus indiciū fecit, pro indicauit. Est illi mira sitis auri, mirè sitit aurū. Nō est apud illū discrimē amici et inimici. id est, non discernit amicū ab inimico. Nostrū istud uiuere triste. Infinitū uerbū pro nomine. Virtus est, uitium fugere, id est, uirtus est fuga uitiorū. In his orationibus uerbum nomine permutatur. Amantē redama. Promerenti benefac. Redama eum qui te amat. Bene fac ei qui promeretur. Tui desiderātißimus est, te maxime desiderat. Nemo tui uidendi cupientior, nemo qui te magis uidere cupiat. Hîc uerbū participio cōmutatur. Venisti ereptum, uenit eripere, uenit erepturus, uenit ut eripiat. Hîc uerbū supino aut participio mutatur. Ad cōgerēdas pecunias inhiat, ad congerendū pecunias inhiat. Hîc gerundiuū, ut uocant, gerundio cōmutatam est. Hoc dictū oportuit, hoc dicere oportuit. Siquid rectè curatū uelis, si quid recte curari uelis. Hîc infinitum uerbū participio cōmutatur. Magnum dat ferre talentū, ferre pro ferendum. Sthlenus sciens pugnæ, id est, sciens pugnandi. Cupidus litium, cupidus litigādi. Hîc nomen positum pro gerundio. Libitum est, pro libuit.

Miser-

Misertum est, pro misertus sum. Pertesum est, pro tæduit. Placitũ est, pro placuit. Puduit, pudi tũ est. Hîc supinũ pro uerbo. Meliuscula est, meliusculè est. Plurimũ est in foro, plurimus est in foro. Rarus est conuiua, rarò est conuiua. Multus est apud mulierem, multum apud mulierem uersatur. Frequens est in aula, aßiduus in literis. Hîc nomine commutatur aduerbium frequenter & aßiduè. Verùm aliâs fortaßis ut commodius ita et copiosius de his dicemus. Nunc de qualitatis uariatione docendi causa pauca ponamus, quasi digito fontes ipsos indicantes.

NVMERVS.

VSurpatur numerus pro numero. Romanus prælio uictor: pro Romani uictores. Haud secus ac patrijs acer Romanus in armis. Vterũq; armato milite cõplent: armatis militibus. Omnẽ pecuniam absumpsit, omnes pecunias. Populo imposuimus, id est, imposui. Et oratores uisi sumus, cum de uno loquatur Cicero. Verg. Sed nos immẽsum spacijs confecimus æquor. Hominis uultus, pro uultu, datur ora tueri, pro datur uidere faciẽ. Animos, pro animo. Nã in prima persona pro singulari pluratiuũ numerũ ponere frequẽtißimum est, aliquoties modestiæ causa. In secunda nunq̃ nisi genus ipsum significamus: quæ uestra libido est, id est uirorũ. In tertia inuidia causa mutauit Terentius. Cùm ad uxores uentũ est, tum fiũt senes, cum de uno Chremete diceretur. Inexplicitosq; Platonas Martialis, cũ de uno Platone

dicat. In genera mollior ac frequentior est numeri mutatio, in nominibus quæ Grāmatici collectiua uocant. Cuiusmodi sunt, uulgus, populus, grex, ordo: pars in frustra secāt. Itē in his quæ non unū aliquod indiuiduum, sed genus aut speciē declarant. Nihil enim refert utrum dicas, elephātus decimo demum anno parit: aut elephanti decimo anno pariunt.

PERSONA.

VAriatur et persona pluribus modis, uel cùm certa pro quauis ponitur: Quid facias? ut homo est, ita morem geras. Videas & flumina sicca, id est, uideri poterant. Idem fit per primam personam, itidem per secundam.

Ne mihi tum molleis sub diuo carpere somnos,
Neu dorso nemoris libeat iacuisse per herbam.
Ne'ue tibi ad solem uergant uineta cadentem.

Nonnunquam pro prima, aut etiā secūda persona, tertiā usurpamus. Vt, ait Clodius, negat Cicero, id est tu ais, ego nego. Verg. Nec me meminisse pigebit Elyssæ, id est, tui. Idē: Et tandē Turnū experiatur in armis. Turnū dixit pro me. Itē: Manibus hoc referes telo cecidisse Camillæ, id est, meo. Huc pertinet quæ uocatur apostrophe, cùm orationem ad aliquam personā, aut ad rem, tanquā ad personā uertimus. Vt, Scipiadas duros bello, & te maxime Cæsar. Polydorum obtrūcat, et auro ui potitur. Quid nō mortalia pectora cogis Auri sacra fames? Verg. Parenthesim cum apostrophe coniunxit in illo:

Haud

Haud ꝓcul inde citæ Metiũ in diuersa quadrigæ
Distulerant(at tu dictis Albane maneres)
Raptabatq́; uiri mendacis uiscera Tullus.

Ad hanc formam pertinet,quoties uerbum persona le impersonali commutamus: ut,nõ te hæc pudent? non te horum pudet? Apud Barbaros aſsiduè bellatur,Barbari continẽter bellãt. Dicitur paſsim Pontificem aduentare. Pleriq; dicũt Pontificem aduentare. Dici non poteſt,quàm te amem. Nemo dixerit facilè,quàm te amem.

GENVS.

Est nonnihil uarietatis & in generis commutatione:ut, Lachrymat pro lachrymatur. Luxuriat pro luxuriatur,fluctuatur ꝓ fluctuat. Præuertere pro præuerti. Præcipitat pro præcipitatur. Auertit pro auertitur. Reuerto reuertor. Impertio impertior. Adsentio adsentior. Solebat fieri,solitũ eſt fieri. Nõ quiuit cõpeſci,nõ quita eſt cõpeſci. Desijt haberi in prætio,deſita eſt haberi in pretio. Causa cœpit agi, cœpta eſt agi. Aſentior,et adſentio tibi. Conſpicior et cõſpicio. In quorũ poſtremo mutatur συζυγία. Nã illa quæ refert Diomedes,fruſtro,patio,moro,demolio, auxilio ,populo, digno, atq; id genus alia, priſcis arbitror relinquẽda,niſi in carmine inciderint. Nã tum excuſatius adhibebuntur. Cõſimiliter in nominib. Pileũ et pileus,hæc ficus et hic ficus,hæc ꝗ barbitus,hic barbitus,hoc barbiton, hic elleborus,hoc elleborũ. hoc naſũ dixit Plautus.

CASVS.

CAsus etiam mutatur. Eius rei mihi uenit in mentem: ea res. Non sum id nescius: nō sum eius rei nescius. Quædam etiam citra tropum duplicem habent constructionem. Vtor hanc rem, & hac re. Egeo tui: egeo te. Diues pecore: diues pecoris. Dono te libro. dono tibi librum. Impertior heram hoc malo. Impertior heræ hoc malum.

SPECIES.

SPecies uariatur, cum deductijs utimur pro primogenijs. Vt magnis negocijs prohibitus, magnitudine negociorum prohibitus. Quum diminutiuis loco simpliciū, ut loquaculus pro loquax, nasutulus pro nasuto, paucula pro pauca, pauxillum pro paulum. Quum frequentatiuis uerbis pro primitiuis. Dictito pro dico, uolito pro uolo, iactito pro iacto. Quū substantiuo pro adiectiuo, ut si quis pro pestilente pestem appellet: pro scelerato scelus dicat. Cui finitimum est, quum Italas artes dicimus pro Italicis: Batauas aures pro Batauicas: Hispanos mores pro Hispanicis. Quum comparatiuū aut superlatiuum absoluti loco ponimus: Vt,

Tristior & lachrymis oculos suffusa nitentes.

Et facundißimus, pro uehementer facundo. De quibus suo loco dicemus. Cùm patronimicum loco primo genij ponitur, ut Scipiadas pro Scipionibus. Verum hoc in carmine fortasse liceat, in oratione prosa nemo tulerit.

FIGV-

FIGVRA.

FIguræ mutatio copiam adiuuat, quoties simplici dictione pro composita utimur, aut contrà: siue id tropo fiat, siue citra tropum, ut temnere pro contemnere. Ruere pro eruere. Ponere pro deponere. Mittere pro omittere. Rursum cõscribere pro scribere. Comedere pro edere, demirari pro mirari. Inaudire pro audire. Incognoscere pro cognoscere. Consipere pro sapere. Conplacare pro placare. Dependere pro pendere. Deridiculus pro ridiculus. Quandoquidem pro quando. Fit et hoc modo: Non potest pudescere, non potest pudefieri.
Tempus est ut expergiscaris, ut expergefias. Calescere & calefieri. Ad hanc formã fortasse referendum est illud, quoties compositam dictionem simplicibus circuloquimur. Magnanimus uir, uir magno animo. Relege, denuò lege. Magnopere te rogabat, magno te rogabat opere. Non animaduertit, non aduertit animum. Non satis facit, non facit mihi satis. Interdum uariatur compositionis ratio, ut exprobare, & opprobrare, persoluere, dissoluere, exsoluere, resoluere æs alienum.

TEMPVS.

TEmpus quoq; non raro commutatur. Memini legere, & memini legisse. Prædiceres pro prædixisses, uel prædicere debuisses. Laurus erat pro laurus esset. Vicimus pro uinceemus. Salutato pro salutamus, uenimus, uidemus, præsens pro præterito.

MODVS.

HVic finitima est modi uariatio, ut uicero pro uincam. Salutabis pro salutato. Ne crede, ne credas. Si uoles si uolueris. Vbi uoles ubi uolueris. Cum uacabit, cum uacauerit. Quia bene natus est, quia bene natus sit. Venari pro uenabatur.

DECLINATIO.

IN nonnullis licebit & declinationem uariare, Vt hilarus & hilaris, uiolens et uiolentus, imbecillus imbecillis, contagium contagio, iuger et iugerum, capo & capus, pauo & pauus, Scorpio & scorpius, Senectus senecta, iuuentus & iuuenta.

CONIVGATIO.

IN aliquot coniugationẽ, ut lauere pro lauare, feruere & ferúere, accérsere et accersire. Variatur eadẽ dictio his quoq; modis: Prosthesi: ut tetuli pro tuli, gnatus pro nato. Epẽthesi: Mauortis pro Martis. Proparalepsi: ut admittier, accingier, dicier, pro admitti, accingi, dici. Paragoge: potestur, pro potest. Aphæresi: Ruit omnia late, pro eruit. Linquere castra, pro relinquere. Syncope, extinxti dixti, pro extinxisti, dixisti. Apocope: Mage pro magis, uin, pro uis ne. Quæ quidem, species sunt Metaplasmi, propterea quod dictionem quasi transforment. Reliquas species prudens omitto, quod non admodum ad copiã facere uideantur. Et nobis propositum est, ea duntaxat persequi, quæ proprie pertineant ad id quod instituimus.

Metaplasmi Species

IN CAPVT XIII.

Secundum caput Copiæ uerborum est Enallage,id est,permutatio. Figura qua uel pars orationis alia parte uel accidens partis alio accidente mutatur, & est duplex,scilicet antimeria, cum pars parte mutatur: & heterosis, id est,alteratio, cum accidens partis accidente mutatur. De priore specie L.inacer in 1. libro,de posteriore.idem in 2. & in 6.libro præcipit abundè satis.estq́ hæc Enallage prorsum species synonymiæ facillima intellectu & utilissima. Proxima.) scilicet synonymiæ adfinis species.Modicè).s.in aliam partem uel accidens partis. Huius generis).i.enallage est. Edax edo.) prima per enallagen speciei deriuatiuæ,cum unum deriuatiuum pro altero sumitur. Huius generis.)secunda.Cum uerbum.)tertia species.Mutatio).i. enallage.Pars).s.orationis.Mutatur). s.per antimeriam.Qualitas).i.accidens per partis heterosin mutatur. Voci).i.parti orationis. Accidunt.)ut species, comparatio, genus,numerus,figura,casus:ut forma,modus,tempus, persona,coniugatio atq; aliæ accidentia apud Grammaticos.Non confido.) Quarta species, nomen pro uerbo ponitur.Infinitũ.) Quiuta,& hoc ualde usitatum est.In his). s. sequentibus.Hic uerbum parti.) 6.participio uel participiali nomine.;Hic uerbũ.)7.Hic gerundium.) 8. Hic infinitum.9.Hic nomen.) 10.Hic supinum.11.) De quali).i. de heterosi accidentiũ,Numerus scilicet pro numero.Certa).i. secunda uel prima persona quæ sunt finita pronomina. Tibi).i. cuilibet.Mihi).i.cuiq;. Ait Clodius scilicet tu.Negat).s.ego. Apostrophe).i.auersio ad secundam personam absentem. Parenthesin).i.interpositionem quæ abesse poterat,integro tamen sensu.At tu). s. Meti, quia loquitur de Metio Suffecio proditore.Tullus).i.rex. Viri).i. Metij. Dicitur passim.) Dicitur passim pontifex aduentare, quę est personalis constructio,quia nominatiuus pontifex regitur à uerbo dicitur.Genus). s.pro genere in nominibus,aut uerbis. συζυγία.) id est, coniugatio. Priscis).s.non nobis. In nominibus). s. genus genere mutatur. Barbitus).i. musicum instrumentum & alia uide in Heteroclitis nominibus.Casus).s.pro casu. Vtor hanc rem.) priscum.sic in describendis formis utimur genitiuo uel ablatiuo,uel etiã accusatiuo poeticè.Puella pulchra facie, & puella pulchrę faciei, & puella pulchra faciem : Huc & antiptosis pertinet:ut,literas quas misisti fuerint iucundissimæ:id est, literæ. Huc item refer alias constructiones uarias,cum nomen aut uerbum diuersos regit casus.Species).s.pro specie.Ducticijs).i.deriuatiuis.Primogenijs).i.primitiuis. Prosa) .i. quæ abstinet à patronymicis. Figura.)pro figura simplex & composita.Tempus.) tempore.

Modus.)pro modo. Venari.)pro uenabatur,& hic tropus mirè usitatus est historicis, ut infinitiuo uerbo utantur pro indicatiuo,adiuncto quoq; nominatiuo: ut Catilina inter primos agere milites adhortari,idest, Catilina inter primos milites adhortabatur. Declinatio.)uide Heteroclita in Grammat. Variatur eadem dictio.) Tertium caput Copiæ uerborum est Metaplasmus,figura dictionis, qua non temerè licet uti in soluta oratione,ubi habetur pro barbarismo, sed tantùm in iusto carmine usurpatur. Et Metaplasmus est figura mutans orthographiam aut prosodiam dictionis, causa metri aut decoris. Cuius species 14. Diomedes in secundo libro, & Mosellanus in tabulis suis, aliiq; numerant, qui de syllabarum quantitate & uersibus scribendis præcepta tradunt. Vide tabulas Mosellani. Prosthesi.) id est,appositione literæ aut syllabæ ad initium dictionis. Variatur.) scilicet in orthagraphia aut prosodia. His modis.) scilicet per Metaplasmi species. Epenthesi.)id est,appositione literæ aut syllabæ in medio dictionis, ut induperator pro imperator. Paragoge.)eadem est cum proparalepsi,id est,appositione literæ aut syllabæ ad finem dictionis. Aphæresi.) id est, ablatione literę aut syllabę ab initio dictionis, ut temnere pro contemnere. Apud Plautum,quid spicis, pro conspicis. Syncope.) id est, ablatione literę aut syllabę è medio dictionis. Apocope.)id est, abiectione literę aut syllabę à fine dictionis,ut mage pro magis. Quę quidem.)scilicet 6. Transforment)id est, orthographia uel prosodia. Reliquas species.) scilicet 8. quę ad syllabas ac prosodiam ferè pertinent.

Variandi ratio per Antonomasiam.

Caput XIIII.

PRoxima uariãdi sermonis ratio constat Antonomasia,id est,nominis permutatione: ut si quis pro Achille Peliden, aut Aeaciden dicat. Pro Romanis Romulidas. Pro Troianis Priamidas aut Dardanidas. Pro Hercule,Tyrinthium. Pro Venere Cytheream aut Cypridẽ. Pro Diana Cynthiam. Pro Ioue Saturnium. Pro Mercurio Cillenium. Nõnunquam epitheton pro nomine ipso subijcere licebit. Verg. Thalamo quæ fixa reliquit Impius: impiũ pro Aenea

nea dixit. Liuius Pœnum pro Hannibale. In Terentio sæpe senex pro persona heri. Eiusdẽ generis est, si quis poetam dicat, Homerum sentiens. Philosophum, Aristotelem significans. Quemadmodũ Græci Persarum regem βασιλέα nominant. Neq; ab hoc genere abhorret, si quis pro fure Verrẽ dicat, pro molli Sardanapalum, pro diuite Crœsum, pro crudeli Phalaridem. Quæ suo loco referemus.

IN CAPVT XIIII.

Quartum caput Copiæ uerborum, est tropus dictionis, qui tropus est figura transferens dictionem à propria & uulgata significatione eius, ad non propriam significationem, causa decoris, aut necessitatis, aut significatiuæ. Huius species numerantur diuerso quidem modo: sed ab Erasmo hic undecim describuntur: scilicet Antonomasia in capite 14. Periphrasis capite 15. Metaphora capite 16, 17. Catachresis cap. 19. Onomatopœia capite 20. Synecdoche capite 23. Auxesis capite 27. Hyperbole capite 28. Meiosis capite 29. Tametsi reuera tantum octo uideantur esse dictionis tropi, quia Auxesis, Hyperbole, & Meiosis aliorsum pertinent. Sed parum refert, quia & Fabius capite 6. & Diomedes in 2. plures numerant. Vide etiam tabulas Mosellani. Horum uero troporum genus est quasi metaphora, & cæteri omnes huius species uidentur esse. Ratio.) id est, per tropum dictionis. Antonomasia.) est pronominatio, cum utimur appellatiuo nomine loco proprij per excellentiam: ut cum Apostolum pro Paulo. Saluatorem pro Christo, Imperatorem pro Carolo dicimus. Permutatione.) scilicet à communi significato in nomen proprium. Pro Achille Peliden. Sic in alijs quoque patronymicis committitur hæc figura, scilicet tantum in uersu, & non item in prosa. Pro Diana.) sic in patrijs nominibus sæpè committitur hæc figura. Epitheton.) id est, adiectiuum. Pro nomine.) scilicet proprio. Heri.) ut Simonis. Eiusdem generis.) scilicet per excellentiam alicubi tribui nomen appellatiuum. Neque ab hoc genere.) scilicet cum econtra nomine proprio utimur pro appellatiuo: ut si Catonem dicas pro sapiente, Thrasonem pro glorioso, & similia quæ suo loco referemus, ut infra capite 46.

Variandi ratio per periphrasin.

Caput XV.

ID si pluribus uerbis fiat, Periphrasis erit, quã quidam Circuitionem nominant: ut si quis euersorem Carthaginis & Numantiæ pro Scipione dicat: ut Troiani belli scriptorẽ, dixit Horatius pro Homero. Item si Mantuanus uates ponatur pro Vergilio. Venusiuus poeta, pro Horatio. Peripateticæ scholæ princeps, pro Aristotele. Stoicæ familiæ pater, pro Zenone. Voluptatis ádsertor, pro Epicuro. Hæc autem ratio plurimis cõstat modis. Etymologia, notatione, finitione.

ETYMOLOGIA.

ETymologia, cum nominis rationem explicamus: ut si quis hæredipetã dicat, qui hæreditates alienas appetat, captetq́;. Aut pro parasito, hominem cibo uentriq́; deditumq́;. Aut pro philosopho, hominem sapientiæ studiosum. Pro Grammatico, qui literas doceat. Pro aßiduo, qui det æra. Pro locuplete, qui plurima loca poßideat. Pro pecunioso, qui magnam pecorum copiam poßideat.

NOTATIONE.

NOtatione constabit, cum notis quibusdam accidentium rem quampiam describimus: ut si quis irã intelligens, animi aut bilis efferuescentiã dicat, quæ pallorem uultu, ardorem oculis, tremorẽ membris inducat. Eiusdem generis est & illud: Qui digito scalpunt uno caput: quo molles & parum uiri signifi-

ſignificãtur. Aut ſi dicas, Cubito ſe emungit, ſalſamentarium indicans.

FINITIONE.

FInitione conſtabit. Vt ſi quis artem bene dicendi pro rhetorica dicat. Peculatorem uirũ, qui ciuitatis ærarium compilaſſet. Hominẽ tyrannum, qui ui leges ac ciuium libertatem oppreßiſſet.

IN CAPVT XV.

Periphraſis, eſt circuitio uerborum, cum pro uno uocabulo utimur pluribus uerbis, uel decoris uel neceſsitatis cauſa: ut in turpibus aut ſordidis diſſimulandis opus eſt periphraſi. Item in interpetando & transferendo, præſertim Græca. Huius autem immodicus uſus ſpeciem habet Aſiatiſmi,)Id.)id eſt, uerbũ mutare. Periphraſis) .i. circumlocutio, Ratio.) .ſ. circumloquendi. Etimologia.) quæ eſt definitio grammatica uocabuli expoſitio: ut imperator eſt qui ſummum tenet imperium. Locuples.) quaſi locorum & poſſeſſionum plenus. Rationem.) ſignificatiorem. Paraſito.) proſectatore cibi. Notatio.) eſt definitio. Rethorica) .i. deſcriptio ſubiecti per accidentia: ut, omnium oratorum princeps eſt Cicro. Salſamentarium) .i. qui conficit ſalſamenta. Notis) .i. ſignis. Qui digito.) à ſigno. Finitione.) finitio eſt dialectica definitio planè, quæ eſt quadruplex, ſcilicet, Eſſentialis, per genus & differentiam data. Cauſalis, per genus & cauſas. Partialis, per genus & partes. Officialis per genus & officia uel effectus proprios: uide Dialect. Compilaſſet.) id eſt, exhauſiſſet.

Variandi ratio per metaphoram.

Caput XVI.

ALia uero uarietatis ratio ex Metaphora naſcitur, quæ latine Translatio dicitur, propterea quod uocẽ à genuina ac propria ſignificatione ad non propriã transfert. Ea multis modis tractatur.

DE-

DEFLEXIO.

PRimum deflexione, quoties uox è propinquo ad rem proximā deflectitur: ut uideo pro intelligo. Audire pro obtēperare, aut credere. Sētire pro intelligere. Perſpicere pro cognitū habere. Odorari, olfacere, pro ſuſpicari ac deprehēdere. Cōcoquere pro ferre. Deuorare pro uincere ac perferre. Complecti, exoſculari, pro amare. Suſpicere pro admirari. Deſpicere pro contēnere. Ita, ſtupet animus, ſtupent oculi, ſtupēt dētes. Siquidē in his, quod eſt corporis, ad animum transfertur. Quo metaphoræ genere nihil uſitatius. Huc fortaßis pertinent & illa, quoties cano pro dico, canto pro ſcribo dicimus. Præconium pro laude. Buccinari pro celebrare.

Ab irrationali ad rationale.

PRoxima ſpecies eſt, quoties à bruto animante ad animal ratione præditū fit trālatio, aut cōtrà: ut ſi hominē odioſæ atq; inſulſæ loquacitatis rudere dicas aut blaterare, aut grunnire, aut gānire. Si oblatrare pro obtrectare, allatrare pro cōuiciari dicas. Contrà, ſi olorē canorū, muſicam luſciniam, perfidam uulpē, ambitioſum leonē, adſentatorē canem, parcam formicā, operoſam apem dicamus. Cuiuſmodi multa Vergil. tribuit apibus, dum quicquid agitur in hominum Repub. id traducit ad hoc animal.

Ab animali ad non animal, aut contrà.

LOngius erit, petita translatio, ſi ab animali ad inanimum traducatur, aut cōtrà. Vergil. ſi tantum

pectore

pectore robur Concipis. hîc robur à ligno ad homi nem transtulit. At procul excelso miratus uertice montis. Animale ad inanimatũ trãstulit, cum uerti cem pro cacumine dixit. Item, Et nunc omnis ager, nunc omis parturit arbos. Et ridet ager. Contrà, ambo florentes ætatibus, Et uiridis ætas, & uernat ætas. Iratum mare, indignatus Araxis, auidũ mare, mirantur gargara. Quod genus & plura sunt ex empla, & frequentius obuia, quàm ut hîc debeant referri. Interdum translatio fit.

Ab animali ad animal.

Vt, si quis coruum sui inequitantem dicat: et pascen tes apes.

Ab inanimato ad inanimatum.

SVmetur Metaphora, si quis syluã scatere dicat, quod est fontiũ. Aut odium suppullulascere, quod est fruticũ. Aut si quis pilos fruticare dicat, aut bar bam syluescere, quod est arborum. Si quis orationẽ fluere dicat. Aut fluctus, et undas negociorum. Eius dem generis est, si quis collem uerrucam dicat, quemadmodum Cato.

IN CAPVT XVI.

Metaphora est tropus dictionis utilissimus, transferens uoca bula propter similitudinem aliquam à propria significatione, ad impropriam, estq; hæc genus aliorum troporum: & adfert lu mina quædam illustria orationi, ut quasi stellis quibusdam in terluceat, teste Cicerone in tertio de Oratore. Est autẽ duplex Metaphora, scilicet propinqua, quæ sumitur à simili propiore: ut cum dico, Cato solitus est allatrare Scipionem. item, Præsi dium & dulce decus meum: & remota Metaphora quæ à remo tiore simili durius etiam quãdoq; sumitur, ut cum aliquem uoce caudicem

caudicem, stipitem, corticem, truncum, qui sit ingenio non ita docili. In uniuersum uero, omnis metaphora est breuis similitudo. Et propinquæ metaphoræ, ut magnam adferunt gratiã & lucem, sic etiam sunt magis utendæ. Remotæ autem non ferè nisi grandi orationis generi conueniunt, quales sunt crebræ in orationibus Ciceronis, apud Liuium, in Tragœdijs & Satyris. Cætera à Cicerone in tertio de Oratore, & à Fabio in 8. cap. 6. require. Deflexio) .i. metaphora ex propinqua similitudine & ualde adfini sumpta. E propinquo) . i. ex ualde simili. Proximam) .i. adsimilem. Video.) pro intelligõ. hæc à potentia sensitiua ad potentiam intellectiuã sunt translata: quæ tamen non licet uertere, ut intelligere pro oculis uidere non dicitur. Ab irrationali.) secundus modus. Contrà.) Hoc si contrà fiat, ut ab homine ad animal brutum transferas uocabulum, remotam habet metaphoram, & quasi speciem Prosopopœiæ, qua adfingimus actum uel adfectum hominis alicui bestiæ. Ab animali ad non animal.) Tertius modus. Longius erit.) & hæc sæpè habet speciem prosopopœiæ. Verticem) .s. qui est capitis animalis suprema & media pars. Obuia.) scilicet apud poetas præsertim, sed non ita in soluta oratione, nisi cogat necessitas, ut apud Plinium, & rei rusticæ scriptores, plurima morborum & qualitatum in animalibus uocabula transferuntur ad arbores, ad fruges, ad plantas, & similia inanimata. Ab inanimato.) Quartus modus.

Metaphora reciproca. Cap. XVII.

QVædam translationes reciprocæ sunt, siue communes, quas Græci uocãt ἀνολόθας. Nam ut pro gubernatore aurigã, item pro auriga gubernatorẽ recte dixeris. Quædã unius duntaxat partis, quas ἀνανολόθας appellant. Siquidem ut uerticem rectè transfers ab homine ad montem: ita nõ recte cacumen ad hominem traduxeris. Facit aũt metaphora non solum ad copiam orationis, dum præstat, ut ait Fabius, ne ulli rei nomen deesse uideatur: uerũ et ad ornatum, ad grauitatem, ad euidentiam, ad sublimitatem, ad festiuitatem. Nonnunquam et necessaria est,

est, quemadmodū rustici gēmam dicunt in uitibus, gēmare uites, sitire agros, fructus laborare, luxuriare segetes. Nos durum hominem asperū, neq; enim aliud habemus uerbum. Sed quot modis adhibeatur trāslatio, & quatenus differat à finitimis tropis, nō est huius propositi scrupulosius persequi. Illud admonuisse profuerit, ut qui uolet in dicēdo copiosus esse, ex optimis autoribus maximā insigniū translationū uim adnotatā comparet, et ad eandē rem cōplures adhibeat similitudines. Sunt autē apud M. Tullium optimæ, apud Quint. plurimæ. Sed in his uix alius felicior quàm Plutarchus. Ex adagijs item nō pauca colligi poterūt, propterea quod pleraq; aut allegoriam habent, aut aliquā Metaphoræ speciem. In his colligendis nos elaborauimus, haud scio quàm feliciter, magnis certe uigilijs. Nihil uerò prohibet quò minus ipsi uel ex lectis, uel ex animaduersis rerum omniū naturis undecūq; Metaphoras fingamus, modo ne sit dura trāslatio, ne sordida, ne maior q̄ oportet, ne dißimilis ne nimiū crebra, præsertim in eadē specie. Illud item non abs re fuerit admonere, Metaphoram interdū in simplici nomine sitam esse. Vt: si quis hominē uentri addictū pecudē appellet. Nōnūq̄ in epitheto. Vt cum saxeū hominē, aut ferreū scriptorem dicimus, aut uitreas undas, floridā ætatē. Interī in uerbo simplici: ut, auolat ætas, labūtur anni. Interdum additur quiddam, quod Metaphoram explicet: Inflammauit hominē cupiditate gloriæ. Incendit ira.

IN CAPVT XVII.

De usu Metaphoræ hoc caput perspicue docet & modo. Reciprocæ.)id est, cōuersim dicūtur de se inuicem. ἀκολούθας. id est, consequentes. Quædam unius.)id est, non sunt reciprocæ, & non dicuntur conuersim de se inuicem. Atq; hoc discrimen tibi hominis captus indicat, & obseruatio lectionis probatæ. ἀνακολούθας.)id est, consequentes. Euidentiam.) id est, perspicuitatem. Necessaria.) scilicet cū caremus uerbis proprijs. Quatenus.)scilicet non ita multum, cum hæc sit aliorum troporum genus. Vim.).i. copiam, multitudinem. Metaphoræ speciem.)ut, homo bulla est, item sentina malorum, manipulus furum, & similia. Laborauimus.)scilicet in opere adagiorum. Rerum.)scilicet & artificiorum, ut ex arte militari, rustica, nautica, uenatoria et similibus. Dura.)id est, remota nimis. Crebra.) quia modus est seruandus in Metaphoris. Simplici.)id est, uno uocabulo substantiuo. Epitheto.)id est, nomine adiectiuo. Vitreas.)uirides. Ferreum.)id est, durum.

Variandi ratio per Allegoriam.

Cap. XVIII.

IDē efficit allegoria quod metaphora: Neq; enim aliud est allegoria, quàm metaphora perpetua: ut pedē cōferre, pro eo quod est, cōcertare argumentis. Iugulū petere, pro eo quod est, caput causæ adgredi. Et tragulā inijcere, pro eo quod est, fallaciā intendere. Vt etiam nauē perforet, in qua ipse nauiget, id est, ciuitatē euertat, qua subuersa, sibi quoq; sit pereundum. Huius usus frequentior est in sententijs prouerbialibus ac prouerbijs. Vt, flamma fumo est proxima: quo significatur tēpestiuiter cauēdū esse periculum. Et uino uendibili suspensa hedera nihil est opus, cùm significamus re per se laudabili nihil opus esse commendatione aliena. Et cretizandum aduersus Cretensem, id est, mendacijs ac dolis agēdum cum subdolo ac uano. In huiusmodi parœ

mijs

mijs allegoria nonnunquam exit in ænigma. Neque id erit uitiosum, si doctis uel loquaris uel scribas. Imò ne tum quidem si uulgo. Neque enim ita scribendum, ut omnes omnia intelligant, sed ut quædam etiam inuestigare ac discere cogantur.

Quintum caput Copiæ uerborum, est tropus orationis, quo non unum uerbum solummodo, sed tota constructio uel oratio aliud sensu aliud uerbis, pręse fert, per similitudinem uel contrarium. Cuius species sunt octo apud Rhetores, scilicet, allegoria. Antiphrasis, ex contrario, χαριεντισμός, Asiatismos, σαρκασμός. παροιμία & αἴνιγμα de quibus Fabius in 8. capite 6. & Diomedes in 2. aliiq; Rhetores & grãmatici. inseritur autẽ hîc de allegoria caput post Metaphoram, quia Allegoria nihil est aliud, quàm perpetua Metaphora, constans pluribus uerbis. Perpetua.) id est longior. Tragulam.) id est, telum. Huius usus.) scilicet, quia allegoria est quasi genus aliorum septem troporum orationis. Aenigma.) est planè obscura sententia: ut, dimidium plus toto. Item mater me genuit, quæ eadem mox gignitur ex me, qualia sunt apud Prophetas, & in Apocalipsi, qualia sunt oracula Deorum & Sybillarum. Id.) id est, ænigma. Vel scribas.) ut Cicero ad Atticum pluribus utitur ænigmatis.

Variandi ratio per Catachresim. Caput XIX.

EAndem uim obtinet Catachresis, quam Latini dicunt abusionẽ, atq; hac nota secernitur à translatione, quod abusio est ubi nomẽ omnĩo defuit: trãslatio ubi aliud fuit. Veluti cum parricidam dicimus, qui fratrẽ occiderit, quia fratricida non dicitur. Et piscinã in qua lauamus, nec pisces insunt. Vires hominis breues, longũ consiliũ, minutũ animũ, pro paruo. Illud orationis genus maxime probat Quintilianus: in quo triũ permixta est gratia, Similitudinis,

Allegoriæ & translationis. Vt apud Ciceronem: quod fretum, quē Euripum, tot motus, tantas, tam uarias habere creditis agitationes, cōmutationes, fluctus, quantas perturbationes, & quantos æstus habet ratio comitiorum. Dies intermissus unus, aut nox interposita sæpe & perturbat omnia, & totā opinionem parua nōnunquam cōmutat aura rumoris. Similitudo, est explicata & ad rem adcōmodata metaphora, quam Cicero uocat Collationem. Totus excanduit ira, metaphora est. Non aliter quàm ferrum igni incandescit, ita ille per iracundiā toto uultu inflāmatus est: Collatio est. Itaq; quod estus Euripi cōparat inconstātiæ comitiorum, similitudo est. Quod ait quantos æstus habet, allegoria est. aura rumoris, metaphora est. Quāquam hi tropi pertinent eiam ad copiam sententiarum, de qua secūdo libro nobis dicetur.

IN CAPVT XIX.

Catechresis, est tropus dictionis, quo propter necessitatem
abutimur uocabulo in significatu improprio. Hæc abusio est
crebra in artibus & professionibus, quibus sua uocabula etiam
abusiua sunt permittenda: ut in Theologia fides, iustitia, iustifi-
catio, lex, caro, spiritus gratia. &c. Vt in Iuris scientia, adoptio,
adrogatio, seruitus, prædij præscriptio, præscribere. Sic in me-
dicina, sic in artibus. Nomen.) id est propriū. Aliud.) scili
cet proprium. Parricidam.) quia fratricida nō dicitur, tamet
si Cicero fingat.) Illud genus.) scilicet allegoricum & metea-
phoricum. Trium.(scilicet figurarum, Similitudinis.) ex re.
Allegoriæ.) ex uerbis. Translationis,) ex utroq;.

Variatio per Onomatopœiam. cap. XX

NOnnihil accidit uarietatis & ex Onomatopœia, quæ fictio nominis dici potest. Quod ge-

nus

nus ſunt taratātara, pro cātu tubæ, ſibilus, murmur, mugitus. Ad eandem formam pertinet Paragoge, id eſt, deductio ac deriuatio nouorū uerborū, ex analogia ſumpta, quæ cur nobis etiam ſit fugienda, non uideo, ſi quādo ſentētia poſtulabit. Syllaturire, pro eo quod eſt, Syllæ mores imitari uelle. Et quēadmodum dicimus Cacaturire, micturire, eſurire, quid uetat quò minus iuxta analogiā dicamus, Dormiturire, Scripturire, Proſcripturire, Dicturire, Bellaturire, Nupturire. Et quemadmodū dicimus Græcari, cur nō itidē dicamus iuuenari, poetari, cornicari, rhetoricari, philoſophari, theologari? Vulpinari, pro ἀλωπεκίζειν auſus eſt dicere Plautus. Vt laureati, nūmati, ſcutati, cur nō itidē pileati, laruati, perſonati, & ſi qua ſunt ſimilia? cur nō ſiceeſſere, ſicut areſcere? Et his quidē fictionibus Græci lōge ſunt Latinis feliciores. Quorū ſunt illa, Cretiſſare, Platoniſſare, aliaq; innumera. Nobis tamen nōnihil audēdum cenſeo, præſertim in carmine, & in uertendis Græcis autoribus. Certe quæ reperiūtur apud idoneos autores, ea ſunt audacter uſurpāda. Neq; enim ullum uerbum nobis uideri debet durum aut obſoletū, quod apud ſcriptorē probatū reperiatur. Qua quidem in re longe lateq; diſsētio ab his, qui uocem omnem ceu barbaram horrent, quam apud M. Ciceronem non legerit. Quin illud etiam obſeruandum, eiuſdē dictionis interdum uariam eſſe paragogen, quemadmodū ſuperius attigimus. Voluptuoſus &

uoluptuarius, edax & edo, homunculus, homulus, homuntio, pauxillum & paucula. Harum igitur omnium rerum obseruatio, copiam orationis non mediocriter adiuuabit, propterea quod in his factitijs nominibus magna pars opum linguæ latinæ sita est.

IN CAPVT XX.

Hic tropus finitimum habet eum qui uocatur Paragoge, id est deductio & nouatio uerbi secundum analogiam Grammaticam: ut sicut à patre patrisare, ita & à matre, matrisare, à fratre fratrisare dicas, & similia. In qua tamen dictione nobis non temere permittere debemus aut indulgere, nisi quatenus doctorũ consuetudo & autoritas patitur. Nominis.) id est uocabuli. Mugitus.) & simila uocum uerba uide in Philomela Ouidij. Ex analogia.) id est similitudine & proportione regularũ, quæ sine autoritate & usu probato nihil tamẽ ualet. Vetat.) id est, prohibet. Cornicari.) id est imitari cornicẽ. Idoneos.) id est, Latinos, non barbaros. Paragogen.) id est deriuationem, deductionem. Superius.) id est, Cap. 13. de Enallage. Factitijs.) id est, deriuatitijs.

Variandi ratio, per Metalepsim.

Cap. XXI.

ABusioni confinis est Metalepsis, quæ transsumptio Latinis dicitur. Ea erit, ubi gradatim itur ad id quod ostendimus: ut, speluncis abdidit atris. Nam nigræ intelligũtur, ex nigris obscuræ, & per hoc demum in præceps profundæ. Sic Græci uocãt acutũ quod uelox intelligi uolũt. Verũ huius figuræ usus magis incidet in carmine, quàm in oratione soluta. Et Synecdoches species uideri potest, quẽadmodum & ea quæ sequitur.

IN CAPVT XXI.

Metal psis, est translatio uerbi à causa uel adfectu sumpta: ut.

Post aliquot mea regna uidens mirabor aristas.

Nam per aristas intelligit messes, per messes ęstates, per æstates intelligit annos. Sic tristis egestas dicitur per metalepsim, quia tristes facit. Equidem sequentes tres tropi nomine magis q̃ re ipsa à se inuicem differunt. Vbi gradatim itur.) scilicet ab effectu ad causam.

Variandi ratio per Metonymiam. Cap. XXII.

NEq; mediocriter ad copiam orationis facit tropus, qui uocatur Metonymia, quæ dicitur nominis transmutatio. Ea fit cõpluribus modis. Vel cum inuẽtorem pro re subiecta ponimus: ut apud Maronem Cererem corruptam undis. Apud Terentium, Sine Cerere & Baccho friget Venus. Apud Horatium, Receptus terra Neptunus. Classes aquilonibus arcet. Vulcano dicare. Vario Marte pugnare. Venus confert oculis & uoci. Hic inuẽtor, aut qui præsidet, pro re subiecta ponitur. Quod si uertas, erit durius. Vt uinũ precemur, nã hic Deus præsẽs adest. hic uinũ pro Baccho positum est. Vel cũ id quod continet, pro eo quod continetur, usurpatur: ut epotos cados, cœlo gratissimus amnis, id est, cœlitibus. Seculum felix. Aut contra, id quod durius & uiolentius fit. Vergilius, Iam proximus ardet Vcalegon, hominem pro domo posuit. Terentius: Eamus ad nos, id est, ad ædes nostras: & cùm dicimus hominem deuorari, cuius patrimonium consumitur. Hunc tibi commedendum propino. Horatius, De sene gustarit, id est, de pecunia senis. Vbi dominus rei

3. pro re ipſa ponitur. Vel cũ ex efficiente, effectũ signi
ficamus. hic melior remis, significat enĩ uelocitatẽ,
ſed quæ per remos fit. Vel contrà, ut frigus pigrum.
Mœſtũq; timorẽ mittite. Pallida mors. Audax iuuẽ
ta. Pallentesq; habitãt morbi, Triſtisq; ſenectus. Præ
ceps ira, hilaris adoleſcẽtia, inconſultus amor. Inue
4. recunda nox. Audax uinũ. Vel cum ducẽ ponimus
pro his qui ſubſunt. Vt cum ab Annibale cæſa apud
5. Cannas ſexaginta milia dicimus. Aut cum autorem
6 pro opere ponimus. ut cum dicimus, Vergiliũ uẽdi,
Plinium ſemper in manibus habendũ. Simile eſt huic
cum ſacrilegiũ deprehenſum dicimus, nõ ſacrilegũ.
Et armorum ſcientiã habere non artis. Ad hãc claſ-
ſem arbitror referenda quæ pariter & ad perſonã
& ad rem referũtur: ut facũdus homo, facunda ora
tio, audax homo, audax facinus. Confutaſti hominẽ,
confutaſti hominis argumenta. Sed quoniã hæc paſ-
ſim obuia ſunt, deſino perſequi.

IN CAPVT XXII

Metonymia, eſt uulgaris tropus in ſoluta quoque oratione, utens uicino uocabulo pro uicino: ut ſignum pro ſignato, ut faſces pro imperio conſulari. Sceptrum pro regno. Gladius pro magiſtratu. Stadium pro curſu. Sic,

Cedant arma togæ, concedant laurea linguæ.

Item cum ponitur circumſtantia pro eo quod deſcriptum eſt per circunſtantiam. Huius nouẽ modos hic enumerat Eraſmus. Metonymia) i. tranſnominatio. Cum inuentorẽ). Primus modus. Neptunus) .i. Mare cui præeſt Neptunus. Vulcano tradere) .i. igni addicere. Marte) .i. bello, cui præeſt Mars. Venus.) i. libido. Hic). i. in præcedentibus exemplis. Quod ſi.) Secundus modus. Vel cum) Tertius modus, continẽs pro contento. Epotos cados). i. uinum ebibitũ. Cœlo). i. cœlitibus uel cœleſtibus dijs. Aut contrà.) Quartus modus, quando contentum ſumitur pro continente. Vcalegon(.i. domus Vcalegonis

Hunc comedendum.) huius bona deuoranda. Vbi).i. in hoc quarto modo. Vel cum ex.) Quintus modus. Vel contrà.) Sextus modus, cum effectus pro causa ponitur: quem alij dicunt pertinere ad Metalepsim. Mœstum.) i. qui facit mœstos. Vel cum ducem.) Septimus modus. Aut cum.) Octauus modus. Simile huic.) Nonus modus: cum opus uel actum ponimus pro authore: ut in nominibus uirtutum, uitiorum, artium plerunque. Furtum est). i. fur est deprehensus. Artis) scilicet militaris.

Variandi ratio per Synecdochen. Caput XXIII.

VEhementer adiuuabit copiã & Synecdoche, huã quidam intellectionẽ uocãt, quoniã aliud ex alio intelligimus: ut cum ex uno plures intelligimus: ut quod supra retulimus: Romanus prælio uictor. Et Pœnus fugatus, pro Pœni. Ex parte totũ: ut mucronem pro gladio: tectũ, pro domo. Retroq; ut ingens à uertice pontus. Et fontẽq; ignẽq; ferebãt. Pontũ dixit pro procella, fontẽ pro parte aquæ. Ita Maro. Ex specie genus. Horat. Iracundior Adria, pro quouis mari. Acheloia pocula, pro quouis fluuio. Maro. Quod nõ ita cõmode uertitur. Ex materia rẽ confectã: ut, ferrũ pro gladio, abies aut pinus pro naui. Ex præcedẽtibus sequẽtia: ut, uirgineã soluit zonã, id est, deuirginauit. Subdidit equo calcara, id est, cucurrit. Item, cum lautum & unctum dicimus, quod nitidum ac splendidũ uolumus intelligi. Breuiter, cũ quocunq; modo aliud ex alio intelligitur. Vixerũt, pro mortui sunt. Nos quoque floruimus. Et fuimus Troës. Et iam summa procul uillarũ culmina fumãt: noctem imminentẽ intelligimus, cum longe aliud dictum. Porrò hic ex signo rem signatã colligimus.

IN CAPVT XXIII.

Synecdoche est tropus dictionis, quo pars pro toto, uel totũ pro parte sumitur: usitata in uersu, non item in prosa. quare etiã raritate differt à Metonymia, huius sex modos enumerat hic Erasmus. Synecdoche)id est cõprehensio. Quoties.) Primus modus cum singularem numerum pro plurali ponimus figurate. Romanus.)id est, Romani. Ex parte.) Secundus modus. Parte.)scilicet, integrali, non prædicamentali. Retroq;.) Tertius modus, cum totum pro parte ponimus. ut cœlum rubet, id est, pars cœli. Pontus.)id est, fluctus, pars ponti. Fontem.) id est, partem fontis. Ignem.)id est partem ignis. Ex specie.)Quartus modus, cum nomen speciei pro genere ponitur: ut hibleis apibus florem depasta, &c. Acheloia pocula.)id est, quilibet fluuius. Quod non ita.)quia genus pro specie rarius & obscurius sumitur in figura. Ex materia.)Quintus modus. Ex præceden tibus.)Sextus modus. Breuiter.)Septimus modus. Vixerunt.) apud Salustium pro obierunt. Fioruimus.)id est, felices fuimus. Troës.)id est, felices fuimus. Et iam summa.)hoc exemplum ma gis ad metonymiam pertinet. Colligimus.) scilicet, per metonimiam. ut suprà dixi.

Variandi ratio per Aequipollentiam. Caput XXIIII.

PRæcipua uariãdi ratio sumitur per ἰσοδυναμίαν, id est, per æquipollentiam. Ea cõstat negationis additione, detractione, geminatione, & uerbis contrarijs. Vt primas obtinet, nõ est in postremis. Vir egregiè doctus, uir minime indoctus. Omnia fecit, nihil nõ fecit. Nonnihil fallaciæ intendendum in hominẽ, id est, aliquid fallaciæ. Adsumpto autẽ uerbo diuerso, & adposita aut adempta negatione, statim nouam orationis faciẽ constitueris. Placet, non displicet. Accipio conditionẽ, nõ recuso conditionẽ, Verum de his reliquisq; æquipollẽtijs exactius suo loco tractabimus. Eorũ uero quæ inter se pugnant, uaria est ratio. Quædã cõtraria sũt: ut amor, odiũ,

iratus

iratus, propitius, formoſus, deformis. Quædã priua/
tiue diſsident: ut cæcus & uidẽs, mortuus & uiuus,
ſurdus & audiens, mutus & loquens. In his quod re
mouet, non prædicatur niſi de his, quorum natura
capax eſt oppoſiti. Neq; enim lapis dicitur mortuus
aut cæcus. Quædã cõtradictoriè diſsident ut nolo,
uolo, doctus, non doctus, probat, non probat. Eſt
puella deformis, Eſt minimè formoſa, Eſt minimè
deformis, Eſt egregiè formoſa, Eſt homo minimè ſur
dus, Eſt egregiè auritus, Eſt parum auritus, Eſt ſur/
daſter. Nõ poſſum nõ probare. De relatiuis mox di/
cemus. Ad hãc formam pertinent quæ actionem &
paſsionem declarãt. Ab illo graue uulnus accepit,
Inflixit illi graue uulnus. In Cicerone quædam deſi/
derantur à doctis. In Cicerone docti quædam deſide
rant. De his alibi dictum eſt.

IN CAPVT XXIIII.

Hæc tria ſequentia capita, non pertinent ad tropos, ſed ad ca
put ſynonymiæ, de qua ſuprà in 11. & 12. & uocatur hæc ſyno
nymia conſtructionis, quæ eſt quadruplex. Prima per æquipol
lentiam ſignorũ. Secunda, per commutationem contrariorum.
Tertia, per cõmutationem relatiuorũ. Quarta, per uariationẽ
conſtructionis infrà capite 21. Negationis).i. negatiui ſigni, de
qua uide Dialecticos. Et infrà eodem cap. 98. uſq; in cap. 52.
Contrarijs).ſ. inuicem cõmutatis per ſigna negatiua. Diuerſo)
id eſt, contrario. Negatione.) id eſt, ſigno negatiuo. Tractabi
mus.) ſcilicet capite 98. & ſequentibus.

Variandi ratio per Comparatiua. Cap. XXV.

IN nonnullis comparatiuis dictionibus fit hæc com
mutatio citra negationẽ, trãslatis duntaxat par/
tibus:

tibus: ut, anteponit famam pecuniæ. Posthabet pecu niam famæ. Minoris facit famam quàm pecuniã. Plu ris facit pecuniam quàm famam. Prius habet lucrũ quàm honestum. Posterius habet honestum quàm lu crum. Atq; hæc quidẽ copia nascitur ex cõtrarijs. cuiusmodi sunt: Suspicit, despicit, curat, negligit, appetit, fastidit, atq; id genus innumera.

IN CAPVT XXV.

De commutatione contrariorum siue signorum. Innumera.) scilicet contraria.

Variandi ratio per relatiuorũ commutationẽ. Cap. XXVI.

FAcilis est itẽ uariãdi ratio per dictiones relati uas, quæ & ipsa ad contrariorũ genus pertinẽt. Vxor illius esse nõ uult, nõ uult illũ maritũ. Recu sat illius esse socer. Recusat illũ generũ. Pudet me huius nurus. Pudet me huius socrũ uideri. Nõ alium mihi patrẽ optẽ. Nullius mali esse filius. O me tali fe licẽ præceptore. Felicẽ me qui tuus sim discipulus. Caue isti locaueris agrũ. Ne cõmittas, ut hic agrũ cõducat tuũ. Iamdudũ expectat, ut uiro nubat. Ex pectat ut se uir alipuis ducat. Nolĩ tibi debere. Nolĩ te mihi creditorẽ. Hoc me docuisti, hoc ex te didici Hoc mihi retulit Paulus. Hoc ex Paulo audiui. Cau tes te genuit. E caute natus es. Plurimũ ex ea re ca pies emolumẽti. Ea res plurimũ tibi adferet emolu mẽti. Literæ nõ parũ ornamẽti tibi cõciliabũt. Ex literis nõ parũ ornamẽti tibi accedet. Pater filio re conciliatus est. Filius cum patre redijt in gratiam.

IN CA-

IN CAPVT XXXVI.

De commutatione relatiuorum. Sunt autem relatiua binæ res, quarum neutra sine altera potest esse uel intelligi, & conuersim de se inuicem in genitiuo alioue casu dicuntur. Vide prædicamentum relationis. Nurus.)est uxor filij. Socrus est uxoris uel mariti mater.

Variandi ratio per amplificationem. Cap XXVII.

Ex Auxesi, hoc est, amplificatiõe uariatur oratio, cum amplificãdæ rei gratia uerbũ atrocius subijcimus loco proprij: ut cum occisum dicimus, qui sit cæsus. Latronẽ, qui sit improbus. Occidisse, cui res acerbior acciderit. Exãimatũ, dolore adfectũ. Enectũ, cruciatum. Mutum qui nihil responderit. Reuixisse, qui spẽ receperit. Oblitũ iniuriæ, qui ignouit. Huc pertinent & appellationes illæ exaggerantes, de quibus ante nonnihil memini, cum carnificẽ appellamus hominẽ immitẽ, sacrilegum, sceleratũ, ueneficum, malum. Præterea illæ, Scelus, mõstrum, pestis, labes. Postrẽo et hæ, Atreus pro crudeli. Sardanapalus, pro effœmĩato. De quib. suo loco copiosius.

IN CAPVT XXVII.

Sequentes tres figuræ non sunt tropi reuera, sed tamẽ faciem habent troporum: quia in his tribus uocabulum aut minus solito significat. Amplificatione.)amplificatio est duplex, scilicet uerbi, de qua hic loquitur, & rerum, de qua infra in secundo, capite nono. Exanimatũ.)id est, dolore adfectum. Memini.) suprà cap. decimo octauo. Suo loco.)scilicet infra capite quadragesimo sexto.

Variãdi ratio per Hyperbolen. Cap. XXVIII.

Variat & Hyperbole, quam quidam superlationem nominauit. Hac mẽdatio, ut inquit Seneca,

perue-

peruenimus ad uerum. Plus enim dicit Hyperbole quam res habet, attamen quod uerum est, ex falso intelligitur: ut, Hic uel saxa sua loquacitate posit rumpere. Cœlum digito attingere. Ocyor Euro. Et fulminis ocyor alis. Sublimi feriam uertice sydera.

IN CAPVT XXVIII.

Hyperbole.) id est, superlatio: hyperbole est supra fidem amplificatio uel extenuatio facti: ut, sublimi feriam sidera uertice: ut, leuior pluma. Indoctissimo indoctior, estque poëtis familiarior hæc figura.

Variandi ratio per meiosin, id est, per diminutionem. Cap. XXIX.

DIuersus uariandi modus per μείωσιν, hoc est, per diminutionem. Veluti quoties attigisse dicimus eum qui pulsauit, læsisse qui uulnerauit. Interdum diminutio sapit hyperbolen: ut, uix ossibus hærent. Breuior pygmeo. Minus habet quám nihil. Verum de his quoque nonnulla suo loco disseremus.

IN CAPVT XXIX.

Diminutio item est duplex, scilicet uerbi, de qua hic loquitur, & rerum, de qua infrà libro secundo, capite nono. Atque contemptus, aut uerecundiæ gratia utimur hac figura. Diuersus.) id est contrarius. Diminutionē.) scilicet uerbi. Hyperbolen.) extenuationem incredibilem. De his, ut infrà capite 46. in comparationibus Hyperbolicis.

Variandi ratio per compositionem. Caput XXX.

VAriatur oratio nonnihil & ex compositione: Ea sita est in his fermé figuris, Asyndeto, Polysyndeto. Veni, uidi, uici, Maro, Tectumque, laremque, Armaque, Amycleumque canem, cressamque pharetram.

Syzeug/

Syzeugmeno: Id fit quoties ad unum uerbũ plures sententiæ respõdent: Fit autem trifariã: aut cũ præponitur, aut cum sequitur, aut cum interponitur: ut deflorescit forma uel morbo, uel ætate. Hic præponitur. Vel morbo uel ætate forma deflorescit. Hic subijcitur. Aut ætate forma deflorescit aut morbo. Hic in medio intercidit. Itẽ Marc. Tul. Vicit pudorẽ libido, timorem audacia, rationem amẽtia. Contrà: Neque enim is es Catilina, ut te aut pudor unquam à turpitudine, aut metus à periculo, aut ratio à furore reuocarit. Nonnunquam & per iteratione͂ repetitur non coniunctio, sed nomen aut uerbũ, quam Epanalepsin uocant. Nihil ne te nocturnũ præsidiũ palatij, nihil urbis uigiliæ, nihil timor populi, nihil concursus bonorum omniũ, nihil hic magnificentissimus senatus habẽdi locus, nihil horũ ora uultusq; mouerunt? Simile huic fuerit: Vicit pudorẽ libido, uicit timorẽ audacia, uicit rationẽ amẽtia: aut per συνωνυμίαν. Vicit timorẽ audacia, rationem superauit amẽtia, libido pudorẽ expugnauit. Experiamur igitur quot rationibus eadẽ sentẽtia poßit per has figuras uariari. Contemnit deos, contẽnit homines. Deos contemnit, homines contemnit, contemnit & deos et homines. Et deos et homines contẽnit. Deos contemnit atq; homines. Ad hunc locũ pertinent et illa: Inediæ, quàm frigoris patiẽtior. Lucri quã gloriæ cupiẽtior. Chariorẽ habeo neminẽ: et neminem habeo chariorẽ. Quanquam hæc non ita multũ adferunt

runt momenti, adiuuat tamen. Et, quibus de causis.
Ob eam rem. Eam ob rem. Ob causam tam paruulā.
Tam paruulā ob causam. Veniam ad te quando ita
uult pater. Quando ita uult pat r ueniam. Eiusdem
rationis est, cum ex oratione simplici duplicem faci/
mus. aut contrà: ut omnia tua mihi debes. Quicquid
habes, omne mihi debes.

IN CAPVT XXX.

Sextum caput Copiæ uerborum, est Schema dictionis Rheto
ricum primi ordinis, quo nō quidem significatio uocabuli, sed
ordo situsq; uerborum figuratur & mutatur, atq; nonnihil ua-
riat à uulgata constructione Grāmatica. Huius sunt 12. species:
scilicet repetitio, copulatio, traductio, asyndeton, polysynde
ton, similiter cadens, similiter desinēs, hypallage, agnominatio,
antanaclasis, eclipsis, reticentia. His 12. addunt aliuc quinque
figuræ constructionis: κῶλον, comma, περίοδος, περιβολὴ.
ὑπερβατόν. Et has quidem species decem et septem schema
tis in dictione, Erasmus hoc capite 30. ualde tenuiter attingit,
remittens nos ad præcepta Rhetorum, ubi harum & definitio
nes & exempla quęrere oportet. Ex compositione) id est, ex
schemate primi ordinis, quod dictionis uocatur, ubi neq; signi-
ficatio nec adfectus, sed tantummodo situs et ordo uerborū con
suetus mutat. Figuris), i. schematibus primi ordinis. Asyndeto)
. i. dissoluto, ubi desunt coniunctiones uehemnetiæ causa. Poly
syndeto). i. coniunctio, ubi sunt coniunctiones superuacuæ. Sy
zeugmeno). i. coniunctio per disiunctiuam coniunctionē, & est
planè species polysyndeti. Contrà). i. Polysyndeton. Epanale
psin). i. ingeminationem. Per has figuras) i. per repetitiones.
Adiuuant tamen.) præsertim exercitationem scribendi uersus.
Eiusdem rationis est.) Paucis hic uerbis de oratione simplici
& duplici Erasmus rem maximi momenti & utilissimam per
stringit ad serium aut exercitatorium styli usum. Est ergo ora
tio uel constructio orationis secundum Erasmum hoc loco, alia
simplex, alia duplex et composita. Simplicem orationē uocat
eam quæ crebrioribus commatibus & membris constat, non
ita longis: qualis est Ouidij in Elegiacis: Terentij. Ciceronis
in breuioribus epist. Salustij, Iustini, Probi, Flori. Vergilij in
Bucol. Oratio duplex & composita, est quæ membris longio
ribus aut crebris periodis, aut flexibus constat, qualis est peri-
odica

dica Cicer. in exordijs & perorationibus, qualis est historica Liuij & Cæsaris aliquando. Item Vergil. in Æneid. Admonendi ergo hoc loco breuissimè de oratione simplici connectenda & illiganda in periodicam & flexuosam, & contrà de oratione composita resoluenda in simplicem, id est, de periodis & nexibus resoluendis in commata uel membra. Verum ad hanc rem scire oportet, quod sint quinque formæ constructionis secundum Græcos, ut apud Aristotelem in 3. Rhetor. Et Latinos, ut apud Cicer. in 3. de Oratore: & in Oratore perfecto. & apud Fabium in 9. scilicet. Primo κόμμα, incisum uel articulus. Secundo, κῶλον, membrum. Tertio περίοδος, comprehensio. Quarto, περιβολὴ, circuitus aut flexus. Quinto, ὑπερβατὸν, transgressio. Primum ergo, κόμμα, est breuis compositio uerborum, non semper plenum, sed semiplenum plerunque referens sensum: ut, Vos isthæc intrò auferte, abite. Sosia adesdum, paucis te uolo. Dictum puta. Et reliqua, & similes orationes concisæ in quotidiano sermone & familiari, qui modo breuia, modo longiuscula habet κόμματα, tanquam articulos orationis. Hæc concisa forma usitatissima est in sacris literis, item in Colloquijs familiaribus, & non quod ex meris commatibus aliqua oratio sit consuta, sed quod habeat crebriora, ideo uocatur commatica & articulata. Secundo, κῶλον, membrum, est compositio uerborum & commatum, referēs plerunque plenum sensum: & constat κῶλον duobus, ad minimum commatis: ut, Nam id arbitror adprime in uita esse utile, ut ne quid nimis. Itē: Nanque hoc tempore obsequium amicos, ueritas odium parit. Plerunque tamen tria, quatuor, aut plura commata sunt in κώλῳ tanquam articuli plures in membro uno corporis, ut crebro apud Terentium, Salustium, quandoque apud Cæsarem & Ciceronem. Vergilium, & Ouidium in Metamorph. qui tamen & in Elegiacis habet breuiora membra sæpius, quia bini uersus in Elegia ferè sententiam coguntur plenam absoluere. Sed plurimū apud Ciceronem, Liuium, & item Cęsarem & Plautum sępissimè inuenies membra composita pluribus articulis, propè ad iustam periodi formam aut flexus: ut in epistolis familiaribus, in narrationibus, in dialogis uidere licet diligentius obseruanti. Tertio, περίοδος, comprehensio, & densa & continua frequentatio uerborum cum absolutione sententiarum. Vel, ut Aristoteles definit: Periodus, est oratio habens principium & finem secundum se, id est, naturam suam: id est, Periodus, est continuatio commatum & membrorum ita inter se rotundè connexorum, ut plenam sententiam & consequentiam, uel conclusionem referant, atque adeo Periodus est oratio, quæ complectitur antece-

dens & consequens secundum naturam suam. Constat autem, teste Aristotele, periodus quandoque unico membro, rotundiore tamen & prolixiore: ut Salustius, Quæ homines arant, nauigāt, ædificant, uirtuti omnia parent. Item Cic. Sed hoc fieri melius quàm dici aut scribi uolunt. Huiusmodi periodus dicitur μονόκωλος, id est, uno membro constans, quam Græcus quidem sermo sæpius Latino admittit. δικῶλος autem, id est, bimembris periodus est, quæ constat duobus mēbris: ut, Facile omnes cum ualemus, recta consilia ægrotis damus: Tu si hic sis, aliter sentias. τρικῶλος, id est, trimembris periodus est, qui constat tribus membris: ut,

Saltem si qua mihi de te suscepta fuisset
Ante fugam soboles, si quis mihi paruulus aula
Luderet Æneas, qui te tantum ore referret,
Non equidem omnino capta aut deserta uiderer.

τετρακῶλος, id est, quadrimembris periodus est, quę constat quatuor membris: ut,

Sed trahit inuitam noua uis aliudq́ꝫ cupido,
Mens aliud suadet, uideo meliora, proboq́ꝫ,
Deteriora sequor. Item:

Nunquam ita quisquam bene subducta ratione ad uitam fuit: quin res, usus, ætas, semper aliud adportet noui: aliquid admoneat, ut illa quæ te scire credas, nescias: & quæ tibi putaris prima in experiundo, repudias. Et quamuis Cic. in Orat. perfect. dicat, uix plura quàm quatuor membra in unū Periodū connecti, tamen constat ex ipso Cicerone & usu Periodum sæpius componi ex pluribus quàm quatuor membris: ut apud Terentium quoqꝫ in 1. scena Heaut. Act. 1. Quanquam hæc inter nos. &c. quæ periodus habet sex membra satis prolixa. Atque infinita sunt exempla longiorum periodorum apud alios quoqꝫ authores quam Ciceronē, adeo ut quaternarius numerus membrorum sit quasi medius modus periodi: nam et paucioribus & pluribus ea ferè constat, ut manifeste apparet in exordijs, in locis communibus, in digresionibus, in amplificationibus, in perorationibus apud Ciceronem. Atque hæc de forma orationis periodicæ diximus. Quod uero ad materiam periodi attinet, non putes quamlibet constructionem prolixam esse statim periodum, ut infrà dicam de περιβολῇ. Nam hæc demum est periodus, in qua sententia in una commatum & membrorum circunductione & connectione, continet causam uel effectum, uel antecedens & consequens, uel duo plura'ue similia, aut diuersa, aut apposita. Etenim in summa, periodus non tam uerborum & orationis quàm rerum est connexio in unam sententiam, adeò con-

continua & apte, ut instar conclusionis & præmissarum cohæreat, atque speciem Hypotheticæ propositionis, uel etiam iustę argumentationis plerunque habeat, id quod facilimè studiosus obseruatur in Cicerone & alijs authoribus deprehendet. Sunt autem peculiariter quædā uerba particulæ ad faciendas periodos aptæ, & in hunc usum institutæ: ut nomina Relatiua, aut Comparatiua, & Pronomina, ut coniunctiones pleræq;, & prę sertim Aduersatiuæ, Causales & Rationales, ut Participia, & Aduerbia temporis, loci, similitudinis, & ablatiui absoluti, significantes consequentiam, ut Gerundia & gerundiua nomina, quorum exempla propter prolixitatem huc nequeo congerere. Sunt ergo quærenda apud authores, ut apud Ciceronem & Vergilium. Quarto περιβολή, id est, circuitus aut flexus, est oratio sinuosa & prolixior, constans ferè pluribus membris quàm uulgata periodus: et hic flexus proprius est Historicorum in quo plura membra & commata sua serie ita se æqualiter consequuntur, ut tamen perspicua sit cōtinuata & longior constructio: à quali statim orditur Vergil Arma uirumq; cano. &c. usque ad inuocationem. Ab huiusmodi flexu mox incipit Liuius quoque: Iam primum omnium satis constat &c. Huic a iam constructionis speciem subnectunt Græci, quam ipsi εἱρμὸν Aristoteles κατεστραμμένην, Latini tractum uel nexum uocant. Sed re uera est περιβολή, longior paulò, quàm superior flexus aut circuitus, nisi quod pluribus membris & periodis quoque constat: cuius exemplum proponunt ex libro 6. Æneid. Principio cœlum & terras camposq; liquentes: cum decem uersibus qui sequuntur. Item ex Sileno. Namq; canebat uti, cum uersibus item decem qui sequuntur. Differt autem περιβολή à periodo non ita multum, nisi quod in periodo tam rerum quàm orationis consequentia & cohærentia requiritur benè coagmentata: Sed περιβολή, est historica & longior constructio orationis non ita nexis inter se antecedentibus & consequentibus, quin facilimè possit in sua membra resolui: ut uidere licet & ex prio ri in Liuio, in Salustio, in Cæsare. Cauere tamen oportet, ne illa sit iusto prolixior, & obscuritatem uel tædium pareat. Summatim ergo, periodus est circuitus orationis oratoriæ. περιβολή est circuitus orationis historicæ. Quinto, ὑπερβατόν, ut suprà dixi, est impeditior & obscurior constructio, ut in exordio Georgικῶν:

Vos ô pulcherrima mundi
Lumina, labentem coelo quæ ducitis annum,

Liber & alma Ceres: cum uersibus qui sequuntur. Item in 12. Interea Reges ingenti mole Latinus: cum sequenti paren

thesi longiore. Et tamen Liuius ac Vergilius, alijq; bene docti saepè non abstinent ab hyberbato, quos authoritas tuetur. & excusat operis magnitudo. Iam ergo ad finem huius cap. 30. breuissime admonet Erasmus orationem commatibus & membris solutam & non ita cohaerentem, sed liberam (qualis solet esse oratio Epistolica aut familiaris) innectere et illigare periodis aut flexibus: ut si quis ferè Epitomas Flori dissolutam quasi habentes orationem ex membris & commatibus crebrioribus illiget periodis aut flexibus: & cōtrà admonet orationem periodicam flexuosam resoluere in cōmata & membra, ut si quis exordium aliquod Ciceronis, aut locum Liuianum resoluat tanquam nodum & explicet: quod tametsi puerile & friuolum uidetur, tantaq; maiestate indignum, tamen exercitationis causa usurpatum multum adiuuabit discentem, ut melius iudicet de orationibus ita dissimilibus. Valet enim haec & prior exercitatio mirabiliter ad comparandam orationis perspicuitatem, id quod non nisi experti, possunt credere. Et in Hexametro Elegiacoq; uersu permutando in uicem haec ratio exercetur rectissimè, quod elegia non admittit prolixiores circuitus aut flexus, quales saepissimè recipit hexametrum carmen, non ita aptum commatis & membris continuis. Confer ergo constructionem Flori, aut Iustini, aut Probi cum Caesariana, & hanc cum Liuiana. Confer diuersa Terentiana cum Ciceronis in dialogis. Confer hexametra cum elegiacis. Confer historiam Lucretiae descriptam ab Ouidio in fine secundi Fastorum cum narratione Liuiana in fine primi libri. Atq; haec in praesens de hac materia satis dicta sint, quibus priuatam exercitationem et usum oportet accedere. Simplici) id est, commatica & membrosa. Duplicem) id est, periodicam aut flexuosam. Aut contrà.) scilicet cum ex oratione duplici, id est, periodica aut flexuosa facimus resoluendo orationem commaticam aut membrosam.

Variandi ratio per Syntaxin, id est, constructionem. Cap. XXXI.

EX ordine siue constructione itē nonnulla sermonis uarietas existit, id quod superius attigimus. Nā pleraeq; dictiōes sunt, quae nō respuūt diuersam constructionē: ut, multū pudorē, et multū pudoris. Scripsit mihi, et scripsit ad me. Diuersum seu alienum huic, et diuersum seu alienū ab hoc. Idē huic et

idem

idē cū hoc. Iactat maiores suos, iactat se de suis maioribus. De te somniaui, te somniaui. De te ridet, te ridet. Tota nocte potauit, totā noctē potauit. Romanorum summus, summus inter Romanos. Seruitus morte durior, seruitus durior q̄ mors. Dānatus est de repetūdis, dānatus est repetūdarū. Natus gloriæ natus ad gloriā. Tuæ partes sunt, tuarū est partiū.

IN CAPVT XXXI.

Hoc caput pertinet ad Synonymiā constructionis: nam præcipit hic de uarietate syntaxeos, cum eadem dictio uariè alias regit dictiones, uel ab alijs uariè regitur: ut, bona indole iuuenis diligenter literis incumbit. & iuuenis bonæ indolis diligenter incumbit in literas. Plurima exempla uariæ constructionis uide apud Linacrum in 4. & 5. libro. Huc pertinent etiam figuræ constructionis in Syntaxi, quę sunt sex uel plures, ut Synthesis, Syllepsis, Prolepsis, Zeugma, Antiptosis, Appositio, & Euocatio. Et fortassis plures similes quære. Existit.) id est, apparet uel emergit.

Variandi ratio per mutationem figuræ uarijs modis. Cap. XXXII.

VAriatur oratio quoties alio atq; alio adfectu, ac uelut habitu profertur, quam interim figuræ mutationē licebit appellare. ut, nō est miserū mori: et, usq; adeóne mori miserū est? nihil est te uanius, an quicquā te uanius? Hic per interrogationē uariata est figura. Nō magnā laudē adsecutus es. egregiam uero laudē es adsecutus. Non ista curat populus. Id populus curat scilicet. Hic per ironiā cōmutata est sermonis facies. Vehemēter amat pecuniā. Dij boni, quàm amat pecuniā. Per admiratiōnē uersus est orationis color. Tum deos cōtemnit tum homines,

1

2

3

Haud scio magis'ne deos contemnat, an homines.
4 Hîc per dubitationem commutata est orationis for
ma. Nihil mihi charius aut antiquius fama. Dispe-
5 ream, si quid mihi charius fama. Hîc per admiratio
nem uariatus est sermo. Ista nunquam cogitaui. Dij
6 meliora quàm ut ista cogitarim. Hic per abomina-
tionem commutatus est color. Est uir insigni uani-
tate, ô singularem hominis uanitatem. Hîc per ex-
7 clamationem. Non modo uirgines aliquot constu-
prauit, uerumetiam uestalem incestu polluit. Virgi
nes complures stuprauit, ut inetrim de uestali ince-
8 stu polluta sileam. Hic per occupationem uariatus
est sermo. Cum & genere sis obscurißimo, & re
nulla, nullis literis, nulla forma, nullo ingenio, quid
est cur te adeò iactes? Quid habes, cur tam sis inso-
lens? Natalium splendorem? Atqui genere es obscu-
rißimo: Opes? at uel Iro ipso pauperior es. Erudi-
tionem? sed bonas literas nec attigisti unquam: For
mam? aut ipso Thersite deformior es: Ingenium? at
istud profectè nactus es stupidißimum: Quid igitur
ista tua iactantia est, nisi mera insania? Hîc per sub
iectionem uariatus est orationis habitus. Neq; uero
solum per omnes figuras, uerumetiã per locos pro-
pè omnes uariari potest oratio. Cæterum quoniam
hæc magis uidentur ad rerum copiam pertinere, se
cundo commentario de his diligentius disseremus.
Hactenus formas ferme omnes paucis indicauimus,
quibus manente sententia, commutatur oratio.

IN CAPVT XXXII.

Septimum caput Copiæ uerborum, est Schema orationis Rhetoricum secundi ordinis: quo non significatio uerborum à propria in impropriam mutatur: neque uulgaris ordo & situs uerborum transfertur admodum, necq orationis corpus augetur, sed tantum figuratur & uariatur habitus & uestitus quasi, adeoq adfectus orationis, cuius species paucas hic perstringit. Erasmus, reliquas prætermittens Rhetoricis, à quibus cum uariè numerentur, tamen nouem sunt primariæ, scilicet interrogatio, subiectio, exclamatio, dubitatio, παράδοξον, uel admiratio, cõmunicatio, præteritio, auersio, & licentia. Quauquã Græci & Latini rhetores illos secuti, longè plures numerent: sed inutile est prorsum augere immodicè numerũ schematum, quem præstat esse modicum & certum. Atq hæc duo ultima capita referuntur ad synonymiam figurarum, quia in uniuersum Copia uerborum omnis oritur & fluit ex synonymia tanquam ex proprio fonte, & inde deriuatur uariè. Nam, ut sæpe iam dixi, synonymia est triplex, scilicet uerborum, constructionis, & synonymia figurarum. Hæc autem figurata constat metaplasmis, tropis, & schematibus primi secundiq ordinis, qua diuerso modo figuratæ orationes duæ plures'ue tam eundem sensum referant. Adfectu.) id est, schemate orationis. Mutationem figuræ.) id est, schema rhetoricum secundi ordinis. Non est.) interrogatio. Non magnam.) Ironia, quæ tamen ad tropum orationis pertinet, supra cap. 18. Facies.) id est, uultus. Vehementer.) Admiratio. Tum deos.) dubitatio. Nihil mihi.) obtestatio. Adiurationem.) id est, obtestationem. Ista nunc.) abominatio. Est uir.) exclamatio. Non modo.) occupatio uel præteritio. Occupationem.) id est, præteritionem. Cum & genere.) subiectio qua nobis ipsis respondemus, sicut occupatione respondemus alijs quidpiam nobis obiecturis. Subiectionem.) id est, respõsionem. Per locos.) id est, per quælibet schemata rerum quocq, quæ nascuntur ex locis Tropicis in Dialect. Quanquam adfinitatem habent non modicam inter se schemata secundi & tertij ordinis. De quibus mox infra in libro secundo uidebis, quia tertij ordinis schemata rerum sunt figuræ. Formas.) id est, septem capita, uel genera uerborum & horum species. Primum enim caput Synonymia habet duas formas, scilicet synonymiam uerborum, & synonymiam constructionis. Secundum, Enallage item duas, scilicet Antimeriam partium, & Heterosin accidentium. Tertium Metaplasmus, habet 14. species: suprà eodem in fine cap. 13. Quartum, Tropus dictionis, habet 11. species. Quintum. Tropus orationis, habet 8. species. Sextum, schema primi

ordinis, habet 12. species. Septimum schema secūdi ordinis, habet 9. species. In summa ergo sunt septē generalia capita, & horum circiter 50. species. His ergo constat omnis copia, quibus uariatur & locupletatur oratio, licet argumentum uel materia eius non augetur, quia manet eadem sententia in sermone quamlibet commutato uarie: ut hic ad finem huius capitis aperte dicit. Quæ uero inde à capite 33. ad finem usq; primi libri Copiæ sequuntur, cum sint meræ experientiæ, & exempla Copiæ uerborum & Synonymiæ uerborum constructionumq;, ideo non opus est in his exponendis tempus & operā terere, quæ studiosus sua industria mediocriter rei Grammaticæ peritus, adsequetur. Et utilißimum fuerit similes pluresq; formas Synonymiarum ex Cicerone, Terentio, Plauto, Cæsare. Liuio, Vergilio, Ouidio, alijsq; bonis & copiosis præsertim authoribus etiam recentioribus ad has Erasmi formas addere. Et præterea quisq; priuatim exercere debet uerborum copiam illis pluribusq; modis, quales supra eodem capite 9. Erasmus, & Fabius in 10. capite 5. diligenter præscripserunt: quia sine exercitatione & labore bene scribendi nunquam comparabitur orationis copia, sed perpetua ariditas & inopia durabit.

Experientiæ. Cap. XXXIII.

Nunc quò res fiat dilucidior, expereundi gratia sententiam unam atq; alteram proponamus: conemurq;, quoad fieri poterit eandem, uelut Proteum, in omnem speciem uertere. Non quod omnis uariandi ratio in unam quampiam orationem poßit incidere, sed quot incident tot utemur.

Sumaturq; illud exempli loco:

Tuæ literæ me magnoperè delectarunt.

Tuæ nō admittit Synonymiam. Tuæ amplitudinis, Tuæ celsitudinis, Tuæ maiestatis, Periphrasis est. Si nomen proprium ponas, puta Fausti, Heterosis est & partis & personæ. Fausti literæ. Si Faustinæ literæ. Heterosis substantiui in epitheton.

Lite-

Literæ.

Epiſtola, literæ, tabellæ, Synonymia eſt. Literulæ, epiſtolium, tabellulæ, Heteroſis. Schedæ, ſcripta, Synecdoche. Quod ad me ſcripſiſti, Periphraſis eſt.

Me.

Animum meum, pectus meum, meos oculos, uel Periphraſis, uel Synecbdoche. Nos pro me, Enallage numeri. Eraſmum, Heteroſis eſt perſonæ.

Magnoperè.

Valde, uehementer, nimium, mirè, mirificè, magnificè, &c. Synonymia eſt. Magnopere, ſummoperè, ſupra modū, præter modū, uince. Auxeſis eſt. Haud mediocriter, non parum, nō uulgariter, per contraria & negationem. Dici non poteſt quantopere, incredibile dictu, uerbis conſequi nequeam, atq; id genus alia hyperbolen ſapiunt.

Delectarunt.

Oblectarunt, recrearūt, exhilararūt. Synonymia eſt. Niſi quod in exhilararūt metaphora uidetur eſſe. Voluptatē attulerūt, uoluptati fuerunt, iucundæ fuerūt, et ſimilia Periphraſim habēt. Voluptate perfuderunt, mellitiſsimæ fuerūt, et cōſimilia translatitia ſunt. Nō iniucūdæ fuerūt, nō inſuaues, à contrariorum permutatione. Reliqua citra contextū commodè oſtendi nō poſſunt. Nunc igitur experiamur. Tuæ me literæ magnoperè delectarūt. Delectarunt mirum in modū tuæ me literæ. Maiorē in modū me tuæ delectarunt literæ. Hactenus præter cōpoſitio-

nem nihil fermè mutatũ eſt. Tuis literis ſum magno pere delectatus. Delectatus ſum maiorẽ in modum tuis literis. Hic genus uerbi dũtaxat eſt cõmutatũ. Epiſtola tua me uehemẽter exhilarauit. Tua quidẽ epiſtola ſum uehemẽter exhilaratus. Tuæ literulæ non mediocriter animũ meum refecerunt. Humanitatis tuæ ſcriptis ſum non mediocriter animo refectus. Ex amantiſsimis literis incredibilem cepi uoluptatem. Hyperbole & relatio. Amantiſsimæ tuæ literæ incredibilem mihi uoluptatem attulerunt. Nouam quãdam lætitiam tuæ ſchedæ mihi pepererũt. Tuis ex ſchedis mirificã lætitiã concepi. Summum gaudiũ tua ſcripta mihi adportarũt. Tuis è ſcriptis summum mihi gaudium allatum eſt. Excellẽtiæ tuæ literis magnam hauſimus uoluptatẽ. Et hic relatio eſt. Cætera ſibi quiſq; facile adnotabit. Ex Fauſti mei literis plurimũ hauſi uoluptatis. Tuis è ſcriptis haud uulgaris mihi uoluptas acceſsit. Epiſtola tua ſum unicè delectatus. Ex Fauſtinis literis mirificũ quoddã oblectamentũ percepi. Tuæ literæ ſanè quã delectarũt animũ meũ. Ineffabili gaudio tuæ me ſchedulæ perfuderũt. Hic Metaphora eſt. Tuis ex literis noua quadam delectatione ſum perfuſus. Incredibili lætitia tua me ſcripta delibutũ reddiderunt. Et hic metaphora. Haud parum delectamẽti tua mihi conciliauit epiſtola. Legẽdis tuis literis oppido quàm ſum delectatus. Lectio tuarũ literarũ ſingulari uoluptate deliniuit mentem meam. Admodũ delectabilis

mihi

mihi tua fuit epistola. Eximia quadã lætitia tuæ me literæ adfecerũt. Tuis ex literis singulari sum adfectus lætitia. Maximæ uoluptati mihi tua fuit epistola. Sũmo oblectamẽto mihi tua scripta fuerũt. Incredibili gaudio mihi tua fuit epistola. Nimis quàm iucunda nobis tua fuit epistola. Vix credas quantopere in tuis scriptis acquiescã. Ita Mar. Tullius frequẽter utitur acquiescere pro oblectari. Summæ iucunditatis nobis tua fuit epistola. Suauißimæ mihi tuæ fuerunt literæ. Tuis ex literis singularis mihi profecta est lætitia. Tuæ literæ fecerũt, ut prorsus exilirẽ gaudio. Tuis acceptis literis, lætitia gestiebã. Vbi mihi tuæ sunt redditæ literæ, lætitia sum expletus. Lectis tuis amãtißimis literis, noua quadam lætitia correptus sum. Acceptis literis tuis, incredibilis uoluptas cepit animũ meũ. Inusitata lætitia me tuã demulsit epistola. Quod ad me scripseris, id mihi tam iucundũ fuit, quàm quod iucũdißimũ. Quod ad me tuas dederis literas, id uehemẽter fuit gratũ. Quod me tuis dignatus es literis, eò nihil mihi potuit accidere gratius. Tuæ me literulæ oppidò gaudibundũ effecerunt. Tuis literis oppidò quàm lætabundus sum effectus. Quod me tuis literis certiorẽ reddidisti, fuit id mihi nõ gratũ modo, uerumetiam iucundũ. Cum tua ad me perferretur epistola, uidisses me gaudij magnitudine gestientẽ. Quod me salutem epistola salutaris, id profecto uolupe fuit. Literis tuis nihil adferri potuit optatius. Epistola tua ad

nos uenit uehementer expectata. Literis tuis nihil adferri potuit desideratius. In his tribus metalepsis est, aut certe synecdoche. Nã iucunda solẽt accidere, quæ magnoperè desiderauimus. Nõ possunt non esse iucundissimæ Erasmo Faustinæ literæ. Nõ iniucunda mihi tua fuit epistola. Neutiq̃ insuaues mihi tuæ uenerunt literæ. Haudquaquã ingrata mihi tua scripta acciderunt. Tam mihi dulcis tua fuit epistola, quàm ea quæ sunt dulcissima. Literas tuas multa cum uoluptate perlegi. Epistolã tuã nõ sine summa uoluptate recepi. Qui mihi tuas reddidit literas, is mihi gaudiorũ cumulũ detulit. Dictu mirũ q̃ me tua ceperit epistola. Schedæ quas abs te missas accepi, noua quadã gaudiorũ luce pectus meũ serenarũt. Literæ tuæ quicquid in animo mœroris erat, id omne protinus excusserũt. Mirã animo persensi uoluptatem, cùm tua nobis redderetur epistola. Tuis ex literis uoluptas insolita animo incessit meo. Tuæ literæ fuerũt in causa ut affatim gauderẽ. Tuis literis effectũ est, ut totus exultarim gaudio. Dici uix queat quantũ mihi lætitiæ tuis ex literis obortũ sit. Vix possim sermone cõsequi, qantũ gaudiorũ ex tua mihi natũ sit epistola. Dictu mirũ est, quãtũ uoluptatũ nobis ex tuis effulserit literis. Deũ immortalẽ q̃ ingens gaudiũ nobis è tua ꝓuenit epistola? Papæ quantas lætitiæ causas nobis tuæ literæ suppeditarũt. Dij boni quantã uim gaudiorũ tua mihi scripta subministrarũt? Maiorẽ lætitiã tuæ mihi tabellæ attulerunt,

quàm

al. affulserit

quàm ut explicare poßim. Plurimũ uoluptatis no-
bis tuus tabellarius apportauit. Vix credas quãtum
aceruũ lætitiæ literæ tuæ in animũ inuexerint meũ.
Verbis eloqui nequeã quãtis gaudijs me tua onera-
uit epiſtola. Cur aũt ſic uerear loqui, cùm Terẽtius
dixerit multis cõmoditatibus oneratũ diẽ? Tuæ me
literæ gaudijs onuſtũ reddidêre. Tuis literis ualdè
ſum gauiſus. Tuis literis unicè ſum lætatus. Tua ſcri-
pta nobis uberrimã lætitiæ copiã offuderũt. Lætiſ-
ſima mihi tua fuit epiſtola. Tuis literis factũ eſt, ut
prorſus frontẽ exporrexerim. Viſis tuis literis pro-
tinus animi mei frontẽ explicui. Inter legendũ ea,
quæ ad me ſcripſiſti, mira quædam uoluptas animo
obrepſit meo. Simul atq; tuas inſpexiſſem literas, no-
uo quædã gaudiorũ uis mentẽ occupauit meam. In-
ſpectis tuis literis, incredibilis quidã æſtus lætitiæ
pectus ſubijt meum. Acceptis humaniſsimis literis
tuis, immenſa quædã lætitia me totũ obſedit. Emori-
ar ſi quicquã unquã accidit iucũdius tuis literis. Di-
ſpereã ſi quid in uita ſuauius obtigit tuis literis. Ita
me Muſæ bene ament, ut nihil ante hac accidit tuis
literis gratius. Caue credas rem ullã obijci à fortu-
na poſſe iucũdiorẽ, quã tuæ ſunt literæ. Quàm ipſe
charus es animo meo, tam iuuant tuæ literæ. Papæ
quantũ gaudiorũ tua mihi excitauit epiſtola? Quan-
tum riſus, quantum plauſus, quantũ tripudiorũ tuæ
nobis attulerũt literæ? Elegãtiſsimas tuas literas le-
gens, inſolita quadã lætitia tãgebar. Calamus tuus
gau-

gaudijs me exaturauit. Multã uoluptatem mihi tuæ præbuit epistola. Totum me gaudijs imbuit tua tam elegans epistola. Omneis pectoris mei sinus uoluptate refersit tua tam amabilis epistola. Rara quadã uoluptate me tuæ resperserũt literæ. Tua quidem epistola nouam quandã animo meo uoluptatẽ aspersit. Tuis literis nulla res unq̃ accidit mihi festiuior. Nihil unquam uidi tuis literis lubentius. Haud est quicquam quod gaudẽtiore acceperim animo, quã proximas Fausti mei literas. Quo me credis affluxisse gaudio, cum tuũ animũ tuis in literis agnoscerem? Cùm tabellarius tuã mihi traderet epistolã, statim animus mihi lætitia ineffabili prurire cœpit. Quid ego tibi nũc referã, quæ uoluptas acceptis tuis literis animũ Erasmi tui titillarit? Animus gaudio uelut exũdabat, quũ tua mihi redderetur epistola. Vt lubens tuam accepi epistolam? Posteaquàm tuũ epistolium ad me delatum est, animus nimirũ mihi gaudio efferbuit. Vix erã apud me præ gaudio, cũ tuas acciperem literas. Literarũ tuarũ lepos præcipua quadã uoluptate remoratus est animũ meũ. Nõ possum non uehemẽter gaudere, quoties tua scripta ad nos aduolant. Mel merum mihi tuæ fuerunt literæ. Quicquid literarum abs te proficiscitur, id mihi saccaro ac melle fluere uidetur. Opiparis literarũ tuarum epulis sum lautißime refectus. Tua scripta sunt mihi quauis ambrosia suauiora. Schedulæ mei Fausti mihi fuêre uel mensis Siculis lautiores. Nulla uo

luptas,

luptas, nullæ sunt delitiæ, quas cū tuis literis cōferre uelim. Nausea sunt omnia præ tuis literis. Inter legendū amātißimas literas tuas Erasmi pectus gaudio subsultabat. Chartæ digitis tuis exaratæ, me quātus eram gaudijs explerūt. Meræ delitiæ cordi meo sunt quicquid scriptorū abs te redditur. Nihil nisi gaudiū tua spirat epistola. Festū diē attulit is, qui tuas attulit literas. Triumphū adduxit, qui tuū adduxit epistoliū. Nullū ego nectar tuis scriptis antepofuerim. An ego ullū mel Atticū cum tuis amantißimis literis cōtulerim? Saccarū nō est saccarū, si cum literis tuis cōponatur. Nulli mortaliū tam sapit lotus, quàm mihi literæ tuæ sapiūt. Quod sitienti uinum, hoc mihi tuæ sunt literæ. Quod apib. Cytisum, quod salignæ frōdes capellis, quod urso mel, hoc mihi tuæ sunt literæ. Epistola tuæ celsitudinis, mihi fuit quouis melle mellitior. Vbi recepissem tātopere expectatas tuas literas, dixisses Erasmū plane gaudijs ebriū. Vt redditæ sunt abs te literæ, statim uidisses nos nimia quadā læticia quasi temulētos. Quàm unicè te diligo, tam unicè tuis epistolis delector. Nihil nisi merum delitium tua mihi scripta uidētur. Non tam palato blandiūtur ullæ cupediæ, quàm animum meum tuæ literæ deliniunt. Nullæ lautitiæ suauius titillant palatū, quàm tua scripta mentē titillāt. ἁμάξας ἡδονῶν attulit, qui tuas reddidit literas. Voluptatum ἄχθον adportauit tabellio tuuus, tuis ad me redditis literis. Gaudiorum θάλασσαν aduexit is, qui

schedas

schedas pertulit tuas. Mihi plane tuæ literæ fuerũt quod Persis Διὸς ἐγκέφαλος, quemadmodũ aiũt Græci. In his porrò si qua uidebũtur eiusmodi, ut in oratione soluta uix toleranda putentur, meminerit hanc exercitationem ad carminis quoq; cõpositionem adcõmodari. Age iam ad eundem modum in altera quapiam sentẽtia uariandi facultatem experiamur. Eaq; deligatur, natura nõ admodum fœcũda, neq; ad uarietatẽ idonea, quò magis appareat quantum poßit hæc cõmutãdi ratio, si usu atq; exercitatione cõfirmetur. Hanc igitur sententiã sumamus:

Semper dum uiuam, tui meminero.

PRincipiò aduerbio Sẽper nullũ respõdet idẽ pollens, neq; in aliã uocẽ deflecti potest. Deinde Viuam nullũ itẽ habet simile, et uerbũ est unicæ uocis, id est, neutralis, nec ullũ ex se propagat nomẽ præter Vitã. Deinde meminero nõ solũ unicæ uocis est uerbum, uerumetiã mancũ, et mutilũ, peneq; sterile, utpote à quo nulla soboles proficiscatur, præter Memor & Memoria. Porrò duo uerba quæ his adponuntur, Mori et Obliuisci uidelicet, et ipsa sunt tum manca, tum sterilia. Tamẽ adgrediemur. Cæterum uariãdi rationes ex superioribus per se lector agnoscet. Semper dum uiuã, tui meminero. Nunquã dum uiuam tui non meminero. Nunquã quoad uicturus sum, me tui capiet obliuio. Haud unq̃ dũ uixerõ, tu animo excideris meo. Nunquam donec uiuam, mihi uenies in obliuionem. Nunquam quoad in uiuis

ero,

ro,tui nobis ueniet obliuio. Nō prius tui meminisse desinā,quàm uiuere. Nō me ante tui memoria quàm uita ipsa reliquerit. Vsq; dū spirabo,tui memor fuero. Donec hac luce fruar,tu animo hærebis meo. E uiuorū cōtubernio citius emigrauerim,q̄ tui memoria nostro è pectore demigrarit. Ipse prius è uiuis ex cessero,q̄ Morus è nostra excesserit memoria. Lux hæc me prius deficiet,quàm tui immemor esse cœpero. Vita me nō serius destituet,quàm tam chari capitis recordatio. Idē dies mihi tui memoriā eripiet,qui uitā. Eadē lux obliuia tui nobis est adductura quæ mortē. Idē nostræ tui memoriæ uitæq; finis erit. Dū memor ipse mei fuero,tui meminisse neutiquā pigebit. Nō alius nostræ tui memoriæ,quàm lucis erit interitus. Is solus dies tui memoriā extinxerit q uitā. Antè mei ipsius quàm tui obliuisci incipiā. Nostro è pectore nō prius elabetur Mori memoria,quàm hæc anima. Præter unā mortē nullus omnino te mihi casus expectorabit. Ego'ne tam iucūdi cōuictoris unquam uiuus queā obliuisci? Tum demū Mori sui obliuisci poterit Erasmus, cū ipse sui desinet memor esse. Dū mihi sensus ullus mei reliquus fuerit, tu semper animo nostro obseruaberis. Cordi meo charior es,quàm ut uiuo quidem in obliuionē uenire possis. Intimè nostris in præcordijs repositus est Morus,sic ut præter unā mortē,nulla res illū illinc queat eruere. Orco tradar ipse prius,quàm tē mandem obliuioni. Dum spiritus his oculis, his manibus imperabit,

tũ pectori insidebis meo. Dum spiritus hos reget ar tus tui meminero. Quãdiu superabit in nos halitus, non quiuero tui meminisse. Dum in uiuis agam, usq; uiuet in me tui memoria. Is mihi dies uitæ finis erit, qui tui obliuionis erit initium. Idem casus hanc animam, teq; è meo reuellet animo. Donec superstitẽ esse finẽt superi, tui perpetuò recordabor. Dum quicquã uitalis caloris in hoc pectore palpitabit, tui memoria nõ euanescet. Non mihi diuturnior uita futura est, quàm tuorum in me meritorũ memoria. Non mihi breuior fuerit tui memoria quàm ipsa uita. Nõ minus durabilis erit tui capitis recordatio, quàm hæc ipsa uita. Me mihi eripiet is dies, qui tui memoriam adimet. Ipse mihi subducar, prius q̃ te in memoria habere destitero. Haud lõgior erit mihi lucis huius functio quàm tuæ benignitatis memoria. Nõ mihi posterius suppetet uiuere, quàm tui meminisse. Extra me fuero citius q̃ Morus intra hoc pectus esse desinet. Vita hæc tuiq; memoria pari stadio ad metã decurrẽt. Prorsus nõ erit Erasmus cũ Mori immemor erit. Nõ extabit hoc caput, ubi tã singularis amici quiuero obliuisci. Donec super terrã acturus sum, nõ cõmittã ut obsolescat apud me tuæ comitatis memoria. Donec cõmunẽ hũc aerẽ hauriã, tu crebrò animo occursabis meo. Nunq̃ serius futurum est Erasmo uitã quàm tui memoriã obtinere. Nõ ante de te cogitãdi finẽ fecero, q̃ Atropos filũ fatale secuerit. Si qua dies unq̃ tui paritura est obliui/

liuiscentiã,ea certe unquã antecesserit ei,quæ me lu
ce orbabit ipsa. Sol hic qui uidet omnia,nunq̃ me ui
debit nõ memorẽ tui. Mors unà tui recordationem
his è præcordijs emouebit. Donec ulla uitæ portio
his in artib. residebit, Morus ab Erasmi cogitatiõe
nunquã aberit. Quãdiu sanguinis ulla pars hoc in
corpusculo calebit nunquã apud me refrixerit Mo
ri memoria. Mihi quidẽ dum uita aderit,tu à mente
mea nunquã es absuturus. Quousq; manebit huius
animæ corpusculiq; copula, tu à mea memoria nul
lo tẽpore seiũgeris. Prius animus corpori quàm tu
animo meo præsens esse desines. Spiritus ipse citius
ex huius corpusculi domicilio demigrabit,quàm a
nimo impressa imago tui deleatur. Aequè diuturna
fuerit apud me tui memoria ac uitæ cursus. Eadẽ e
rit et uiuẽdi et de te cogitãdi meta. Nõ arctoribus
pomerijs tui recordatio claudetur quàm ipsa uita.
Quoad ulla uena mihi uitali tepore saliet,dulce fue
rit usq; tui meminisse. Quantũ mea Lachesis fatale
stamen extẽderit, tantundẽ extendetur et mea tui
memoria. Eadem mihi et uiuendi,et de te cogitandi
mensura fuerit. Quoad corporis molẽ flatus uiuisi
cus sustinebit, animũ maxime tui memorẽ geram.
Dum lucis usum cœlitum indulgentia concedet, te
semper animo feram. Dum uitam permittẽt superi,
non committemus, ut tam fidi cõgerronis unquam
nobis obrepat obliuio. Donec me nõ deficiet anima,
animũ hunc et memorẽ et gratũ nunquã posuero.

Quoadusq; sole uolubili frui fas erit, hūc hominē habebis tui memorē. Viuū nō uidebit Erasmū, qui uidebit oblitū tui. Quanto tempore uita mihi duratura est, mens quidem hæc manebit tui recordantißima. Quādiu supero hoc Ioue cōtinget frui, nō mihi contigerit obliuisci tui. Donec uita perseuerabit, tu cordis obtutibus semper es obuersaturus. Nominis antè mei quàm tam chari amici mihi uentura est obliuiscentia. Ipse mihi prius excidero, quàm tui uultus imago. Viuenti quidē Erasmo, haud unquā excidet Morus. Nulla diuturnitas æui, tui apud me memoriā obliterabit. Non, nisi mecū, tui extinguetur memoria. Ante fatalē diē è nostra memoria nō eliminaberis. Ante obitū nō desistā tui meminisse. Ante suprema funera nō cessabo tui memor esse. Nō ante exacta uitæ stamina, tui queā obliuisci. Viuo quidē Erasmo, Morica memoria haud unquā effluet. Tui apud me memoriam nulla unq̄ ætas antiquabit. Ante summum diem nō abrogabitur in me memoria tui. Nulla neq; locorū neq; temporū iniuria efficiet, quò minus tui quàm maximè meminerim in uita. Per omnem uitā tui meminero. Hæc uita quàm lōga continget, cū tui memoria semper erit coniūcta. Ad ipsum usq; rogū me tui memoria prosequetur. Mei sensu carebo, priusquā cōiunctißimi hominis cariturus sim recordatione. A meis ipse mēbris distrahar, antequā tu ab animo meo diuellâre. Mors mihi citius acciderit, q̄ obliuio tā dilecti capitis. Certū est mor-
tem

tem oppetere potius, quàm tui memoriã nõ iugiter obtinere. Nõ, nisi me sepulta, tui recordatio sepelie tur in me. Tui quidẽ aut mecũ, aut nunq̃ est interitu ra memoria. Donec expirẽ ipse, spirabit in me Mori mei memoria. Donec apud superos agitabimus, nunq̃ mihi incesset tuæ benignitatis obliuio. Ante obitũ nunq̃ animo meo tui incurret obliuio: sic enim loquitur Seneca. Nihil tam arduũ hæc uita mihi gi/gnere queat, ut tui memoriã ex his præcordijs pos/sit extũdere. Nulla res tã atrox mihi poßit in hac exoriri uita, quæ tui cõciliet obliuionẽ. Viuo nihil poßit exijstere, quod mihi tuæ erga me humanitatis cõflet obliuiscẽtiã. Sic in me radices egit memoria tui, ut nullis omnino casib. qui quidẽ uiuis soleãt ac cidere, sit unquã cessura. His nimirũ monumẽtis ani mo meo cõsecratus es, ut ea nullũ æui spatiũ ualeat demoliri, ni forte mors, cui nihil rerũ mortaliũ non cedit. Nisi ipse mortalis essem, nõ dubitarẽ hanc de te memoriã immortalẽ fore polliceri. Si immorta/lis esset Erasmus, immortalis itidẽ foret tui apud il/lum memoria. Eiusmodi statuã in animi mei penetra libus tua merita erexerũt, ut ea, quoad me tellus su stinebit, nullo casu sit diruẽda. His titulis Morus in scriptus est cordi meo, ut eos nulla tẽporis iniuria poßit unquã exedere. Nõ nisi unà cum ætate tui re/cordatio in me cõsenescet. Ipse mihi prius excutiar quàm Mori nomẽ ex adytis cordis exigatur. Id unũ tibi & cõfirmo & præstabo, donec immortaliũ nu

mero futurus sum, tu è scrinio memoriæ nostræ nun quam dimouebere. Vt omnia tēpus poßit, certe hoc unū illi nō licebit unquā, ut uiuo tui mihi pariat obliuionē. Semper hic animus tui cum primis meminerit, neq; id me dies quamlibet lōga dedocebit. Donec me tellus alet, unū illud nunquā quibo dediscere, uidelicet tam chari sodalis meminisse. Donec futurus sum ἐπιχθόνιος, ut Homerico utar uerbo, Mori memoriā continenter obtinebo. Quoad mihi continget inter σῖτον ἔδοντας, ut Homericè loquar, annumerari, nunquā hoc de pectore Mori uultus labetur. ὄφρ' ἂν ἔγωγε ζωοῖσι μετείω καί μοι φίλα γούνατ' ὀρώρῃ, quemadmodum inquit Homerus, tu mihi nunquam es obliuiscendus, ἐμεῦ ζῶντος καὶ ἐπὶ χθονὶ δερκομένοιο, ut est apud Homerum, nunquam te auferet obliuio. Tui memoriā perpetuo pariter cū ipso uitæ progressu producā. Superstiti Erasmo sublimitatis tuæ memoriā nullus unq̄ dies expunxerit. Corpore quidem abs te distrahi potero, uerum animo te semper intuebor, quoad uitā numina largiētur. Donec aura uitalis hos artus moderabitur, tu à nostris cogitationibus nullo momēto es absuturus. Vsq; adeò penitus his præcordijs tui impressa est memoria, ut nullo unquā pacto uideatur eradēda. Vt omnia tempore marcescāt, tui certè memoria ad occasū usq; uitæ apud me uigebit. Arctius Morum meū animo cōplexus sum, q̄ ut uiuo poßit elabi. Eadē me lux exanimem uidebit, quæ tui cōspiciet immemorē. Adeò

uiam

uiam quandã imaginẽ tui pectori insculpsisti meo, ut uix etiã mors ipsa sit abolitura. Nõ erit Erasmus tui memoria uiuacior. Tam uiuax erit tui apud me memoria, ut ipse non sim futurus uiuacior. Nunquã intercidet apud me Morica memoria, donec ipse nõ intercidero. Semper hũc hominẽ experieris tui recordãtẽ, donec uitæ particeps erit. Expers huius uitæ fuero priusquã à tui memoria alienus. Adeò uiuax est in me tui memoria, ut ipse nõ sim illi futurus superstes. Altius meæ memoriæ insedisti, quàm ut ulla te res inde queat emoliri. Tenacius inhæres cordi meo, quàm ut præter mortis casum quicquã aliud inde te queat eijcere. Penitus hoc in pectore cõditus es, quàm ut hinc ulla ratione sis excludendus, donec mihi uitã fata non inuidebũt. Interius insitus es animo nostro, quàm ut inde incolumi quidẽ queas extirpari. Fixius impressum est cordi meo simulachrũ tui, quàm ut superstiti poßit unquã detrahi. Sic effigies tui cogitationi meæ penitus impressa est, ut eã nulla ætas sit abrogatura. Dũ uita suppeditabit, nihil extiterit quod fixã animo meo Mori statuã ualeat labefactare. Fieri nunq̃ poterit, ut uel uiuã parum tui memor. Donec apud superos cõmorabor, ne tota quidẽ Lethes aqua tui memoriã poterit abolere. Donec aura uescar ætherea, subinde tui reminiscar. Vitam modo Deus impertiat, ego tibi mentem perpetuò tui memorem polliceor. Si quis mihi uita functo sensus erit, tam dulcis amiculi recorda-

por, tantũ abest ut uiuus sim oblituras. Omnia mihi citius acciderint in uita, quàm obliuio tui. Tum sursum uersus recurrẽt amnes, ut Græcis est in prouerbio, cũ Erasmus Mori sui poterit nõ meminisse. Nõ alius me uisurus est oblitũ tui, quàm qui uisurus est arduis pronos relabi riuos mõtibus, & Tyberim reuerti, ut ait Flaccus. Ante leues alto pascẽtur in æthere cerui, quàm uiuũ Erasmũ Mori capiat obliuio. His coloribus in tabula pectoris mei depicta est imago tui, ut eam nulla annorũ series poßit eluere. Supremus uitæ dies me tui memorem deprehendet. Sospite uita, non me fugiet memoria tui. Salua uita hac, non demorietur apud me tui memoria. Quoad hæc mihi uita comes erit, comitabitur & tui recordatio. Hæc me uita tui memorẽ relinquet. Nõ auolabit à nobis tui memoria, nisi auolante uita. Ad supremum usq; uiuendi limitẽ, tui nobis memoria perseuerabit. In obtinenda tui memoria nõ fuero mihi dißimilis, nisi uiuus esse desiero. Donec hoc uitæ munus diuina benignitas mihi saluũ esse uolet, nõ intermorietur apud me tuæ benignitatis memoria. Vita defungar prius, quàm tui recolere cessabo. Diẽ obiero citius, quàm te uentis et auræ mandẽ. Clauis adamãtinis nostræ memoriæ infixus est Morus, quos nõ nisi una mors ualeat abrũpere. Ad ipsos usq; cineres pergã tui meminisse. Ad extremã usq; senectam tui me comitatura est memoria. Per uniuersum uitæ spatiũ Mori meminerit Erasmus. Ad extremũ usq;

rogum tuorũ erga me beneficiorũ memoria proro
gabitur. Fatalis ille dies deniq; me tui memorẽ est
repperturus. Dabo operã, ut tuæ humanitatis recor
datio ad libitinã usq; proferatur. Nunq̃ mihi quicq̃
obtigerit in uita, neq; tam lætũ neq; tam acerbum,
quod tui nominis recordationẽ e sinu pectoris mei
queat expellere. Quoad hic animus in hoc corpu/
sculo tenebitur alligatus, nõ exulabit mea memoria
Morus. Citius futurũ est, ut alterũ in orbẽ tui me/
moriã mecũ deferã, quàm ut hic abijciã. Animã ege
ro prius quàm te memoria tenere desiero. Si quãdo
corpus umbrã suã poterit effugere, hic animus tui
quibit obliuisci. Nõ ante quàm diẽ uitæ nouißimum
clausero, desiturus sum tuã in me beneficentiã ani/
mo circũferre. Quàm lõga dabitur uita, tã erit lon
ga tui memoria. Par nobis erit memoriæ uitæq; mo
dus. Tui meminero quoad auras carpsero uitales.
Absit ut mihi breuior fuerit tui memoria quàm ui/
ta. Quãdiu superabit Erasmus, tãdiu tui meminisse
nõ grauabitur. Vita orbabor antequã tui me relin
quet memoria. Supero priuabor lumine, ut priscorũ
more loquar, citius quàm Morus ex animo delea/
tur meo. Ocyus hoc mihi corpusculũ morte refrixe
rit, q̃ tui memoria frigescat apud me. Inextinctã tui
memoriam semper tenebo. Quantũ tẽporis anima
fruar, sic enim loquitur Sallust. tantundẽ tui memi/
nero. Perpetim tui recordatus fuero. Sine fine tui
meminero. Nulla res mihi obliuionẽ tui inuexerit,

nisi quæ me ex hac luce euexerit. Orbē hūc uerterim citius, quàm animū hūc tui memorē uertero. Vita me exuerit is casus, qui tui importabit obliuionem. Crudelibus umbris occubuero, quemadmodū loquūtur poetæ, citius, atq; tui recolere desiturus sim. Efferar ipse citius, quàm tui memoria è corde efferatur meo. Ad ipsum usq; bustū me tui memoria prosequetur. Ne defunctus quidē, tui poßim obliuisci, nedū uiuus. Viuēti mihi nunquā obolescet hominis tam bene meriti recordatio. Quādo futurū est, ut apud Erasmū euanescat Mori memoria: nēpe dū uita destituetur. Vsq; eò tui memor ero, dū in uiuis agam. Vsq; dū spirabo, te corde gestabo. Quàm diu dabitur anima frui, ut Salustiano more loquar, non desinā tui memoria frui. Sed iam sit modus. Neque enim id agitur, ut ostentemus quousq; nos in cōmutando progredi poßimus, sed ut studiosis adolescentibus exēplo demonstremus, quantā orationis ubertatem paritura sit hæc exercitatio. Sententiā enim non admodū felicem, neq; magnopere ad commutandum fœcundam, ferme ducēties, ut opinor, commutauimus, neq; tamen minutulas illas uariādi rationes sumus anxie persecuti. Nunc quod reliquum esse uidetur, uarias quasdā orationū formulas proponemus, non id agētes ut omnes persequamur, nā hoc utilißimum quidē, uerùm prorsus infiniti fuerit operis: sed ut ostēsis aliquot, uelut exemplis, uel sibi quisque similia fingat, uel alius aliquis cui plus

ocij suppetet, quàm nobis, huiusmodi dicendi figuras ex omnibus autoribus petitas, copiosius atque accuratius impartiat copiæ candidatis.

Quibus modis tribuimus plura ex æquo.
Caput XXXIIII.

EST uir tū eruditus, tū probus. Est iuuenis et formosus, et bene ingeniatus. Atq; repetitū poetarū est. Verg. Atq; deos atq; astra uocat crudelia mater. Est uir doctus pariter ac probus. Est uir doctus simul et integer. Est uir tā doctus, quàm bonus. Vir est doctus iuxta ac bonus. Vir est nō minus probus quàm literatus. Vir est nō inferior literis quàm moribus. Vir est ex æquo probus atq; doctus. Vir est æque literatus atq; incorruptus. Vir doctus æque ac probus. Vir perinde doctus ac probus. Exquisite doctus est, itidē et facūdus. Vir est nō minore morum probitate, q̄ doctrina præditus. Vir est quēadmodū doctus, ita et integer. Vir est doctusq́; bonusq́;. in carmine. Vir simul eruditus, simul integer. Vir est doctusq́; et integer. in carm. Vir est haud secius eruditus ac probus. Vir est ut doctus, ita et probus. Vir est doctus, et idē probus. Vir est optimus, idēq; doctißimus. Vir est pari uel doctrina uel probitate præditus. Vir est nō tantū eruditus, sed et integer. Vir est nō modo doctus, uerumetiā probus. Vir optimus quoq; est, nō modo doctißimus. Nō tantum ferunt, sed impellūt. Hæc sermonis forma peculiaris est Senecæ, ut omittatur etiā. Vir est præter summā

eruditionem etiã optimus. Vir præterquã quod do/ctus est, etiam optimus. Vir est de quo dubites, do/ctiórne sit an melior. Vir est in quo cũ literis probi tas morũ ex æquo certet. Vir est qui literas æquarit cũ uitæ sanctimonia. Vir est cuius eruditioni respon det morũ integritas. Vir est qui parẽ uitæ castimo/niam cum eruditione copularit. Vir summa quidẽ doctrina, uerum morum integritate neutiquam infe rior sese. Interdũ idem pollet Vel: Literis tuis maio rem in modũ sum delectatus, uel quod essent elegan tißimæ, uel quod humanitatis plenæ. Vir est in literis egregius, neq; sui dißimilis in morib. Vir est clarus imaginibus, neq; nõ illustris egregijs in rempub. me ritis. Officiũ beneficio cumulasti. Corporis formam animi dotib. æquiparas. Cũ Dijs ex pari uiuit. Ora/tione tua grauiter offensus est, partim quod esset in condita, partim quod arrogans. In hoc probitas æ/quat eruditionẽ. In hoc fortuna cũ ꝓbitate facit pa/ria. Ita Seneca. Vir est egregie, doctus atq; itẽ pro/bus. Vir est similiter doctus ac facũdus. Vir est haud dißimiliter eloquẽs ac doctus. Vir pari doctrina ac probitate. Vir est perinde facũdus ac doctus. Ciues, hostes iuxta metuit, dixit Sallust. pro eo quod est, ci ues æquè atq; hostes. Fortunæ corporis animiq; bo nis iuxta diues. Ita Sallust. Plebi patribusq; iuxta charus. Idẽ. Hyemem atq; æstatem iuxta pati. Plin. Iuxta diebus noctibusq; tacitus labitur mũdus. Idẽ: In Italiæ partib. quibusdã iuxta hyeme et æstate ful gurat.

gurat. Ad hanc formã pertinent et illa, Plaut. Iuxta mecũ rem tenens, id est, æquè atq; ego. Idem in Persa: Iuxta tecũ, si tu nescis, nescio, Sall. in Catilinario Quo in loco res sitæ sunt, iuxta mecũ omnes intelligitis. Huc pertinent et illa minus quidẽ usitata, sed tamen apud probatißimos autores reperta. Terent. Quo iure, quaq; iniuria me in pistrinũ dabit: id est, siue iure, siue iniuria. Cicero ad Attic. At quàm honesta, quàm expedita tua consilia, quàm euigilata tuis cogitationibus, quà itineris, quà nauigationis, quà cõgressu sermonis cum Cæsare. Idem ad eundem, Cùm uideo te distentißimum esse, quà de Butrotijs, quà de Bruto. Quà posuit pro tùm.

Quæ commodius copulent contraria.
Caput XXXV.

VIr est doctrina quidem egregia, uerùm moribus illaudatis. Est ille quidẽ uir bonus, uerùm parùm eruditus. Vir est ut lingua blãdißima, ita ingenij amarulẽti. Vir est ut optimis prognatus maiorib. ita peßimis præditus moribus. Vir est tam deformis animo, quàm corpore formosus. Petrus quemadmodum est tacitus cõuiua, ita est loquacißimus susurro. Hic salutator quidem est comis, sed uirulentus obtrectator. Blandus est uultu, cæterum animo truculẽto. Ferox est in timidos, at in feroces timidus. Aestate friget, cõtrà hyeme calet. Plautus sic usurpauit. Item: Venit hoc mihi in mentẽ Megadore, te esse hominẽ diuitem factiosum. Me item esse hominẽ pauperum

pauper

pauperrimum. Item dixit pro contrà. Inimicis supplex, in amicos contumeliosus. Hic nullum additur aduerbium. Voluptas parit dolorem: contrà dolor uoluptatem.

Quibus modis æqualiter remouemus.

Caput XXXVI.

VIr est neq; doctus, neq; probus. Nec literis, nec moribus probatus. Vir est nõ indoctus modo, uerumetiã improbus. Vir est ut indoctus, ita et improbus. Non minus improbus, quàm illiteratus. Vir est tum indoctus, tum improbus. Aeque indoctus atquẽ improbus. Quintil. Nescias præstare uelint minus an poßint, id est, tam non possunt præstare quàm nolunt. Pariter et indoctus, et improbus. Vir peßimus est, & nihilo doctior. Seneca: Flamma deprimi non potest, non magis quàm quiescere. Vir cui nihil sit omnino bonarum literarum, bonorum quoq; morũ tantundem. Breuiter fermè iisdem rationibus remouemus, quibus tribuimus.

Quibus modis tribuimus inæqualiter.

Caput XXXVII.

VIr est cùm doctus, tum probus. Iuuenis cùm eleganti forma, tum uero moribus optimis. Non pecuniam modò, uerumetiã uitã tibi paratus sum impendere. Vitã etiam tibi impenderim, nõ modo pecuniam. Verum hæc uerba non solũ, & similia communia sunt tũ ad æqualitatẽ, tum ad inæqualitatẽ. Nõ sat erat impulisse, nisi & proderet. Nõ sufficiebat

bat spoliasse, nisi et iugularet. Parũ erat deformem esse, ni mores forma dignos addidisset. Nihil erat deformi esse uultu, nisi moribus etiã esset deterrimis. In hac sermonis forma eleganter interdum altera pars subauditur, eaq; fere potior: ut, Chrysostomus non ore tantum aureus: Subauditur, uerumetiã pectore. Et Corneliæ Gracchorũ matris epistolæ seruatæ sunt, non tantum in sexus honorem: Subauditur, sed etiam ob admirationem eloquentiæ. Vidisti hominem non corpore tantum distortum: Subauditur, uerumetiam animo.

Inæqualiter remouemus his modis.

Caput XXXVIII.

NOn modo nõ intelligit, uerũ ne legit quidẽ. Non solum parũ intelligit, sed nec legit. Nõ tantũ nihil intelligit, imò nec legit. Ne legere quidẽ nouit, nedum intelligat. Nõ nouit uel legere, tantũ abest ut intelligat. Tantum abest ab intelligendo, ut ne legere quidẽ norit. Adeo non intelligit, ut nec legat. Vsqueadeo non intelligit, ut nesciat uel legere. Hic in Græcis literis nihil quid dicam intelligere, imò nec legere potest. Hic nihil in bonis literis nõ dicã intelligit, imò ne legit quidẽ. Ingenium quoq; senectus deterit, nedũ corporis uigor perpetuo duret. Horatius: Nedum sermonis stet honos, & gratia uiuax. Nedum nouè posuit pro eo quod est, tantũ abest ut. Ne pecuniam quidem impenderet amico, nedum uitam. Eam figuram Quintilianus nouauit

ad

ad hunc modum, Nec enim de omnibus causis dicere quisquam potest, saltem de præteritis, ut taceam de futuris: id est, nec de præteritis, tantum abest, ut de futuris.

Quo pacto tribuamus aut remoueamus ordine.
Caput XXXIX.

VT quisq; est gloria dignißimus, ita gloriæ est negligentißimus. Vt quisq; gloria est maxime dignus, ita gloriæ minime est auidus. Optima quæque uitæ pars quàm ocyßime præteruolat. Catullus, Tantò peßimus omnium poeta, quantò tu optimus omnium patronus. Quàm uos facillimè agitis, tam uos maximè æquum est æqua facere.

Per comparatiuum eadem effertur sententia.
Caput XL.

QVò quisque dignior est qui laudetur, hoc minus laudari gaudet. Quãtò quisq; fama dignior, tantò minus adfectat famam. Quo quisq; magis promeretur honorem, eò minus honorem adpetit.

Verti poßunt:

Hoc minus ducitur laudis cupidine, quò quisq; laude sit dignior. Tanto quisq; minus optat pecuniam, quantò minus poßidet pecuniæ.

Formulæ augendi positiuum.
Caput XLI.

POsitiua augentur compositione harum dictionũ Per, perquam, præ, per difficile, perquàm difficile, prælongus, præualidus, præpotens. Quod idem con-

contingit in uerbis, Peruelim, perquàm uelim, percupio. In quibus idē interdū efficit hæc præpositio De: deamo, demiror. Eandē uim uidetur obtinere Ad: adprobè, adfabrè, adprimè, adamo. Adiungunt Iurecōsulti præpositionem In, tanquā idē pollentē. Sed errant mea sententia. Quod enim illi legunt, in difficile est, pro ualde difficile, legendū est, in diffici li est pro difficile est: quemadmodū dicimus, in procliui est, pro eo quod erat, procliue est: et in prōptu est pro, promptū est. In tuto est, in causa est, in uitio est. Augetur positiuū et citra compositionē quàm, sed figuratè. Quàm tenerè amat filium: quàm nihil pudet. Vt eandē uim obtinet. Vt gaudet? ut est seuerus? Immane quantū distat. Papæ, quàm is sibi placet: ad hanc rationē pertinēt. Præterea his aduerbijs intēditur, oppidò q̄, sanè quàm, nimis quàm, antigerio, quod priscū est. atq; hæc, ut dixi, non repudiantur & à uerbis, perquàm uelim, percupio, sanè quàm cupit. Neq; diuersam uim habere uidetur næ. Næ ego infelix homo sum. Faciunt næ intelligendo, ut nihil intelligant. Item aduerbia illa omnia epitasim significantia. Admodum, ualde, egregiè, insigniter, magnoperè, maximoperè, summoperè. In primis adprimè, cum primis, in paucis, pro egregiè apud Quintum Curtium: tantoperè, et quantoperè figuratè. Adeò pro ualde. Fratrem adeò nobilē. Maiorem in modum, mirū in modū, supra modum, præter modū, singulariter, unicè, eximiè, impendio, in

pensè, effusè, abūdè, affatim, atq; alia innumerabi-lia. Vel, utrūq; efficit, auget. Cic. ut uel perire malu erit. Seneca: uel umbra satis est. Amico nō uel terun cium impartiat. Salust. Quib. rebus supra bonū & honestū perculsus, id est, magis q̄ decuit. Plusquam, item magnā uim augēdi obtinet. Homo plus quàm insanus. Senex plus q̄ delirus. Plus æquo sæuit. Cui finitimū est nō tantùm, non ut respōdeat illi Græco, μόνον οὐχί, sed ut idē ualeat quod plusquàm: uelut, ho mo nō tantùm uino temulētus. Vir nō tantùm ima-ginib. nobilis. de quo paulò antè meminimus. Terq; quaterq; beati, Græcanicū est, Latinis tamen usur-patum, in carmine potißimū. Sūt et aliæ formæ lon gius petitæ. Incredibile dictu quàm elegās. Salust. Iam mane dictu. Dici nō potest. Sermone cōsequi ne queam, et rara quadā modestia. Præcipuū honorē. Primariā laudē. Incredibili sapientia, haud uulgari doctrina. Et deū immortalē, qua doctrina uirū, id est, egregia. Plus satis animosus. Plus nimio tristis. Plus quàm par est. Atq; id genus alia, nō absurdè for taßis ijs adiungātur. Nā uulgata est illa amplifican di ratio, quoties superlatiuus pro positiuo ponitur. Plurima, p multis admodū. Maxima, pro uehemen ter magnis. Dicere tibi promptißmū est. Mihi face-re facillimū.

De uariando positiuo.

VTimur uulgò comparatiuis pro absolutis, uel ip so Quintiliano authore. Vt si quis dixerit infir-miorem, id est, meticulosum.

Ratio-

Rationes minuendi positiuum.

Caput XLII.

MInuitur è regione positiuus adpositis præpositionibus: Subtristis, subrusticus, subobscurus, subasper, subinuidus, subinanis, subfuscus. Quod idẽ accidit in uerbis: Subpudet, subirascitur, subolet, subridet, subodoratur, subtimet. Minuitur et aduerbijs adpositis: Nõ nimis molestũ est. Vtcunq; iucundum fuit. Aliquãtulum mordax. Quæ uerbis etiam adiunguntur: Vtcunq; sapit, paululum delirat. Præterea deformatione in uocem diminutiuam, quæ uaria fingitur: Argutulus, acutulus, minutulus, rancidulus, putidulus, diutile, sæpicule, ebriolus, sciolus, tenellus, nigellus, integellus, philosophaster Tullius. Comparatiuus positiui loco diminuit: ut, tristior, id est, subtristis. Sed fermè in uitium accipitur, addito aduerbio paulò, & κατ' ἔλλειψιν: Vir integer quidem, sed seuerior, id est, paulò seuerior, quàm conuenit. Facundus homo, sed paulò loquacior. His igitur modis uitium ferè significamus cum extenuatione. Diminuũtur et uerba uocis deflectione: ut, uellico, cantillo, cantito, uolito, dormito, uictito. Parùm & non admodum, idem efficiũt. Ne parùm multa scire uiderentur. Vir non admodum senex. Non admodum adolescens. Non perinde sapiens, ut diues. Non satis mihi liquet. Parùm mihi liquet. Minùs compertum habeo. Idem efficiunt, Vix & Semis: Vix uiuus, semiuiuus, uix benè Græca, parũ bene Græca,

cum semiuiro comitatu, id est, parùm uirili. Ad idē ualent, Saltem et At: Cato, Si non eodem die, at postridiè. M. Tullius, Si non propinquitatis, at ætatis suæ, si non hominis, at humanitatis rationem haberet. Si non primus, certè non postremus.

Quibus rationibus augetur comparatiuus. Cap. XLIII.

COmparatiuus peculiariter his aduerbijs amplificatur: Longè, multò, nimiò. Tum his: multis partibus, in immensum, in infinitum, infinitis partibus. Lōgè uenustior, Multò grauior, Nimiò seuerior. Horat. Ne doleas plus nimiò memor immitis Glyceræ. Multis partibus præstātior. In infinitū utilior, infinitis partibus diuina humanis sunt potiora. Tantò et quātò figuratè idē efficiūt. Tātò corpore præstantior est animus, id est, multò. Idē efficit, quò & eò, cùm subijciūtur. Est prædiues, quô magis admiror hominis sordes. Eò magis admiror. Papæ quantò satius est amicis, quàm pecunijs abundare.

Quibus modis imminuitur comparatiuum.

MInuitur aduerbijs positiuis. Paulò uenustior est Gellius quàm Macrobius. Aliquātò breuior est hic quàm ille. Nihilo ditior. Ne tātillò quidē melior eris si diues fueris. Minimò fuerit honoratior, si titulus accesserit. Quantulò figuratè, pro quàm paulò. Papæ, quātulò hic homo sapiētior est, id est, penè nihilo. Minuūtur & deflectione uocis. Grandiusculus, id est, paulò grādior. Meliusculus. Celeriuscule.

Quibus

Quibus rationibus augemus superlatiuum.
Caput XLIIII.

SVperlatiuus augetur iisdẽ aduerbijs, quibus comparatiuus, longè, multò: Accedit autem facilè. Cicero longè facundißimus, et idem uir multò omniũ optimus, eius ciuitatis longè princeps, aut facilè princeps, aut primus. Idem efficitur per tantò & quantò figuratè posita: ut, Deum immortalẽ quantò Socrates philosophorũ omniũ optimus? Quàm in compositione nonnihil addit augmẽti. Quàmplurimos uidi: ut quàm optimè res cadat, tibi nihil commodi fuerit. Per hyperbolẽ augetur hoc modo: Mulier plusquàm peßima, & peßima peior. Homo non loquacißimus, sed ipsa loquacitas. Et ipsa loquacitate loquacior. Ipsa Venere uenustior. Nam in Salustiano illo: Quàm quisq; peßimè fecit, tam maximè tutus est. æqualitas est non augmentum. Superlatiuus non recipit diminutionem, nisi fortè per Quidem, aut similẽ coniunctionem. Est ille quidem, doctißimus, uerùm moribus non perinde probatis.

Periphrasis comparatiui. Cap. XLV.

COmparatiuum circuitione reddimus per aduerbia comparandi magis & minùs. Auidior uoluptatum, quàm pecuniæ. Magis auidus uoluptatum quàm pecuniæ. Huic finitimum est Potiùs. Voluptatum auidus potiùs quàm pecuniæ. Item, Nõ tam uoluptatum appetens, quàm pecuniæ. Minùs auidus pecuniæ quàm uoluptatũ. Nõ perinde literarum ad-

mirans, quàm pecuniæ. Breuiter modis illis omnib. quibus diximus inæqualitatem significari. Obtinēt & uerba quædam uim comparatiui: præstat lucrū pudori, id est, potius est lucrū pudore. Cicero Platone facundior, Plato Cicerone doctior. Cic. Platonem superat eloquētia, Plato Ciceronem antecellit eruditione. Hieronymus Augustinum uincit rerum scientia, Augustinus Hieuonymū anteit ingenij subtilitate. Plautus: Pol mœrores mihi anteuerterunt gaudijs. Terēt. Quātò herū anteeo sapiētia. Plaut. Præuerti hoc certū est alijs rebus omnibus, id est, præferre rebus omnibus. Liuius: Conati noui consules omnibus eam rem præuerti. Cic. Si uacas animo, neq; habes aliquid quod huic sermoni præuertendū putes. Plautus dixit anteuenire pro præcellere. Salustius, Homines qui per uirtutē soliti erāt nobilitatem anteuenire. Huc pertinent et illa: Anteponere, præferre, posthabere, præcellere. Nouè dixit Salustius. Inuidia atq; superbia postfuere. Idē, Facundia Græcos, gloria belli Gallos ante Romanos fuisse, id est, præcelluisse, cedere, secundū esse, præripere laudem, & si qua sunt similia. Nā his fermè modis orationem cōparatiuam uariamus. Magis amat pecuniam quàm famam. Pecuniæ Socrates amans est magis quàm famæ. Pecuniarum amantior est quàm famæ. Famā pecuniæ posthabet. Famæ pecuniā anteponit. Minus famæ cupiditate ducitur quàm pecuniæ. Impensius amat pecuniam quàm famā. Huic potior

tior est pecunia quàm fama. Huic prius est lucrum quàm honesta fama. Huic antiquius est laudari quã admoneri. Huic uilior est uita quàm pecunia. Simillem uim obtinet Præ. Cicero: Omnium minas atq; omnia pericula præ salute sua leuia duxerunt. Idẽ: nõ tu quidẽ uacuus molestijs, sed præ nobis beatus, id est, nobis beatior. Terẽtius: Ludum iocumq; alterum dices illũ, præ ut huius rabies quæ dabit. Plautus: Nihil Hercule hoc quidem, præ ut alia dicam. Idem dixit, præ quàm, pro, præ ut.

Quibus modis Superlatiuum uariamus.

Caput XLVI.

SVperlatiuum uariatur primum aduerbijs quæ apponuntur, uel uerbis uel nominib. positiuis. Amat te maxime. Amantißimus est tui. Effusißime te diligit. Vir indoctißimus, uir minime doctus. Minime multos, id est, quàm paucißimos. Variatur & per comparatiuum, idq; affirmatiue, sed inusitatius. Negatiue frequẽtius. Cicero reliquis omnibus eloquentior. Cicero quo non alius eloquẽtior. Quo nõ præstantior alter, id est, omniũ præstantißimus. Nihil minus amat quàm assentationem. Nulla re minus capitur quàm gloria: Nihil hũc æque delectat atq; Musica. Nihil prius habet, quàm adesse cõuiuijs. Nihil pulchrius ducit, quàm diuitem uocari. Nihil minus faciam, nihil minus sentiebam, quàm quod tu suspicabere. Homo quiduis potius quàm doctus. Efficiam ut intelligas omnia mihi defuisse potius, quàm fidem

ac diligentiam. Omnia potius quàm illud agnoscet. Quiduis potius quàm uanitatē fatebitur. Nullo infe rior, id est, summus. Nullo nō inferior, id est, omniū infimus. Nemine non deformior, id est, omnium deformißimus. Per uerba nonnunquam idem efficitur. Cicero superat omnes dicendi copia. Vinçit omnes candore. Nemini cedit cādore. In dicēdo principatum obtinet. Primas tenet. Arcē tenet. Adde huc et illa: Vir præter cæteros spectatæ fidei. Præter omnes te diligit. Supra cūctos tuæ gloriæ fauet. Ante omnia rei studendū. Vnicus et solus, primus et simi lia natura superlatiuā significationē habent, ut & singularis. Vnice te amat. Solus est homo homini amicus. Singulari beneuolentia te prosequitur. Primam laudē obtinet. Tullius eloquētiæ princeps. Penulatorū alpha, dixit Martialis. Eodem pertinent: Tam facundus, ut cum hoc nemo sit conferendus. Tam eruditus, ut ei nemo sit æquandus. Tam prudens, ut parem non inuenias. Horat. Sic ut mihi nunquam in uita fuerit melius. Adeò placet, ut magis non poßit. Item & illa: Quis hoc uno facundior? Quid inuenias pecunia uilius? An quicquam est patria dulcius? Erras si credis mihi quicquam esse uno te charius. Sunt & illæ orationes annotandæ: Officium tuū tam mihi gratum fuit, quàm quæ gratißima. Tam te amo, quàm qui maximè. Terent. Amabat ut cum maxime tum Pamphilus. Cic. Domus celebratur ita ut cū maximè. Rursum hæ quoq;. Hoc

crede

crede mihi, si quid unquam es crediturus. Homo doctus, si quisquã est omnino doctus. Homo uorax, ut si quis alius homo quantũ alius nemo doctus. Nullus æquè pernouit hominis ingeniũ atq; ego. Haud alium reperies, perinde tui studiosum. Neminẽ adæquè timet atq; te. Si aliâs unquã nunc summa uigilantia utendum est, id est, nunc maxime. Si quando aliâs amicum præstitisti, nunc ostende quãti me facis. Quantum potest, quoad fieri potest, et consimilia superlatiui uim uidẽtur obtinere. Tu quantũ potes abi, id est, quàm ocyßime. Enitar quoad potero, id est, quàm maxime. Haud ab re fuerit huc adnumerare denominationes et cõparationes illas per Hyperbolen sumptas. Vt si quis hominẽ crudelißimũ, Atreum appellet: Eloquentißimũ, alterum Ciceronem. Seuerißimum, tertium Catonẽ. Tum per comparationem, Hic est niue candidior, Schyta barbarior, Graculo loquatior, aut turture. Verum huius generis aliquot exẽpla cõmemorare non inutile fuerit. Sumuntur autẽ uarijs modis: Vel à re quapiam eximia: ut niue cãdidior, pice nigrior. Vel à nomine abstracto quod uocãt: cæcitate cæcior. Vel ab animante insigni: ut, talpa cæcior, caprea oculatior. Vel à persona insigni: ut, Phalaride crudelior. Tum adhibẽtur per simplicẽ denominationẽ: Vt si rem uehemẽter suauẽ, mel aut nectar appelles. Rẽ uehemẽter acerbã, fel. Hominẽ supra modũ senem, senium ipsum. Vehemẽter scelestũ, scelus, Odiosum,

odium. Ganeonem, cœnum. Lurconem, barathrum. Contaminatum, labem. Cōtemptum, quisquilias. Impurum, sterquiliniū. Perniciosum, pestē. Tenebrionem, tenebras. Inquinatum, lutū. Infamem, propudium. Portentuosum, portentū. Dedecorosum, dedecus. Molestū, ulcus. Vitiosum, sentinā. Odiosum, odium hominis. Brutum, pecudem. Virulentum, uiperam. Vehementer cæcum, talpam. Vehementer rapacem, lupum. Impendio deformem, Therſitem.

Eadem hæc nomina per comparationem efferri possunt:

Melle dulcior	Pice nigrior
Niue candidior	Pluma leuior
Oleo tranquillior	Auricula infima mollior
Auro purior	Plumbo stupidior
Stipide tardior	Caudice stolidior
Silice durior	Cortice leuior
Littore surdior	Aequore surdior
Iracundior Adria	Spongia bibacior
Harenis sitientior	Aere Dodonæo loquacior
Vitro fragilior	Pila uolubilior
Cothurno instabilior	Alno procerior
Cote durior	Sole clarius
Buxo pallidior	Sardois herbis amarior
Alga uilior	Rusco horridior
Glacie frigidior	Aetna æstuantior
Beta magis insipidus	Trutina iustior
Spina distortior	Ampulla inanior

Pluma leuior — Ramento leuior
Vento instabilior — Morte odiosior
Barathro capacior — Rubo arido præfractior
Charybde uoracior — Clemate Aegyptia nigrior
Corcoro uilior — Crambe recocta molestior
Subere leuior — Clauo purior
Floralibus licenciosior — Pistillo retusius ingenium
Magnete illicibilior — Pumice aridior
Cornu siccior — Vuis paßis aridior
Dolio pertuso incontinentior
Cribro infidelior — Laterna magis pellucidus
Fonte purior — Euripo inquietior aut incō(stātior
Oculis charior — Luce magis dilecta

Item per hyperbolen eadem uoce iterata:

Ipsa cæcitate cæcior — Ipsa nequitia nequior
Ipsa fame esurientior — Ipsa siti siticulosior
Voracitate uoracior — Quauis peste pestilētior
Ipsa morositate moros. — Ipsa loquacitate loquac.
Deformitate deformior — Quouis mōstro mōstros.
Confidentia confidentior — Senio senilior ipso
Ipsa stultior stultitia — Calamitate calamitosior.

His finitima sunt illa:

Venere formosior — Marte bellatior seu pugna(cior
Mercurio facundior — Salute ipsa salubrior
Fortuna ipsa fortunatior — Ipso infortunio infortuna(tior
Vertumno inconstantior — Protheo mutabilior
Empusa magis uarius — Ipsis Gratijs humanior
Ipso Momo mordacior — Priapo salacior

Minerua doctior Euterpe concinnior
Pluto ditior Penia pauperior
Furia furiosior Harpyia rapacior.

His proxima sunt nomina personarum, quæ petuntur è Tragœdijs aut Comœdijs aut fabulis alijs:

Gnathone adulantior Thrasone gloriosior
Phormione confidentior Geta uersutior
Euclione tenacior Thaide blandior
Demea asperior Mitione lenior
Parasito edacior Tantalo sitientior
Atreo crudelior Oreste insanior
Aiace insanior Vlysse dolosior
Thersite deformior Nestore uiuacior
Orpheo uocalior Glauco stupidior
Cyclope immanior Iro pauperior
Penelope castior Nireo formosior
Tithono uiuacior Diana intactior
Achille animosior Erisitone esurientior
Niobe fœcundior Stentore clamosior
Tiresia cæcior Busyride illaudatior
Sphinge inuolutior Labyrintho intricatior
Dædalo ingeniosior Icaro audacior
Gigantibus audacior Gryllo stultior
Excetræ pertinacior Nestore facundior

His confinia sunt quæ sumuntur ex historijs: ut,

Phalaride crudelior Timotheo felicior
Polycrate fortunatior Tymone inhumanior

Sardanapalo nequior	Numa religiosior
Phocione iustior	Aristide incorruptior
Crœso ditior	Catone præfractior
Aesodo luxuriosior	Herostrato ambitiosior
Fabio cunctantior	Socrate sanctior
Milone fortior	Chrysippo acutior
Lynceo perspicatior	Thracalo uocalior
Demosthene facundior	Curione obliuiosior
Hannibale uafrior	Geraclito obscurior

Aristarcho doctior.

Huc pertinent & illa quæ sumuntur à gentibus:

Pœno perfidior	Schyta asperior
Schytotauris inhospital.	Cretensi mendacior
Parthis fugacior	Græco uanior seu leuior
Thracibus bibacior	Thessalo perfidior
Care uilior	Leontinis luxuriosior
Sybarita fastuosior	Milesijs effœminatior
Arabis ditior	Pygmæo breuior
Arcade stolidior	Cretensi uanior

Asoto luxuriosior.

Addantur hic quæ sumuntur ab animantibus:

Muliere loquacior	Passere salacior
Hirco libidinosior	Ceruo uiuacior
Coruo uiuacior	Cornice uiuacior
Graculo loquacior	Luscinia uocalior
Dipsade nocentior	Vulpe fraudulentior
Echino asperior	Anguilla lubricus magis

Lepore

Lepore timidior	Pisce sanior
Delphino lasciuior	Phœnice rarior
Scropha fœcundior alba	Nigro cygno rarior
Albo coruo rarior	Vulture edacior
Scorpio improbior	Iaculis inexpectatior aut
Testudine tardior	Cochlea cõtractior (pesti
Glire somniculosior	Sue indoctior lentior
Asello tardior	Hydra immitior
Dama timidior	Tauro robustior
Hirudine bibacior	Cane rixosior
Equo indomito ferocior	Vrso hispidior
Tipula leuior	Simia lasciuior
Cane adulantior	Fele rapacior
Ceruo demissis aurib. surdior	Laro stultior
Coccice importunior	Scarabeo improbior

Idem pollent quæ sumuntur ab officijs: ut,

Carnifice immanior	Lenone periurus magis
Cinædo effœminatior	Milite gloriosior
Atletha robustior	Rege magnificentior
Areopagita tristior	Monacho imperitior
Hæredipetis adulantior	Tyranno uiolentior

Fossore durior.

EAndem uim obtinent uoces denominatiuæ ab his deformatæ: ut, mellitũ, pro uehementer iucundo. niuei mores, pro uehemẽter puris: aureum seculum pro magnopere felici, laudatoq́ꝫ: plumbeum, saxeũ, pro duro. Ferreus scriptor. Bliteus, Betaceus, pro fatuo. Ficulũ pro, molli. Adamãtinum, pro duro, ac laborum,

laborum egregie toleranti. Vitreū pro fragili. Vultureus uenter. Vulpinū ingenium. Leonina ferocia. Thrasonica iactantia. Demeana asperitas. Stentorea uox. Ciceroniana facundia. Cuius generis plura sunt, quàm ut numerum eorum persequi laboremus. Illa porrò longius quidem petita uidentur, sed tamen hunc ad locum pertinent. Quàm curat numerum lupus, aut torrentia flumina ripas. Non pluris illius conuitia facio, quàm culicem elephantus Indicus. Pili non facio. Nauci non facio. Flocci non facio. Sed hæc alio loco.

Communis omnium graduum uariatio.
Caput XLVII.

OMnes gradus circuitione uariamus. Vir magnopere doctus. Vir magna doctrina præditus. Magis doctus. Maiore doctrina præditus. Doctißimus, maxima doctrina præditus. Et res cū magna, cum maiore, cum summa turpitudine coniūcta est. Quæ uocantur ἰσοδυναμίαι signorū, id est, æquipollentiæ, non mediocriter ad orationis copiā faciunt. Quare primū uocū ipsarū inter ipsas discrimina paucis ostendemus. Totus ad partes refertur magis, quàm ad formas. Si mors totum hominē absumeret, merito tantopere formidaretur. Totū hunc mensem, totam hanc noctē sine fruge transegi. Cunctos ad singula, quæ ratio nominis cōplectitur, collectim refertur quasi dictū sit à coniunctis. Cunctos Romanos, cum

cunctos mortales. Vniuersi omnes simul collectos si gnificat. Aut nullam, aut uniuersam pecuniam uult, id est, omnẽ simul. Terent. Id illa nunc abripiet uni uersum. Singuli huic diuersam habet rationẽ, nam omnes quidẽ ita significat, ut unusquisq; singillatim per se intelligãtur. In singulas naues singuli milites accersebantur. Omnis, quasi generale est ad omnia. Siquidẽ omne corpus pro toto dicimus. Et omnem populum pro toto populo. Et omnem diem pro sin/ gulo die. Horat. Omnẽ crede diem tibi diluxisse su premũ. Omnes pro cũctos, et omne pro uniuersum. Terent. At ut omne reddat. Tametsi hìc pro toto positum uideri poßit. Quisq; addit rei cuiuspiã in singulas partes distributionem. Vt sua cuiq; senten tia. Natura animantium sua cuiq; dedit arma. Suas cuiq; dotes largitus est Deus. Vnusquisque nihil à quisq; differre uidetur, nisi quod & pro singulo po nitur. Vnumquenq; sua cupiditas ducit. Nunc unum quodq; crimẽ cuiusmodi sit, excutiamus. Nihil autẽ prohibet et singuli per distributionẽ huiusmodi ac cipi: Singulis nauib. singulos duces præfecit. Quisq; non absoluit orationẽ. Quicũq; modo perficit, mo do non perficit. Quisquis grauabitur sementem fa cere is non metet. Quicunq; recusabit laborem, nõ feret fructũ. Aliquoties absoluit propemodum, cùm significat ignorantiã: Vt, quisquis fuit ille deorum. Quisquis es armatus, qui nostra ad limina tẽdis. In obliquis nonnunquam unico uerbo contentum est

utrunq;

utrunq;. Rem facias quocunq; modo. Hominem quo quo modo absoluas, pro quouis modo. Quilibet & quiuis, citra discrimẽ unum quodlibet significant. Horat. Quælibet in quẽuis obprobria dicere sæuus. Resoluũtur autem per coniunctionẽ, Vel. cum Omnis et reliqua ferme per copulatiuam exponantur. Quemuis arbitrum cedo, id est, uel hunc, uel illum mea nihil refert. Qualibet hirsutas fronde tegente comas, quod Græci dicunt τυχὸν, quasi non delectũ sed fortuitum, & casu oblatum. Vnusquilibet consimilem obtinet retionem. Significat enim unum aliquem è multis quicunq; sit ille. Deligas tibi authorẽ unumquemlibet. Et unusquiuis ab hoc nihil differt. Hæc autem, Quilibet, quiuis, unusquilibet, unusquiuis non nisi unicum uerbũ admittunt. Semper enim absolutam reddunt orationem. Quantuscunq;, qualiscunq;, quantusquantus, qualisqualis, eandem obtinent rationem cum quicunq; et quisquis. Aduerbia item, Vtut, utcunq;, ubiubi, ubicunq;, quoquo, quocunq;: Breuiter, cõposita semper sequuntur naturã particulæ adpositæ. Vndeuis, undelibet, undecunq;. Quorũ duo prima absoluunt orationem, postremũ commune est. Quocunq;, quoquo, communia sunt. Quolibet, & quouis non sunt. Quoquouersum & quaquauersum communia sunt. Vbiuis & ubilibet absoluunt orationem. ubicunq; commune est. Vbiubi non est, uti nec Vtut, non enim absoluũt constructionem. Vter quod ad duo pertinet, cum iisdẽ com

positum, idem accipit discrimen. Vtercunq; anceps est, uteruis absoluit, uterlibet itidē: utrocunq; anceps, utrouis, utrolibet, absoluunt. Vterq; copulatiue significat, ut et illa, Vtroq;, utrinq;, utroqueuersum. Aliquis inde finitè significat unumquempiam. Quid si hoc aliquis uoluit Deus? Quis idē pollet, sed his ferme dictionibus præcedētibus, Si, ne, num, ec, ubi. Si quid extiterit noui. Ne quid temere fixis. Num quē tuorū offendi? Ecquid tui tetigi? Vbi quis te læserit. Vbi pro alicubi. Vnde pro alicunde usurpatur, duntaxat in cōpositione: ut, Sicubi, necubi, nuncubi, sicūde, necūde. Quidā definite accipitur. Quendam uolo uisere. Nisi cum habet aut contemptum, aut translationem. Vt Isidorum quendam mihi citabat. Perinde quasi dicas, Isidorū nescio quē. Lachrymas emisit quendam animi sanguinē, id est ueluti sanguinem. Seditio morbus est quidā ciuitatis. Quispiam anceps est ad usum Quidam, & item ad usum Aliquis, tametsi refragatur Valla: Sed cum plurimum authoritas Vallæ reclamat: Mittito ad me tuorum quempiam. Est domi tuæ quispiam, cum quo iure debeam expostulare. Quisquam & Vllus inter se conueniūt. Siquidem præterquam quod habent plusculum uehementiæ, quàm superiora, illud quoq; peculiare obtinent quod gaudent uel negatione, uel signo Si, uel Ne, prohibentis, uel interrogatione: ut, Haud ullus mortalium ista poßit præstare. Haud poßit mortalium quisquam ista præstare.

Si quisquam qui sapientiam cum eloquentia coniun xit, certe Tullius is est. Vide ne quisquam hinc au-fugiat. Caue ne quoquam oculos tuos à meis dimo-ueas. An est quisquam qui suam amicam se præsen-te? Num quisquam est mortalium tam patiens? Simi lis est ratio aduerbiorum, Vsquam & uspiam, quan tum ad signa pertinet.

De propositione generali.

Cap. XLVIII.

His iactis, ceu fundamentis, ad ἰσοδυνάμεις, id est, æquipollentias progrediamur. Propositionē generalem, uel uti uocant, uniuersalē, uarijs modis ef-ficimus: Primū proprijs ac peculiaribus signis. Omnes amicos alienauit. Deinde per negationem: Ne-minem nō alienauit. Deinde per interrogationem: Quem non amicum alienauit? Vergil. Quas gen-tes Italum, aut quas non oraueris urbes? Nulli non maledicis. Duplex generale signum non licet eo-dem modo uertere. Cicero, Cum omnibus omnia mi nabatur. Omnibus omnia inuidet. Neq; enim recte, nihil non inuidet alicui. Omnibus maledicis. Quis est cui non maledicas? Omnia dixit Quid nō dixit? Vt autem interrogatio addita negatione, generali ter adfirmat: ita citra negationem generaliter re-mouet. Quid poßit dici stultius? id est, nihil dici pos sit stultius. Deinde per signa infinita. Haud peper-cit cuiquam. Nō est ullū ueritus. Haud ullū ueritus. Haud ullū facinus est reliquū, quod non peregerit.

Non excepit aliquem, neminem excepit. Idem effici tur per Quantum & Quicquid, & si quod aliud. Quantum est hominum uenustiorum, id est, omnes uenustiores. Quicquid erat copiarum, eò traduxit, id est, omnes copias. Et si quid erat copiarum ami/sit, id est, omnes copias. Siquid aliâs sibi bonæ famæ compararat, id nunc perdidit. Redditur generali/tas ceu prouerbiali figura, ut quum dicimus, Misce bis sacra prophanis, id est, omnia. Item: Iuuenesq; se nesq;, id est omnes. Neq; magnũ neq; paruũ, id est, nihil. Est & infinita propositio. Per fas nefasq;, id est, quocunq; modo: quo iure, quáue iniuria. idem efficit Ad unum. Vergilius: Si non exosus ad unum Troianos, id est, omnes Troianos.

De propositione non generali. Cap. XLIX.

NOnnihil est uel aspicere, id est, aliquid est. Non/nulli pluris faciũt pecuniam quàm fidẽ. Non ne mo pro aliquis. M. Tull. Nõ nemo etiã in illo sacra/rio Reipubl. In ipsa inquam curia non nemo hostis est. Idem, Quum esset non nemo in senatu, qui dice/ret non oportere. Inest & infantibus nonnihil inge nij. Non omnem pecuniam absumpsit, id est, quam non absumpserit. Qui legat argentum factum, non omne legat argẽtum. Omittitur interdum signum, manente sententia. Sunt qui pecuniã anteponant fa mæ, id est, sunt aliqui. Horatius: Est ubi peccet, id est, alicubi peccat. Est qui plures agros occupet, id est, aliquis. Vbi nonnunquã subauditur quiddã. Est

in quo

in quo mihi poßis magnopere gratificari, id est, quiddam. Negatio iterata nonnunquam neceßitatem significat non adfirmationẽ simplicem: ut, non possum non ridere. Non possum non mirari. Nõ potest non uolui cœlum. Non potest non stare terra. Non potest nõ uerum dicere ueritas. Id accidit duntaxat in hoc uerbo Possum.

Elegantia signorum. Cap. L.

ILlud igitur obseruãdum, ne signorum differẽtias in uariãdis propositionibus cõfundamus, id quòd fere faciũt hi, qui uulgo Dialecticã profitẽtur. Nõ erit tibi res cum quoquã, id est, cum nemine tibi res erit, Nõ erit tibi res cũ quolibet homine, id est, erit cum homine singulari ac præstãti. Altera est negatiua, altera adfirmatiua, & lõge diuersam habent uim. Nõ cuiuis homini cõtingit adire Corynthum, id est, nõ cõtingit nisi præcipuis. Nõ cõtingit ulli. Vides, quãto aliud pollet. Nõ amat quempiam è ministris. Nõ amat aliquem, id est, neminem. Nõ satis amat quẽdam, unum significat quem oderit. Nõ satis tibi fauet quidã. Hoc sensu quidã usurpãt Certus. Per certos homines hoc fœdus diremptũ est. Iussus est ad certũ diem adesse. Nõ tibi fauet quisquã: tota ratione dißident. Non recuso quenquam, recte dicitur. Non recuso quemlibet, perperam, nisi in diuersa sententia. Non exclusit omnes, id est, quosdam non exclusit. Nõ exclusit quoslibet, significat delectu quodam alios exclusos fuisse, alios admissos. Om

nia folia huic arbori decident, uere dicitur. Vniuer sa decident, falso. Singulos salutauit. Non salutauit quemlibet. Lupæ unumquemlibet admittunt, id est, citra delectum quoscunq;. Vide ne cui dicas, id est, nemini dixeris. Vide ne dicas cuiquam. Vide ne cui piam dixeris. Vide ne cui dixeris alicui. Vide ne mortalium ulli dixeris. Hactenus idem pollent. Vide ne cuiuis, aut ne cuilibet dixeris, id est, uide cui di/ cas, & uide ne temere apud hominem quemcunq; effutias. Omnes sibi malunt esse rectè, quàm alijs. Si bi quisq; uult esse recte potius quàm alijs. Idem pol lent. Nemo non malit sibi recte esse quàm alijs. Sin/ guli sibi malunt esse bene quàm alijs. Hactenus idem pollent. Vniuersi sibi malunt esse recte quàm alijs inepte diceretur, propterea quod Vniuersi peculia rem uim habeat. Toti respondet Aliquantum, quod aliquam partem significat. Semper respondet Ali/ quandiu, id est, aliquanto tempore. Vt superius ad/ monuimus, Omnis reddi per quantum: itidem totus redditur per quantũ, & quàm longus. Homo quan tus erat, humi prostratus est, id est, totus. Vergi/ lius: Nunc hyemem inter se luxu quàm longa foue/ re, id est, totam hyemem.

Vterq;, Neuter.

Vterq; utri est cordi, mutua est adfirmatio. V/ terq; alteri est odio, mutua item, id est, mutuò sese amant, mutuò sese oderunt. Neuter alteri fidit, mu/ tuam diffidentiã significat. Neuter neutri non per

inde

inde diceretur. Id genus orationē tot fermè modis uariamus. Vterq; alterum odit. Vterq; utrūq; odit. Alter alterum odit. Oderunt alter alterum. Mutuum oderunt. Oderunt se mutuò. Oderunt inuicem. Oderunt inter sese. Mutuum inter ipsos est odium. Neuter alterum amat. Alter alterum uicißim odit.

Semper.

Semper generalitatem habet temporis. Cui contrarium Nunquam. Huic subiectum est Aliquando. Semper litigas. Nunquam non litigas. Quando non litigas? Num quando non litigas? An est quando non litigas?

Sæpè.

Sæpè respōdet aliquoties infinito. Multis aliquot. Magno aliquantus. Sæpè opponitur raro. Neq; rarò admonui, id est, admonui frequenter. Haud sæpe me uisit. Plerunq;, ferme, fere nonnunquam & ipsa generalitatis quiddam obtinēt. Ita ferme ingenium est hominum. Eo ingenio pleriq; sumus. Fere fit, ut diuites habeantur in pretio, id est, fere fit apud omnes. Temere in oratione negatiua similem uim habet. Haud temere peruenit ad frugem, id est, fere nunquam, aut uix nnquam.

De uarietate negationis. Cap. LI.

INterdum unica negatio idē efficit quod duæ. Neminem audit, ne parentē quidem audit. Nō audit uel parentem. Nemo parem referre gratiā parenti potest, ne malo quidem. Nec malo parēti quisquam

parem referre gratiam poteſt. Non poteſt par gratia rependi patri, uel malo. Non reliquit ille nec ruinam. Ne ruinam quidem reliquit.

De tribus.

Tribus interdum negationibus nihilo plus efficitur, quam una aut duabus. Non ueretur neque deos neq; homines. Neq; deos neq; homines ueretur. Nõ ueretur aut deos aut homines. Non metuit homines ue deós ue, in carmine. Cõduplicare negationẽ adſeuerandi gratia, Latinis etiã receptum eſt, ſi modò non iteretur ſola. Non faciam, non inquam. Græci ſolam iterant, interdum etiam citra adſeuerationem: ὀ μὴ πίνω ἔτι. Eſt autem Atticis familiare plures negationes pro una congerere. Manentibus iiſdem ſignis, tamen interdum uariatur propoſitio, et mutatis, manet eadem mutato uerbo: ut, Omnes admittit. Omnes reijcit. Neminem non reijcit. Neminem admittit. Omnibus diſplicet. Nemini placet. Nulli non diſplicet. Nulli placet: Hic animaduertendum quæ uerba cum quibus pugnent.

Synonymia negandi.

His fermè uocibus remouemus: Non, haud, nec, neq;, haudquaquam, neutiquam, minimè, minùs, parùm, abſit, dij prohibeant, bona uerba, quiduis potiùs, omnia citiùs et ſimilia. Inter quæ haud et haud quaquam pluſculum habent uehemẽtiæ, quàm non. Neutiquam adſeuerationem habet peculiarem. Minimè plus quiddã ſignificat, quàm negationem. Ho

mo

mo minimè malus, id est, quiduis potiùs quàm ma/lus. Parùm modestiùs remouet. Parùm eruditus, ne parùm multa scire uiderentur, id est, ne pauca, siue non satis. Minùs diuersam habet naturã. Interdum cõparat duntaxat. Vtrunq; diligit, famẽ et pecuniã, sed illã minùs quàm hanc. Interdũ negat duntaxat. Homo minùs mihi notus, id est, parùm notus. Nam cum ea uoce minùs conuenit, id est, nõ conuenit. In/terdum pariter utrunq; facit. Quintilianus capite de narratiõe. Cùm interim, quod tanquã facile con temnunt, nescias, præstare uelint minùs, an poßint. Terent. in Ecyra, Non tibi illud factũ minùs placet quàm mihi Laches. neq; hîc Placet pro displicet po situm, ut exponũt Grãmatici. Quis enim sanus id fa ciat? Sed minùs perinde ualet ac si dicas, Nõ amat me Dionysius & minùs te, id est, me magis odit quã te. Subaudiendum est enim factum utriq; non pla/cere. Atq; ita minùs simul & negat & comparat.

Connectendi formulæ. Cap. LII.

VErùm de his accuratiùs disquirere, magis ad Dialecticos pertinere uidetur. Cæterùm ad hu/ius operis rationẽ satis arbitramur utcunq; paucis attigisse. Nũc ad reliquas formulas aliquot accinga mur, ac primũ cõnectendi. Videmus enim in medio/criter etiã eruditis eam uirtutẽ desiderari, ut aptè concinneq; orationis membra, atque articulos, ceu neruis quibusdam committant. Sed quibus ansulis minutiores orationis particulæ sint cõmittendæ, id

propè fuerit infinitũ explicare. Maiores his fermè modis cõnectuntur. Præterea, Deinde, quod sæpiùs apud M. Tullium reperitur: pro Deinde Seneca usurpat, Subinde, sed cum significatione celeritatis, hoc est pro mox. Idem facit Suetonius. Præcipuum est stercus columbarum: proximum caprarum, ab hoc ouium, deinde boum. In nostro orbe proximum laudatur Syriacum, mox Gallicum. Mox usurpat Plinius aliquot locis, pro Indè. Item in quo principatum tenuit Bœotia, deinde Sicilia, mox Africa. Primo loco secundo aut tertio loco, proximum ab hoc. Porrò, porrò autem. Quod nouo iam quasiq; maioris sermonis initio cõuenit: annotatore Donato. Cæterùm quo licebit uti, quoties ad diuersa digreditur oratio. Tũ pro præterea. Ad hoc. Ad hæc, quod apud Græcos πρὸς τούτοις. Cum hoc, similem habet usum. Super hæc, pro eo quod est præter hæc, locis aliquot usurpauit Suetonius. Super ingenuorũ pædogogia, et super innumeram turbam. Adde his. Accedit his. Accedit ad hæc. Huc accedit. Huc pertinet. Eodem pertinet. Huic confine est illud. His finitimum est. Ad hanc formam pertinet. Ad hunc ordinem referendum est. Huic proximum est. Illud haud quaquam prætereundum silentio. Sed operæprecium est illud audire. Iam aliquoties eandem uim habet, uox Quintiliano præcipuè familiaris. Deinde cum progressu incandescit oratio. Iam uerò, Agè uerò. Quid quòd, & consimilia.

Iam uerò quid referam? Agè uero ad bellū in Afri/ca gestū ueniamus. Quid quòd suos etiam incesșit? Quin, quinetiam, insuper, ad hoc pertinent genus. Interim & per occupationē connectemus: ut ne dicam interim, ut omittā domesticas huius sordes. Nā illud quid attinet cōmemorare? Nam hæc aliâs. Sed illud suo loco dicetur. Interim per dubitationem: ut illud, Eloquar an sileam? Nunc idem ualet: Nunc ad id quod secundo loco dicturos nos sumus polliciti.

Transitionum uariæ formulæ. Cap. LIII.

TRansitionibus uariè connectitur oratio. siquidē aliquando sumuntur ab æquali: At erāt hæc iu/cundisșima, neq; minus uoluptatis attulerūt illa. In/terdum ab inæquali: Sed hæc utcunq; ignoscenda, illud quis ferat? Audistis grauisșima, sed audietis gra/uiora. A simili: ut, hæc perfidia designauit, cuius ge/neris sunt et illa, quæ nuper Romæ patrasse dicitur. A cōtrario: ut, sed hæc priuatim, nūc quæ publicè. Hactenus quæ domi gesșit, nunc quæ sub signis. Sed hæc iuuenis peccauit, nunc senis uirtutes audietis. A diuerso: De moribus habes, nunc de doctrina reli/quum est ut dicamus. Quasi per occupationem. Iam ad reliqua properabimus, sed si priùs illud unū ad iecerimus. Per reprehensionem. Verùm de his plus satis. Quorsum nos transuersos abripuit dolor? Ad rem redeamus. Quid his immoror? Ad id quod est huius caussæ caput, festinet oratio. A consequenti/bus siue relatiuis. Habes quid in illū contulerim be/nefi/

neficiorum, nunc quam gratiam mihi retulerit audi. Quid pollicitus sit expositum est, nunc quid ille præstiterit, paucis accipite.

A re & persona. Cap. LIIII.

GEneralis uariandi formula est à re, et à persona: ut, Nihil opus meis monitis. Nihil opus me monitore. Te suasore, tuo suasu. Te impulsore, tuo impulsu. Te instigāte, tuo instinctu. Te hortatore, tuo hortatu. Te auspice, tuis auspicijs, Te duce, tuo ductu. Te consule, in tuo consulatu. Te doctore profeci, tua doctrina profeci. Patrem consulem non desinit iactare, patris consulatum sine fine iactat. Gloriatur formosa uxore, de uxoris forma gloriatur. De te incolumi superis habeo gratiā. De tua incolumitate grator superis. Discrutiat animum uxor impudica Discrutiat animum uxoris impudicitia.

Ex more. Cap. LV.

EX More, Trāquillus dixit, de more. Maro, Pro more. Patrio more, citra præpositionē. More hominū facit. Non insolens istud facis, pro uetere consuetudine. Solens meo more fecero. Nihil præter solitum. Hoc apud Scythas solenne est, Ita Suetonius. Mos est, uel moris est. Vsu publico receptum est.

Subornandi. Cap. LVI.

SVbornauit accusatorē. Submisit è consularibus uiris, qui regio genere ortam peierarēt. Supponi puerum Subdere oua in nidum alienū. Submißitij, Suppositij partus, Subditij partus, Terētius, Ne

credas

credas à me allegatū hunc senē, pro subornatū. Cicero: Allegare ad te illos à quibus intelligo me præcipuè diligi. Quintilianus, Et ad eos allegandū est, id est, subornādi sunt, qui persuadeāt. Ita serui allegant precatorem. Hinc allegationes dicūtur subornationes. Translatū est hoc ad citātes authorū testimonia, qui ueluti subornātur, cū nobis diffiditur.

Renouandi. Cap. LVII.

VEtus Atheniensium exemplū renouemus. Pristinum morē reuocemus. Gratias egit quòd pristinum morem retulisset. Redeamus ad intermissa studia. Studiū intermissum repetamus. Bellum redintegrarunt. Diuûm instauramus honores. Templū instar prioris quod conflagrarat, excitauit. Libertatem amissam restituit. Odiū uetus eo dicterio recruduit. Recāduit ira. Refricuit illi ueteris iniuriæ memoriam. Horatius: Cras ingens iterabimus æquor. Iteranti noxam non est ignoscendum.

Finales formulæ. Cap. LVIII.

TV uigilas uti ditescas. Ego laboro quô doctus euadam. Obiurgo te quô reddam meliorē. Vt melior euadas, ob id obiurgo te. In hoc reperta Musica, ut animos delectet. Ad id adhibendæ literæ, ut nos reddāt melius moratos. Cui rei paras opes? Demulcēdis animis excogitatus est usus uini. Huc repertæ sunt disciplinæ. Hūc literis genui, hūc negationi destinaui filium. Quò mihi diuitias? Quorsum opus est numis? Quò spectas? Quò tendis? Quem scopum

ſcopum tibi proponis? Huc pertinent orationes illæ omnes, quas de ſupino priore poſuimus. Spectatum ueniunt, & cæt.

Cauſales formulæ. Cap. LIX.

NOn dico quò quemquã habeam chariorem. Non dico quod parum tua mihi placeãt. Ob id te ſæpius reprehẽdo, quod impenſius amo. Quoniam impenſius te diligo, ob id te ſæpius admoneo. Ideo nulli places, quia tibi nimiũ places. Quando tu me negligis, tui quoq; curam adijciam. Age reuocentur copiæ, quandoquidẽ ita tibi uidetur. Horatius: Iubeas miſerum eſſe libenter, quatenus id facit. Ad eundem modũ locutus eſt Plinius in Epiſtolis: Maneat puella poſtea quàm ſponſo iucunda eſt. Poſtea quàm mihi nõ credis, alios in conſiliũ adhibe. Ver. Quando hæc te cura remordet. Neminẽ ex animo amat, in cauſſa eſt pecuniæ ſtudiũ. Pertinẽt & illa ad formulam αἰτιολογικὴν. Amo Socratem, utpote uirum integerrimum. Odi Dionyſium, quippe Tyrãnum. Amplector Petrum, ut optime de me meritũ. Demiror te qui fidẽ habeas Afro. Erras qui credas alios tua diligentius curaturos q̃ teipſum. Stultus es qui id ſperes. Impudens qui id poſtules. Delector Auguſtino, uiro nimirũ feſtiuiſsimo. Delector Auguſtino, ut qui uir ſit moribus feſtiuiſsimus. Amo Nicolaum tanquã hominẽ mei amãtiſsimũ. Contẽne pecuniã, quid enim ad bonã mentẽ confert? Amãdus eſt tibi Cicero, ſiquidẽ te diligit effuſiſsime. Semper in ma-

nibus

ribus habendus Tullius, nam hoc uno authore Latinè disces. Vnus Cicero uerè Latinũ potest reddere, proinde pueris hic semper in sinu gestandus. Optimus dicendi magister Terentius, quare semper est euoluendus. Quô mihi rectiùs esse uidetur, et eô magis, et hoc lubentiùs id negotij suscepimus. Non habes quam ob rem mihi succenseas. Non est cur mihi succenseas. Horat. Nũ est quòd multa loquamur. Cicero: In uiam quòd te des hoc tẽpore nihil est. Succenset, eáq; gratia nos nõ uisit. Luget, atq; ob id uocatus ad cœnã, excusauit. Potest nonnunquã omitti signum. Parentem amo, parricidam non amo, id est, quòd parens est, hoc nomine amo, quòd parricida, hac de causa non amo. Pontifici debeo honorẽ, Alexandro non debeo.

Quod ἰδικῶς. Cap. LX.

EIδικῶς accipitur, cũ speciẽ generi subijcit. Gaudeo genus est: Quòd me amas, species gaudij. Potest aliquis multis uarijsq; de causis gaudere, sperare, dolere. Genus autem et speciẽ dico Grãmaticorum more non Dialecticorũ. Quòd meæ nugæ non omnino displicent doctis, gaudeo. Gaudeo meas nugas non omnino displicere doctis. Quòd res tibi feliciter euenerit, lætor. Lætor rem feliciter euenisse. Quòd uxorem duxeras, nondũ audieram. Vxorem duxisse te, nondum audieram. Quòd puellam repudiaris, demiror. Demiror te repudiasse puellam. Quòd literas reliqueris, doleo. Doleo te reliquisse

literas. In huiusmodi orationibus quod ἀδικῶς accipitur, quod tamẽ apud Græcos est usitatius in ὅτι. Latini magis gaudent infinitis uerbis, nisi species præmittatur: ut, quod pater reualuit, gaudeo.

Vt ἀδικῶς acceptum. Cap. LXI.

Eodem modo nonnunquam accipitur Vt, Veluti, spero fore ut facto gaudeas. Confido futurum, ut te minime facti pœniteat. Non committam, ut usquam uidear officio meo defuisse. Efficiam ut intelligas mihi quiduis potius quàm fidem defuisse. Da operam, ut reualescas. Cura ut ualeas. Fac uti nos ames. Fac uti sciam.

Dignus & indignus.

Dignus qui quã diutißime uiuat. Dignus ut quàm diutißime uiuat. Longißima uita dignus. Dignus quàm diutißime uiuere. in carmine. Mar. Dispereã si tu Pyladi præstare matellã Dignus es. Horat. Digna sequi potius quàm tortum ducere funem. Meritus est cui laurea imponatur. Promeritus es, ut tibi decernatur triũphus. Indignus tuo amore. Indignus quem ames. Indignus ut abs te diligatur. Indignus abs te amari. in carmine. Horat. Indigni fraternum rũpere fœdus. Idoneus est qui bellũ gerat. Idoneus ut bellum gerat. Idoneus bello gerendo. Idoneus bellum gerere. Horatius, Fons etiã riuo dare nomẽ idoneus. Idoneus ad gerendum bellum. Non me dignatur alloquio. Non me dignatur alloqui. Dignum patella operculum. Res digna cognitu. Res digna quæ cogno/

cognoſcatur. Res indigna tua cura. Indigna quam tu cures. Res eſt infra dignitatem.

Decet.

Haud decet ſimiã purpura. Dedecet ſimiam purpura. Indecora eſt ſimiæ purpura. Parum decorum eſt loquacem eſſe uirginem. Ornat mulierem ſilentium, dedecorat garrulitas. Haudquaquam decora eſt ſimiæ purpura. Haud decet imperatorẽ una cum amica ire in uia. Haud decet ut te loquente, ego ſileam. Quod ſolus ambulas, id parum te decet. Demitte pallium, nam ſic indecore ſedes. Hic geſtus uirgini indecorus eſt. Iſta petulantia iuueni dedecoroſa eſt. Quod huic honeſtum eſt, tibi eſt inhoneſtum. Quod huic pulchrum eſt, tibi fœdum eſt. Non congruit, non conuenit, non quadrat.

Neceſsitatis.

Exorandus eſt pater. Vigilandum ei qui uelit diteſcere. Vigilet oportet qui cupiat diteſcere. Vigilare neceſſum eſt eum, qui rẽ cupiat facere. Vigilet neceſſe eſt, uel neceſſum eſt, qui uelit diues euadere. Qui literas adſequi cupiat, uti ſudet neceſsitas eſt. Nam ſic Quintilianus ſubinde loquitur. Non poteſt non dolere qui læſus eſt. Fieri non poteſt quin doleat is, cui fit iniuria. Abibis uolens nolens. Vel, uelis nolis, hinc abibis. Non mihi poſſum temperare quin lachrymem. Non me contineo, quin clamẽ. Cogor, compellor. Huc me adegit inopia. Huc redegit fortuna. Ad hæc traxit neceſsitas. Huc fatis pertrahor.

Huc obtorto collo trahor. Inuitus dicam, coactus dicam.

Libertatis.

Vtcunq; uoles facito. Vt lubet rideto. Quidlibet & dicas & facias licebit. Tuo arbitratu facito. Tuo arbitrio rem gere. Vtcunque uisum erit agito. Animo tuo gerito morem. Obsequere animo tuo. Ex animi tui libidine facito. Pro animi tui sententia rem tractabis. Vt animo lubitum erit tuo ita facias. Vtcunq; feret animus, ita facito. Liberum est seu uelis à pacto discedere, seu manere conuentis. Nunc integrum non est tibi, hac de re quod uelis statuere. Mihi ius est creditum abs te reposcere. Ius tibi facio pro tuo arbitrio transigendi negotium. Tibi permitto quomodocunq; uelis uiuere. Age tuo more. Sine me nũc meo more uiuere. Tibi in manu est, utrum malis efficere. Penes illũ est ius uitæ ac mortis. Summa rerum penes te est. Marcus Tullius, Vt ad te familiariter et quasi pro meo iure scriberem. Idem in Verrem, Quem iure suo adire aut appellare posset.

Statuendi.

Decretum est. Deliberatum est. Certum est. Stat sententia. Visum erat. In animo habebã. Erat in animo. Non est animus. Non est sententiæ. Nõ est sententia. Non est consiliũ siue consilij. Non erat ratio apud Ciceronem. Placebat. Placitũ est Senatui. Decreuit senatus. In eam sententiam pedibus ibant omnes.

nes. Statueram in animo. Mecū statueram. Vtrum utro melius nondum statui. Constitui hoc anno nauigare. Est mihi in animo hoc uere nauigare. Vergil. Si mihi non animo fixum immotumq; sederet. Mihi nihil æquè propositum in uita, quàm tibi per omnia gratificari. Si ita animum induxisti tuum. Destinaram in animo. Hic murus aheneus esto.

Adsentiendi,

Adsentior tibi. Tecum sentio. Consentiebant uniuersi. In tuam sententiam pedibus eo. In eam sententiam reliqui omnes pedibus discedebāt. Cicero, Frequentes ierāt in alia omnia. Accedo tuæ sententiæ. Non his accedo qui Pythagoræ sequuntur opinionem. Tuo iudicio subscribo. Sententiæ tuæ meum addo calculum. Ea sententia plerisq; probatur. Idē sentio quod tu. Sententiæ tuæ nemo non suffragabitur. Hæc mihi tecū conueniunt. Hactenus omnia mihi tecum constant. Hac de re summus est inter philosophos consensus. Huic sententiæ frequenter adclamatum est. ὁμόψηφοι Græce eiusdē sententiæ eiusdemq; suffragij dicūtur: ὁμόδοξοι eiusdem opinionis, eiusdem sectæ uocantur. Idem uno omnes ore confirmabant. omnibus eruditorum calculis siue punctis eloquentiæ princeps M. Tullius.

Dissentiendi.

Longe lateq; abest. Dissentio. Ego longe diuersa sentio. Multo aliter atq; tu sentio. Ei sentētiæ refragabūtur omnes. Isti sentētiæ nemo non reclamabit.

mihi tua sententia neutiquã probatur. Magnopere nostra cum tua pugnat opinio. Variatum est sententijs. Id unum nobis est cõtrouersum. Id solum est in controuersia, uel in controuerso. Equidem ab opinione tua minimum absum. Multum à tua mea discrepat sententia. Longe secus atq; tu sentio. Haud mediocriter à tua mea dissidet opinio. Nimium inter tuam atq; meam interest opinionem. Plurimum à tua mea distat opinio. Mihi secus uidetur. Dijs aliter uisum est. Huic sententiæ milites aduersabãtur.

Precandi.

Quod agis bene fortunẽt superi. Quod agis bene uertat. Fælicicer cadat quod instituisti. Dij cœpta secundẽt. Optime cecidit. Bene uertat Ripublicæ. Sit felix, faustũ, bonũq; Reipublicæ. Fœlicer cedat nobis omnibus. Hanc adfinitatẽ precor, ut Deus nobis omnibus lætã esse uelit. Feliciter exeat quod cœpisti. Prospere succedat quod agis. Ex animi sententia procedat. quod adgressus es Deum optimum maximumq; precor, ut istud consilium quàm est honestum, tam sit etiam auspicatum. Precor ut bonis auibus Italiam adeas, melioribus redeas. Precor ut hic annus tibi lætis auspicijs ineat, lætiorib. procedat, lætissimis exeat, ac sæpius recurrat semper auspicatior feliciorq;. Precor ut hic dies tibi candidus illuxerit. Incolumẽ reditũ opto liberis tuis. Precor ut apud tuos omnia læta reuersus offendas. Vtinã prospere nauiges, similiq; recessu renauiges. Bonis auspicijs

ſpicijs ancoram ſoluas. Precor ut tuis optatis om/nia reſpondeant. Faxint ſuperi, ut alba tibi contin/gant omnia. Velim, ut ex uoto res omnis ſuccedat. ô ſi res ita, ut uolumus, nobis eueniat. Precor ut ti/bi ſecunda occurrant omnia. Precor ut Dijs ſecun/dis fauentibusq; negocium hoc conficias. Quæſo ut hanc rem ſtultißime cœptam, ſuperi nobis bene uer/tant. Nihil malim quàm ut his pulcherrimis cœptis dextra aſpicerent numina. Quæſo ut quod inſtitui/ſti, ſuperis bene fortunantibus abſoluas. Precor ut hic contractus commodo ſit utriſq;. Precor ut hoc matrimonium uoluptati ſit omnibus nobis.

Primi ſupini uariatio.

Venit repetitum depoſitum. Venit ad repetēdum depoſitum. Venit ad repetendam pecuniam. Venit repetendi depoſiti cauſa. Venit ut depoſitum repe/tat Venit repetiturus depoſitum. Venit repetere de poſitum. Græcanicum hoc poſtremū. Tametſi Poe/tæ Latini ab hac loquendi forma non abſtinent, præ ſertim Horatius.

Diuidendi formæ. Cap. LXII.

OMnis eloquentia rebus conſtat & uerbis. Rerū uniuerſitas decem generibus cōtinetur. Officiū Oratoris in quinque partes diſtribuitur. Oratio ſex partes cōplectitur. Oratio ſex partibus abſoluitur. Primum genus ſex continet ſpecies. Quidā in ſeptē ſpecies ſecāt. Reipublicæ tres ſunt formæ. Reſpubli ca in tres diuiditur formas. Enthymema nō ſimpli/

citer accipitur. Syllogiſmus trifariam diuiditur. Omnis argumentatio in formas octo diducitur. Id genus in partes ſeptem deriuatur. Huic generi ſpecies ſubiectæ ſunt decem. Summa diuiſione in duo genera digeritur, quorum utrumq; in ſpecies complures diſtrahitur Præiudiciorum uis omnis tribus in generibus uerſatur.

Diſtribuendi. Cap. LXIII.

BIs me tuæ delectarunt literæ, partim quod eſſent mirum in modum elegantes, partim quod eximiam quandam in me beneuolentiam præ ſe ferrent. Pars ingeniũ, alij corpus exercebant duriuſcule dixit Saluſtius, ſed eleganter. Vtrunq; fratrem alienauit à ſeſe, unum morum aſperitate, alterũ ſordibus. Corpore atq; animo conſtat homo, alterum cum pecudibus habet commune, alterum cum dijs. Neminẽ non laceßit, hunc ſcriptis, illum conuitijs, alium minis. Hunc negligit, hunc odit. Verũ id magis in carmine quadrauerit. Geminatio uerborum interdum habet uim, lepôrem aliás. Cicero alios adſentatione delinit, alios muneribus corrumpit, alio promißis ille dictat. Modo ait modo negat. Interim obiurgat interim inepte blanditur. Quod quidẽ Fabianũ eſt. Nunc neminem admittit, nunc omnibus occurrit.

Prohibendi aut impediendi ſigna.
Cap. LXIIII.

NEmo prohibet ire quenquã publica uia. Tu me prohibes, ne publica ingrediar uia. Quò minus adſe-

adsecutus sis, fortuna in culpa fuit, non ego. Impedimento fuit quô secius lex ferreretur. Hactenus rescribere nõ licuit per ualetudinẽ, etiamsi per occupationes licuisset. Ego id agã qui ne detur, apud Terentiũ legimus. Metuo ut ferre poßis, id est, ne non poßis. Etiam si hic Vt pro quomodo positum uideri poßit. Id utile, ut ne quid nimis, Vti ne, ut ne, pro ne: quemadmodum apud Græcos ἵνα μή. Non ueto quin quæ uelis, facias. Suetõ. in Tyberio, Interceßit, quô minus in acta sua iuraretur, id est, obstitit, inhibuit, impedimento fuit. Per me non stetit, quô minus uiceris. Exclusus tempore non uenit, id est, temporis angustia obstitit quô minus ueniret.

Dubitandi.

Non dubito quin cupias redire. Non dubito te cupere reditum. Res in ambiguo est. Nõdum satis constitui. Adhuc anceps animi sum. Adhuc hæreo, etiã dum ἐπέχω quod est Academicorũ. Nondũ huc aut illuc inclinat sententia. Adhuc in æquilibrio uacillat animus, utroq; nutans. Hactenus suspendo decretum animi. Nondum liquet. Ampliatum est iudiciũ.

Sine & citra.

Citra præceptoris operã doctus euasit. Sine præceptore doctus euasit. Nullo præceptore doctus euasit. Absque pecunijs nihil efficias. Extra iocum, pro sine ioco, dixit Tullius.

Ostentandi.

Ostentat ingenium. Iactitat natales suos. Iactat se de natalium splendore. Vendicat sibi eloquentiam. Mire sibi placet de specie corporis. Vbiq; maiorũ imagines depraedicat. Sunt qui uulgo sanctimoniae specie se uenditant. Ipse praeco est. Ipse suijpsius tibicen est. Ipse suarum uirtutum apud omnes canit encomium. Mirum quàm ipse sibi pulcher est. De maiorum nobilitate gloriatur. Plurimum sibi tribuit. Suis ipsius suffragijs tantum nõ Deus est. Sibi suffenus est. De generis nobilitate, dictu mirum quas tollat cristas: quae erigat cornua.

Corrigendi sanandiq;.

Huic incommodo paulo mederi poßis. Huic malo illud erit remedio. Quod iactu cecidit, arte corrigas. Mendũ litura tollitur. Animi morbos sanat philosophia. Corporis uitia ingenij dotib. pẽsantur. Febre leuatus est. Malis omnibus mors semel liberat. Oculorũ uitia ruta emendat. Orationis uitia Grammatica castigat. Philosophia morbos animi pellit medicaturq;. Dentiũ cruciatũ uinũ lenit. Vteri tormina leuat malua. Capitis dolores mitigat somnus. Sedat tormina. Fugat pruritũ. Sopit dolorẽ. Leuat dolorem. Stomachum labescentem fulcit uinum uetus. Stomacho conducit peruigilium. Vxoris uitiũ aut mutandum est aut ferendum. Morbis omnibus arte succurritur. Soli senectuti subueniri nõ potest. Aduersus podagram efficax est apium. Contra car

cinos

cinomita ualet mel. Obsistit ebrietati cicuta. Aduersus alui tormina remedio est crepitus.

Blandiendi siue hortandi.

Dic agè. Dic sodes. Dic obsecrò. Dic quæso te. Dic amabo. Quod frequẽs est apud M. Tulliũ. Blanditur, Adsentatur, Palpatur. Horat. Palpũ obtrudere. Plautus. Demulcere caput. Ad gratiã loqui. Dare aurib. Trebonius Ciceroni, Noli putare mi Cicero me hoc auribus tuis dare. Cæsar, Auribus Vari seruiunt, id est, blãdiuntur. Fac uirũ te præbeas. Quid habes quod ad hæc respondeas? Cedò. Agedũ. Eia agè. Vide sis. Quin uno tu uerbo rem expedis?

Tua causa.

Nolim id esse uerũ, uel tua causa. Tibi metuo. Mihi gaudeo. Omnium nomine doleo. M. Tullius, Nam ego eo nomine sum Dyrrachij hoc tẽpore, ut quàm celerrimè quid agas audiã. Catullus, Eóne nomine imperator unicè fuisti in ultima occidentis insula? Tua gratia munus hoc suscepi. Vicem tuam doleo. Cõmoda illi respectu mei. Qua loquendi forma usus est Quintilianus. Inuenitur & contemplatione tui. Tui causa. In tuam gratiam hæc feci.

Vtrùm nec ne.

Vise utrùm redierit, an non. Vise num iam redierit an nondũ. Vise redierit'ne domũ. Vise an redierit an nõ. Vise redierit'ne domũ nec ne. Vise redierit an nõ. Cogita utrùm famæ malis cõsulere, an pecuniæ. Cogita famæ'ne malis cõsulere an pecuniæ.

Cogita famæ malis cõſulere an pecunia. Cogita an famæ malis cõſulere an pecuniæ. Cogita num famæ malis cõſulere q̃ pecuniæ. Vide ſi potes eſſe poſſeſſor. Cic. in Orat. ſuo, libro ſecũdo Si pro an dixit, imitatus Græcos, apud quos εἰ bifariam ſignificat.

Concedendi.

Finge hominem uiuere. Fac ita eſſe. Fac potuiſſe. M. Tullius, Facite hoc meum conſilium legiones nouas non improbare. Vt donemus ita eſſe. Vt hoc interim tibi cõcedamus. Vt hoc interim tibi largiar. Cicero, Vt nõ referat pedem, inſiſtat tamen. Cato, Non eſt in noſtra poteſtate, ſed in natura, ut tamen multum ſit in nobis. Pone ſic eſſe in tabulis. Eſto ſanè. Sit ita ſanè. Vt maximè iuſſerim, non erat tuum id facere. Etiam ſi quid aſperiùs dixiſſet, tuum erat obticeſſere. Sed imaginare me donaſſe, non potes tibi rem uindicare. Et ſi maximè donaſſem, non tibi ius eſt rei uindicandæ. Donarim ſanè non ſtatim tibi ius eſt inijciendi manum.

Parum abeſſe.

Penè ſcopum attigeras. Propè ſcopum attigeras. Propemodũ attigeras ſcopum. Parùm aberas à ſcopo. Parùm abfuit ut ſcopum attigeris. Parùm abeſt quin ſcopũ attigeris. Res parũ aberat à pugna. Parùm aberat quin pugnarẽt. Minimùm aberat ut homini manus inijceret. Minimo minùs ſcopum attigeras. Plautus. Nihil fuit propius quàm ut perirẽ. Vix hominẽ cohibui, quô minùs manũ inijceret. Tantũ

non cōserebant manus. Tantū non adorabāt, quod Græcis est familiarius, μόνον οὐχί. Suetonius de Tyberio Cæsare, Ciuilem admodū inter initia, ac paulò minùs quàm priuatim egit. Paulò minùs dixit pro propemodum, ac paulò pòst: Quod paulò minùs utrunq; euenit, id est, parùm abfuit quin utrunq; eueneríτ. Idem de eodem. Sed tantum non statim à funere ad negotiorum consuetudinē rediјt, id est, propemodum statim à funere. Pro tantū nō, Terentius dixit modò nō: Is senem pellexit per epistolam, modò non mōtes auri pollicēs. Nihil longius abfuit, quàm ut hosti me dederem. M. Tullius, Nec mihi longius quicquam est, quàm uidere hominum uultus.

Incertitudinis.

Annus natus est fermè uiginti. Annos natus circiter octoginta. Circa lustra decem dixit Horatius. Annos natus est plus minus quadraginta. Ad dies uiginti. Cicero. Quū annos ad quinquaginta natus esset. Hora quasi decima. Apud Suetoniū. Annos habet, haud scio an duodeuiginti. Puerū annos natum fortasse decem. Salustius: Diu in incerto habuère.

Correctionis & occupationis formulæ.

Caput LXV.

IN pietate præcipua felicitatis pars, uel tota potiùs felicitas hominis sita est. Salust. Vulgi more magis quàm iudicio. Doctrina nihil ad uirtutē conducit, imò nonnihil officit. Tibi præcipuè, atq; adeò tibi uni calamitatem hanc acceptā ferre possumus.

Ducem hostium intra mœnia, atq; adeò in senatu uidemus. Tuum opus uidi magis quàm legi. Græcas literas degustauit uerius quàm didicit. Bonas literas sedulitate sua deprauauit uel (ut uerius dicam) euertit. Bonas literas non dico deprauauit, sed funditùs euertit. Suos omnes læsit: quid dixi læsit? imò subuertit. M. Tull. Sed in hoc ferendus meus error. Ferendus autem? Imò etiam adiuuandus. Quem historicum citius dixeris, quàm poetam. Lucanum relegi, non tam poetam, quàm historicum. Ni pater esses, dicerem te desipere. Hic exercitus ductor, penè dixeram seductor. Vertit Homerum, penè dixeram peruertit, Respondebo non orationi tuæ, sed conuitio. In summa correctio fit uel augendo uel minuendo, uel commutando. Augendo: ut M. Tullius in Catilinam, Qui de huius urbis atq; adeò orbis terrarum exitio cogitant. Idem pro Planco, Insector, posco, atq; adeo flagito, Hæc sermonis forma frequens est apud Ciceronem. Minuēdo: ut, Sic hic uiuimus, aut uictitamus uerius. Commutamus, aut in contrarium uerbum, aut in aliud commodius ac significantius. Pro hospite hostem foui domi meæ. Hic legationibus non immoratur sed immoritur. Hic patrimonium omne absumpsit, aut, ut melius dicam, abliguriuit. Idem aliquoties facit At. Terentius, Fucum factum mulieri: At quem Deum? M. Tullius, Vna mater oppugnat, at quæ mater? quæ, & cætera.

Autho-

Authores citandi formulæ. Cap. LXVI.

VT Ciceroni placet, authore Platone, uel quia hoc sensit, uel quia suasit, uel quia narrat. Nam trifariã utuntur hac uoce teste Varrone. Si Terentio credimus. Vti refertur apud Plinium. Vt ait Protagoras Platonicus. Vt apud Xenophontem Simonides dixit. Epicuro teste, felicitas in uoluptate sita est. Aristoteles bonorum tres ordines fecit. Non spirare animal, cui non sit sanguis calidus, author est Theophrastus. Apud Plinium scriptum est, elephantos decimo demũ anno parere. Pyrrho negat quicquam sciri posse. Id uerum esse testis est Liuius. Extat in annalibus. Veterum literis proditum est. Eius sententia complures citat authores. Ad eam sententiam quàm plurimos allegat testes. Eam sententiam multorũ authoritate tuetur. Huic opinioni Plinius astipulatur. Huic sententiæ suffragatur Plato. Idem sentit Pythagoras. Aristoteli animal est etiam spongia. Plinio sentiunt & arbores.

Variatio imperatiui modi. Cap. LXVII.

VAle, ualeas, fac ualeas, ualeto, ualebis, idem pollent, & in quibusdam futurum subiunctiui: Memineris pro memento, oderis pro odio habeto. In cæteris item si addideris prohibendi signum: Ne dixeris, ne dicas, ne dic.

Variatio futuri. Cap. LXVIII.

POenitebit olim te. Futurũ est ut olim te pœniteat. Spero te gauisurũ facto. Breui opinor tædebit te

huius

huius uitæ. Opinor fore ut breui te huius tædeat ui/tæ. Spero futurũ ut facto gaudeas. Dixeris egregiè. Horatius: Alligaris filiũ. Terẽtius: Abibit hinc pro pediem. Abiturus est hinc propediem. In ea uerò pe riphrasi, futurũ est ut repetat creditum: Latini ui/dentur reddere Græcã figuram μέλλει λέγειν, id est, dicturus est. Est autẽ familiaris Ciceroni. Necessa/ria quoq; quoties in uerbũ inciderimus quod futu/ro careat. Vt, spero fore, ut artem breui perdiscas. Nam perdisciturum non poteras dicere. Est futurũ quoddã quasi mixtũ cum significatione præteriti. Vt priùs quàm tu domũ redeas, ego epistolam per/scripsero. Antequàm in portũ peruenies, nauis sol/uerit. Si tales animos in pugna præstabitis, uiceri/mus siue uicimus: id quod finitimum esse uidetur τῷ μετ' ὀλίγον μέλλοντι. Quanquã id alioqui Latini cir/cunloquũtur per Iam. Iamiã et mox. Iam aderit. Si milis iamiam morituro. Mox audies. Sunt in quib. necessitate abutimur futuro subiunctiui, ut memine ro, odero, nouero. Ad futuri significationẽ pertinẽt & illa: Confido commentarium hoc studiosis pro/batum iri. Et perspicio te perditum ire filium.

De Periphrasi generali uerborum.

Caput LXIX.

COmmune ferè est modis omnibus, ut per Fio uer bum, aut similia circũloquamur. Ita charus eris omnibus. Ita fiet, ut charus sis omnibus. Hoc modo effugit inuidiam. Hoc modo factum est, ut effugerit inui/

inuidiam. Vtinã ex æquo me amares. Vtinam fieret ut ex æquo me amares. In uxorem peßimam incidi. Mihi usu uenit, ut in peßimam uxorem inciderim.

De modo potentiali. Cap. LXX.

AD modum potentialẽ ferè pertinẽt, quæ per Potest aut Debet, aut simile uerbũ exponi possunt. Quid agas cum eo, qui nihil intelligit? Est quod uideas, non est quod inuideas, uideas et flumina sicca. Cerneres alios trepidare, alios circumspectare fugam. Vidisses omnes obmutescere. Equidem istud nõ affirmarim. Dixerit hic aliquis. Maturiùs uenisses. Et apud Terentium, Prædiceres pro prædicere debuisses. Græci addunt syllabam ἂν, λέγοις ἄν.

Aestimandi uerba. Cap. LXXI.

PLurimi me facit. Parui habet, ꝓ nihilo ducit. Nihili pẽdit pro minimo ducit. Ne huius quidem facio. ἀζυλικῶς, ostẽso pilo aut flocco. Maximo in precio est apud omnes. Plurimi fit apud omnes. Magni habetur apud suos. Pili non facio. Nauci non facio. Flocci nõ facio. Boni cõsulere. M. Tullius, Trãquillißimus aũt animus meus, qui totũ istud æqui boniq; facit. Terẽtius, Istuc æqui boniq; facio. Salustius, Supra ea, ueluti ficta pro falsis ducit. Idẽ, Fidem suam interposuit, quam non minoris quàm publicã ducebat. Idẽ, Quæ prima mortales ducũt, id est, quæ plurimi faciũt homines. In gratiã habere, pro eo quod est beneficij loco ducere, dixit Salustius. Deniq; regi patefecit, quod pollicebatur, senatũ & populum

Romanum quoniã armis plus ualuissent, non in grã tiam habituros. Nihil habere pẽsi, pro non curare, dixit Salustius. Neq; id quibus modis adsequeretur, dum sibi regnum pararet, quicquam pẽsi habebat. Idem, Nihil pensi, nihil moderati. Idem, Vilia habe/re pro contemnere. Fidem, fortunas, pericula uilia habere. Vnius æstimemus aßis, dixit Catullus, cõtra Grammaticorum leges. Cassa nuce nõ emam. Filius eodem est apud me pondere quo fuit ille, Cicero.

Emendi formulæ, & similia. Cap. LXXII.

NImio emisti, non reuendes tantidem. Nimio lice ris. Minoris addicturus erat. Quanticunq; indi caris, tanti mercabor. Vide ut quàm maximo æsti/mes. Non refert quãti res ipsa sit, sed quantoperè ti bi sit opus ea. Tu tuum agrũ pluris conducis, quàm ego meum emerim. Paulò locas ædes tuas. Cupiã ma xima, si queam. Eme quàm potes minimo. Reuende quàm potes plurimo. Asse non emerim totã Cicero nis famã. Labore dij bona sua uẽdunt. Vili uendunt, minoris non possunt. Nõ emit qui nihilo emit. Care emit qui rogat. Extrude merces quãticunq; potes, uel gratis alicui obtrudito, si secus non potes. Redi mas te captum quanti potes, quàm potes pro mini/mo. Si nequeas paulò, at quanti potes. Cui addictus est ager? Lodouico. Quanti? Frumentum addictum est, sed nondũ admensum. Quanti proscripsit ædes? ducatorum myriade. Quãti cœnastis? Percarè. Ma/gno hîc uiuitur. Amatur uilißimè. Baßus cariùs ca/

cat

cat quàm bibit. Magna mercede canit. Maxima tacuit Demosthenes. Quanto metiris pretio? Iuuenalis: Quanti ſtipulatus es? Thais decē millibus drachmarum noctem uenditabat. Nimio conſtat elegantia. Suetonius, Quorū uni mellita quadrigies ſeſtertiûm conſtiterunt. Hîc enim ſubauditur auferendi caſus quadragies centum millibus.

Diſcriminis formulæ. Cap. LXXIII.

NIhil intereſt, facias an dicas. Nihil refert per te facias an ꝑ aliū. Parui mea refert quid nolis aut uelis. At mea plurimū refert. Quid intereſt utrū facias, an inſtiges? Plurimū intereſt, maxime refert, quo tempore uirū adeas. Equidē haud magno in diſcrimine pono apud Tit. Liuiū, et apud Val. Max. reſpōdit ſe uita malle excedere, q̃ metu uiolētæ mortis, amicos inimicosq́; iuxta ponere. Sall. Adero, me uosq́; omnibus in rebus iuxta gerā. Ver. Tros Tyriusq́; mihi nullo diſcrimine agetur. Vtrum probes an improbes manū nō uerterim. Ad iſta ſum indifferens. Ita Suetonius. Quædā per quàm tenui limite diuidūtur, apud Fabiū. Verá ne ſint hæc an ficta, nihil laboro. Vtrū ſcripſeris an dixeris. nec ne manū nō uerterim. Susq́; deq́; fero. Susq́; deq́; habeo. Inſtigaſti perinde eſt ac ſi feceris. Ex æquo in noxa es. Tantundē peccaſti. Citra diſcrimē amat ac laudat omnes. Citra delectū omnes in familiaritatem receptat. Omnes promiſcue mordet. Paßim hæc prædicat. Apud quoslibet hæc dicit. Amußis alba in albo lapide.

Adfirmandi. Cap. LXXIIII.

PRomisit se uenturũ? Promisit. maxime, etiã. pro quo Græci ναί. M. T. Si non, quomodo tabulas conficis, Si etiam, quamobrem etc. Idem, Quasi aut etiam, aut non, non modô uerum esset, sed necessarium. Hunc locum ideò adduxi, quòd sunt qui putent Etiam, non esse confirmãtis. Scilicet admodũ. Quàm lubentißimè, benignè. Sic habet. Sic erit. Ita est, factum est. Planè. Mirum ni. Haud dubiè. Dubio procul. Liquet. Constat. Confessum est. In confesso est. Extra cõtrouersiam est. Certum est. Pro certo. Compertum. Liquidò. Indubiè. Indubitatò. Certo certius. Vero uerius est. Veriora his quæ apud Sagram gesta sunt.

Accusandi formulæ. Cap. LXXV.

ACcusatus est sacrilegij. Hic se furti alligat. Postulatus est reputãdarum. Delatus proditionis. Cæsar Commen. 7. Principes ciuitatis insimulati proditionis ab Romanis. Reũ egit, uel peregit. In ius uoca. Lege agito. In ius ambula. In ius duxit hominẽ. In ius trahit. Litẽ intendit. Dicã scripsit. Filius cum patre litẽ agitat. Cum opulentißimo uiro illi lis est. Cum Mida iudicio decertat. Accersitus est capitis. Delatus est sacrilegij. Peculatus reũ peregit. Plaut. Ad tres uiros deferam tuum nomẽ. M. T. Nomen hominis amicißimi detuli. Idem, Delationem nominis postulauit. Idem, Roscij nomẽ deferendum curauit. Diem illi dixit. T. Liuius: Cæsoni capitis diem dicit.

Idem

Idem, Rei capitalis diem Posthumio dixerūt. Eum talionis agentem exceptione, repulit. Ait cum eo malæ tractationis. Damnatus est repetūdarum, uel de repetundis. Absolutus iniuriarum. An quisquis gratiam cum poßit non refert, ingrati teneatur. An teneatur Reipublicæ læsæ, qui quod sibi licuit, fecit. Læsæ religionis sit actio. Nec audacem timoris absoluimus, dixit Seneca. Ad hanc formam pertinent illa quæ referuntur in titulo Laudādi ac uituperandi. Cic. Qui iam de maiestate postulauit. Plautus, Cras subscribam homini dicam. Idem, Quum istam causam subscriberent. Vndè subscriptores dicūtur, qui cum accusatore causam et crimen subscribunt, & actori adsunt. M. Tullius, Accusabat M. Aquilium, subsciptore C. Rutilio Ruffo. Indè & subscriptio. Incusat senis parsimoniam. Insimulat herum maliciæ. Causatur tutorum perfidiam.

Formulæ utilitatis. Cap. LXXVI.

Nihil æquè conducit ad beatè uiuendum. Nihil ad parandas opes conducibilius. Nihil ad eam rem confert. Plurimum adfert adiumenti. Vtilis ad parandos amicos adsentatio. Plus adfert uoluptatis, quàm utilitatis. Plurimas ad res hic libellus usui futurus est. Ad id patruus in primis adiutare poterit. Quid faciunt ad uirtutem nummi? Libet quidem, uerùm non expedit. M. Tullius, Visum est mihi hoc ad multa quadrare. Vtinam hæc res tam frugifera tibi sit, quàm futura est honesta. Vtinam

tantundē frugis adferat, quantū adfert gloriæ. Ad id sola doctrina fuerit adiumento. Ad hoc pecunia magno adminiculo futura est. Ad id haud mediocriter adminiculātur uires corporis. In id quoq; prodest ornatus. Fabianū. Nū parū ad id efficiendū momenti habet fama integra. Neq; uero illud mediocriter profuerit. Adiuuat hoc quoq;. Hac ratione nihil profecimus, reliquū est, ut diuersam ingrediamur uiam. Nihilo plus explicet, ac si insanire paret, id est, nihilo plus proficiet. Horat. Eruditio ad pietatem plus adfert dispēdij quàm cōpendij, et non tam promouet quàm moratur. Calida sunt amica stomacho, dulcia conducunt hepati. Quod stomacho confert, idem prodest cerebro. Quod ad stomachum facit, idem capiti salutare est. Quod stomacho bonum est, idē cerebro cōmodū est. Lactucæ aluo deijciendæ efficaces, & ad somnū cōciliandum idoneæ. Adciendos menses ualet malua. Aluo sistendæ sunt utiles fabæ assæ. Stomachū acuūt, excitant, irritāt appetentiam edendi. Hac in re solus hic tibi poterit commodare. Plurimum commoditatis adferet pecunia studioso. Vtinam tam tibi cōmodo sit, quàm mihi fuit graue. Magno meo malo tentaui. Et sine pronomine Liu. Loquendo quæ in rem nō essent die consumpto. Idē, Si è repub. cēseret, ueniret. M. Tullius. Facis ex tua dignitate et è repub. Idē, Scio quæ studio dixerit, è repub. dixisse. Fecisti tuo cōmodo, nostro incōmodo. Si iudicabis in rem tuam esse. Si putabis

tabis ex uſu tuo fore. Si putabis e re tua fore. Pro te facit quod dico. Ad philoſophiam dialectica uiam aperit, uiam ſternit, uiam præſtruit. Ad eãdem rem iam iacta ſunt fundamenta. Aetites partus adiuuat. Inflationem ſtomachi diſcutit. Pectoris dolores leuat. Bilem extrahit. Pituitã detrahit. Menſiũ abundantiæ auxiliatur. Aduerſus ſerpentes in uino datur. Deploratis auxilio eſt Chironia. Morbis omnibus medicatur Panace. Elleboro phthiriaſis emendatur. Datur ad ſerpentũ ictus Chelidonia. Rhododaphnes folia homini præſidio ſunt aduerſus ſerpentes. Auiditatẽ cibi facit acetum, ualet ad ciborũ appetentiam irritandam. Abſinthium fulcit ſtomachũ labentem. ἀντίμαχα dicũtur Græcis, quæ ſtomacho conducunt. Nullum operæpretium fuerit.

Præſagij formulæ. Cap. LXXVII.

SOl purus oriens neq; feruens, ſerenum diem nunciat. Cõcauus oriẽs pluuias prædicit. Si circa occidentem rubeſcunt nubes, ſerenitatem futuræ diei ſpondent. Sin ſpargentur, pluuiã uentosq; ſignificabunt. Cum oriente radij nõ illuſtres eminebunt, pluuiam portendent. Si in exortu rubeſcent nubes, maxima oſtendetur tẽpeſtas. Si oriens cingetur orbe, ex qua parte is ſe aperit, expectetur uẽtus. Si totus defluxerit, ſerenitatẽ dabit. Lunæ cornu ſeptẽtrionale acuminatũ, inde præſagit uentũ: ſic enim frequẽter uſurpat hanc uocẽ Plinius, ut præſagire nõ ſit præſentire, ſed portẽdere. Si quartã orbis ruti-

lus cinget, uentos et imbres præmonebit. Nascens obatro cornu, pluuias decrescẽs dabit. Rubicundã uenti protinus sequũtur. Autumni serenitas uento/sam hycmem facit. Volitãtes stellæ uẽtos nunciant. Eædem in plures disiectæ partes, inconstantes uen/tos effundent. Quum ab Aquilone noctc serena ful/gurauerit, uentum et imbrem demonstrabit. Nubes uehementius atræ ab oriente, in noctem aquam mi/nantur. Nube grauida candicante, grando inmine bit. Nebulæ cælo cadẽtes, serenitatẽ promittũt. Pal lidi ignes tempestatũ nuncij sunt. Mare in trãquillo portu intra se murmurans, uentũ prædicit. Campo/rum fragor et cæli murmur, non dubiam habet tem pestatis significationem. Echini adfigentes sese, tem pestatis signa sunt: His modis locutus est Plinius. Ip sa cœli facies futuram tempestatem loquitur. Exo/riens Nothus uenturã pluuiam præmonet. Iris hym brium est nuncia. Halcyones nidulãtes, futuræ tran quillitatis fidem non dubiam faciunt. Præcox pueri tia uaticinium est uitæ breuis. Immodica felicitas, si gnum est uenturæ calamitatis. Crispãtes undæ nau tis coorituros uentos demonstrãt. Qui benè conij/ciet, hunc uatem puta optimum. Stridor dentium in ægrotis, mortis indicium est. Dentium series breuis & continua, longæuitatem arguit. Occursus puel/læ nuper nuptæ, felix auspicium est. Occursus uirgi nis, parùm læti ominis est. Nec dubias significa/tiones sæpè iecit, ne reliquis quidem se parsurum,

Sueton

Sueton. Euidens specimē dedit, qualis sit futurus princeps. Ex pueritia diuina, qualis sit futurus senex. Hinc collige, hinc augurare, hinc ratiocinare.

Officiendi formulæ. Cap. LXXVIII.

PIrorum esus stomacho grauis. Dulcia stomachū lædunt. Acida concoctioni officiunt. Salsa noxiæ sunt hepati. Lac uirilē stomachum offendit. Adusta inimica biliosis. Non obsistam. Non fuero impedimento, non obturbabo. Non reluctabor. Nō obstrepam tuis conatibus. Non renitar. Non reclamo. Nō remorabor institutum tuum. Fabius, Aures minus feriunt, pro offendunt, dixit.

Functionis formulæ. Cap. LXXIX.

GEssit consulatum. Vbi tum proconsulem agebat. Prætoris officio fungebatur. Dictator erat. Bellum administrabat. Siciliā obtinebat. Ita Cicero frequenter, pro administrabat. Alioqui obtinet qui impetrat. Prouinciæ præsidebat. Annonæ præfectus erat. Regia negocia procurabat. Munia tribunitia obibat. Obire bella dixit Liuius. Obire legationes, Cicero. Censu præerat. Cū imperio esse, est habere magistratū. Gerere potestatē, dixit Cicero in Verrem 4. Idē dixit piraticā facere. Hoc negocij tibi mandamus. Tibi prouinciā hāc deligamus. Durā suscepisti prouinciam. Duram sustines prouinciam. Fac, ut imperatorē te præbeas. Vide ut præstes amicum. Scurræ, nō amici functus es officio. Ego te absente, tuis fungar uicibus: Tuas agā partes. Tuarū

partium est, siue tuæ partes sunt retundere petulantiam hominis. Defunctus consulatu. Defunctus uita. Defunctus malo. Defuncte periclis. Verg. Defendere uicem. Hor. Defendente uicē modo rhetoris atq; poetæ. Pontificis personā gerit, paulatim exercuit principem. Suetonius, pro eo quod erat, functus est munere principis. Tractare rempub. Gubernare rempub. Ducere bellum. Gerere, exercere bellum. Nauare operam. Satagit rerum suarum. Ductare exercitum. Patrare bellum. Quæ duo uerba Fabius notat à Sallustio nouata in usum honestum, cum ante fuissent obscœna. In familia bene instituta omnes in officio sunt. Nō deero officio meo. Nusquam cessabo in officio meo. Sallustius, Curare dixit absolute. Nam is in ea parte curabat.

Quibus modis tribuimus aliquid.

Caput LXXX.

SVmmo ingenio puer, Summi ingenij puer, Sūmus ingenio puer, Sūmus ingeniū, poeticū est. Vir admiranda sapiētia. Vir admirandæ sapientiæ. Vir admirandus sapiētia. Vir admirādus sapientiā. in carmine. Vir incredibili præditus sapiētia. Vir omnijugis corporis, atq; animi dotibus exornatus. Vir omnibus instructus dolis. Vir ex meris mendacijs conflatus atq; compositus. Id omnibus natura insitum est. Id natura nobis indidit. Ita natura cōparatum. Id cunctis attribuit natura. Multa uitia nobis recepta consuetudo conciliat, nonnulla natura ingenerat

nerat. Omnibus innatũ est, ut uitã suã incolumem esse uelint. Id uitij nõ tibi natura adiunctum est, sed accersitum ac receptũ praua consuetudine. Inest in homine incredibilis quædam astutia. Inest homini.

Titulorum. Cap. LXXXI.

EIus rei meminit Plato in dialogo, qui inscribitur Συμπόσιον. Testis Cicero in eo libro quẽ inscripsit Oratorem perfectũ. Plinius in opere, cui titulus, Historia mundi. Varro in Satyra, cui titulũ fecit, Nescis quid serus uesper uehat. Vergil. in Alexide. Terent. in Adel. Hesiodus in opere, cui titulum nuncupauit, Opera et dies. In libello cui titulũ indidit, De uerborum copia. In commentarijs, quibus titulum prætulit, De nugis aulicorũ. In Odarũ libro quem Syluas nuncupauit. In Phormione Terentiana.

Gratulandi. Cap. LXXXII.

GAudeo te nobis optantibus incolumẽ esse redditum. Gratulamur tibi uictoriam. Sic enim loquitur Suetonius & Seneca. Item M. Tull. Appellat hominem, & ei uoce maxima uictoriam gratulatur. Isto nomine tibi gratulor. Gratulamur de uictoria. Gratulor uicisse te. Quòd uictor redieris, uehementer gaudeo. Te noua prole auctum esse, gaudeo. Saluũ te aduenire, uolupe est. Lætor tuo nomine, quòd uxor feliciter peperit. Quòd gener tibi tantoperè probatur, magnoperè tua causa gaudeo. Voluptati mihi est, quòd tibi res ex sẽtẽtia cesserit. Tua gratia gaudeo, quòd res præter spẽ bene uerterit. Tuã

uicē lætor, q̄ pſperè pugnaris. Macte. Macte iſtius animi. Ter. Abi, uirū te iudico. Itē in Adel. Syrus.

Gratias agendi. Cap. LXXXIII.

QVòd tam officioſe me cōmendaris principi tuo, gratiā et habeo, et habiturus ſum immortalem. Quòd tāta fide mea negocia procuraris, pares gratias agere uix poſſum, referre nequaquā. Quòd me paßim amantißimè prædicas, uideo quantū debeam tuo in me ſtudio. Quòd meis cōmodis tantoperè ſtudes, & habetur à me gratia, & ſemper habebitur. Quòd argētum ad diem promiſſum reddidiſti, amo te, & habeo gratiam. Terent. Ecquid nos amat de uirgine? M. Tull. Quòd mihi polliceris, ualde te amo. Idē, Multū te amo quòd ſpopōdiſti M. Octauio. Factū benè quòd epiſtolam obſignatam remiſeris. Quòd nos pro tua uirili tueris, gratum eſt. Grates perſoluere dignas, nō opis eſt noſtræ. Verg. Fateor me tibi magnoperè deuinctū eſſe. Hoc nomine plus tibi debeo, quàm ut unq̄ ſoluēdo eſſe poßim. Hoc officio arctiùs me tibi aſtrinxiſti. Obligatiorē me tibi feciſti, deuinctiorē reddidiſti. Magis obnoxiū effeciſti, quàm ut uel uerbis agere gratias poßim. Maior eſt noſtra neceßitudo, quàm ut uel tu mihi, uel ego tibi, pro ullo officio debeā gratias agere. Maius eſt hoc beneficium, quàm ut orationem poſtulet.

Referendi beneficium. Cap. LXXXIIII.

GRatiā referre. Reponere merita. Repēdere officia. Penſare beneficiū. Remunerare beneficium.

Reme-

Remetiri beneficium. Reddere beneficium. Persol/uere beneficium. Respondere meritis. Par esse bene ficijs acceptis. Efficiã ut tuũ in me officiũ ad te non sine fœnore redeat. Fœneratum hoc beneficium ti/bi pulchrè dices. Dispeream, nisi beneficiũ istud ti/bi cõduplicauerit. Statim regerere beneficium, est nolentis debere. Hoc nõ est referre beneficium, sed refutare. Certemus mutuis inter nos officijs. Benefi cium ultrò citroq; commeare debet. Cum fœnore reponendum quod acceperis. Quisquis gratè mu/nus accepit, iam gratiam retulit. Retaliare iniuriã in malam partem. Respõdere malefactis. Reponere iniuriam, Pensare, Remetiri, Referre, ac fermè om/nia, & in malam partem possunt accipi. Inuenitur & retaliare apud Gellium, in bonam partem, neq; natura uocis refragatur, id tamen est inusitatius.

Origini: uerba. Cap. LXXXV.

HAud dubito, quin hæc ab amore quodam in me/ singulari proficiscantur. Vniuersum hoc malo/rum agmen è bello nobis natum est. Hinc omnis illa simultas inter eos orta est. Tu malorum omnium au thor. Cupiditas pecuniæ uitiorum omnium parens. Inuidia totius huius odij seminariũ fuit. Natura no/bis paruulos igniculos dedit. Hinc omnis illa turba uenit. Hinc fluxit. Hinc manat omne quo beati red/dimur. Hor. Græco fonte cadunt. Hinc scatet omnis illa uitiorũ colluuies. His fontib. totus ille tumultus rerũ extitit. Hinc surgũt odia. Hinc lites ꝓueniunt.

Hinc ueniunt iurgia. Ab his exordijs Romana nobilitas ducitur. Omnium magnarum rerum à Dijs immortalibus principia ducũtur. dixit M. Tull. in Vatinium. Regibus ortus. Roma oriundus. Atauis edite regibus. Maximis prognatus ducibus. Sate sanguine diuûm. Ex his pullulant odia, Gliscũt inuidiæ. Subnascitur simultas. Fruticantur dissidia. Syluescunt factiones. Illa è philosophorum fontibus haurienda: Reliqua è poetis petenda.

Pensandi. Cap. LXXXVI.

QVod corporis uiribus deest, id ingenij dolis exequar. Quod corporis formæ detractũ est, id animi dotibus natura pẽsauit. Tu opulẽtior, nos eruditiores, atq; ita tecũ paria fecimus. Absentiã nostrã crebris literis sarciamus. Quod hactenus cessatum est, id oportet diligẽtia recuperare. Quod illius stulticia peccatũ est, id tua sapientia restituas oportet. Quod illius inscitia admissũ, id oportet, ut tua prudentia redimas. Supplendũ diligentia quod ingenio deest. Quod corpori detractũ, id ingenij dotibus accessit. Studio reponendũ, quod negligentia præteritum est. Quod ademptũ est fortunæ, id ingenij dotibus additũ est. Quantũ corporis uiribus deest, tantum animi uirtutibus superest. Natura quod alibi detrahit, alibi reddit. Quod suis eripit, hoc hospitibus adcumulat. Ouid. Ingenio formæ damna rependo meæ. Famæ dispendium, pecuniæ cõpendio resarcit. Famæ iacturam pecuniario lucro solatur.

Aptitudinis formulæ. Cap. LXXXVII.

QVærere uxorem aptam tuis moribus, aptam ad tuos mores. Amicũ delige tuis moribus adpositum, adcommodatum, Vel ad tuos mores Amicum delige, q tuis moribus, uel ad tuos mores cõueniat. Non est natura cõpositus ad artem poeticã. Ostentationi compositũ, dixit Fabius, pro eo quod est, ad ostentationẽ paratũ. Idem, Iuri magnus an æquo sit adpositus, id est, propensior aditus, an ad æquitatẽ. Rursus idẽ, Cõstatq; rebus ad faciendã fidẽ adpositis. Ad mathematica uidetur esse propẽsior. Vir maximis reb. uel ad maximas res natus. Vir factus ad huius nequitiam. Ad huius mores factus, fictus, sculptus esse uidetur. Adeò ad huius mores quadrat. Oratio nõ est naturæ cõsentanea. Facta nõ respõdent orationi. Hæc non cõpetunt in senẽ. Hæc non competunt uiro graui. Nõ hæret in Catonẽ huiuscemodi crimẽ. Non cõsentiunt tui mores cum huius moribus. Non concinũt tua atq; huius studia. Non concordat huius institutũ cum tuo. Cõcinnus transitus. Concinna digreßio. Ista non cohærent, non consistunt. Nõ cadit in sapientẽ animi perturbatio. Non recipit tua simplicitas adulationis suspicionẽ. Non congruũt literæ cũ studio pecuniæ. Nõ benè conueniunt, nec in una sede morãtur Maiestas et Amor.

Ablegandi uerba. Cap. LXXXVIII.

HIc mihi est ablegandus aliquò. Puerũ hũc priùs amanda quopiam. Hũc Argum aliquò, si potes, amoli-

amolire. Non possum hunc amouere quopiàm. Egò hunc neq; uti amittam à me, neq; ut retineam scio. Non possum memet ex hoc grege nebulonum excutere. Hic utcunq; est extrudendus aliquò.

Proficiscendi. Cap. LXXXIX.

RVs hinc abeo. Rus hinc concedo. Discedo, abscedo, decedo. Galliam repeto, indè Britãniam aditurus. In Italiam iter instituit. Tum Neapolim cogitabam. Adparas iter, adornas profectionem, componis sarcinas. Ingressus est uiam. Quò paras proficisci? Quò paras profectionem? Quò tendis? Quò te Mœri pedes? Quò tenetis iter? Quò nã iter est? Rus me confero. Domũ me recipio. Domũ reuertor. Certum est in patriam reuolare. Certũ est ueteres amicos reuisere. Redde te patriæ. Fac recurras in patriã. Restitue te tuis. Fac te quàm primùm reducem uideamus. Ad rẽ inutile est subinde mouere castra. Haud temerè ditescunt, qui crebrò uertunt solum.

Conatus. Cap. XC.

DA operam ut conualescas. Cura ut reualescas. Enitere ut cum parentibus in gratiã redeas. Adnitere totis neruis, ut in uirum tuo genere dignum euadas. Illud totis uiribus agito, ut parentũ expectationi facias satis. Pro uirili conatus sum. Pro mea uirili pro uirib. Hoc unũ stude, ut te in regis beneuolentiam insinues. Literis incumbas. In hæc studia incumbite. Ad id eluctare. Ad hoc inuigila. Efficies, si modò aduigilaris. Vigilandum est, qui sua negocia

uelit tẽpori conficere. Manibus, pedibusq; connite/re. Id unum elaborat. Eò uelis equisq; contẽdit. Huc uelis remisq; festinat. Horat. Hoc studiũ parui pro/peremus & ampli. Vt doctus euadas, dies noctibus continua. In ea re uehemẽter est sudatũ. In id pluri/mum laboris exhaustũ, exantlatũ. Rem per diffici/lem conamur. Rem arduam molimur. Summo nixu. Summa ope. Summa ui. Quantum potes adlabora. Pecuniæ causa nihil non tum facit, tum patitur.

Explicandi & Implicandi. Cap. xci.

VBi his malis emersero. Vbi his turbis memet ex/tricauero. Vbi ex his negocijs me expediuero. Cùm ex his negociorum exiero labyrinthis. Simu/latq; his me tumultibus exoluero. Vbi his è nugis memet excussero. Si quando licebit memet ex his negociorum fluctibus emoliri. Si licebit ab his cu/ris discedere. Si continget liberari, leuari. Si quan/do ab ijs negocijs meipsũ uindicauero, asseruero, ab soluero. Vbi ex ijs malis eluctatus fuero. Vbi ex his calamitatibus enataro. Implicitus malis. Inuolutus negocijs. Districtus curis. Occupatus negocijs. Di/stentus, distendi, distineri negocijs. Distorqueri cu/ris. Immersus, obrutus, opertus negocijs. Intrica/tus, impeditus, illigatus, obuinctus, dispunctus, ob/septus, oneratus negocijs, oppressus, oppletus. Tot me res circumuallant. Tot me pericula circun/stant, circunsistunt, obsepiunt, cingunt, obsident, premunt, urgent.

Verba finis, seu propositi. Cap. XCII.

STOici in una uirtute summū bonū constituūt. Epicurus felicitatē uoluptate metitur. Peripatetici usu uirtutis beatitudinē definiūt. Herillus in sciētia summū bonū collocat. Quidā in indolentia boni finem posuerūt. Est qui in pecunia felicitatē sitam esse existimet. Maxima pars hominū spectat utilitatē. Pauci sibi proponūt honestum. Huc omnes conatus tui spectāt, ut ditescas. Huc respicis, huc tendis. Omnes spes meas in te uno fixi. Quidam famæ seruiūt. Alij lucri rationē habēt. Hic uoluptatē ubiq; sequitur. Ille captat gloriā. Hic ad priuatā utilitatē omnia refert. Huc reliqua omnia sunt cōferenda. Huc omnia illa pertinēt, spectāt. Hor. Quorsum hæc tam putida tendunt? In hoc etiā popularē laudem petit. Admirationē Aristoteles maximè petendā putat. Illud genus ostētationi cōpositū, solā petit audientiū uoluptatē. Negociatorū unicus scopus est pecunia.

Qua est impudentia. Cap. XCIII.

SI crimē illi palàm obijcias, sat scio qua est impudentia: uel, cuius est impudētiæ. Vel, ea est hominis impudentia, inficias ibit. Vel sic, Sat scio, ut est impudēs inficias ibit. Vel sic, Sat scio, pro solita sua impudētia inficiabitur. Quanquā hoc postremū minus habere uehemētiæ uidetur. Adeò est impudens, ut mox sit inficiaturus. Vt nunc sunt mores, id est, pro huius seculi moribus. Vt est barbarorum ingenium, id est, pro conditione barbarici ingenij.

Quàm

Quàm ut, Quàm qui. Cap. XCIIII.

VIr melior est quàm qui uelit mentiri. Simplicior quàm qui poßit. Superbior est, quàm ut uelit doceri. Stupidior quàm ut poßit discere. Adeò pauper est, ut nec obulum habeat. Adeò ignauus, ut malit inedia perire, quàm artẽ discere. Sic de me meritus es, ut tibi succensere non debeam. Sic mihi charus ut irasci ne si uelim quidem, poßim. Melius de me meritus es, quàm ut tibi poßim succensere.

Benè est. Cap. XCV.

BEnè res habet. Benè se res habet. Benè habet. Benè est. Optimè est. Bene tibi habent principia. Optimo in loco res est. Peiore in loco res esse non potest. Quonam in statu res sunt tuæ?

Mea sententia. Cap. XCVI.

MEa quidem sententia. Pro mea quidem sententia. Vt ego quidem sentio. Vt mea fert opinio. Meo quidem animo. Plautinum. Meo iudicio. Vt mihi quidẽ uidetur. Ni fallor. Si quid iudico. Meo quidem suffragio M. T. uicit Demosthenem. Tuo calculo uictus est.

Plus & plusquàm.

Audiui plus millies. Audiui plusquàm millies. Calesces plus satis. Plusquam satis. Huiusmodi orationes omnes bifariã proferũtur in aduerbijs ac nõminibus, in uerbis nõ itidem. Sapit plus quàm expedit. Mulier plus quàm decet, erudita. Plus quàm necesse est, facunda. Rursum, uixit annos plures quàm

decem, uel plures decem. Plus quingentos colaphos infregit mihi. Plus quàm quingentos, plures quingentis. Amplius quadraginta dixit Suetonius. Hoc igitur orationis genus quadrifariam effertur. Amplius & non amplius interdum præponitur, interdum subijcitur, interdum interseritur. M. Tul. Cùm enim Syracusis amplius centum ciues Romani cognoscerent, id est, plures quàm centum. Cæsar, Amplius horas quatuor fortissimè pugnauerunt. Pompeius L. Domitio: Non amplius quatuordecim cohortes Luceriam coegi. Hic præponitur. Terētius, Sexaginta annos natus es, ut conijcio, & eo amplius. M. T. Laodicæ uiginti pondo, paulò amplius. Hic subijcitur. Vergil. Treis pateat cœli spatiū non amplius ulnas. Hic interseritur. Eodem fermè modo usurpatur Plus. Cic. pro P. Quintio: Ac tecum plus anno uixit in Gallia. Idem pro Planco: Sed non plus duobus aut tribus mensibus. Hic præponitur. Terent. Dies triginta aut plus eo, in naui fui. Hic in medio ponitur. Centum desiderati sunt, aut plus eo. Hic postponitur. Hunc igitur sermonem ita uaries licebit. Amplius ducenti desiderati sunt. Ducenti et eo amplius desiderati sunt. Ducenti desiderati sunt & eo amplius. Desiderati sunt plus quàm ducenti. Desiderati sunt plures ducentis.

Ad summum. Vt minimum.

Semel hominem salutaui, aut ad summum bis. Vt multum. Vt plurimum, non minus. Saltem. Vt minimum

mum. Vt minimũ dicam. Non amplius, cum plurimum, quàm septem horas dormiebat. Ita Suetonius.

Morem gerendi. Cap. XCVII.

MOs gerendus est patri. Morigerandũ est patri. Obsequendum est patri. Patri obsecũdandum. Patri concedendum. Inseruiendum. Obseruiendum paternis moribus. Adcommoda te paternis moribus. Præbe te illis ad tempus. Attempera te moribus omninm.

Rogandi. Cap. XCVIII.

MAiorem in modum te rogo. Etiam atq; etiam oro. Obsecro te atq; obtestor. Illud unum abs te magnopere peto, contendoq́;. Illud à me uehemẽter contendebat. Efflagitasti quotidianis conuitijs. Implorauit opes hominis. Eblanditus est fauorẽ. Exambijt reperitur apud quosdam. Extorsit potiùs quàm exorauit. At istud poscere est, non rogare. Flagitabant ueriùs quàm orabant.

Ignoscendi. Cap. XCIX.

REmiscre mulctam. Hanc unam ignosce culpam: Remisit offensam. Condonamus admissum. Ter. Condonamus argentum quod habes. Salust. Condonare creditum. Da ueniã iuuenilibus erratis. Iurisiurandi gratiã facere pupillis nõ potest. Est in Pandectis. Item apud Salust. Cæterum Boccho quoniã pœnitet delicti gratiam facit. Item Suet. Coniurãdi gratiam fecit. Ad quædã uicia conuenit conniuere.

Abrogandi. Cap. C.

REſcindere conuenta. Abrogare legem. Abdicare egem. Antiquare, abolere legem. Obſoleſcere neutrum. Suſtollere legẽ. Irritare pacta. In integrum reſtituere. Mutare pacta. Obliterare legem. Hæc lex abijt in deſuetudinem. Exoleſcere metũ dominorum, dixit Plin. in epiſt. pro extingui atq; intercidere. Nuſquam tui beneficij memoria apud me intermorietur. Depoſuit imperium. Abdicauit magiſtratum. Abdicatus à magiſtratu, dixit Saluſtius.

Ornandi. Cap. CI.

COmere, expolire, perpolire, exornare, uenuſtare, picturare, honeſtare. Pigmẽta, floſculi, lecythi, ueneres uenuſtas, lepos, nitor, gratia, decus. Lenocynia, emblemata, compoſitio, colores, myrothecia, fuci, phaleræ, dignitas, cultus, polities.

Inter cœnam. Cap. CII.

INter cœnam. Suetonius & Seneca. Inter cœnandum, Super cœnam, Cœnantibus nobis, In cœna, idem efficiunt. Inter iocum, Suetonius. Inter iocandum. Sic inter conuentum, pro, in conuentu dixit Suetonius. & inter pœnam, pro inter puniendum. Per iocum. Inter pocula. Inter potandum.

Poſt cœnam. Cap. CIII.

POſt cœnam, à cœna, ſub cœnam. Nam Sub ſignificat & paulò ante, uel protinus pòſt. Cicero, Sub hæc lectæ ſunt tuæ literæ, id eſt, poſt hæc. A tuo reditu. Poſt tuum reditum.

Similitudinis. Cap. CIIII.

EST & diuersarũ rerũ quædã inter se similitudo. adfinitas, cognatio, uicinia. His finitima sunt illa. His cõfinia sunt illa. Simiæ figura multum ad homi nis formã accedit. Puro tamen fonti quàm flumini propior. Nõ multũ à tuis moribus hæc abludit ima/ go. Huc alludit illa Terẽtiana sentẽtia. Vergilianã dictionẽ æmulatur, exprimit, refert. Haud multùm abest, dißidet, discrepat à tuis moribus. Ab hac ra/ tione non multum abhorret Fabius. Eiusdẽ generis est et illud. Eiusdẽ farinæ, prouerbialiter. Eiusdẽ no tæ. Eiusdẽ classis. Mei loci, atq; ordinis hominẽ. Ex aliquo circulo dixit Cic. E sinu suo, pro, è suis fami liaribus, dixit Cic. et Plutar. Ex eo numero est. Ex illo cõuentu quadruplatorũ, dixit M. Tul. in Verrẽ quarta. E suis gregalibus dixit, Idem. Sub hac facie latet adulatio. Plerũq; uitia uirtutis personã induũt ac uirtutis simulachrũ repræsentãt. Sub uirtutis spe cie. uirtutis titulo. uirtutis prætextu. Sub imagine pietatis. Sub umbra pietatis. Patrẽ ore refert. Pa/ rentẽ morib. exprimit. Patruũ nomine reddit. Auũ uoce repræsentat. Patronũ imitatur oculis. Amitã nulla re prorsus exhibet. Alter Cic. Alter Hercul. Faciẽ mentita Lyciscæ. Formata in admirationẽ, id est, simulãs se admirari. Suetonius. Vultu ad hilarita tem cõposito. Prætexere præ se ferre. Ante se gerit. Effigies pietatis. Dißimilis huic et huius. Nõ absimi lis facie Tyber. Apud Eundẽ est adsimilis ꝑ similis.

Mutui. Cap. CV.

MVtuum dare. Mutuo dare. Mutuare. Commodato dare. Commodare. Vtendum dare. Vtendum accipere. Accipit usurariam. Plautus. Opera commodatitia: præstat operas mutuas. Mutuum muliscabunt.

Fallendi. Cap. CVI.

IMposuimus Reip. Fefellit nos. Decepit, circumuenit adolescentem. Circumscripsit, circumduxit, apud iureconsultos. Verba dare mihi difficile est. Si senseris eos fucum uelle facere. Imposturã facit, & passus est. Delusit. Elusit. Frustratus est nos sperato lucro. Non te fraudabo debita gloria. Technæ, doli, fuci, præstigiæ, uafricies, uersutia, astus, astutia, fraus. Os mihi sublitum est. In fraudem illexit, pellexit. Arte me tractauit. Dolo mecum egit. In specie dixit M. Tull. præclara claßis in specie, sed inops et infirma. Quod si mea fiat captione. Absit omnis captio. M. Tull. Qur igitur uos inducitis in eas captiones, quas nunquam explicetis.

Est amicus. Cap. CVII.

VTor patre familiariter. Est mihi cum illo arctißima neceßitudo. Sum illi summa familiaritate coniunctus. Sum illi amicus. Summa mihi cum illo familiaritas intercedit. Multus mihi cum homine quondam usus fuit. Mutua quædam beneuolentia iam pridem inter nos est. Salust. Imperator Iugurtham in amicis habebat, id est, in amicorum numero.

Spe

Sperandi. Cap. CVIII.

SPero fore. Nonnulla spes est fore. Venio in spem. Vocor in spem. Erectus in spem. Concipio spem de te optimam. Nõnulla me spes habet. Maxima teneor spe. Magna me spes tenet. Adducor in spem. Nonnulla me spes cepit. Spei nonnihil affulsit. arridet. blanditur. Omnia summa mihi de te promitto. Is est de quo tibi poßis omnia polliceri boni uiri officia. Nihil mediocre de te tui ciues expectant. Inijcere spem. Solicitare spe. Ostendere spem. Ostendit futurum. Ducimur spe. Lactamur spe. Ad Comœdiæ gratiam Latini ne adspirarũt quidem. M. Tull. Ad eandem laudem quam uolumus, adspirare non possunt. Salust. Vt omnia bona in spe haberet, id est, nihil non speraret.

Ad uerbum. Cap. CIX.

AD uerbum edidicit, quem locum ad literam subieci. Fabius, eius uerba subieci: pro quo uulgo dicunt in forma. Ipsa hominis uerba tibi reddam.

εἰρωνείας. Cap. CX.

HEus bone uir. Scilicet is superis labor est. Is nũc si dijs placet, nos docebit, qui nihil unquam didicit ipse. O mirum amicum. Mira uero militi quæ placeant. Sane uerò. Quasi uerò.

Extrahere diem. Cap. CXI.

SIc ille dies extractus est. Hoc agebant, ut dies eximeretur. Ducere tempus. Terere tempus. Ducere bellum. Iam dies excesserat.

Paratum ac facile. Cap. CXII.

PAratum. Promptum. In Promptu. In procinctu. Procliue. In procliui. Obuiũ. expositum, expromptum. In numerato habere. In statione. Ad manum. Ex tempore. Extemporarium. Extemporaneum.

Depellendi. Cap. CXIII.

DEprecari inuidiam. Deprecari culpam. Depellere crimen. Auersari, abominari, reijcere, refellere, negare, inficiari, inficias ire, propulsare, profligare, amoliri. Vergilius, Dij meliora pijs. Quod Deus auertat. Diui prohibeant.

Agnoscendi. Cap. CXIIII.

AGnouit hæreditatem. Agnoscit crimen. Accipio conditionem. Admitte testamentum. Adijt testamentum. Vt admirationem etiam plausi consiteretur. Amorem re testatus est. Odium & uultu præ se fert. Morbum incessu uultuq; fatetur.

Ab adolescentia. Cap. CXV.

IAm indè à puero. Ab adolescentia. A teneris unguiculis. Sic à pueris adsueti sunt. Ter. Vsq; à pueris curaui ambos. Idẽ mihi magna cum eo iam indè usq; à pueritia semper fuit familiaritas. Varro, Iam indè à cunabulis. Liuius, indè ab incunabulis imbutus odio Tribunorũ. A rudibus annis. A prima pueritia. Ab ipso uitæ exordio. Ab ipso uitæ lumine. Ab incunabulis. Cum ipso nutricis lacte fugimus errorem. Ab ipsis crepundijs.

Accur/

Accuratè. Cap. CXVI.

ACcuratè.exactè.elaboratè ad unguem.ad amussim.examußim.amussatim. examussatim.ad perpendiculum.summa cura.Exquisitè,conquisitè.Circunspectè,attentè.Consideratus pro attentus dixit Cice.Idē dixit,ad perpendiculum exigere. Sagaciter peruestigauit, apud eundē.Item diuinitùs dicta pro egregiè.Preßius agamus. Mar.Tul.de finibus 4.Idem,Nunc comminùs agamus.

Perficiendi. Cap. CXVII.

ABsoluit,perfecit.Exegi monumentum.Finem imposui.Finem dicendi faciam.Finijt.Summam manum imposuit.Ad umbilicū duxit.Fastigium imponere.Colophonem addere. Supremam addidit manum.Extremum actum addere.Fabulam uitæ peregit.Exacta ætate.Ad metam usq; perduxit,peregit fabulam,depuduit. Desultauit canticum,Suet.Depugnatum est,perdoluit, defferbuit. Vita defunctus est.Desijt artem.

Committendi. Cap. CXVIII.

LEges inter se colliduntur euentu.Vt non compositi melius cum Bytho Bachius.Quis te cum isto commisit homine?Concertasti cum hero.Conferre pedem.Conserere manum.Congredi cum uiro.Confligere.colluctari.conflictari.

Amandi. Cap. CXIX.

VNicè te diligit. Amat effusißimè. Charißimum habet.Admiranda quadam charitate prosequi

tur. Famã nihil habet antiquius. Nõ amat modò, ueru metiã obseruat. Singulari beneuolẽtia prosequitur. Animo toto te complectitur. Oculis atq; animo fert hominem. Coridõ ardebat Alexim. Deperibat uirginẽ. Deperibat in uirginẽ, perditè amat. Deperdita amore. Suet. Flagrat amore tui. Amantißimus est tui. Tui tuorũq; est obseruãtißimus. Studiosißimus est tui. Tui cupientißmus. Ex animo tibi benè uult, Benè cupit tibi. Hunc unũ habet in delitijs, habet in oblectamẽtis. Nõ perinde illi adfectus erat, dixit Suet. pro eo quod est, nõ perinde diligebat. Idẽ dixit, ꝓnior Dolabellæ, ꝓ eo quod erat, in illũ propensior. Sic omnia tua exosculatur, id est, sic amat.

Cupiendi. Cap. CXX.

LAudis auidus. Laudis auarus. Auẽs gloriæ. Cupiens famæ. Tui sitiẽtißimus. Famelicus gloriæ. Sitit famẽ. Sitit aurũ. Esuriẽtißimus laudis. Mira gloriæ fames habet hominẽ. Ambit honores. Nullius rei quàm laudis ambitiosior. Priuati cõmodi studiosus. Alieni adpetẽs. Adpetẽs laudis. Eloquẽtiæ cãdidatus. Inhiat lucris. Imminet exitio uir coniugis, illa mariti. Gestio uidere hominem. Prurit illi tergũ.

Malè precandi uerba. Cap. CXXI.

QVoties caput tuum diris deuouit. Execratus est tum sese, tnm suos omneis. Vt te dij perdãt. Abi in malam rem, in maximum malum, in crucem. Dij te eradicent. Dij tibi factis dignum tuis supplicium dent. Dij mentẽ tibi dent tuã βαλλ' ἐσ κόρακας, Græ
cis

cis est usitatißimũ. Quæ res illi uertat malè. In morbo consumat, prouerbialiter. Plaut. Capiti uestro istud quidem. Verg. Dij capiti ipsius generiq; reseruent. Cic. Quod illorum capiti sit. Idem, Dij sint irati huiusmodi Græco.

Pollicendi. Cap. CXXII.

NEscio quid magni promittũt sydera. Magnificè pollicentur amãtes. Promißis ductat hominem. Pollicitis diues quilibet esse potest. Caue fidas huiusmodi pollicitationibus. Spondeo futurũ. Despõdeo. Sponde, noxa præstò est. Ego tibi huius nomine fide iubeo. Recipio tibi facturũ hunc. Recipio ad me. Salust. In se recipiũt. Hoc tibi meo periculo promitto. Ita mihi stipulãti pactus est. Littoribus nostris ancora pacta tua est. Do fidẽ futurũ. Cõfirmo futurum. Fidem suã interposuit. Clodio Tyberius ea lege cœnam condixit, id est promisit se uenire ad cœnã, apud Suet. M. Tul. Nã quũ mihi cõdixisset, cœnauit apud me. Prisci lingua nuncupatũ dicebãt, quod esset ore promissum, ac uerbis expreßis. M. Tull. in Officijs. Nã quũ ex 12. tabulis satis esset ea præstare, quæ essent lingua nũcupata. Vouemus quod Deo pollicemur. Catullus, At non hæc quondam blando promissa dedisti. Salust. Quẽ illi casu oblatũ promissis onerat. Dare promissa. Quum hîc esses, longè alia promissa dedisti. Solicitat ingentibus promißis. Spes amplißimas ostendit. Veterũm prouerbijs χρυσολόγοι ac dosones dicti, qui multa pollicerentur.

Princi-

Principatus. Cap. CXXIII.

EST copiosum dicendi genus, in quo Cicero principatũ obtinet. Breue, in quo Salustius regnat. Subtile, in quo dominatur Hortẽsius. Floridũ, in quo primas tenet Plin. Variũ, in quo præcipuus est Hieronymus. Graue, in quo princeps est Seneca. Festiuũ, in quo singularis est Martialis. Simplex, in quo primus est Terentius. Acutũ, in quo præcellit Quintilianus. Suaue, in quo uicit Statius. Antiquũ, in quo nulli secundus est Cato. Inadfectatũ, in quo nulli cedit, nullo inferior est, nemini posterior est Cæsar. Huius negocij uelut antesignanus, dux, uexillifer, signifer extitisti. κορυφαῖος Græci. Homerus omnes procul à se reliquit. Omnes à tergo reliquit. Longo interuallo præcellit. præcedit. præcurrit. præit. anteit. antecellit. In literis Græcanicis palmã tenet. Eloquentiæ M. Tull. arcem tenet. Primã laudẽ obtinet, primum locum obtinet. Præmia prima feres.

Ludorum. Cap. CXXIIII.

MVnera gladiatoria populo exhibuit. Edidit Circenses. Fecit ludos scenicos, apud Suetonium in Caligula. Commisit & subitos, apud eundẽ. Præter consuetudiuem musicum agona commisit, in Nerone Claudio. Dedit populo centum gladiatorum paria. Centum camelos producit.

Agere delectum. Cap. CXXV.

HAbuit delectum. Agere delectum. Delectibus undiq; acerbißimè actis. Cogere exercitũ. Contrahere

bere copias. Conscribere exercitũ. Parare manum. Comparare uim militum. Collectis copijs.

Adimendi honorem. Cap. CXXVI.

DEposuit dictaturam. Amotus est consulatu. Abrogatum est illi imperium. Ademptum imperiũ. Abdicauit se magistratu. Sueton. Priuauit honore, apud eundem. Redactus est in ordinem. Multos coegit in ordinem, hoc est, priuatos reddidit. Mißionem petijt. Rude donatus est. Dimisit cum ignominia. Exautorauit totam regionem.

Persuadendi. Cap. CXXVII.

FEcit mihi lachrymis pœnitentiæ fidem. Lachrymis mihi persuasit sese facti pœnitere. Lachrymæ mihi persuaserunt illum pœnitere facti. Lachrymis effecit, ut crediderim illum pœnitere. Adduxit, pertraxit, pellexit, perpulit me in suam sententiã. Coactus est uerius quàm persuasus.

Inferendi seu ratiocinandi. Cap. CXXVIII.

QVod animal est, idẽ corpus sit necesse est: Quod autem corpus est, non statim & animal. Is pauper est qui plurimũ cupit: Porrò quò quisq; magis abundat opibus, hoc est opũ adpetentior: Igitur ditißimus quisq; pauperrimus sit necesse est. Si Deus est animus, animi puritate, non uictimis corporeis eum cõuenit colere. Cũ animus sit corpore præstantior, uirtutes aũt animi sint possessiões, pecuniæ corporis, consentaneũ est uirtutes pecunijs anteponendas esse. In quem cadit misereri, in eundẽ cadit inuide

uidere: Non cadit aũt inuidere in sapientẽ: Ergò nè misereri quidem. Ipse sibi utilis esse nequit, et uobis erit usui? Felix nõ est, cui multa desunt: Atqui diuitibus desunt plurima: Quî possunt igitur diuites esse felices? Solum bonũ uirtus, nam id demũ bonum est, quo nemo malè potest uti: Virtute nemo malè uti potest: Bonum est ergò uirtus. Bonũ est uirtus, ut qua nemo malè uti potest. An bonum pecunia qua quisq; potest malè uti? I nũc, inferẽdi uim habet, sed uelut cũ exprobratione. I nũc, argentũ, marmor uetus, &c. Quæ cùm ita sint, quis audeat inficias ire? Hoc cùm sic habeat, an nõ dedisti damnum? Vtrùm damnum dedisti, an non? & dubitamus adhuc?

Nil nisi. Cap. CXXIX.

NIl nisi poeta es. Nil aliud es nisi poeta. Nil aliud quàm poeta es. Tantũ poeta es. Poeta es, prætereа nihil. Nihil es præter quàm poeta. Nisi poeta esses, nihil esses. Nil aliud quàm flebat, pro tantùm flebat, apud Fabiũ. Sed apud Suet. frequentiùs, nihil aliud quàm uectabatur. Idẽ, Nihil amplius quàm monuit. Cui contrarium est, non tantùm osculatus est.

Laudandi ac uituperandi. Cap. CXXX.

NOn omnes probabunt istud consiliũ, culpabunt plurimi. Animũ insimulabũt nõnulli. Nemo mihi uitio uerterit. Terent. Nunc quã rem uitio dent, quæso animaduertite. Dare crimini, dixit M. Tull. in Bruto. Istud uituperio dabũt omnes. Tu tibi laudi ducis. Gloriæ tibi tribuis, honori putas fore. At omnes

nes dedecori dabũt. probro dabũt. criminabuntur. damnabũt. reprehendẽt. improbabũt. ſuggillabunt. taxabũt. notabũt. Atro calculo notabũt. Sall. Quoniam adeò Syllã nõ pœnitet, ut et facta in gloria numeret. Albũ addere calculũ. Subſcribere ſententiæ. Suffragari, refragari, laudib. ferre. Ad cœlũ ferre. Hor. In cœlũ ferre. Cic. Laudibus uexit apud Plin. in epiſtolis. Scis uitio nigrũ præfigere Thita. Auaritiæ ſingulos increpã. Suetonius, Tibi malũ imputabitur. Tibi feretur acceptum. Tu fueris in crimine. Tã eſt in uitio qui deſerit amicũ in periculo, quàm qui prodit. Sic M. Tull. In te reſidet facti ſuſpicio. In te redundabit. In te cudetur hæc faba, prouerbialiter. Malè audies apud omnes, qui hactenus audiſti bene. Catullus, Quiſquis de meliore nota. Vir peßimæ notæ. M. Tull. Homo nullo numero. Nihil illo cõtẽptius. Itẽ Vir primæ notæ. Vir extremæ notæ. Homo quintæ claßis, homo ultimæ ſortis. Homo bonæ frugis, ſiue bonæ frugi. Aut abſolutè: homo frugi

Summæ. Cap. CXXXI.

AD ſummã, dixit Horat. In ſumma. Vt ſummatim dicã. Deniq;. demũ. poſtremò. Breuiter. Vt ſemel dicã. Vt ſemel finiã. Dicã in genere. Rem omnẽ uerbo cõplectar. Quid quæris? pro deniq;. Ciceronianũ eſt. Quid multa? quid multis moror? Dicam uniuerſim. In uniuerſum habeo quod reſpondeã. Dicã uerbo. Ad ultimũ, pro deniq; dixit Q. Curtius. et eodẽ ſenſu Sueton. dixit ultimò, ad extremum, Cicero.

Per

Perdendæ operæ. Cap. CXXXII.

LVsit operam. Luditur opera. Opera et impensa perijt. Frustrà ego hanc operã sumo. Nihil agis. Lateram lauas. Actum ago. Actam rem agis. In syluam fers ligna. Reliquaq; prouerbia, quibus inanis opera significatur.

Fructus. Cap. CXXXIII.

MAgnum ex ea re fructum retulit. Cepit emolumentum. Lucrũ reportauit. Sensit commodum. Commoditatẽ demessuit. Collegit utilitatẽ. Frugem accepit. Lucrũ fecit. Compendium parauit. Ea res illi frugifera fuit. fuit emolumento. fuit commodo. fuit usui. Ex ea legatione messem opimam messuit.

Impudentiæ. Cap. CXXXIIII.

NIhil pudet. Depuduit. Depuditum est. Dedidicit pudorẽ. Oblitus est pudoris. Dedidicit pudescere. Nescit pudescere. Exuit pudorem. Perfricuit faciem. Perfricuit frontem. Nihil habet oris. Nihil frontis. Quo ore? Qua fronte?

Adfectandi. Cap. CXXXV.

ADfectata uerba. Adfectatus ornatus. Adscitus ornatus. Adscititius decor. Fabius, Et gratiam rei nimia cooptatione cõsumpsimus. Cooptationem pro adfectatione dixit. Captat laudẽ. Venatur gloriam. Aucupatur famam. Accersit sibi malum.

Ignorandi aut contrà. Cap. CXXXVI.

SCio. Non ignoro. Non me fugit. Nõ me latet. Nõ me præterit. Non sum nescius. Non me clàm est.

Quis nescit? Nemini dubiū, Intelligo, uideo, sentio. Compertum habeo. Exploratū habeo. Perspectum habeo. Cognitum habeo. Nō est obscurū mihi. Non me fallit. Sal. Nec ea res me falsum habuit. Indoctus disci. Rudis horum malorum. Imperitus fallendi. Ignarus ioci, Salustianum.

Turpe est & similia. Caput CXXXVII.

TVrpe est. Cum turpitudine coniunctum est. Laudabile est. Cum laude coniunctum est. Cum uitio coniunctum est. Vitio confine est. Non uacat uitio. Non caret uitio. Non abest à uitio. Periculosum. Cū periculo coniunctum. In uitio est. In probro est.

Quin, &, ut non. Caput CXXXVIII.

RVere illa non possunt, ut hæc non eodem labefacta motu concidant. Cic. pro Pompeio, Quin hæc eodem labefacta motu, concidant. Nō potes studere opibus, ut animi tranquillitatem non perdas. Non potes quin perdas. Non potes, nisi perdas.

Id quod, quod, Ita ut, ut. Caput CXXXIX.

ID quod, p quod, et Ita ut, pro ut, frequēs est apud Cic. Ita ut facis. Id quod facis. Quod quidā facis.

Amplificandi. Cap. CXL.

CEdendum erat hospiti, præsertim seni. maximè seni. Pulsauit hospitē, eumq; senem. idq; senem, atq; hunc senem. atq; adeò senem.

Reciproca constructio quorundam. Caput CXLI.

ERit humanitatis uestræ magnum ciuium numerum clamitate prohibere. Cic. Prohibe infandos à nauibus ignes. Vergil. Defendit capellas ab æstu. Defendit æstũ capellis. Spargere humũ folijs. Spargere folia humi. Sternere pallio lectum. Insternere lecto pallium. Inscripsit poculum literis. Inscripsit poculo literas.

Non contentus. Cap. CXLII.

NOn contentus uictoria. Non contentus uicisse. Non sat habebat uicisse. Non sat erat uicisse. Parùm erat uicisse, ni in uictos etiã sæuiret. Nõ sufficiebat uicisse. Pœnitebat rapinæ, ni si parentem quoq; spoliasset.

Satis faciendi. Cap. CXLIII.

INterdum non satis facit Ciceroni Demosthenes. Non implet aures Ciceronis Demosthenes. Nõ respondet optatis meis. Non facit satis hominum de se expectationi. Tul. in Demosthene nonnunquam desiderat aliquid. Non is es, quem expectarẽ. Non talis est qualem uellem. Nonnihil in te requiro adhuc. Non facit ad huius cupiditatem.

Impunitatis aut contrà. Cap. CXLIIII.

OMnes plura habere cupimus, & tamen id nobis impune est. Haud impunè feres. Haud impunè feceris. Nõ fuit illi fraudi magistratũ prohibuisse ui-

Sine

Sine fraude esto. Se fraude dicebant. Prisci. non sic auferes. Liu. Tulit, ne cui fraudi secessio esset, id est, ut omnibus esset impunitas. Mirabar hoc si sic abiret. Militem impunitate donauit. Nullũ facinus impunitum esse oportet. Quo impunius dicax esset, dixit M. Tull. Pro P. Quintio. Nullas poenas dedit eius facti. poenas pendit. Tum pendere poenas Cecropidæ iussi. Irrogare mulctam dixit Cic. exemplum in illos editũ. Persoluit, exoluit, luit, dependit. Nullum de eo sumptum supplicium. Ei facto nulla irrogata poena. De tãto flagitio nõ est animaduersum. In omnes grauiter animaduersum. Exacta poena. Opinor capite plectendum. Noxæ deditus est. Animaduersa flagitia, pro punitus dixit Suet. Nec in deditos grauius consultũ. Q. Curtius. In te cudetur hæc faba. Vnus dependes pro omnibus. Tergo lues.

Suadendi aut consulendi.

Caput CXLV.

ID ne estis authores mihi? Te authore suscepi negociũ. Tuo impulsu feci. Te impulsore fecit. Tuo suasu. Tuo inductu. Cic. Te suasore. Te consultore Tuo consilio. Abs te persuasus, id feci. Tuo instinctu. Amorem in consilium adhibuisse uideris. Tuo persuasu. Cic. Te flagitatore suscepi negocium. Tuo uerberatu, eodem sensu dixit Q. Curtius.

Prudens. Cap. CXLVI.

PRudens fecit. Sciens fecit. De industria fecit. Studiose fecit. Data opera. Dedita opera fecit. De-

ſtinato fecit, dixit Seneca. Studio fecit. Conſulto fecit. Conſilio fecit. Contrà. Imprudens, neſciens fecit, per errorem, errore factum eſt. Per imprudentiam. Peccaui inconſultè. Ex induſtria, pro, de induſtria, aliquoties dixit Quintilia. Compoſito factum, ex compoſito, ex deſtinato, pro conſulto, apud Suetonium eſt in Caligula.

Cauſæ. Cap. CXLVII.

PLurimis de cauſis mihi tuæ literæ iucundæ fuerunt. Duas ob res hominē odi. Multis modis tua mihi iucunda fuit epiſtola. Duobus nominibus es mihi chariſsimus. Duplici nomine. Duplici de cauſa tuis ſcriptis delector. Bis mihi iucunda fuit epiſtola tua. Multifariàm me tuæ literæ delectarunt.

Dierum notatio. Cap. CXLVIII.

CAlendis Ianuarijs. Ad Calendas Ianuarij, id eſt, circiter eum diem, ſub idem tempus, pro circiter idem tempus aliquoties dixit Sueto. Statis temporibus. Stata uice, pro certis uicibus dixit Q. Curtius. Calēdarum die. Nonis Ianuarij. Ad nonas, Die nonarum. Idibus Maijs. Ad Idus Maij. Iduū Nouembrium die. Pridiè Calendas, aut Calendarum. Pridiè Nonas Maias. Pridiè Nonarū. Pridiè. Idus. Pridiè Iduum Nouembrium. Poſtridiè Calēdas ianuarias. Vel, quarto Nonas ianuarias. Poſtridiè Nonas ianuarij. Vel, octauo Idus ianuarij. Poſtridiè Idus ianuarij. Vel, Decimonono Calendas Februarij. Præterea decimo Calen. Fabruarias. uel, ad decimum

Calen-

Calen. Februarij. Ad eundem modum de reliquis mensibus ac diebus dicendum.

De numeralibus. Cap. CXLIX.

IN numeris illa uarietas est generalis, de addita aut omissa coniunctione. Annos natus quatuor & uiginti. Annos natos uiginti quatuor. Annos natus centum & uiginti, centū uiginti, uiginti supra centum. Deinde quòd duos numeros principali proximos, uel compositè uel incōpositè efferre licet. Duodeuiginti, pro octodecim. Vndeuiginti, pro nouendecim. Duodetriginta, undetriginta, ac deinceps consimiliter usq; ad centum. Supra centum compositè per adiectiuū, aut incompositè per aduerbium efferimus. Ducentos, bis centum. Trecentos, tercentum: atq; eodem modo usq; ad mille. Mille multiplicamus, uel substantiuè uel adiectiuè cum aduerbio. Mille nummum. Mille numos. Bis mille nūmos. Duo milia nummorum. Pergendumq; consimili ratione ad mille milia, aut milies mille. Nonnunquam eandem sententiam efferimus, & per cardinalia, quæ uocantur, per ordinis numeralia. Annos natos uiginti, Annum egressus uigesimum, Annum excesit uigesimum. Annum agit primum & uigesimum. Biennium est quod patriam non reuiserim. Tertius hic annus agitur, quod patriam nō reuisi, siue cum non reuisi. Dic quotus esse uelis, id est, quot conuiuas uelis. Hic non ordo, sed simpliciter numerus significatur. Distributiuis pro simplicibus in carmi-

ne licet uti. Vbi uerò adponitur quidpiam quod di/
stributionem explicet, liberum est uti uel distributi
uis, uel cardinalibus. Quotannis duo talenta capit.
Vel, Quotannis bina talenta capit. In singula capi/
ta mille nummûm distribuit, uel millenos nummos.
In diem uiuunt, qui uiuunt absq; solicitudine futuri.
M. Tull. Qui in horam uiuerent, hoc est, ex tempo/
re. Indies idem ualet, quod In singulos dies. Liuius,
Senescit in dies, & mutatur in horas. Horatius In
diem dixit pro quotidie. Ille potens sui lætusq; de/
get, cui licet in diem dixisse, uixi. Hic adnotandum
quòd in coniunctione numeri maioris & minoris
pro uno aut primo licet ponere, alterum. Cic. Lic.
Literas accepi tuas, quas mihi Cornificius altero et
uigesimo die reddidit, id est, uigesimo primo. Idem
pro Milone, Centesima lux est hæc ab interitu P.
Clodij, & opinor altera, id est, centesimus primus
dies. Item Liuius, Anno trigesimo altero quam con
dita Roma erat, id est, trigesimo primo. Quin et ci
tra talem coniunctionem Alterum frequenter pro
secundo ponitur. Cic. Vnum, alterum, tertium an/
num Saxa quiescebat. Similiter, Vnus & alter, pro
unus & iterũ unus uel alter, pro unus uel duo. Rur
sus in aduerbijs Semel atq; iterũ, pro bis. Quoties
aduerbio additur genitiuus Sestertiûm, subaudiun/
tur, centies mille: ut, Decies sestertiûm, id est, decies
centum milia sestertiorum.

Aduer/

Aduerbia temporis. Cap. CL.

TEmpus uixdum præteritū, per Modò aduerbiū, significamus. Paulo longius, per Dudū, ac iamdudum. Hoc etiam longius, per Nuper & pridem. Longißimum, per Olim & quondam. Futuri temporis hi sunt ordines: Mox aderit. Iā ueniet. Protinus, continuò, ilicò, extemplò, euestigiò, tempus significant & hæc continenter insequens, sed ferè respondent ad præteritum: ut, Literis tuis lectis, extemplo domū me cōtuli. Accepto hoc nuncio euestigiò me domum conieci. Olim respōdet ad utrunq; tempus: præteritum & futurum. Olim floruerunt Græci. Forsan et hæc olim meminisse iuuabit. Proximus item ad utrūq; tempus refertur. Proximo anno strenuè se gesßit. In proximum annum summas copias parat. Proximis his diebus. Proximo mense. Proximo partu. Proximo bello. Nouißimus pro eo quod est nuperrimus, præteritum duntaxat respicit. Superiore anno. Superiore mense. Superiorē bello. Superioribus diebus, dicimus de re nuper, aut proxime acta. Itē paucis his diebus. Quinque diebus, pro intra siue post quinque dies dixit Horat. Itidē Sall. Paucis dieb. in Africā proficiscitur. Et ante paucu los dies. Paucis post dieb. Post paucos dies. Aliquanto antè. Aliquāto post. Paulo, multo, ante & post. Dein, deinde, deinceps, exinde. Sub hæc utriusq; temporis rationē obtinet, id est, paulo ante aut paulo post. T. Li. Secundū orationē prætoris murmur or-

tum. Idem, Secundum hæc silentium fuit, id est, post hæc. Certi temporis significationem hæc habēt: Hodie, heri, nudiustertius, nudiusquartus. Quinto, sexto, septimo, octauo abhinc die, hodie, cras, perēdie, perēdino die. Quarto abhinc die, quinto sexto, etc. Porrò uerbum additum, temporis discrimen facit. Septimo abhinc die mecum cœnabat. Septimo abhinc die istic me uidebis. M. Tul. Attico, Me abhinc annis amplius XXV. spopondisse dicit. Idem, Quo tempore? Ab hinc annis quindecim. Durior fit hæc loquendi forma, per accusandi casum, præsertim quum non significatur spacium temporis actionis continuæ. Quod genus est illud Terentianum, Abhinc triennium ex Andro commigrauit huic uiciniæ. Neq; enim triennium consumpsit in migrando, sed triennium intercesserat inter relictā Andrum, et aditas Athenas. M. Tull. Quæstor C. Papirio consule, fuisti ab hinc annos quatuordecim. Horatius, Scriptor ab hinc annos qui centum decidit. Mollius illud Ciceronis in Verrem, Horum pater ab hinc duos & uiginti annos mortuus est. Nam mortuum esse, perpetuū est. Hæc et aliter efferimus: Septimus hic dies est, quod mecū cœnauit. Annus est, quod nullas à te literas accepi. Multum temporis est, quòd nos non uisis. Diu est quod nos non uisis. Seculum exisse mihi uidetur, ex quo nullas abs te literas accipio. Iamdudum ætetem, pro iam admodū diu, per hyperbolen dixit Terentius. Quidā uice τὸ

quod

quod, ponunt quum. Plautus, Iam bienniũ est, quum ille mecum esse cœpit. Marcus Tullius, Multi anni sunt, quum ille in ære meo est. Idem, Vigesimus annus est, quum omnes scelerati me petunt. Reperiuntur apud Ciceronem aliosq; ueteres & hæ loquendi formæ: Cato, Postridiè, aut post diem tertium quàm lecta erit, id est, altero tertió ue die post lectam. Idem, Post annum tertium quàm seueris incendito. Marcus Tullius, Postero die quàm illa erant acta. Cicero filius, Aliquando uenerunt post diem quadragesimum & sextum quàm à nobis discesserant. Asconius Pedianus, Post annum quàm pro Cornelio dixerat. Scæuola in Pandectis, Post annos complures quàm fecit testamentum. Eadem est ratio de aduerbio siue præpositione Ante. Asconius Pedianus, Ante sedecim annos quàm hæc dicta sunt. Mollius est hoc sermonis genus, eò quòd Post & ante uim obtinent comparatiui, quemadmodum secus, contrà, aliter. Sine his autẽ durior est oratio: quam tamen crebrò reperias apud Titum Liuium. Lilibeum tertio die, quàm profectus indè erat, rediijt. Item Die uigesimo quàm creatus erat, dictatura se abdicauit. Id ætatis erat, ut turpe sibi duceret discere. Non pudet te istuc ætatis lasciuire. Hoc ætatis quũ sim, non admodum timeo mortem. Pleranq; noctem studet. Salust. Crebris ignibus factis plerunque noctis barbari suo mori lætari, id est, magnam noctis partem.

Adnumerandi. Cap. CLI.

IN deos relatus. in numerum deorũ relatus est. Horat. Inter quos referendus erit. Adscribe me in numerum tuorũ. adscribe me tuis amicis. Adscribito me inter amicos tuos. Veteribus adnumerandus. Inter summos adnumerãdus. Inter primos censendus, ponendus, collocandus. Recipe me in tuum gregẽ. Multos obscuros legit in senatum. Cur hunc hominem adsciuistis in uestrum contuberniũ? Cooptatus in collegium augurum. Adscitus. Additus ordini senatorio. Accersitus seu adscitus in militum numerum. Suet. Vt ciuitate donatum, in decurias adlegeret. Adde hunc amicorum tuorum catalogo.

Initij ac finis. Cap. CLII.

IN ipsis uitæ primordijs. In ipsis uitæ rudimentis. In primis literarũ elemẽtis. In capite tuarũ literarum. In prima statim frõte. In ipsa uitæ limine. in ipso quasi uestibulo uitæ. Ab ipsa statim linea. Ab ipso carcere. In exortu. In Exordio uitæ. Ab ineũte ætate. Lubricũ tẽpus ineuntis adolescẽtiæ. Ineũte uere mox cũ hirũdinibus aduolabo. Exacta ætate nuptu rit. prouecta ætate. uergẽte ætate. adfecta ætate, effœta, decrepita ætate. ingrauescẽte ætate. inclinata & præcipitata siue præcipiti ætate. Piget hoc ætatis depugnare. Tacitus, Ad serũ usq; diẽ. Liui. Præcipiti iã die. Tacitus, Flexo in uesperã die. Liui. Primis tenebris mouit. Idẽ, prima uesperu, primo diluculo, primo crepusculo. Itẽ Tacitus, Aestate iã adul

ta.

la. Liuius, Adulto autũno. Idẽ, Adulta nocte. Idem, In exitu iam annus erat. Cic. Quinto anno exeũte. Decurso uitæ spacio. Cygneã uocẽ pro suprema dixit Mar. Tull. de Orat. lib. 3. In principio. In initio operis. In calce tuarum literarũ. In extremis tuis literis. In postrema parte tuarum literarũ. Nunc ad metam festinat oratio. In extremo uitæ actu. In portu impingere. In porta canterio. Ne in apijs quidẽ. In ipso operis ingressu. In ipso statim operis fronti/spicio, In ipsis uitæ forib. Vitæ ianua. Fauces infero/rum. In philosophiã nondũ intulit pedẽ. nondum fe/cit uestigiũ, ita M. Tull. ordiri telã, pertexere. Fundamenta iacere. Auspicari. Inijt consulatũ. Incunte uere. Liuius, Hoc ultimũ utrinq; initũ finitumq; est præliũ. M. Tull. Vellem à principio te audisse. Idem, tuas epistolas à primo lego. Idẽ, Vtinã à primo tibi esset uisum. Hoc ab initio fuit. Vtinã initio adfuis/ses. Naso, Principiò quod amare uelis, reperire la/bora. Horatius, ad extremũ ridendus. M. Tull. Cõsu li nõ animus ab initio, non fides ad extremũ defuit. Habes operis primã manũ. Oratorẽ tibi deliniaui. Adumbratũ accipies oratorẽ, nõ expressum. Inchoatum non absolutũ. Cicero informatũ dixit, quod inchoatum est, et cuius rude quoddã simulachrũ cœptum est. Ductum à statuarijs et pictoribus. Exitus acta probat. Ordimur hic serratã fabulã, quæ sit futura catastrophe nescio. Coronidem addere. Colo/phonem imponere. Supremam manum addere,

Maior

Maior opinione. Cap. CLIII.

MAiora fide. Maiora quàm ut uera credi queant. Minor opiniõe doctrina. Ninor doctrina, quàm pro hominũ opiniõe. Citius spe aderat. Celerius expectatione redibat. Citiùs ac sperabatur. Ante expectatũ redibat. Par famæ doctrina. Nõ minor doctrina, quàm fama celebratur. Supra fidẽ omnia, id est, maiora fide. Maiora ueris renunciabãt. Minora. Inferiora ueris prædicabãt. Infra uerũ erãt, quæ nunciabat. Minor consulari dignitate cognitio. Minus est, q̃ ut à cõsule cognoscatur. Maior cõsulis dignitas, q̃ ut hãc causam cognoscat. Tua uirtus maior est omni preconio. Vincit omnẽ laudem tua uirtus.

Contingendi. Cap. CLIIII.

HOccine tantũ malum mihi de repentè obiectum esse? Ingens huic uenit siue obuenit hæreditas. Obtigit uxor qualem uolebam. Non cuiuis homini contingit adire Corinthũ. Nactus es uxorem te dignam. Felicißimum ingenium sortitus es. Similes habent labra lactucas. Habet quod amet. Is nunc reperit. Meritò nobis accidit, ut mali uideamur, dum nimium studemus nos uideri bonos. Non omnibus datum, ut impunè, quæ lubeat, dicant. Non quibuslibet licet quæ libeat facere. Mihi usu uenit, siue usus uenit, ut cum intractabili monstro conflictarer.

Refugiendi. Cap. CLV.

REfugit consuetudinem fœminarum. Alienus est à studijs. Abhorret à literis. Abhorret ostẽtum

pro exhorret, dixit Suet. Execratur, detestatur, abominatur literas. Ad studiorũ mentionẽ nauseat, Horret mortẽ. Exhorret mare. Auersatur omnes. Auertitur miseros. Ad poetices mentionẽ nauseat. uomiturit. Deprecatur publica munia. Grauatur splẽdidos mensæ adparatus, id est, molestè fert. Sic Sueton. & Horat. Equitẽ grauatus Bellerophontẽ.

Officiorum uocabula. Cap. CLVI.

ERat illi à pedibus. Aberat qui mihi est à manibus Nam tum aberat meus amanuensis. Qui regi sunt à còrpore, à secretris, à sacris scrinijs. Rationales, qui sunt à rationibus, à libellis, ab actis, siue actuarij. Latrones, anteambulones, à cyathis, à poculis, pocillator. Nomenclator, à consilijs, & consiliarius, apud Suetonium.

Studij. Cap. CLVII.

TOtus est in literis. Vacat cõgerẽdis opibus. Dat operam rei numariæ. Attendit huic negocio. Attendit iuri, pro studuit. Suetonius, Intẽtus est uel intendit lucris. Inhiat gloriæ. Adpulit animũ ad scribendum. Adiecit animum ad uirginem. Adcõmoda te rebus præsentibus. Adplica animũ tuum ad uxoris ingenium. Dedidit se Mammonæ. Dedicaui me Christo. Dica te totũ optimis literis. Dedit se ad lẽges. Cic. Seruos ad remũ dedit. Sueton. Idem, ad terram dedit, pro deiecit. Inseruit honori. Incũbite honestis disciplinis. Incnmbite in honestas disciplinas. Deuotus harenæ, pro addictus, dixit Suetonius. Idẽ

Deuo-

Deuotus uobis, pro addictus ac deditus. Adiunxit animum ad ea quæ ratio temporum postulabat. Vt animum ad aliquod studium adiungant.

Vitiandi. Cap. CLVIII.

CORrumpunt bonos mores colloquia mala. Inficiunt, uitiāt primā ætatē stultæ nutrices. Aurum plumbo adulterant. Gemmæ adulterinæ. Deprauāt bonā causam mali Rhethores. Deterūt laudē ducis indocti poetæ. Malus uicinus scabiē suam adfricat uicino. Vas insyncerum adficit infusum liquorē. Obtrusit mihi subæratos nummos pro aureis. Vereor ne quid ueneni tuis adflet. ne quid pestis instillet in tenerū animū. ne quod syncerū est, trahat in uitiū. ne tibi morbum inhalet suū. Ne suū uirus insibilet. Ne quid inspiret mali. Puerilē animū impijs opinionibus imbuit. Malitiā unà cū lacte nutricis imbibit, suxit, hausit. Frequentes offensæ reddunt suppuratā amicitiam. Gloriā tuā dedecore cōtaminasti, inquinasti, conspurcasti, fœdasti, obscurasti, deturpasti, obfuscasti, denigrasti. Inußit tibi notā ignominiæ. Venerare poeticū est, potionare apud Suetonium.

Solitudinis. Cap. CLIX.

SEcū uiuit. Secū loquitur. Solus est. Solitarius est. Incomitatus incedit. Solus ambulat. In locis solis ambulare tutū non est. Agit in solitudine. Ne musca quidē adest. Secretū agere, pro solū esse dixit Suet. Foris se uenditāt, quū apud se sunt, nihil illis sordidius. Vix asse emeris, si totū hominē per se æstimes.

Sensus,

Sensus. Cap. CLX.

ORatio tua sapit tyrannidem. Resipit stulticiam. Olet hircum. Redolet uinum. Vox tua sonat asinum. Rusticus obolet allium. Vineta crepat mera. Scripta tua spirant Italum. Tinnit aurum. Fragrat unguentum. Ad hanc formam pertinent, Toruum tueri, Titanicum obtueri. quæ figura mollior est apud Græcos, μανικὸν βλέπειν.

Præstandi re. Cap. CLXI.

FAc promissa appareāt. Exhibe quod toties polliceris. Talem & se & exercitum adprobauit, ut nulli præmia maiora perceperint. apud Suetonium utrūq;. Si fortuna obstabit, quò minus præstē quod recepi, certè hunc animum tibi probabo. Promittis amplissima, das nihil. Si munificus uideri uis, repræsenta beneficium. Ita Seneca & Suetonius.

Pœnitendi. Cap. CLXII.

NOndum huius animi me pœnitet. Me quantū hic operis fiat, pœnitet, pro nō satis facit. Capit me pristinæ benignitatis pœnitudo. pœnitentia ductus. pœnitentia tactus. Agere pœnitentiam, pro pœnitere, est apud Pliniū Iuniorē. Rursus eius pœnitentiæ pœnitentiam ago, id est, pœnitet, quòd pœnituerit. Refertur aūt & ad rem & ad personā. Nec te pœniteat istius patris. Initi matrimonij me pœnitet.

Dißidij. Cap. CLXIII.

MAlè sarta gratia nequicquam coit, & rescinditur. Interrupta familiaritas. Mala lingua dirimit

mit multorũ amicitias. orta eſt inter illos ſimultas. Refrixit beneuolẽtia. Amor uerſus in odiũ. Diſcordant. Interceßit offenſæ neſcio quid. offenſam pro diſcordia aliquoties uſurpat Saluſt. Diſſuẽda eſt amicitia, nõ abrũpenda. Dißilijt gratia fratrũ. Parũ inter eos cõuenit. Miror nõ benè conuenire uobis. Vtriq; cum altero cõuenit. Concordant. Cõcordes ſumus. Oratio tua cum factis non cõſentit. Summo omniũ cõſenſu. Magna inter molles concordia. Nulla inter nos diſcordia. Dißident inter ſeſe. Obortũ eſt inter illos ſubitũ dißidiũ. Digreſſa eſt à marito, Suetonius. Diuertit ab illo. Diuortiũ fecit cum illo. Repudiauit uxorẽ. Dimiſit matrimonio, id eſt, repudiauit. Dimiſit matrimoniũ, pro reſcidit. Renunciauit illi amicitiam, pro eo quod eſt, denunciauit illi inimicitiam. Dißidet cum uxore, id eſt, dißidiũ habuit. Miſſam fecit uxorẽ, pro repudiauit dixit Suetonius. Serere dißidia. Eſt illi offenſior, pro ſubiratus. Sueton. Eſt mihi cum illis ἄσπονδος πόλεμος.

Reconciliandi. Cap. CLXIIII.

SArcire, reſarcire gratiã. Reducere, reponere, reſtituere in gratiã. Redigã uos in gratiã. Reconcinnare priſtinam amicitiam. Recollige mihi illius animum. fac ut mecum redeat in gratiam. Inſtaura priſtinã inter nos beneuolentiã. Cic. In gratiã iam cum uoluptate redeamus. Idem, Pompeius à me ualde contendit de reditu in gratiam, ſed adhuc nihil profecit. Saluſt. Sicuti regi libuerat pax conuenit.

Sapit

Sapit aut contrà. Cap. CLXV.

POl homo tu nũ es ſobrius. Inſanit. delirat. deſipit. Veſanire dixit Catullus. Non eſt integræ mẽtis. Non eſt compos mentis. Non conſtat animo. Laborat errore mẽtis. Motæ uel cõmotæ mẽtis eſt. Mente lapſi, dixit Suet. Defectus animo. Mente excidit. Valet animo. Laborat ab animo. Sophocles reus actus eſt dementiæ. Deſtituit illum uis animi.

Excipiendi ſiue excludendi. Cap. CLXVI.

NVllus iſthuc auderet, niſi tu ſolus. Nemo præter unũ te. Nemo præterq̃ tu ſolus. Nullus aderat extra unã aniculã. Fortunatus ſum cæteris in reb. abſq; una hac. M. Tull. Extra ducẽ, paucosq́; præterea. Extra prædã, id eſt præter prædam. Hæc forma eſt aliquoties apud Cicero. ex imitatione Græcorũ. Extra iocũ, extra cauſam, non omnino conſimilis ſunt formæ. Omniũ facundiſsimus, excepto Cicerone. Omnibus, niſi uno Cicerone, facundior. Omnium doctiſsimus, ſi unũ aut alterũ excipias. Nemini cedit uno te excepto. Interdũ abſq; nomine. Horat. Excepto quòd nõ ſimul eſſes, cætera lætus. Iure cõſulti interdũ Recipere uſurpãt pro excipere. Recepit ſarta tecta. Vni tibi permitto, præterea nemini. Tibi quiduis apud me licet. Alioq nõ ferrẽ, alias non ferrẽ, aliter non ferrẽ, quod poſtremũ eſt apud M. Tul. in officijs. Super, pro præter frequenter eſt apud Suet. quanquam hoc non tam excludentis eſt quàm ſe mouentis à cæteris. Super ueteres amicos

ac familiares, id est, ultra. Politianus, Secundum te primas tenet, id est, te excepto.

Vt uis, aut contrà. Cap. CLXVII.

VXorem nactus sum ex animi mei sentẽtia. Vxor mihi contigit qualem uolebam. Hic uenatus male respondit uotis nostris. Nõ succeßit pro uotis nauigatio. Nihil accidit nõ præter animi sententiam. Omnia secus quam uolebam. Omnia contra quàm uolebam. Fortuna non respondet optatis meis. Fac ut lubet. fac pro tuo arbitrio. uiue tuo arbitratu. Nihil faciam nisi de consilij sententia. Faciam ut uoles. faciam pro tua uoluntate omnia.

Comperta. Cap. CLXVIII.

HOmo spectatæ probitatis. Vir probatißimæ fidei Animũ in me tuum habeo multis iam argumentis exploratißimũ. Compertum, perspectum, exploratum habeo quanti me facias. Delectus est, ut industriæ uir expertæ, pro spectatæ dixit Suet. Periclitatos mores, pro spectatos dixit M. Tul. Comperta mihi est hominis perfidia. Deprehensa est astutia. Re compertum est. Pro certo, pro comperto dicis. Certũ non habeo. Cum certum sciero, scribã ad te.

Copia. Cap. CLXIX.

ABundat opibus. Exuberat. redundat. exundat. superfluit, et superfluens, apud Sene. est. Est apud illos ingẽs aquarum et graminis copia. Copias pro diuitijs dixit M. Tull. & Suet. Multum, plurimum, satis uini. Abunde potentiæ gloriæq; dixit Suet. Nimium

mium licētia. Nimis insidiarum, pro plus satis dixit Cic. affatim uini, pro multum uini. Liuius. Ne cui maior quàm quinquaginta iugerum agri modus esset. Hor. Hoc erat in uotis, modus agri non ita magnus. M. Tul. Frumenti summa caritate maximū numerum miseram. Idem in Philip. Maximus uini numerus fuit, per magnū optimi pōdus argenti. Hircius, Magno inuēto numero hordei, olei, uini, fici, pauco tritici. Immēsa pecuniarū uis reperta est. Sall. Quibus mala abūdè omnia erant. Rursus, Abūdè libertatem rati, quia tergis abstinetur. Idē, Inopē & coopertū miserijs effecit. Idem, Hæc talia facinora impunè suscepisse parum habuere, id est non satis erat. Item, Satis habebatis animam retinere.

Indicta causa. Cap. CLXX.

INdicta causa coniecit seruos in uincula, Ci. Quosdam inauditos condemnauit, Suet. Inauditum capite puniebat. citra causæ cognitionem damnatus est. quod iureconsulti uocant ἐρημοδίκιον.

Prosperitatis aut contrà. Cap. CLXXI.

PRospera ualetudine. Incolumi ualetudine. Incolumi fama. Secūdiore fama fuit, id est, minus laborauit infamia. Secūdo uēto. secūdo æstu. secūdo amne, siue flumine. Secūdo rumore dixit Tacitus. Idē aduerso rumore dixit pro sinistro. Idē dixit secundis numinibus, pro fauētib. dijs. Idem, Secūda tēpestate ac fama. Item, secundāte uēto. Hic et Liuius secūda prælia dixerūt pro feliciter gestis. Et Iunone secun

da, Vergil. Dextro Hercule. Secũdam existimatio/nem colligit, Suet. pro eo quod est, bonam opinio/nem. si quem numina læua sinũt. Hic tibi si alias un/quam mẽs læua fuit. Reflãte fortuna nihil ages, Cic. Rebus aduersis, Reb. adflictis. Reb. tristibus erigen/dus est animus. M. Tull. Cecidit bellè. Ita cecidit ut uolebã. Hoc cecidit oportunè. Valdè optanti utriq; nostrum cecidit. Hoc adhuc percommodè cadit. Malè cecidit. Hac non successit, Terentius.

Antiquitatis. Cap. CLXXII.

AB orbe condito non extitit homo sceleratior. Duo post homines natos teterrima capita Dola/bella & Antonius. Consules post hominũ memoriã teterrimi atq; turpissimi. Post homines natos. No/stra ætate factum dicimus, quod nobis uiuis accidit. Nostra memoria, quod maioribus uisum, ab illis au/dire potuimus. Patrum memoria utroq; est antiqui/us, uidelicet quod sub atauis ac tritauis gestum est. ex omni memoria M. Tull. dixit, pro Pub. Sextio. Idem pro Luc. Cornelio Balbo dixit. Superiore me/moria pro superioribus seculis. Post orbem condi/tum. Post urbem conditam dixit M. Tull.

Totum. Cap. CLXXIII.

A Capite usq; ad calcem. A summo capillo usq; ad imum pedis. Debes in solidum. Reddes ad assem dixit Plinius Iunior. Quod ijs ad denarium soluere/tur dixit Cic. Pro Pu. Quintio. Bona fide reddidit depositum, uel cum puluisculo. Cum tota erugine

dixit

dixit Iuuenalis. Quantus quantus est, nihil nisi somnium est. Hyemem inter se quàm longa est, id est, totam hyemem dixit Vergilius.

Perspicuitatis. Cap. CLXXIIII.

DIlucide expediui quibus oportuit. Vel cæco perspicuũ est. Explanatius dicã. Craßiore Minerua. Enodatius explicare, M. Tull. defin. Ibidem, Enucleate pro explanate dicta. Dic exerte, uelis an nolis. candidus sermo pro dilucido. Græ. λιτὸν λόγον appellant apertũ ac perspicuũ, & λιτότερον λέγειν pro apertius dicere. Sole meridiano clarius. Significauit uerius q̃ expreßit. Lex hoc expreßè uetuit. Declaramentẽ tuã. Planum facere, ꝑ declarare, frequẽter est apud Cic. Oculis subijcere. Ob oculos ponere. Solidũ est, pro perspicũ est, dixit M. T. in Verrem, actiõe prima. At etenim illud solidũ est, ut me Siculi maximè uelint, alterũ illud credo. Obscurũ est. & luce clarius. Tuba clarius apud Græcos.

Nobilitatis & contrà. Cap. CLXXV.

VIr adprimè nobilis. Minimè obscuris natalibus. Homo minimè nouus. Homo cũ primis illustris. Vir clarißimus. Vir antiquæ nobilitatis. Vir honesto apud suos loco natus. Summo loco nata. Domi splẽdidus. Maiorũ imaginib. clarus. Ex illustri stirpe progenitus. Auitis stẽmatibus clarus. Homo domi nobilis, pro eo qui è claris prognatus esset frequẽter est apud Cic. et apud Sall. Homo domi suæ cum primis locuples atq; honestus. Hominẽ ueteris

prosapiæ ac multarũ imaginũ dixit Salust. Cic. Philargus in amplißima ciuitate amplißimo loco natus. Li. Adolescẽtes nec tenui loco orti. Pli. Fœmina splendide nata. Obscurus. Li. Homo loco obscuro, tenuiq; ortus fortuna. Humili loco, infimo loco natus. Homo nouus. Salust. M. T. repertitiũ appellat, quod obscuris esset maiorib. Vir equestri loco. Vir senatorij generis. Vicanum pro ignobili dixit Cic. Horatius ignotos homines dixit pro ignobilibus.

Violentiæ. Cap. CLXXVI.

VIx à manibus temperatum est. Res ad uim & arma spectabat. A uerbis uentum est ad uerbera. Rixa in pugnam uersa est. Vi geritur res. Ferro, nõ rationibus decertabatur. In manibus ius erat. Ad saga properatum est frequens est apud Cic. Sagum enim uestis est militaris, quemadmodum toga pacis. Collo obtorto reduxit hominem.

Rumoris. Cap. CLXXVII.

VVlgo fertur. Diu fuit populi fabula. Rumore uulgatum est. Constans rumor est. Fama paßim iactatum est. In ore est omni populo. Erat in sermone res, dixit Cicero pro eo quod est, Rumor erat. Vox erat una totius prouinciæ. In ore & sermone omnium, M. T. Male audire dicũtur, de quibus malus est rumor. Contra benè, de quibus bonus.

Exempli. Cap. CLXXVIII.

MAiorum suorum uestigijs ingreditur. Vetus institutum reuocauit. A prisca Reip. consuetudi-

ne

ne non recessit Cæsar. Agere ad præscriptum. Vetus exemplum est, siue ueteris exempli res est, fallere amicum. More hominũ fecit, sibi quàm amico maluit consulere. Nouo more, pro nulla maiorum exemplo, frequens est apud Cic. Exemplum subijcimus his fermè modis, per Vt, et Velut, Simile gaudet simili, ut sus sue, uelut puer puero. Quod genus, pro eo quod Græci dicunt οἷον. Verbi caussa. Verbi gratia. Exempli causa apud M. Tul.

Internecionis. Cap. CLXXIX.

FVnditus perijt. Radicitus extinctus est. Cupiditas radicitus extrahẽda est. A stirpe subuersa est Resp. A stirpe interijt, dixit Sal. Pristinæ disciplinæ ne uestigiũ quidẽ ullũ superest. Græ. πανωλεθρίαν uocãt. Extirpari et funditus tolli dixit M. T. de Fato.

Atrox. Cap. CLXXX.

ATrox iniuria. Indignum facinus. Infandũ apud poetas. Nepharium scelus. Grauis contumelia. Non ferenda superbia. Intolerandam ferociam dixit M. T. contra Rullum. Factum non una cruce dignum. Facinus culleo dignum. Noxa capitalis. Crimen inexpiabile. Piaculare facinus.

Rigoris. Cap. CLXXXI.

AD uiuum exigere. Summo iure mecum agitur. Rigide, seuere, præcise, qđ Græ. dicũt ἀποτόμως, mecum agitis. Inique, duris conditionibus, aut legibus mecum agitur. Etiã si mecũ agas obsignatis tabulis. Pergitis'ne uos tanquã ex syngrapha agere

cum populo? dixit M. Tu. pro L. Murena. Ibidem dixit, austere et Stoice agere. Itidem dici potest Scythicè agere, qui agit inciuilius.

Adscribendi et imputandi. Cap. CLXXXII.

ADsignamus, adscribimus, attribuimus, frequenter in malam partem, nonnunquam et in bonam. M. T. ad Atticũ, Si perturbatior est, tibi aßignato. Idem in Bruto, Hæc si minus apta uidentur huic sermoni Brute, Attico adsigna. Liuius, Flens petijt, ne unius amẽtiam ciuitati adsignaret. M. T. in Bruto, Peto à te, ut id non modò negligẽtiæ meæ, sed ne occupationi quidem tribuas. Idem, Omnes id Verri tunc attribuebãt. Item, Vt alijs causam calamitatis attribueret. Si quid mali acciderit, tuæ socordiæ imputato. Quod uiuo tuæ clementiæ acceptum fero, sic, acceptũ refero, hoc est, debere me fateor. Scæuo: in Pandectis, Creditores suæ negligẽtiæ expensum ferre debent. Hactenus in malã partẽ. Si quid feliciter euenit, nõ fortunæ, sed Deo adscribendũ est, adsignandũ est, tribuendum est, attribuendum est, acceptum ferre oportet, imputãdum est. Hæc in bonam partẽ. His finitima sunt, uindico, adsero, adrogo. Totius negotij laudẽ sibi uindicat, sibi adrogat sibi adserit, sibi usurpat. Illa priora sunt sumpta à codicillis rationum, in quib. notatur quid quis debeat, aut cui quid persoluendũ sit. Hæc posteriora ab actiõe iuris, qua quis sibi ius personæ aut rei defendit legib. Itẽ illa, Totũ me tibi debeo. Quod spiro & ualeo,

ualeo, tui muneris est. Si quid habeo, id totum tuæ munificentiæ est. Si quid in me boni est, abs te uenit, abs te profectum est, abs te fluxit.

Addictionis. Cap. CLXXXIII.

GVlæ deditus. uoluptati addictus. hoc ab auctione translatum est. Ventris mãcipium: seruit lucro Horat. Inseruit honori. In hoc totus incumbit. Adsidet literis. Adfixus est poeticæ. M. Tull. Et ad genus id quod quisq; uestrum in dicendo probaret adhære scerent, hoc est, adfigerent sese. Deuotus in bonam partẽ dixit Iuuenalis: Quod ni tibi deditus essem. Deuotusq́; cliens, uxor tua uirgo maneret. Terent. Animum adscribendum adpulit. Idem, Vt animũ ad aliquod studium udiungant. Idem, Adiecit animum ad uirginem. Dedit se ad lêges, dixit M. Tull. Me totum meaq́; omnia tibi dico, dedico, consecroq́;.

Facultatis. Cap. CLXXXIIII.

TErent. Tibi in manu est ne fiat. Salust. Verùm id frustrà an ob rẽ faciã, in manu uestra est Quirites. Id in te situ est. Istuc nõ meæ facultatis. Vergil. Non opis est nostræ. Nos pro nostris opibus extruimus mœnia. Nõ est in potestate mea. In potestate, et in potestatẽ habere dixit Sall. Si in mea potestate esset. Filius nondũ emãcipatus, in patris est potestate. Penes te ius est uitæ ac necis. Nõ est mearũ uiriũ. Meis auspicijs, meis copijs, meo Marte confectũ est hoc negociũ. Salust. noue dixit, Quibus in ocio uel molliter, uel magnificè uiuere copia erat. Idẽ dixit,

in manibus. Cic. pro mea parte adiuui, pro mea parte uirili, pro uiribus, pro mea uirili. Sall. pro parte uirili, absq; pro nomine. In hūc numerū cōferri possunt et illa: Impetrauit cōmeatū. Facta est illa dicēdi potestas. Sall. Pòst ubi fide publica dicere iussus. Idem, Si fides publica data esset. Idē, Eūq; interposita publica fide, Romā pduceret. Magnatib. quicqd libet, licet. Vtinā per fortunas liceret, p tuis in me beneficijs gratiā reponere. Vtinā tam adesset facultas, quàm adest prompta uoluntas tibi gratificādi.

Iurandi. Cap. CLXXXV.

PEr caput hoc iuro. Sanctè deierat. At sunt qui nihil uereantur cōceptis uerbis peierare. In uerba iurabas mea. Horat. Nō ego perfidū dixi sacramentum, id est, nō iuraui mala fide. Sacramēta militaria. Nō uerear uel Iouē lapidē iurare. Sic me Deus bene amet. Sic mihi propitius sit Christus, ut ego te saluū cupio. M. Tul. Solicitat, ita uiuā, me tua mi Tiro ualetudo. Idē, Ne sim saluus, si aliter scribo ac sentio. Idē, Ne uiuā, si scio. Idē, Moriar, si quisquam me tenet præter te. Idē, Malè mihi sit, si unquā quicquam tam enitar. Horat. Dispereā, ni optimū erat. Abiuratas rapinas dixit Vergilius. Salustius, Fidem prodiderat, creditū abiurauerat. Terent. Iusiurandum dabitur. Apud iurcconsultos defert iusiurandum, qui parti aduersæ cedit iurādi facultatem. Refert, qui oblatum transfert in offerentem. Huic citiùs credam iniurato quàm tibi iurato.

Dictan-

Dictandi. Cap. CLXXXVI.

PRætor dictat iusiurandum. Facilè ero facundus, si tu dicēda dictaueris. Plautus, Præi uerbis quod uis, hoc est, præconcipe uerba, quibus me uelis uti. Liuius, Agedū pontifex, præi uerba, quibus me pro legionibus deuoueā. Idē, Id uotū in hæc uerba præeunte P. Licinio pontifice maximo, consul nuncupauit. Idem pro præire dixit præfari. Sunt qui M. Fabio pontifice maximo præfante carmen, deuouisse se eos pro patria Quiritibusq; Romanis tradant. M. Tull. Vt uobis uoce præirēt, id est, uobis præscriberent quid essetis pronunciaturi. Præscribere modum, præscribere finem. Cæsar, Nō ad alienum præscriptum, sed ad suum arbitrium impetrare.

Tempestiuè & cætera. Caput CLXXXVII.

OPortunè aduenis. Fac adsis in tempore. Fac adsis tempori. Vigilet oportet qui tēpori uult sua conficere negocia. In ipso articulo superuenit. M. Tul. Satis erat dici, ut Puteolos excurrere possem, et ad tēpus redire. Idem, Aderis aūt ad tempus. Matura reditum. Fac curētur ista maturè. Plautus, Per tempus hic uenit miles. Idem, Non potuisti per tempus magis aduenire. Fac adeas hominē in tempore. Tēpestiuis cōuiuijs delectātur et philosophi. Horat. Tempestiua uiro. Tēpestiuius ista dixeris à cœna. Nihil suaue quod est intēpestiuū. Intēpesta nox dicitur media, quòd nō sit oportuna ad aliquid agendū.

Com-

cõmodùm superuenit Chremes. Incõmodè me reuocauit senex. Suo quidq; tempore agendũ est. Horat. Pleraq; differat, et in præsens tẽpus omittat, id est, in suũ, et congruũ tempus. Siquidẽ hæc dictio Præsens ad omne tempus pertinet. Laudatus est ab Augusto Cato, quod præsentẽ Reipub. statũ noluerit immutari, hoc est, eum statũ qui erat uiuo Catone.

Ante tempus. Cap. CLXXXVIII.

VErg. Sed cadat ante diem. Præmatura morte extinctus est. Ante tẽpus sapit. Persius, Et rerum prudẽtia uelox. Ante pilos uenit. Præproperè duxit uxorẽ. Nondũ matura nuptijs, elocata est. Liu. Abi hinc cũ tuo præpropero amore. Illud præcox ingeniorũ genus nõ temerè peruenit ad frugẽ. Præcocia siue præcoqua mala pluris emũtur. Accelerata cõsilia rarò sunt felicia. Festinata cõsilia rarò pspere cadunt. Præcipitata cõsilia uix unquã felicẽ exitũ sortiuntur. Ouid. Et adhuc tua meßis in herba est.

Post tempus Cap. CLXXXIX.

SErò sapiũt Phryges. Sera est nunc cõsultatio. Serum est mortuo adhibere medicinam. Nulla ætas ad discẽdum sera est. Sera est in fundo parsimonia. Aduenit, ed post tempus. Serã rosam pro serotina dixit Horat. Serotini fructus sunt, qui post tempus solitum proueniunt. Post festum, ut aiunt, aduenitis.

Celeritatis. Cap. CXC.

MOx te reuisam. Breui te reuisam. Propediem te reuisam. Primo quoq; tempore conueniam hominem.

minem. Puncto temporis fortuna uersa est. Momento temporis corruũt omnia. Verg. Extẽplò Aeneæ soluuntur frigore membra. Salust. De improuiso. Vergil. Ante expectatũ. Dicto citiùs tumida æquora placat. Simul cũ dicto manus adfert homini. Actutum se domũ contulerunt. Hæc loquutus, è uestigio se domum recepit. Protinus, ilico, continuò, statim. In ipso statim uitæ limine extinctus est. Cõfestim se in pedes coniecit. Simul atq; hæc dixerat, repentè abijt. Simul ut accepit nummos, aufugit. Martial. Vix dum dictũ erat, illa dedit. quàm maturißimè siue maturrimè, pro quã primùm, quàm ocyßimè dixit Salust. Tacitus, Incisis uenis mortẽ adproperat id est, accelerat. Nec mora, manum inijcit homini. Omnium opinione celeriùs redisti. Omniũ expectationem celeritate uicisti. Huc fac quàm primùm recurras. Volasse dices. Vbi me his negocijs extricaro, nihil cunctatus ad uos aduolabo.

Ad hanc formã redigi possunt anticipãdi uerba, quorũ aliquot alibi recẽsuimus. Præuenire, anteuertere, præuertere, siue præuerti. Terẽt. Hæc dies illi anteceßit. Occupare. Horat. Quũ adsectaretur nunquid uis, occupo. Idẽ, Fortiter occupa portũ. Ante uenire. Salust. Sed ea omni luxu antecapere, id est, præueniebat famẽ & sitim. Idem, Ac priusquàm legiones scriberentur, multa antecapere, quæ in bello usui forent. Idem, Consul optimũ factu ratus noctem quæ instabat, antecapere. Maturãdi uerbũ frequenter

ter habet celeritatis significationem. Verg. Maturate fugã. Salust. Nisi maturasset pro curia signũ socijs dare. Terent. At maturè. Maturitas & maturus non itidem usurpantur.

Spacium loci exiguum. Cap. CXCI.

PLautus, Si ex isto loco digitũ trãsuersum aut unguem latum excesseris. Pedem ubi ponat non habet. Palmum nõ habet. Pollicem latum agri non habet. Caue digitum latum ab hoc discesseris loco. Pedem latum nunquam à tuis præscriptis digrediar. Culmum latum nũquam recedit ab Epicuro. Pilum latum non recedit à pristinis moribus.

Spacium magnum loci aut temporis.

Caput CXCII.

PLautus, Longè usq; à campis ultimis. Cic. Usq; à mari supero, Romam proficisci. Terent. Ex Aethiopia est usq; hæc. Usq; à pedibus ad summum capillum. Plautus. Usq; ex unguiculis. Quod Augures omnes usq; à Romulo decreuerunt. Salustius. Omnia quà uisus erat constrata telis, armis, cadaueribus. Quà uisus erat, dixit pro eo quod erat, quàm procul undiq; patebat prospectus. Vergilius, Usq; à proauis uetus ordinis ætas.

Metuendi. Cap. CXCIII.

MEtuo ne, quod uis, nõ liceat per patrem. Timeo ne mihi succẽseat. Nullus metus est, ne tibi quisquam det uerba. Nihil periculi est, ne regno excutiaris. Terent. Metuo ut substet hospes, id est, ne nõ substet.

ſubſtet. Idem, Firmæ uereor ut hæ ſint nuptiæ. Horat. O puer ut ſis uitalis metuo. M. Tull. Omnes labores te excipere uideo, timeo ut ſuſtineas. Idem, Accepi à te literas, quibus uereri uideris, ut epiſtolas illas acceperim. Sollicitus ſum, ut tantum laborem poßis ſuſtinere.

Aptitudinis & contrà. Cap. CXCIIII.

ELoquentiæ caput eſt, aptè dicere. Neq; enim diſertè dicitur, quod ineptè dicitur. Nihil ad eam rem dici potuit adcommodatius. Delige uxorem tuis adcommodam moribus. Splendidè dixit magis quàm adpoſitè. Nihil adferri poterat adpoſitius. Elegans iocus, ſed parùm in loco dictus. Tua inſtitutio non quadrat ad huius ingenium. Mulieri mulier magis conuenit, magis congruit. Hic militiæ natus eſt. Hic ad huius mores factus ſcalptusq; eſt. Magnifica loqueris, ſed nihil ad Bacchum, ut aiunt, ſed ἀπροσδιόνυσα. ſed οὐδὲν πρὸς ἔπος. Iſta ſarcina non ſedet humeris tuis. Hæc inter ſe non cohærent. Iſtuc ingenioſè interſeruiſti, uerius quàm concinnè. Non ſibi conſtat tua oratio. Nō conſonat uita doctrinæ. Non concordant facta cum dictis. Multa dixit extra cauſam, nihil ad rem pertinentia. Quid cani cum balneo? Iſtuc præclare quidem dictum, ſed alieno loco. Alieno tempore ſementem facis. Terent. Alieniore ætate poſt faceret tamen. Ne boui clitellas. Feli crocoton addiſti. In lente unguentum. Non facit ad luctum cithara.

Moriendi

Moriendi. Cap. CXCV.

MOrtem obijt. Vita defunctus est. Vixit. In uiuis esse desijt. Excessit è uiuis. Excessit absolutè, ut decessit. Satius est millies mortē oppetere, q̃ turpitudinē admittere. Cic. Mihi ipsi fuit mors æquo animo oppetenda. Obijt supremū uitæ diem. Diē obijt. Cic. obijt. Vitā morte cōmutauit. Concessit in fata, concessit uita, frequēs apud Tacitū. Mortalitatem expleuit, apud eundē. Itē, Supremū diem expleuit. Animam reddidit. Spiritum finiebat. Spirare desijt. Liuius & Cicero, Efflauit animā. Cic. Cuius in complexu libenter extremū uitæ spiritū ediderim. Expirauit. Cic. Antequàm ex hac uita migro, emigro, demigro. Idem, Exire de uita. Terent. E medio excessit. Emori malim. E uita discessit inedia. Tacitus, Mortem occubuit. Et occubuit absolutè. Suetonius dixit, Voluntariā occubuit necē. Vergil. Seu certæ occumbere morti. Viuis exemptus est. Inter uiuos agere desijt. Agere animā dicitur, qui iā moritur. Deo naturæq; concessit. Salust. Vbi anima naturæ cessit, demptis obtrectatoribus, ipsa se uirtus magis magisq; extollit. Idē, Pater uti necesse erat, naturæ concessit. Vitæ peregit fabulā. Læto datus est. Luce orbatus est. Vita orbatus est. Lumine cassus. Poeticum. Mortuus absolutè dicitur. Demortuus qui morte sua locum aut munus reliquit uacuū: in quod qui substituitur in demortui locū succedere dicitur. Excessus pro morte apud idoneos authores inuenitur. Item,

Item, Exitus freques apud Tacitu exitu demu Neronis, positis odijs in mediu consuluere. Idem, Laudatis antiquoru mortibus pares exitus. Quanquam exire à uita ferè dicuntur, qui spontaneã obeũt mortẽ: et exitus eorũ qui sponte decedunt è uita. Quod peculiare est etiam, oppetere mortem. Finẽ pro excessu dixit Tacitus. Comperto fine Augusti.

Mortis spontaneæ. Cap. CXCVI.

CIcero, E uita tanquam è theatro exeamus. Impatiens malorum. mortẽ sibi consciuit. necem sibi consciuit. Inedia uitã finijt. Veneno sumpto, mortem accersiuit. Incisis uenis, mortem adproperat. Ita Tacitus desperatis rebus, decreuit sibi adferre manus. Idem, Vim suæ uitæ attulit. Idẽ freqũeter dicit, mortem sumere, pro, mortẽ sibi consciscere. Haud creditus sufficere ad constantiã sumendæ mortis. Morte spontanea uitam abrupit. Intercluso spiritu mortem inuenit. Suspendio quæsita mors est.

Mortis adactæ. Cap. CXCVII.

OCcidit. interfecit. peremit. necauit. extinxit. iure cæsus est. Neci dedit. Vergil. Dede neci. Vitam & Cantharides eripere possunt. Terent. Animam seni extinguerem. Vita priuauit. Vita seu luce orbauit. Nero Senecæ denunciauit ultimã necessitatem. Ad necem adegit.

Propositi. Cap. CXCVIII

IVuenal. Si te propositi nondũ pudet. Erat animus, erat in animo. Proposueram, statueram, decreue-

ram, constitueram urbem relinquere. Si stat sententia literis te addicere. Non est sententia frustra niti. Non fuit consilium socordia atque desidia bonum ocium conterere. Non sum huius animi ut inanem operam uelim sumere. Non est cõsilij. Non est ratio. Visum erat ad uos remigrare. Habebam in animo. Sic apud animum meum statuo. Salustius.

Periculi imminentis. Cap. CXCIX.

NOn sentis quid tibi malorum impediat. Quanta immineat calamitas. Quãta instet tempestas. Non ea procul abest. Iam urget ac premit. In foribus adest ultio. Salust. Dux hostium cum exercitu supra caput est. Sic aliquoties et Tit. Liuius. Nihil malorum non intẽtabatur. Verg. Præsentéq; intentant omnia mortem. Hæc præmia nobis dira minitantur. In propinquo est discrimen. Non sentis quæ te circunstent pericula, quæ malorũ procella te circumuallet. Quis te maneat exitus. Quàm tenui discrimine absis ab exito. Vicinius malum est, quàm credis. Propior es periculo, quàm suspicaris. Salust. Quousq; cunctando Remp. intutam patiemini? Intutam dixit pro periculo obnoxiam. Idem, eò Respublica in extremo sita est. Rursus, Vbi intelligit omnes fortunas suas in extremo sitas. Et gnati uita in dubium ueniet. In dubijs rebus consilium adhibendum est. Naso, Omnia sunt hominum tenui pendentia filo. Horat. Et incedis per ignes suppositos cineri doloso. Periculosæ plenum opus aleæ.

Facile,

Facile, difficile. Cap. CC.

DIctu quã factu facilius. Nihil facilius. facile est. perfacile est. procliue est. in procliui est. Nihil est negocij. Nullo negocio rem conficies. Salust. Denique omnes Romani usque ad nostram memoriam sic habuêre, alia omnia uirtuti suæ prona esse. Idẽ, Et profectò dijs iuuantibus omnia matura sunt. Id cuiuis promptũ est. Hoc mihi in promptu non est. Salust. Si hoc itinere uti decreueritis, cætera in prõptu erũt. In procinctu habere. Ad manũ esse. Difficile est. Perdifficile est. Rem arduam moliris.

Prætextus. Cap. CCI.

VErg. Hoc prætexit nomine culpã. Hoc colore tẽgit culpam. Obtentu pietatis, rem impiã moliebatur. Specioso titulo molitur facinus omniũ turpissimum. Plausibili titulo. Religionis fuco sese uenditãt. Amici specie gessit inimicũ. Salust. Quicunque Rempub. agitauêre honestis nominibus. Idem, Sed hæres mirè sunt uitijs obtentui, id est, his prætexerunt uitia. Magni nominis umbra se tuentur.

Temeritatis. Cap. CCII.

NIhil habet pensi. Incõsultis consilijs agit omnia. Pro sua libidine rem gerit. Audacia illi pro sapiẽtia in cõsilio est. Aequi atque iniqui nulla ratio est. Quid deceat, quid non, susque deque habet. Salu. Quæ etiam mediocres uiros spe prædæ transuersos agit. Idẽ, Quos priuata amicitia Iugurthæ parũ cognita

transuersos agit. Impetu fertur magis, quàm iudi/cio ducitur. Nihil habet pensi quid in quem dicat

Exequiarium, Cap. CCIII.

Exequias ire. Curare funus. Parentare. Parentalia peregimus. Salustius, Postquàm illi more regio iusta magnificè fecerunt.

Consuetudinis, aut contrà.
Caput CCIIII

INsueuit fallere. Adsueuit mentiri. Consueta relin/quere durum est. Optimis adsuescendum. Armis belloq; desueti. Ad ista iampridē occalluit animus. Longo usu callū duxi. Terentius, Quid tu Athenas insolens? Insolens iniuriarū dixit Salust. Idē, Inter/dum timidos insolentia itineris leuare manu. Nihil noui facit. Istuc insolens facis. Istuc tuo more facis. Istuc tibi solenne est. Moris est. In usu est. In usu esse desijt. Tacitus, Ne uetustißima Italiæ disciplina per desidiā exolesceret. Idē, Græci amyctus iā exoleue/rant. Liui. Res aut noua aut uetustate exemplorum memoriæ iam exoletæ. Ista iā in desuetudinē abière.

Tarditatis. Cap. CCV.

TArdat quod Græci χρονίζει. Tardus corpore, sed ingenio tardior. Lentus abes. Festina lentè. Age pedetētim, paulatim, sensim infunde. Cōtari, bellum ducere. Salustius, Quem ubi contari accepit, & du/bium belli atq; pacis rationes trahere. Idem Ptole/meus, Pretio ad dies bellū prolatans. Tacitus, Diem ex die prolatabāt. Liuius, Quum is diem de die diffe

ret

ret. Cæsar, Diem ex die ducere. Cicero, Pro crasti/narc, Comperendinare.

Non ultra. Cap. CCVI.

INtra conuicia rixa constitit. Citra sanguinem pu/gnatũ est. Perbenignus est, sed nõ ultra promissa. Idem efficit dictio Tenus, cui ueteres liberius quàm nos addiderunt nomen nunc auferendi, nunc gignen di casu. Crurũ tenus dixit Vergilius. Tacitus, Non patruum saltem porta tenus obuium. Idem modò pe ctore: modò ore tenus extãtes. Idem, Vsurpatas no/mine tenus urbiũ expugnatas dictitant. Idem, Ianua ac limine tenus domum claudit. Idem in uita Agri/colæ, Vnum addiderim, nusquã latius dominari ma/re, multum fluminũ huc atq; illuc ferre, nec littore adcrescere aut resorberi. Sentit mare transire litto/ra. Liuius, In quos iecit magis hoc consul uerbo te/nus quâm ut re insimularet. Idem dixit, uulneribus tenus. Auriũ tenus dixit Fabius. Quintus Curtius, Pauci hostium tenus exacti penetrauêre usq; ad portum. Apuleius, Pallio tenus philo sophos imitatur.

FINIS PRIMI LIBRI.

DE RERVM COPIA COMMENTARIVS SECVNDVS, ET MOX DE PRIMA locupletandi ratione.

Osteaquam de uerborum copiā quæ ueniebāt in mentē, qua potuimus breuitate, diximus, reliquū est, ut simili cōpendio de rerū copia perstringamus. Atq; ut hāc operis partem exordiamur ab ijs, quæ superiori generi sunt quàm maximè finitima. Prima locupletādæ sententiæ ratio uidetur, si quod summatim ac generatim dici poterat, id latius explicetur, atque in parteis diducatur. Quod quidē perinde est, ac si quis primū mercē per transennā aut peristromata conuoluta ostēdat, deinde eadē euoluat aperiatq́;, ac totā oculis exponat. Huius rationis id erit exemplū:

Rem uniuersam luxu perdidit.

Eam sententiam in summa comprehensam, quasiq; conuolutam, hunc ad modum licebit euoluere: Si plurimas possessionum formas enumeremus, siq; uarias perdēdæ rei uias explicauerimus: Quicquid uel matris uel patris nomine hæreditate obuenerat: Quicquid aliorū adfinium morte aduenerat: Quicquid ex uxoris dote, quæ quidem neutiquam erat

uulga

uulgaris, accesserat: Quicquid ex legatis adcreue-
rat, adcreuerat autẽ per multũ: Quicquid ex prin-
cipis acceperat liberalitate: Quicquid peculij ca-
strensis cõflauerat: Pecuniam omnem, uasa, uestes,
fundos, agros, unà cum ipsis & uillis & pecoribus:
Breuiter, rem omnem seu mobilem, seu soli: Deniq;
familiam etiam ipsam, fœdißimis scortorum amo-
ribus, quotidianis cõmessationibus, sumptuosis ob-
sonationibus, nocturnis perpotationibus, popinis,
cupedijs, unguentis, alea, lusibus, paucis diebus ita
absumpsit, abliguriuit, absorbuit, ut ne teruntiũ qui
dem sibi reliquum fecerit. Hic duo illa uerba, Rem
uniuersam, & luxu perdidit, suas partibus explican
tur. Adiecimus & alterum.

Cyclopædiam absoluit.

In genere dictũ est. Id ita poteris explicare. Si sin-
gulas disciplinas, omnẽ doctrinæ speciem singulatim
recenseas. Nullũ omnino doctrinæ genus est, in quo
non sit exquisitè uersatus. Nulla disciplina, quã ille
non ad unguem perdidicerit: Et ita perdidicerit, ut
in una qualibet sola laborasse uideatur. Adeò mirè
poëtarũ omniũ omnes fabulas tenet: Adeò Rhetorũ
flosculis abundat: Adeò Grammaticorũ laboriosos
canones excußit: Dialecticorũ argutias callet: Phi-
sices arcana peruestigauit: Vltra mũdanæ sapiẽtiæ ar
dua superauit: Theologorũ abdita penetrauit. Ma-
thematicas apodixes perceptas habet. Sic astrorum
motus, sic nũerorũ ratiões, sic terrarũ dimensiones,

 urbium,

urbium, montium, fontiũ, situs, nomina, interualla: Sic uocum concentus atq; discrimina callet: Adeò quicquid est historiarũ tum ueterũ, tum recentium meminit: Quicquid bonorum authorum, quicquid uel antiquitatis, uel nouitatis, id omne tenet. Adde his parẽ Græcanicæ ac Latinæ literaturæ linguæq; peritiam. Deniq; quicquid unquam eruditionis ab egregijs authoribus repertum ac traditum fuit, id uniuersum unus hic absolutè preceptũ cognitumq; habet ac meminit.

Item, Omnibus naturæ fortunæq; dotibus prædi- tus. Hoc si cui libeat explicare, cõmemorabit singu la corporis cõmoda. Deinde singulas ingenij atq; a- nimi dotes. Postremò genus, opes, patriã, successus & quicquid à fortuna solet obuenire. Rursum ter- tium exemplum erit Hippias omniscius. Hoc si quis uelit dilatare, referat licebit omnia illa quæ in eius uiri descriptione recenset Apuleius in floridis, non sine uaria uerborum copia.

Extat huius rationis exemplũ aptißimum apud Lucianum in Harmonide. Etenim cum potuisset summatim dicere, τὴν αὐλητικὴν ὅλην ἐκμεμάθηκα ma luit explicatis partibus copiam ostentare ad hunc modum:

Εδιδάξω μὲ ὅλα ἁρμόσασθαι τὸν αὐλὸν ἐσ τὸ ἀκριβὲς, καὶ ἐμπνεῖν ἐσ τὴν γλωττίδα λεπτόν τι καὶ ἐμμελὲς, καὶ ὑποβάλλειν τοὺς δακτύλους εὐαφῶς ὑπὸ πυκνῇ τῇ ἄρσει καὶ θέσει, βαίνειν καὶ ἐν ῥυθμῷ καὶ σύμφωνα εἶναι τὰ μέλη πρὸς τὸν χορὸν, καὶ τῆς ἁρμονίας ἑκάστης διαφυλάττειν, τὸ ἴδιον,

ἴδιον, τῆς φρυγίου τὸ ἔνθεον, τῆς λυδίου τὸ βακχικόν, τῆς δωρίου τὸ σεμνόν, τῆς ἰωνικῆς τὸ γλαφυρόν, ταῦτα μὲν οὖν ἅπαντα ἐκμεμάθηκα παρά σου.

Quæ tametsi uix poſſunt reddi Latinè, tamen ob Græcanici ſermonis ignaros uertam ut potero. Docuiſti me iam exacte adaptare tibiã, atq; in eius lingulã inſpirare tenue quiddã ac modulatũ, tum commodo faciliq; cõtactu ſubmittere digitos in crebra ſublatione ac demiſſione uocis, ad hæc ad numerum ingredi, & ut modi congruant ad chorũ, præterea quod cuiq; harmoniæ generi propriũ eſt obſeruare phrygiæ diuinũ impetũ, Lydiæ Bacchicũ furorẽ, Doricæ grauitatẽ ac modeſtiã, Ionicæ iucũditatẽ. Quod ſi in proximo exemplo placuiſſet in ſingulis diſciplinis facere quod hic Luc. fecit in una muſicæ parte, uides quanta ſermonis copia fuerit futura.

In his non ab re crediderim illud admonere, ſimul & in initio proponi ſummã rerum, & eandem alia ſermonis ſpecie repeti, & ita redeundũ ad genus, quaſi ſingulis enumerandis iamſis defatigatus, etiã ſi nihil erit præteritũ. Præterea cauẽdũ, ne partium ordinẽ confundamus tumultuaria uerborum congerie, ſurſum ac deorſum miſcentes omnia, ne moleſtam uocũ turbã nulla conditam gratia, cõglomeremus, ſed uel ordine ſcito, uel apta diſtributione, uel elegãti deſcriptione, legẽtis aut audiẽntis tædiũ excludamus. Ad hãc formã pertinet et illud, quoties totũ quod non formis, ſed partib. conſtat, in eas

diducitur: ut, Hic totus monstrũ est, hoc pacto dilatabitur: Si prius hominẽ in corpus atq; animũ partiaris, deinde singulas corporis partes, singulas itẽ animi partes attingas. Et animo & corpore monstrũ est. Quacũq; uel animi uel corporis parte contẽpleris mõstrũ reperies. Caput tremulũ, oculos caninos, os draconis, uultũ furiæ, uentrẽ abdomine distentum, manus ad rapinã incuruas pedes intortos, totã deniq; corporis figurã inspice, quid aliud quã mõstrũ præ se ferũt? linguã & uocẽ illã beluinã obserua, portentũ dices. Ingeniũ excute, prodigiũ inuenies. Mores expẽde, uitã scrutare, omnia mõstrosa cõperies. Et ne singula persequar, quantus quantus est, nihil nisi monstrũ est. Hic si quis uelit in singulis uelut depingẽdis immorari, satis apparet, quãtũ ubertatis sit accessurũ orationi. Itẽ aliud exẽplũ.

Totus commaduit.

A summo capillo ad imum usq; calcaneum pluuia cõmaduit. Caput, humeri, pectus, uẽter, tibiæ, totum deniq; corpus pluuia distillabat. Minutius quidem illud, haut tamẽ indignũ quod admoneatur, ad hanc formam referri posse, quoties de specie loquentes, genus adiungimus, id quod ferè fit amplificãdi gratia. Quum omnis eruditio plurimũ adfert et ornamenti & adiumenti mortalibus, tũ præcipuè philosophia. Item omni quidem ætati fœda est libido, uerùm senectuti multo fœdißima. Itẽ, cum omnib. in rebus plurimũ habet momenti prudẽtia, tum præcipuè in bel

lis. Simplex enim erat, prudentiã in bellis plurimum habere momẽti. Huius generis est illud Ciceronis in *oratione pro domo sua, apud Põtifices, Cum multa diuinitus Põtifices à maioribus nostris inuẽta, atq; instituta sunt, tum nihil præclarius, quàm quod uos eosdem & religionibus deorum immortalium, & summæ Reipublicæ præesse uoluerunt. Quanquam quid attinebat unum hoc referre, quũ huius formæ exempla nusquam non sint obuia?*

IN LIBRVM SECVNDVM *de copia Rerum.*

Duplicem esse copiam, scilicet uerborum et rerum, uel titulus huius operis, uel cap. 7. lib. 1. satis indicat. Copia uerborum est artificiosa facultas, habitus'ue dicendi, unius atq; eiusdem sententiae uariandæ, alijs atq; alijs uerbis, alia orationis forma quantum libet. Variatur ergo sola oratio, manente eadem sententia, per copiam uerborum, non autem augetur corpus orationnis uel argumentum, Copia autem rerum, est artificiosa facultas cuiuslibet naturæ argumenti uel rei explicandæ, & augendę uariandæq;, quantum studioso libet. Itaq; uariatur & augetur argumentum uel materia orationis atque illius tractatio. Et utraq; copia, item utraque breuitas, uerborum & rerum, pertinet ad ornatum, tertiam Rhetoricæ uirtutem, quem ornatum tametsi in hac nostra inexperientia, non solum non adsequi possumus, sed nec umbrã quidẽ adsequimur eius, qui est apud Ciceronem, Vergilium, Liuium &c. tamen oportet studiosum hæc præcepta tenere, ut non omnino imprudenter de ueterum scriptis iudicet, ea quę intelligat, ac de sua alienaq; oratione non omnino fatuè sentiat, & illum ornatum pro uiribus saltem quantillum posit, imitetur.

Est enim aliquo prodisse tenus, si non datur ultra. In utraque porro Copia præcedere debet delectus uerborum & rerum & fuga uitiorum in elocutione & inuentione capescenda est. Delectum uerborum agere docet Gram. ut supra dixi in primo capite 10. et in 12, Sed, delectũ rerũ agere docet Dialectica. Sicut & uitia uerborum fugere docet Grãmatica et item Dial,

Vitia autem rerum euitare docet item Dialect. ut supra dixi in primo cap. 8. Atque hic cauere oportet uersiculum Horatij,

Stulti dum uitant uitia, in contraria currunt.

Et rursum,

In uitium ducit culpæ fuga, si caret arte.

Sunt autem uitia rerum in genere sex: falsum, stultum, contrarium, commune, superuacuum, ineptum. De his consule communem experientiam, prudentiam mediocrem, atque Rhetorum præcepta de inuentione. Verùm tota hæc res inuenta & exercitata est à doctissimis iuxta ac prudentissimis hominibus non ad ociosam loquacitatis ostentationem, sed ad docendi rectæque discendi atque dicendi necessitatem. Nemo enim neque Dialecticum, ne dum Oratorium thema, uel argumentum rectè explicare potest, sine uarietate orationis, sine figuris rerum copiæ, quas hoc secundo libro tanquam peculiaria capita copiæ rerum luculenter & utiliter exponit. Continetque hic commentarius ueram docendi atque dicendi rationem quæ indicat usum & modum rei, Dialectica, id est, breui & propria, uel oratoria, id est, perspicua & copiosa ac illustri oratione, explicandæ. Sunt autem in uniuersum in hoc secundo commentario XX capita copiæ rerum descripta, quæ quidem nascuntur prorsum ex locis Topicæ, Dialecticæ, ut infra sigillatim uidebimus, & experiemur. Primum caput est partitio. Secundũ, enumeratio antecedẽtium. Tertium, enumeratio caussarũ. Quartũ, enumeratio effectuum & consequentium. Quintum, descriptio. Sextum, digressio. Septimum, epitheton. Octauum, circunstãtia. Nonum, amplificatio. Decimum, extenuatio. Vndecimum, propositionum multiplicatio. Duodecimum, probatio. Decimumtertium, exemplum. Decimumquartum, similitudo. Decimumquintum, iudicatio. Decimumsextum, expolitio. Decimumseptimum, expositio uel narratio. Decimumoctauum, locus communis. Decimumnonum, partes orationis Rhetoricæ. Vicesimum, schema rerum tertij ordinis, si quo præter numerata superest. Sigillatim ergo unumquodque sua definitione & exemplis diligenter explicabimus. Compendio) id est, Methodo.

PRIMA LOCVPLE- tandi Ratio.

Primum caput copiæ rerum est partitio: quam uocare potes diuisionem Rhetoricam, licet alij distributionem, alij enumerationem partium appellent. Fluitque hoc caput plane

ex Dialectica diuisione, cuius hic usus & πρᾶξις apertissime uidetur. Necp differt re ipsa, sed tantum elocutione. Vt enim Dialecticus est presior atcp concisior in diuidendo: sic Rhetor est multo liberior & copiosior in partiendo. Et sicut Dialectica diuisio triplex est; ita & Rhetorica quocp partitio triplex est. Nam prima est partitio generis in suas species: ut, officiorum aliud est prudentia, aliud iusticia, aliud fortitudo, aliud temperantia, & hæc proprie diuisio appellatur. Secunda est partitio totius in partes suas, quæ & propriè partitio uocatur: ut, homo constat anima & corpore. Atcp sic obserua duplices esse partes, scilicet substantiales quas uocant, ut materia & forma composita: Sic poculum aureum constat ex materia scilicet auro & ex forma, scilicet poculo: & alias esse integrales, ut caput, collum, humeri, brachia, pectus, uenter, dorsum, & cæteræ partes corporis. Et rursum harum partium integralium aliæ sunt primariæ, qualia sunt uitalia membra in corpore, ut caput, cor, stomachus &c. Aliæ non sunt primariæ, sed istorum membrorum articuli, qui tametsi absunt, tamen non corrumpitur totum, ut sunt crines, pili, ungues, similescp articuli & partes. Tertia est partitio subiecti in sua accidentia: ut rerum aliæ sunt bonæ, aliæ malæ, aliæ mediæ. item bonorum aliud est animi, aliud corporis, aliud fortunæ. & hanc proprie uocant enumerationem accidentium. Cæterum appellatione partis Latini significant & species & partes & accidentia sæpe. Vsus autem huius capitis primi, tali ordine est instituendus fere. Primo enim ponenda est propositio totum complectens: genus diuidendum in suas species: uel speciem diuidendam in sua indiuidua: uel totum partiendum in suas partes: uel subiectum distribuendum in sua accidentia: quales sunt hæ propositiones Erasmi, Rem uniuersam luxu perdidit. Cyclopædiam absoluit. Totus commaduit. Secundo subijcienda est partitio. Tertio ad finem addenda est complexio uel conclusio, id est: Synonyma propositio totius primæ, de qua dixi. Quarto possunt interim uel singulæ species, uel aliquod indiuidua, uel primariæ partes uel eximia accidentia, breuius aut copiosius sua descriptione, aut commendatione explicari. Possunt interim enumerata secundo loco inter se comparari, quatenus similia uel diuersa sint, & utrincp incredibilis fluit copia. Exempla huius cap. 1. satis aperte hic Erasmus enumerat septem: & infinita sunt apud Cicero. ut pro lege Manilia insignis enumeratio uirtutum, quæ in imperatore requiruntur, in secundo Catilina. item eximia est partitio qua enumerantur diuersi generis homines in coniuratione Catilinæ. Cauere tamen opus est in partitione Rhetorica,

ne

ne leuiculas partes sectemur, et ea quæ illustrari nequeunt, præsertim in graui materia & serio argumento. Tametsi est aliquādo tenuibus & leuiculis quoque partibus sua gratia et uenustas, ut Lucianus ludit in partienda Musca. Plinius in partiendo Culice. Medici in describenda Anatomia corporis minutas quoq; partes non omittunt. Cauere etiam oportet, ne primarias partes & necessarias in parciendo negligamus aut temere prætereamus. Alioqui enim non cognosceretur, nedum illustrabitur totum. Ratio) id est, caput. Deducatur) id partiatur, distribuatur. Solet obuenire) Huiusmodi exempla plurima sunt apud Plutarchum in uitis, & apud alios Historicos, qui singulorum uitas describunt. Præter tres illas partitionis species supra numeratas, mirabiliter auget copiā orationis uulgata partitionis forma, quam subdiuisionem appellant. hæc est partio, cum non contenti enumerasse species primarias, rursum has enumeratas partes in suas quoq; distinguimus, & diuidimus partes. Atq; ita subdiuisas partes sigillatim quoque describimus. Hoc perinde est, ac si quis corpus hominis partiatur primum in caput, humeres, pectus, uentrem, brachia, & pedes. Atq; rursum caput diuidat in uerticem, sinciput, occiput, frontem, tēpora, oculos, aures, genas, malas, labia, mentum, linguam, dentes, crines, gulam. Et rursum has partes in suos articulos partiatur sicut in Anatomia medica fieri solet, sectiōe corporis. Hinc certè incredibilis copia dicēdi nascet. si primarias, si mediocres, si minutas partes, si denique minutissimas quoque particulas sigillatim describere & depingere quis uelit. Exemplum habes in 1. Officiorum, ubi officium in suas species, & hæ rursum in suas parteis articulosq; à Cicerone diuiduntur, & seorsim describuntur: Estq; hæc uulgatissima ratio docendi in methodo: nascitur autem hoc caput primum ex locis Topicis Dialecticæ, quos uocant à toto ad partes, à partibus ad totum, à sufficiente diuisione, à remotione partium.

Secunda uariandi ratio.

Huic admodum adfinis est secūda uariandi ratio. Quoties non cōtenti semel exitū rei proponere ex quo reliqua quæ præcesserūt, per se queāt intelligi, singulatim ea quoq; cōmemoramus, per quæ ad eū exitū peruentū est. huius præceptionis hoc erit exemplū, Cic. Catilinæ conatus oppressit. Id ita locupletabis,

pletabis, Catilinæ nefarios conatus per iuuenes perditißimos, totius Romanæ ciuitatis exitum atq; internecionem molientes M. Tullius Cicero cōsul suæ sagacitate statim odoratus est: singulari uigilantia peruestigauit: summa prudentia deprehendit: miro in Rempublicam studio prodidit: incredibili eloquentia cōuicit: grauißima authoritate repreßit: armis extinxit magna felicitate sustulit.

Item aliud, Ex ea uirgine filium sustulit. Hac ratione dilates licebit: Eam uirginem quod eßet singulari forma, misere deperibat. Deinde amoris impatiēs, simplicē puellæ animū promißis solicitauit: muneribus corrupit: blādicijs delinijt: officijs in mutuum amorē pellexit: improbitate uicit: Deniq; consuetudinē cum ea habuit, ac deuirginauit. Aliquāto post tēpore uterus uirginis cœpit tumescere, fœtu uidelicet concepto. Demum exactis nouem mensibus parturijt ac puerum peperit.

Item aliud exemplum: Vrbem cepit, ita poterit ampliari, Principio feciales rem repetitū mißi, qui pacis etiam condiciones offerrent. Quas cum oppidani non acciperent, copias undiq; comparat: machinarum maximam uim comportat, admouet exercitum unà cum machinis ad urbis mœnia. Illi contra è muris acriter hostem repellunt: tandem hic superior in congreßu, conscensis mœnibus, urbem inuadit, ac rerum potitur.

Secunda

deperibat

Secunda uariandi ratio

Secundum cap. copiæ rerum, est enumeratio antecedentium, quod prorsum nascitur ex loco Topices Dialect. qui uocatur ab antecedentibus: & item ex eo qui uocatur à communiter accidentibus. Verum hic antecedentia sunt ea quæ alicuius effectus uel facti aut rei non quidem caussæ propriæ uel propinquæ sunt, sed uel semper uel plerunque saltem antecedere solent, quoquo modo. i. necessario uel non necessario, uel per accidens. Et hinc prouenient quoque circunstantiæ, de quibus infra capite octauo. Quanquam Dialectici aliter uocant ea demū quæ necessario tantum antecedunt effectum quemlibet: sed Rhetores latius antecedentium uocabulo significant quælibet media, per quæ peruenitur ad effectum aliquem. Sic & caussas remotas aut improprias appellare licet antecedentia: ut tribus exemplis Erasmus probat. Est autem hoc caput secundum longe uulgatissimum apud Historicos & poëtas, præcipue copiosos ut apud Liu. in fine primi ab urbe condita, tibi breuiter dicere potuisset Tarquinium Superbum regem propter Sexti filij sui uim & intemperantiam aduersus Lucretiam regno pulsum esse à Bruto, & à ciuibus Romanis, ut Florus id breuiter perstringit: Maluit tamen Liuius repetere altius historiam, enumerans antecedentia quæ præcesserunt fugam regis de oraculo Apollinis Delphici, de simulata stultitia Bruti, de osculo terræ matris, de ociosa contētione maritorū in castris, de hospitio nocturno Sexti apud Lucretiam & improbitate eius, de querela Lucretiæ, ad suos cognatos, de cæde Lucretiæ, de coniuratione Bruti & ciuium: item in tertio ab urbe condita, ubi fortasse fuerat satis breuiter dixisse, Decemuiros Magistratu exutos propter uiolentiam Appij, sed maluit prolixam enumerationem contexere de uindicijs Virgineæ puellæ, de contentione in iudicio, de Virginij patris perseuerantia in seueritate, de seditione militum & plebis, de Appij contumelia, donec peruenit ad euentum rei, Decemuiris Magistratum esse abrogatum. Hic ubi oratio nimium nuda & breuis nullam speciem argumento adfert, neque uoluptatem, oportet longiuscula et iucunda antecedentium enumeratione rem illustrare, et legentium animis quasi depictam proponere, exemplum huius cap. habes totum secundum Aeneid. librum, ubi tam breuiter quam Liuius potuisset dicere poëta, urbem Troiam proditione & ui, à Græcis captam, & uastatam esse. Sic uide narrationem Simonis in Andria, quæ uel sola huic præcepto intelligendo sufficeret, Cauere oportet in hoc cap. uitium Rhetoricis uel

de

Antecedent.

Circunstantiæ

de familiare, ne leuiusculis immorantes, necessaria prætereamus, neue nimis remota antecedentia repetamus, ut ille ait à gemino ouo rem ordiamur, sed festinemus cite ad exitum rei.

Tertia ratio.

Ab hac rursum non ita uehementer abhorret tertia locupletandi sermonis ratio, quoties rem non nudā exponimus, sed altius etiā causas repetimus, à quib. inicijs sit profecta. Veluti si cui non satis sit dixisse, bellū intercessisse Gallis cū Neapolitanis, uerum etiam addat quæ fuerint simultatis causæ, quis instigator, quæ suscipiendi belli occasio, quæ uincendi spes, quæ utrisque fiducia. Hoc præceptum est dilucidius, quàm ut egeat præceptione, ita difficile sit exemplum, nisi plurimis uerbis proponere. Quare supersedebimus, & lectorem ad Salustium ac Liuium relegabimus.

Tertia uariandi ratio.

Tertium caput copiæ rerum, est enumeratio causarum, cuius usus maxime necessarius in omni genere professionis latissime patet, adeo, ut sine causis cognitis, nulla certa scientia possit consistere: siquidem scientia est habitus intellectiuus, cognoscens res per caussas & effectus. Atq; hic multis paginis possem huius loci encomium facere, si liberet, uerum experientia ipsa malim sentire nos caussarum & effectuum notitiam atq; commoditates incredibiles, quæ ualent non in Dialectica, neq; in Phisica solum, sed in qualibet professione utili. Et quanquam sæpe alias de causis soleat differi, attamen illa pleraque hic in compendium redigere placuit. Etenim dici nullo modo potest, quantum non utilitatis solum, uerum & uoluptatis secum adferat caussarum & effectuum uel mediocris, nedum solida inuestigatio & cognitio, iuxta illud diuini poëtæ dictum.

Fœlix qui potuit rerum cognoscere caussas.

Neq; uero hic uocabulo caussæ plane utimur ut Rhetores, cum ὑπόθεσιν, id est, argumentum uel materiam & subiectam orationis, uel cuiuslibet scripti uocant caussas: ut orationis Milonianæ caussa hæc est, Clodium à Milone iure cæsum esse, ut Dialectici, cum probationem uel argumentationem iti dem uocant caussam. neq; ut Cicero & uulgus, qui solas efficientem & finem appellant caussas: ut cum dicimus, Deum esse boni caussam, diabolum aut fortunam esse caussam mali, id est, authorem. Item uoluptatem esse caussam, id est, finem operationis humanæ. Verum in genere hic appellamus caussam, id propter quod aliud est uel esse potest. Itaque caussa est res antecedens, quam suus effectus potest sequi suo tempore, & modo: ut, quia pannus est, potest consui tunica: quia pecunia est & merces, potest contrahi emptio & uenditio: quia uerba & res bonæ tibi suppetunt: potes ergo copiosam orationem componere. In uniuersum uero duodecim uulgatæ caussarum diuisiones in scholis numerari solent, quibus hic locus magis inclarescit, & magnum aditum patefacit ad obscuriora quoq; intelligenda in bonis authoribus.

Prima diuisio, Caussa alia est prima infinita, à nullo dependens: ut Deus, primus motor & effector, ultimusq; finis cuiuslibet rei fatalis, naturalis, fortuitæ, & uoluntariæ: quoniam ex ipso & in ipso, & per ipsum sunt omnia, & quidem sacræ literæ plurimos euentus effectus'que in Deum referunt tanquam in authorem & finem primarium. Sic Ethnici in Deos suos prophanos referunt plurimos euentus, ut Vergilius in Aeneidis. pericula, errores iactationem Aeneæ, in Iunonem refert: & contra illius fortunam Veneri adscribit, alijs'que Dijs bene fauentibus. atque ita Deus est caussa prima efficiens, ac finalis quoque: non autem materia aut forma. Alia causa est secunda finita, dependens à nutu numine'que Dei: qui agit per secundas caussas tanquam per instrumenta. Sicut princeps exercet in suos populares Iurisdictionem per præfectos, & alios quibus delegat uices suas: ut prolixe Cicero in secundo de natura Deorum ex Stoicorum sententia probat.

Secunda diuisio, Finita & secunda caussa est quadruplex, scilicet fatalis, id est, fatum in rebus fatalibus dependens, uel à Dei uoluntate, & sic fatum est iussus Dei secundū Platonem, uel dependens à cursu & influentia cœlestium corporum, quod isti fatum astrologicum uocant. alia est caussa naturalis, id est, natura in rebus naturalibus & earum cursu naturali &

certo. alia est caussa fortuna, id est, fortuna uel casus in rebus fortuitis, in expectatis, & improuisis quarũ nulla certa ratio facile ostēdi potest. alia est caussa uoluntaria, id est, liberum arbitrium hominis, agentis secundum electionem uel artem & consiliũ in actionibus humanis & liberis.

Tertia diuisio, Caussa alia est interna pars substantiæ in effectu, qua corrupta, necesse est effectũ perire: ut corpore mortuo, intereunt actiones uitales, et partibus distructis, totum quoque destruitur. Alia est externa caussa, extra effectum, qua corrupta, tamen perdurat effectus ut corrupto uel mortuo parente, tamen superstites sunt liberi. Sic uoluntas in actionibus uoluntarijs est quasi interna caussa. Sic natura in operibus naturalibus est interna caussa. Voluntas in fabricalibus, ut uocant, est externa causa.

Quarta diuisio, Caussarum genera sunt quatuor, scilicet materia, ex qua effectus componitur, ita ut huic primum insit: ut ex rebus et uerbis cōponitur oratio. Forma, est caussa qua effectus sortitur suum nomen & appellationem: ut corium apte ad pedes consutum uocatur calceus. Vt substantia ex corpore & anima rationali composita, uocatur homo. Efficiens, est causa à qua effectus componitur, & construitur, tanquam à fabricatore primario: ut orator est caussa efficiens bonæ orationis, ut liberum arbitrium est caussa efficiens moralium actionum, id est, uirtutum & uiciorum. Finis est caussa propter quam mouetur efficiēs ut reddat quidpiam effectum, id est, finis est utilitas uel usus rei propter quem agimus aut facimus quidlibet: ut saturitas est finis cibi, & saturitatis finis est alimentum corporis. & alimenti finis est duplex, scilicet ultimus finis, qui primus est in intentione, uel spe, & expectatione agentis, et ultimus in executione. Alius est medius finis, quem effectum caussæ finalis uocant, qui euenit plerumq; uice locoq; finis: ultimi nondum consecuti suam causã. Sic propria specierum fere sunt fines medij, & in summa, quilibet effectus, cuius nondum compos facta est sua caussa, uocari potest finis uel caussa finalis. Et quilibet finis consequutus, potest item uocari iam effectus. Cũ autē omnes caussæ agant propter finem, sola fortuna propter nullum certum finem agit.

Quinta diuisio, Caussa alia est uniuersalis, id est, cōmunis, nempe species uel genus indiuiduę caussæ: & hinc nascuntur theses. Alia est particularis caussa, id est, singularis uel indiuidua: ut, Vergilius scribit bonos uersus: at Catoni est ducenda uxor. Et hinc nascuntur hypotheses. Et quidem actiones & operationes tribuuntur proprie non uniuersali

uel communi, sed singulari caussæ. Sexta diuisio, Alia caussa est per se. id est propria, de qua necessario & conuersim prædicatur effectus tanquam in definitione: ut, bonus poeta scribit bonos uersus, & scribens bonos uersus, est poeta bonus. Sic quælibet species est causa efficiens propria sui proprij. Alia est causa per accidens, id est, impropria, de qua non necessario prædicatur effectus, neq; conuersim: ut, Vergilius scribit bonos uersus. Estq; hæc diuisio summopere notanda, ex qua plurima absurda possunt euitari: ut cum arguitur à non caussa ad caussam. Sic abusus rerũ est improprius finis rerũ. Sed stultũ est rem iudicare ex abusu potius quàm à propria caussa, uel effectu: ut si argumenteris, Ebrietas est à uino: Omnis ebrietas est uitiosa: Ergo uinum est uitiosum uel malum.

Septima diuisio, causa alia est propinqua immediata, ut homicida faciens cædem. Alia est remota & mediata, ut gladius homicidæ uel sica. Et rursum hoc quoque discrimen summopere est notandum. Viciose enim plerũq; à causis impropriis & remotis arguitur uel describitur quidpiam, quia propriæ et propinquæ caussæ rerum debent inuestigari. Denique talis est disputatio in nona Philipica, an occiderit Antonius Sulpicium, cum dederit caussam mortis eius.

Octaua diuisio, Caussa alia est necessaria, quæ se non aliter ad effectum suum habere potest, & quam necessario consequitur effectus, nec auelli aut impediri potest. Sic fatum est necessaria caussa, cui ne Dij quidem resistere possunt, iuxta illud Manilij,

> Mitto quod certum est, & ineuitabile fatum.
> Fata regunt orbem, certa stant omnia lege.

Sic naturales caussæ sunt necessariæ, quæ licet sæpe impediuntur, quo minus effectus consequatr, tamen quia naturalis effectus nequit consequi, nisi per naturales causas, ergo quælibet naturalis caussa recte appellatur necessaria caussa. Alia caussa est contingens non necessaria, quæ se aliter ad effectum habere potest & uariare, ut fortuna et uoluntas. Tametsi ars quoque uideatur plerumque ex parte necessaria esse caussa, quia certa est quædam artium methodus & experientia, quam obsignare & sequi est necesse in actione & opere artificioso. Et quidem hæc partitio difficilimas quæstiones & controuersias parit de necessitate & contingentia rerum & euentuum.

Nona diuisio, alia est caussa constãs, quæ habet certũ effectum: ut fatum ex natura. Sic ignis non potest non urere. Alia est causa inconstans, quæ non habet certum effectum, quin

uariare

uariare possit: ut uoluntas, fortuna, error, ignorantia. & hæc diuisio adfinis est proximæ. Decima diuisio, Caussa alia est in complexa, ut statua uius. Alia complexa, ut Policletus statua rius. Voluit autem hac diuisione Aristoteles admonere, quomodo separentur accidentia peregrina, & non propria, à caussa, ut sua cuique propria functio tribuatur.

Vndecima diuisio, Caussa alia est operans, quam Aristoteles caussam in actu uocat, quæ iam, effectum reddit: ut, Musicus iam canens cantilenam sonat. Alia est caussa cessans uel ociosa, quam Aristoteles caussam in potentia uocat, non quidem iam effectum reddens, sed reddditura suo tempore: ut arbores in hyeme quiescunt, quibus sub æstatem potentia est germinandi & fructificandi, & generatim caussa actum, mox effectus sequitur actum. Sed caussam potentia effectus sequitur, non nisi potentia & habilitate.

Duodecima diuisio, Caussæ aliæ sunt cõnexæ, idest, subordinatæ, quæ plures ad eundem effectum operantur, uel requiruntur semel, uel ordine serieq; sua: ut cum duo trahunt unam nauiculam. ut homo generat hominem & sol. ut terra uitifera calore & humore temperata, producit uitem, uitis gẽmam, gemma botrum, botrus uuam, uua uinum, uinũ sitim restinguit u el inebriat, & plura deinceps. Aliæ causæ sunt non connexæ. i. non subordinatæ, quarum singulæ habent suos effectus: ut, sola fides iustificat: sola fides gignit bona opera: solus Deus operatur iustificationem sine libero arbitrio, & ex hac quoque partitione infinitæ disputationes oriuntur de connexione & ordine caussarum. Et dehinc nascitur Sorites, coaceruatio Dialectica, iuxta regulam anteprædicamẽtoriã. Itẽ κλῖμαξ uel gradatio, σχῆμα Rethoricum tertij ordinis, de quo infra capite 2. Et hæ sunt duodecim diuisiones caussarum. Restant 8 regulæ, quæ complectuntur officia propria caussarum. Prima regula, Causæ coincidunt sæpe, sed non eadem ratione, uerum diuersa, id est, idem sæpe est in diuerso genere caussarum, alio tamen atque alio respectu: ut anima est forma hominis, & est efficiens caussa operationum uitalium, & est finis generationis humanæ. quin etiam diuersorũ respectu idem & est caussa et effectus ut fides est effectus Dei, & est caussa efficiens iustificationis. atque hoc in plerisq; connexis subordinatisq; causis apparet. Secunda regula. Causę ingrediuntur definitiones, ideoque & demonstrationes, maxime forma, si non proprijs uocabulis destituer mur, proxime natura, & finis, improprie autem efficiens. Inde uero sequuntur effectus & officia. ut matrimonium est uiri & uxoris indiuidua fidelisq;

coniunctio, animorum consensio, bonorum & sacrorum liberorumque communio, iure naturali instituta. Tertia, Eiusdem effectus plures sunt causae, quarum aliae sunt propinquae, aliae remotae, aliae propriae, aliae impropriae, ut suprà dictum est. Qvarta, Eadem caussa reddit contrarios effectus, diuersa tamen ratione: ut sol indurat lutum, & liquefacit ceram. Quinta, Secundae caussae agunt, non autem sine prima Caussa, id est, omnia dependent denique à fato & à Deo. Sexta, Antecedentia, de quibus in secundo capite dictum est, sunt rationis adfinia, licet non sint caussae nisi quis remotas appellare uelit. Septima, Caussae dependent subordinatim uel non subordinatim: ut finis efficientem, efficiens materiam, materia formam mouent ad operandum. Sed haec regula magis spectat ad Phisicos. Octaua, Saepissime impediuntur caussae, ne perficiant effectum suum: ut fruges corrumpit tempestas & germen. ut bona opera inuertit praua consuetudo. Quod si nullum impedimentum interuenit caussae necessariae, tum non potest non consequi certus effectus. Atque haec interim de tertio capite copiae rerum, id est, de caussis adnotasse satis sit, quod quidem nascitur omnino ex locis Topices, quem ex professo uocant locum causarum materiae, formae, efficientis & finis.

Quarta ratio.

Nec admodum discrepat ab his quarta locupletandi ratio. Quoties non simpliciter proponimus negotium, sed enumeramus etiam illa quae negocium comitantur, uel consequuntur. Quod genus sit, Bellum tibi acceptum feremus. Hoc pacto poteris dilatare rẽ. Exhaustũ in barbaros milites aerarium fractam laboribus iuuentutẽ, proculcatas segetes, abacta pecora, incensos paßim uicos ac uillas, Desertos agros, euersa mœnia, compilatas domos, direpta phana, tot orbos senes, tot orphanos liberos, tot uiduas matronas, tot uirgines indignè constupratas, tot adolescentium licentia deprauatos mores,

tantum

tantum funerum, tantum luctus, tantum lachryma/rum: Prætereà extinctas artes, oppressas leges, obliteratam religionem, confusa diuina humanaq; omnia, corruptam ciuitatis disciplinam: Vniuersum inquam hoc malorum agmen, quod ex bello nascitur, tibi uni feremus acceptum, siquidem belli fueris autor.

Quarta uariandi ratio:

Quartum caput copiæ rerum. est enumeratio effectuum & consequentium. Effectus est res consequens, quæ suam antecedentem caussam sequitur suo tempore & modo. Si autem tot modis dicitur unum oppositorum quot modis alterum, certe cum relatiuum causa, secundum duodecim diuisiones, diuidatur & uariet, itaque & eius correlatiuum. Effectus similiter duodecim diuisionibus uariat, quam uarietatem iam facile tua industria adsequi & iudicare potes per analogiam, si singulas partitiones effectuum, cum singulis caussarum compares. Cæterum consequens hoc loco uocatur, quicquid comitatur & sequitur caussam uel effectum, necessario siue non necessario, & contingenter. Tametsi non sit neque caussa nec effectus. Vtriusque autem, effectus scilicet & consequentis. enumeratio est uulgatissima in Historijs, in Comœdijs, in narrationibus Oratorijs & propositionibus, & propè in omni genere professionum: quippe tam late patent effectus quàm caussæ, tam uaria & multa sunt antecedentia quàm consequentia. Vide narrationes Ciceronianas & Terentianas. Vide expositionem Ouidi de diluuio & de incendio Phaëthontis, atque alias poëticas expositiones. Et hoc caput quartum nascitur ex loco Topices Dialect. qui dicitur ex professo ab effectibus, uel euentis, Item à consequentibus, item ex loco, à communiter accidentibus, qui tres loci copiosissimam materiam huius capitis suppeditant, atque ista tria copiæ capita non solum ad oratoriam copiam, sed ad inuentionem quoque Dialect. ualent neque enim superstitiose Erasmus in hoc libello elocutionis figuras à locis inuentionis Dialecticæ uel Rhetoricæ seperat, cum utraque pars sit iuxta necessaria ad scientiam

copiamq́ rerum. Hinc enim plerę utilitates, commoditates, uoluptates rerum numerantur, hinc petuntur argumenta ab honesto, ab utili, à iucundo, ueruntamen hæc tria capita sæpissime commiscentur & conueniunt in unũ aliquẽ locũ historicum uel poëticum, ut apud Liuium plerunę, & apud Vergilium in secundo Aeneidos apparet, ubi antecedentia, ubi caussas, ubi effectus, ubi comitantia, & consequentia ad excidium urbis Troiæ enumerat. Quod genus.) Exemplum de bello quod longe copiosissime explicatur ab Erasmo in declamatione, Dulce bellum inexpertis, & in Querela pacis.

Quinta ratio.

Quinta locupletandi ratio uidetur potißimũ ad ἐνάργειαν, *quam euidentiam uertunt, pertinere. Ea utemur quoties uel amplificandi, uel ornandi, uel delectãdi gratia rem non simpliciter exponemus, sed ceu coloribus expreſſam, in tabula ſpectandam proponemus, ut nos depinxiſſe, non narraſſe lector ſpectaſſe, non legiſſe uideatur. Id ita præſtare poterimus, ſi prius ipſi totam rei naturam omnesq́; circunſtantias, ac ueluti faciem animo luſtremus. Deinde ita uerbis ac figuris idonijs effingamus, ut quàm maxime fiat euidens perſpicuaq́; lectori. Hac uirtute præcellunt cùm omnes poetæ, tum præcipuè Homerus, quemadmodum ſuis indicabimus locis. Conſtat autem præcipue deſcriptione rerũ, temporum, locorum, perſonarum.*

Deſcriptio rei.

Rei deſcriptiõe locupletabimus orationem, quum id q; fit aut factũ eſt, nõ ſummatim aut tenuiter exponemus, ſed omnib. fucatũ coloribus, ob oculos ponemus, ut auditorẽ ſiue lectorẽ iã extra ſe poſitum

uelut

uelut in theatrum, auocet. Hāc ab effingēda rerum imagine Græci uocant Hypotiposin. Etiam si uocabulum hoc commune est, quoties aliquid oculis subijcitur. Veluti si quis expugnatam ciuitatem dicat, cuncta nimirum in summa complectitur, quæcunq; talis fortuna recipit. Vtar enim Quintiliani uerbis. At si aperias hæc quæ uerbo uno inclusa erāt, apparebunt effusæ per domos ac templa flammæ, & ruentium tectorum fragor: & ex diuersis clamoribus unus quidam sonus, aliorum fuga incerta, alij in extremo complexu suorum cohærentes, & infantium fœminarumq; ploratus, male usq; in illum diem seruati fato senes. Tum illa prophanorum sacrorumq; direptio, efferentium prædas, repetentiumq; discursus, & ante suū quisq; prædonem catenati, & conata retinere infantem suum mater. Et sicubi maius lucrū est, pugna inter uictores. Licet enim hæc omnia complectatur euersio, minus est tamē totum dicere, quàm omnia. Hactenus Fabius. Idem huius euidentiæ citat exemplum hoc ex Cælio in Antonium. Nanq; ipsum offendunt temulento sopore profligatum, totis præcordijs stertentē ructuosos spiritus geminare, præclarasq; cōtubernales ab omnibus spōdis transuersas incubare, & reliquas circumiacere paßim, quæ tamen exanimatæ terrore, hostiū aduentu percepto excitare Antoniū conabātur. Nomen inclamabant, frustrà ceruicibus tollebant, blandius alia ad aurem inuocabat, uehementius etiam non

nulla feriebat. Quartum quum omnium uocem tactuq; noscitaret, proximæ cuiusq; collum amplexus petebat, nec dormire excitatus, nec uigilare ebrius poterat, sed semisomno sopore inter manus Cēturionum, concubinarumq; iactabatur. Nihil, inquit Fabius, his nec credibilius fingi, nec uehementius exprobrari, nec manifestius ostēdi potest. Refert idem descriptionē cōuiuij luxuriosi. Videbar, inquit, uidere alios intrantes, alios uerò exeuntes, quosdā ex uino uacillantes: quosdam hesterna potatione oscitantes. Humus erat immunda, lutulēta uino, coronis languidulis, spinis cooperta pisciū. Sed huiusmodi exemplorū nusquā non magna copia, præsertim apud poetas, ut dictū est, & apud historicos poetis proximos. Præcipuè uerò narrationes nūciorū in tragœdijs, quoniam uice spectaculi subijciuntur, dū ea referunt quæ repræsentari in theatro aut non possunt, aut non conuenit, hac uirtute insigniter abundant. Veluti quū in Euripidis Hecuba Talthibius narrat Hecubæ, quomodo sit occisa Polyxēa: & in Iphigenia Aulidēsi nuncius exponit, quomodo sit interfecta Iphigenia. Et in Troade Senecæ nuncius refert Andromachæ, quomodo perisset Astyanax ipsius filius. Hoc ad exemplū indicasse satis est, quū omnes tragœdiæ scateāt huiusmodi narrationibus. Nec refert ad hoc institutum, ueræ sint an falsæ, quēadmodū in Electra Sophoclis senex fictè narrat Clytēnestræ, quomodo in certamine perisset Orestes. Marc. quoq;

quoque Tullius mirus est in hoc genere artifex. Verum illud arbitror admonendum, hoc genus descriptiones præcipuè quidẽ constare circumstantiarum explicatione, earum præsertim quæ rem oculis maximè subijciũt, ac moratam reddunt narrationem. Non mediocriter tamen adiuuari collationibus, similibus, dißimilibus, imaginibus, metaphoris, allegorijs, & si quæ præterea sunt figuræ, quæ rem illustrant. Quin epitheta quoque in hunc usum plurimum ualent: Veluti quum dicimus aërios scopulos, turrigeras urbes, cœruleum aut uitreum mare, curuum aratorem, superciliosum philosophum: patulas fagos, atram specum, & apud Homerum Δυσηχὴς πόλεμος & κορυθαίολος ἕκτωρ, βροτολοιγὸς ἄρης καὶ τειχεσιπλήτης, quo genere nusquam non scatet hic poëta. Neq; solum in descriptione cõplectimur quæ præcesserint, quæ adiuncta rei fuerint, quæ consequuta: uerumetiam ea quæ facta non sint, uel fieri potuisse, si hoc aut illud euenisset, uel fieri posse demonstramus. Veluti si quis dicat, Vide in quod discrimẽ adduxisti Rempublicã qui temerè congressus sis cum hoste. Etenim si fortè fortuna superaßet hostes, hæc atq; hæc erant euentura. Aut si quis monarchiã dissuadeat, descriptione ob oculos ponat omnẽ tyrannidis Tragœdiam: Iamq; auditores admoneat, ut putent sese hæc omnia uidere, quæ mox passuri sint, si democratiã mutarint in regnum. Porrò si res agitur seria, tum eatenus adhibendæ sunt ὑποτυπώσεις,

quatenus ad causam conducunt. Verùm quum tota res ad uoluptatem spectat, quemadmodū in poematis fermè fit, ἀποδείξεσι, & quæ exercendi ostentādiue ingenij caussa tractātur, licebit effictionibus huiusmodi liberius lasciuire. Ad hanc formā pertinēt descriptiones Homericæ, quoties armat deos suos aut heroas, quoties cōuiuiū, quoties præliū, quoties fugā, quoties consiliū describit. Quid enim iste non exponit oculis, tum aptis circūstantijs, quæ tametsi nonnūquàm minutæ uidentur, tamen nescio quo pacto mirum in modum rem oculis subijciūt, tum epithetis tū adhibitis similibus. Præterea descriptiones turbinum, tempestatum aut naufragiorum. Quales sunt apud Homerum locis cōpluribus: apud Verg. lib. Aeneid. primo: apud Oui. Metamor. undecimo: pugnæ barbaricæ apud Iuuenalem. Item pestilētiæ, qualis est apud Maronē Geor. lib. 3. apud Nasonem 7. apud Senecā in Oedipo. Itē apud Thucydidem. Præterea famis cuiusmodi est insignis in quadam Quintiliani declamatione. Itē prodigiorū, Solis eclypsium, niuis, imbriū, fluminum, tonitruum, terræ quassationum, incendiorum, inundationū. Quod genus apud Ouid. diluuij Deucalionei descripto. Item seditionū, exercituū, præliorum, stragis, excidijs, direptionū, monomachiæ, pugnæ naualis. Qualis est apud Lucanum lib. 3. Epuli, conuiuiorū, nuptiarum, funerum, triumphorum, ludorum, pomparū. Cuius generis est apud Plutharcū in uita M. Antonij Cleo

patræ

patræ nauis. Sacrorum, ceremoniarum, incantatio-num, ac maleficiorum. Qualis est apud Lucanum in sexto. Itē apud Horatiū in satyris, sub persona Pria pi narrantis, quæ uiderit. Venationū, cuiusmodi ex-tat Adriani cardinalis: tametsi docti negāt hoc car men illius esse. Item animantium, quod genus est tor pedinis, & histricis descriptio apud Claudianum. Apud eundem, et item apud Lactantium Phœnicis. Psitaci apud Ouid. in amoribus, & apud Statiū Ser pentium apud Lucanum in nono. Multorū piscium apud Oppianū. apud Plinium cum innumerabilium animātium formæ, naturæ, mores, pugnæ, cōcordiæ, tum præcipuè culicis descriptio: apud Maronē equi ac bouis expreßio, apū mira repræsentatio. Statua rum itē, qualis est in epistolis Plinianis signi senilis: tabularum et imaginum, qualis est apud Lucianum, Hercules Gallicus: apud Philostratum uaria pictura rum argumēta: cuiusmodi sunt & argumēta texto rum & sculpturarū, aut similium operū, quorum apud poëtas & historicos exempla sunt innumera. Vt apud Ouid. libro sexto Metamor. textura Ara-chnes. Qualis est Clypeus Achillis ab Homero ex-pressus, Aeneæ à Marone. Ad hæc nauis, uestis πανο-πλίας, machinæ, currus, Coloßi Pyramidis, aut si quid est aliud rerum cōsimilium, quarum descriptio delectet. Equidē ad hoc genus referendū arbitror, quoties formæ gentis, uitæq; ritus explicātur. Velu ti si quis Scytharum, Anthropophagorū, Indorum,

Troglo-

Trogloditarum, aut similium gentiũ imaginẽ ocu-lis exponat. Aut si uitæ militaris, philosophicæ, aulicæ, rusticanæ, priuatæ, regiæ simulachrũ quoddam effingas. Verùm ut ista probè exprimas, non modò confert ars et ingeniũ, uerumetiam oculis spectaße, quæ uelis effingere, plurimum refert. Sunt et fabulosæ rerum descriptiones, quæ tamẽ ad ueras alludũt. Velut ætatis aureæ, argenteæ, ferreæ. Qualis est & apud Cebetẽ humanæ uitæ pictura, apud Lucianum Aulæ, calumniæ, eruditionis, aliæq; cõplures. Apud Homerum Ossæ, Ates, & Litarum. Apud Ouidium famis liuoris. Apud eundẽ, & item apud Maronem famæ. Quòd si quis malit hæc ad personæ descriptionem pertinere, de qua mox dicam, equidẽ non magnopere repugno.

Personæ descriptio.

His igitur est proxima personarũ descriptio, quã προσωποποιΐαν appellant, tametsi nonnihil ab hac dißidet προσωπογραφία, uel hoc nomine quòd latius patet. Nã famis quoq;, inuidiæ, somni, de quibus modò diximus, προσωπογραφίας nõ absurdè dixeris. Proponitur enim ceu persona quædam. Cuiusmodi sunt et illæ, uirtutis ac uoluptatis, quas Prodicus sophista apud Herculẽ inter sese decertantes facit, ut author est Xenophõ. Item mortis ac uitæ, quas Ennius in Satyrta cõtendentes inducit, teste Fabio. Itẽ calũniæ apud Lucianum, apud eundem Eruditionis & statuariæ. Occasionis apud Ausoniũ. Fortunæ apud

Horatium in odis, & Q. Curtium. Cupidinis apud Moschum. Penias & Pluti apud Aristophanem. Iusticiæ apud Chrysippū, referēte Gellio. Philosophiæ apud Boëthium Seuerinū. Lamiæ apud Politianum. Item Musarum, Gratiarū, Furiarū, Bellonæ, Sphingis, Scyllæ, Charibdis, ac similium apud Poëtas.

Sunt quædam propiores uero, sed tamē ad ostentationem adcōmodatiores. Cuiusmodi est Hippiæ descriptio apud Lucianū, & eiusdē apud Apuleiū in floridis, sed oratori magis cōueniūt illæ notationes. Sic enim appellāt, quoties amātis, luxuriosi, auari, uoracis, temulenti, somniculosi, garruli, gloriosi, ostentatoris, inuidi, sycophantæ, parasiti, lenonisúe personā depingimus. Huius generis extat exēplum in quarto rhetorices ad Herēniū. Vbi suis notis depigitur pseudoplutus, diuitiarū ostētator, quū esset pauper. Cæterum è comœdijs quātum libet exēplorū sumere licebit. Nil enim aliud agit comœdia. Extant ad hoc faciētes notæ Theophrasti titulo. Mihi Grammatici cuiuspiam uidentur magis quàm philosophi. Depingitur aūt ab omnibus circunstantijs, præcipuè uerò ab his: A natione seu patria, si Pœni, Græci, Galli, Scytæ, Hyberni, Hispani, Scoti, Britanni formā, cultū, uocem, linguā, gestum, incessum, ritus, ingeniū, ac mores expresseris. Fingēdus autem Pœnus fœdifragus, uafer, insolēs, cultu ambitiosiore, atq; itē de cæteris. Sūt & singularū ciuitatū peculiares notæ. Vt mollis Atheniēsis, & ad dicēdum

quàm

quàm faciendum instructior. Seueri Romani, Parci Florẽtini. A sexu depingitur uir seuerior, mulier loquacior, inconstantior, superstitiosior.

Ab ætate tales effingimus, quales Horatius ostendit in arte poëtica.

A fortuna, Fortuosior inducitur diues. Humilior ac timidior pauper.

A studijs fit gloriosus, & facinorum suorum immodicus iactator miles, periurus leno, tristior rusticus, adulãtior aulicus, mitior urbanus. Medicus ad quæstum propensior. Poëta nominis auidior, fontibus, nemoribus, ac secessibus gaudens, opũ & honorum ciuiliũ contemptor. Sophista loquatior quàm sapiẽtior. Neq; negligendi cõmunes adfectus, quo sit animo pater in liberos, maritus in uxorẽ, ciuis in patriam, princeps in plebẽ, plebs in patricios, cæteriq; quos diligentißimè tradidit in rhetoricis suis Aristoteles. Sunt aũt peculiares etiã in singulis horum differẽtiæ. Neq; enim satis est tenere quid seni, quid iuueni, quid seruo, quid patrifamiliâs, quid lenoni conueniat. Alioqui singuli horũ semper sui similes inducerẽtur. At comici præcipuè uarietatẽ in eiusdem quoq; generis personis adfectasse uidentur. Quid enim dißimilius quàm Demea ac Mitio apud Terentiũ? Quorũ hic, cùm etiam grauißimè filium obiurgat blandus est: ille cùm maximè blanditur, amarulẽtus. Et tamẽ uterq; senex, atq; adeò fratres. Quid diuersius quàm Chremes semper placidus ac

ciuilis, & Simo uehemens ac suspiciosus? Item quàm Pamphilus cordatus & Carinus inops animi consiliiq́;. Quid tamen dißimile, quàm Phedria cum morbo pugnans: & Cheria nihil habens pensi? Multũ item interest inter Dauum pertinacißimum sperãdi autorem, et Byrriã nihil præter desperatio nem adferentem: Plurimum inter parasitum Gnato nem, et Phormionem, et ab utroque longe dißident parasiti Plautini. Quemadmodum & huius mere- trices à Terẽtianis plurimum discrepant. Terenti- us meretrices propemodum bonas fingit, ueluti Phi lotim & Bachidem in Ecyra. Plautus senes aman- tes & festiuos, & uxoribus ueteratorie imponẽtes, quanquam alias Euclionem prodigiose tenacem ac suspiciosum facit.

Quod si personam tractamus ab alio occupa- tam, ab iis qui priores finxerint aut descripserint, decorum petendum est. Veluti si tractes Achillem, acrem, inexorabilem, simplicem, infensum regibus, infensum mendacibus, pedibus uelocem inducas oportet. Nam huiusmodi primus finxit Homerus. Rursum Vlyssem uafrum, mendacẽ, dißimulantem, omnia tolerãtem. Agamemnonẽ animo mitiore, sed imperii cupidum, timentem populum, uoluptatis aui diorem quàm belli. Hectorem animo sublimi, mor- tis & augurorum negligentem, patriæ omnia post- habentem. Aiacẽ factis magis quàm oratione stre- nuum, contumeliæ ac repulsæ patientem. In summa,

ut cuiusque personam finxit Homerus, ita Tragici poetæ inducăt oportet. Item si quis Aristidem, Themistoclem, Phocionem, Alcibiadem, Pisistratum, Iulium Cæsarem, Fabium, aut Camillũ, aut Timonem, Socratem, Platonẽ, Epicurum cupiat effingere, ex historijs decorum petendũ est. Quod exercitationis genus placuisse uidetur ijs, qui Menelai, Phœnicis, Achillis, Phalaridis, Bruti, Senecæ ac Pauli epistol. & orationes finxerunt. Idem spectandum erit scribenti dialogos, quibus personis quem tribuat sermonem. Cæterum decorũ, quod est in fictis personis (uelutі si philosiphiam producas uultu constanti & authoritatis pleno, Musas simplices ac blandiores, Gratias iunctas ac zonis solutis. Iustitiam rectis atque immotis luminibus, cæteraq; huius generis) id à rerum natura, ad quas alluditur, oportebit sumere. Est quoq; decorũ in apologis, quod nemo recte tuebitur nisi naturas animantiũ cognitas atq; animaduersas habeat. Vt sciat docilem ac religiosum elephantum. Delphinum Crocodilo inĩmicum, hominis amantem. Aquilam in sublimi nidum ponere. Scarabeum stercora, in quibus gignit ac gignitur, ex more protrudere: nec uideri temporibus quibus incubant aquilæ. Cassiã in segetibus oua ponere. Erinacium gaudere discursu, inimicum serpentibus. Atque hæc quidem, his reconditiora facile petuntur ex Aristotile, Plinio, Aeliano. Tractatur & hoc genus etiam ab oratoribus. Porro duriores sunt apolo
gi,

gi,qui rebus inanimis,ut arboribus aut saxis,sermonem attribuunt. Sed Oratorũ magis peculiares sunt illæ προσωπογραφίαι, quoties suis ceu coloribus certa hominis persona depingitur,idq; eatenus,quatenus ad rem propositã attinet. Quemadmodum apud Salustium Catilina, apud Liuium Annibal,apud Plinium Traianus. Rarius enim incidunt,sed tamen incidunt illæ formarum effictiones. Quod genus sit, si quis mulierem formosam omnibus ferme numeris exprimat,aut contra deformem anum. Quemadmodum Thersiten effinxit Homerus,& Græcorũ multos proceres è mœnibus Helena Priamo sciscitãti indicat, & hunc imitatus Maro, in sexto complures Romanos describit. Ad hanc formam præcipue pertinet schema διαλογισμός,id est,sermocinatio,quoties unicuiq; sermonem adcommodamus, ætati, generi, patriæ,uitæ instituto, animo, moribusq; congruentem. Nam huiusmodi sermones in historia licet adfingere. Vnde tot Thucididis,Salustij,Liuij orationes effinguntur & epistolæ, & apophthegmata: Demum & cogitationes, ueluti hominis secum loquentis, quanquam hoc poëtis familiarius. Illa proprie προσωποποιΐας nomen merentur, quoties personam hominis procul absentis, aut iam olim defuncti loquentem facimus, seruato decoro. Quod genus sit: Quid si nunc reuiuiscant prisci illi huius urbis optima es, uiderintq; temporum horum mores, nón ne in has uoces erumperent? Deinde subijcien-

da oratio. Quid si nūc adesset proauus ille tuus, nónne merito his te uerbis obiurgaret? Quid si redeat in hanc lucem Camillus, nónne iure his uerbis nobiscum agat? Et iam mihi uideor audire illum sic mecum loquentem. Et fingite Platonē ipsum ad hunc modum uobiscum expostulantem. Verecundiores sunt huiusmodi prosopopœiæ, cum ea loquentes fingimus, quæ uerisimile sit eos esse dicturos, si adessent. Duriores autem, sed tamen etiam in serijs orationibus, non tantum in exercitationibus adhibendæ, si quando rerum grauitas postulabit, quoties naturam, aut rempublicam, aut prouinciam, aut patriam loquentem facimus. Vt in Catilinā fecit Cicero. Quæ tecum Catilina & quodammodo tacita loquitur. Rursum, Etenim si patria, quæ mihi uita multo est charior, si cuncta Italia, si omnis Respublica sic loquatur: Marce Tulli quid agis? & Socrates apud Platonem in Critone leges secum disputantes inducit. Huius generis est, quoties dijs ipsis, aut locis, aut alijs multis reb. orationē adcōmodamus. At eæ quæ proprie προσωπογραφία uocantur, metaphoris, similibus, & collationibus fiunt illustriores. Cuius generis apud poetas magna uis est.

Loci descriptio.

Locupletatur oratio locorum quoq; descriptionibus, quas Græci τοπογραφίας appellant. Ab his frequenter narrationum sumitur exordium: non à poetis modo, uerumetiam ab historicis, & apud Oratores

res nonnunquam incidunt. Huius generis eſt quoties tota loci facies, ueluti ſpectãda depingitur. Vt urbis, montis, regionis, fluminis, portus, uillæ, hortorum, amphitheatri, fontis, ſpecus, templi, luci. Quæ ſi ueræ ſint, τοπογραφίας appellare uolunt: Sin fictæ, τοποθεσίας. Prioris formæ ſunt, Carthaginis & portus apud Maronẽ deſcriptio: apud Pliniũ in epiſtolis, Laurentis uillæ. Apud Statiũ Surrentiũ Pollij, et Tiburtinũ Manilij: Poſterioris, ſedes ſomni apud Ouidium, Domus famæ, & regia Solis apud eũdem inferorum et Caci domus apud Vergilium. Tenari apud Statium, domus apud Lucianũ. Regia Pſyches apud Apuleium. Ad prius genus referendum arbitror. Veſuuij mõtis incendium, à Plinio minore deſcriptum. Aetnæ ardentis, apud Claudianũ. Tum ſi quis Nilum, aut antrum Sibyllæ, arcus, atq; id genus alia deſcripſerit. Quæ quo ſũt magis noua, hoc plus adferunt uoluptatis, et diutius licebit immorari, modò omnino non ſint aliena.

Temporis deſcriptio

Porro temporis deſcriptionẽ χρονογραφίαν appellant. Vnde non raro narrationis ſumitur initium. Nonnunquam delectandi duntaxat gratia adhibetur. Veluti quoties poetæ diem, noctem, auroram, aut crepuſculum exprimunt. Quanquam ne hæ quidem omnino ocioſe debent adhiberi. Quod genus eſt illa Vergiliana, Nox erat & placidum carpebant feſſa ſoporem Corpora per terras, ſyluæq; &

ſæua quierãt Aequora, cum medio uoluũtur ſydera lapſu. Cum tacet omnis ager, pecudes, pictæq; uolucres, Quæq; lacus latè liqdos, quæq; aſpera dumis Rura tenẽt ſomno poſitæ ſub nocte ſilenti, Leníbãt curas & corda òblita laborum. Pertinet enim hæc deſcriptio nocturnæ quietis, ad amplificandũ Didonis dolorem, qui ne tum quidem cõquieſcebat, cum omnia cætera quietẽ agerent. Nã mox ſequitur, At non infelix animum Phœniſſa, nec unquã Soluitur in ſomnos. Veris, hyemis, autũni, æſtatis, uindemiæ, iuſticij, ſaturnaliũ deſcriptiones ad hoc genus pertinẽt, quæ ſæpenumero ualẽt & ad probationẽ. Mixtæ ſunt illæ, quoties tẽporũ qualitatẽ exponemus, puta pacis, belli, ſeditionũ, factionũ, monarchiæ, democratiæ. Simul cũ oſtẽdimus, quæ uirtutes, aut quæ uitia tum maximè ualuerint. Hæc quidẽ ſingillatim tractare cõueniet nõnunquam exercẽdi ingenij gratia. Verùm abſoluta deſcriptio ex his omnibus conſtat. Nam Horat. in ea quã modo citaui ſatyra, primum locũ exquiliarũ deſcribit, deinde tempus, præterea Priapi ac maleficarũ perſonas. poſtremò & ſacrificiũ, & fugã crepitu territarũ mire exprimit

Quinta uariandi ratio.

Quintum caput copiæ rerum eſt deſcriptio Rhetorica, quam Græci ἐνέργειαν à perſpicuitate & claritate numeri uocant repræſentationem uel definitionem Rhethoricam. & prorſum naſcitur ex definitione Dial. præſertim illa quam accidentariam deſcriptionem uocant: qua non ſolum ſpecies, ſed individua quoq; deſcribũtur, & definiuntur quaſi. Et nihil admodum differt hæc à definitione Dialectica, niſi copia orationis, à qua fere abſtinent Dialectici, utentes conciſa plerunque &

recta definitione. Itaque ἐνέργεια descriptio Rhetorica, est oratio exprimens rem, personam, adfectum, mores, sermonem, ac circunstantiam, ita clare ac copiose, ut lectori ob oculos & quasi præsens uersetur ueluti uiua pictura. Huius ergo officium est illustrare, & depingere res quasi, ut omnibus partibus fere expressæ, & tanquam uiuis coloribus expolitæ spectentur. Cum autem descriptionis Rhetoricæ species numerentur circiter uiginti: ad præsens sufficit cognoscere undecim species: quarum prima est descriptio rei, quam alij ὑπογραφὴν uocant, alij ὑποτύπωσιν, id est, effigurationem uocant, quare: figura & forma depingitur: ut est descriptio diluuij, in primo Metamorphosis, tempestatis in secundo eiusdem. Secunda descriptio personæ προσωποποιΐα, qua homo quispiam depingitur, ut principes Græci, totumque apud Plutarchum in uitis, apud Aemilium Probum, apud Suetoniū. Quamuis Rhetores plerique latius utuntur uocabulo prosopopœię, ut cōplectatur mox sequentes sex quoque species. Vide Fabium in 3, cap. 10. Tertia species est χαρακτηρισμός, effictio uel pictura corporis aut animi, ut Dauus effingit Ciceronem, Cherea senem illum importunum. ut Mitio depingit Demeam & seipsum. ut Homerus in tertio Iliados depingit formā Græcorum Principum. Quarta est personæ, προσωπογραφία. Huius prima forma est personæ fictæ descriptio poetis propria: Oratorib. rara, ut Vergilius fingit Sibyllam furentem in sexto, fingit personas apud inferos. Altera forma eius est, cum mutæ rei aut incorporeæ uel homini mortuo adfingimus personam, sermonem, uel adfectum hominis uel animalis, harpyijs, furijs, dæmonibus, somno, fami, inuidiæ, famæ, uirtuti, iustitiæ & similibus sermonem uel personam induunt poetæ & adfingūt. Hanc secūdā formā Rhetores proprie uocant prosopopœiā specialē. Quinta species est ἠθοποιΐα proprietas uel expressio morum, de qua libellū scripsit Emporius sophista, & luculente docet Fab. lib. 6. cap. 2. & sequētibus. Huius Ethopoeię quā uocare possumus expręssionē morum, uel adfectuum initium, tres sunt formæ, quarum prima, est significatio uel expressio morū, plixior: ut ingeniorū, artium, uirtutum, uiciorū. sic uanū ostētatorē Thrasonē exprimūt. Terentius militē: Plau. seuerū Demeā, & hæc forma propria est comœdijs atque dialogis, ubi peculiariter obseruare oportet decorum & proprietatem personæ, ut apud Luc. & Cic. Secunda forma, est expresśio naturaliū propensionum & inclinationum: quales Græci uocant φυσικὰς στοργάς, id est, naturales & innatas adfectiones, non momentaneas, sed durabiles, ut expresśio amoris paterni erga liberos: Coniugum & amico-

rum inter se. Coniunctionis, equalium, hospitum, uicinorum. Disiunctionis hostium inter se. in qualibus effingendis mirus artifex est Liuius & Herodotus. Sic Homerus & Vergilius cum Ouid. Peculiariter enim historia animorum cupiditates, consilia, & res gestas ferè sine Tragicis motibus illis depingit. Tertia forma, est expresio adfectionum leuiorum, quæ non ita perturbant uehementer animos, neq; præcipitant, ut si quando lætiores adfectus hominum erga nos alios'ue captamus & blandiendo elicimus: ut cum animus in spem, in lætitiam erigitur, & in risum quoque, qualia sunt amatoria blandimenta in epistolis Ouidij, & Elegijs: quales sunt officiosæ promissiones & salutationes, officiosa colloquia, ut in Epistolis familiaribus apud Ciceronem, & in dialogis eius, qualis est captatio beneuolentiæ & fauoris: atque hæc adeo tertia forma, peculiaris est exordijs. & in summa docet ἠθοποιϊα quod Rhetorica sit magna pars τῆς κολακείας, id est, adulationis, ut alicubi Plato dicit. Sexta species descriptionis Rhetoricæ, est παθοποιϊα id est, uehementiorum adfectuum & perturbationum expresio: de qua Macrobius libro. 4. toto præcipit. Huius sunt duæ formæ: prima intentio, quam Græci δείνωσιν, nostri alioqui imaginationem uocant, qua metus, dolor, ira, furor, odium, inuidia, effrenis cupiditas, libido immodica, spes, immoderata lætitia, perturbatioq; animi describitur & excitatur. Huius exempla sunt pasim obuia in tragœdijs Græcis & Latinis, in hac fere immodicus est Statius, Vide Vergilium in 4.

Nec te diua parens.

Item in 10.

Quid me alta silentia cogis Rumpere &c. Item in 7. Heu stirpem inuisam. Vide Ciceronem in inuectiuis Verrinis, & Philip. Altera forma est commiseratio, dicta Græcis οἰκτρός, qua eliciuntur lachrymæ uel mouetur misericordia, uel captatur uenia. Huius exempla sunt obuia in perorationibus Ciceronianis: in querelis apud poëtas. In summa uero, non maior facundiæ commendatio, immo & admiratio comparatur, quàm ex ἠθοποιία & παθοποιία, si in loco adhibeatur, quarum utrunque diligenter describit Aristoteles in secundo Rhet. definiens illic mores & adfectus. Item Fabius in libro 6. capite. 2. & sequentibus. Septima species, descriptionis, est sermocinatio, διαλογισμός, quoties personæ adfingitur oratio breuis uel longa pro decoro eius. Tales sunt conciones Liuianæ, & apud alios historicos. Item orationes apud poetas. Huc refer illam quam Fabius appellat elocutionem aliquam, qualis est apud Liuium legatorum Romuli. Item eiusdem Romuli allo-

cutio.

cutio, qua consolatur raptas Sabinas. Græci tale quiddam uocant παρτυχαίρεσιν, id est, diuisionem, hoc est, informationem argumenti tractandi iusta oratione. Octaua species, est μιμήσις, imitatio sermonis, uel morum, qua non modo personæ orationem, sed etiam gestum effingimus: quale fuit quondam peculiare fabularum genus, quas pronunciabant Mimi, ut apud Macrobium de Laberio extat. Et has prædictas scilicet sex species, Quintilianus atq; alij subijciunt prosopopœiæ. Nona species, τοπογραφία, loci descriptio, ut Carthaginis in 1. Aeneidos, Huc refer Cosmographiam & Geographiam. Decima species, τοποθεσία, loci fictio, cum describitur locus, qui fortasse non est in rerum natura: quales sunt apud Lucianum in ueris narrationibus, uel saltem non est talis, qualis fingitur, ut in sexto inferorum & Elisij descriptio. Huc refer Astrotesiam apud Aratum, Higinium. Manilium. Pontanum. Vndecima species, est χρονογραφία. descriptio temporis, ut noctis in 4. Aeneid. pacifici seculi in 4. Aeg. Vergil. Quatuor ætatum in primo Metam. Atq; hæ sunt undecim species descriptionis Rhetoricæ, quibus Græci adhuc addunt nouem species, quæ non faciunt modo ad institutum, & superioribus subijciuntur.

Egreßio, sexta locupletandi ratio.

Superioribus adfinis sexta locupletandi ratio, quā Græci παρέκβασιν, *Latini partim egreßionem, alij digreßionē, nonnulli excursum appellāt. Ea est, definitore Quintiliano, alicuius rei, sed ad utilitatē caussæ pertinētis, extra ordinē excurrēs tractatio. Adhibetur autem uel laudandi gratia: qualis est apud Marcum Tullium pro Lucio Cornelio popularis illa uirtutum Cn. Pompei cōmemoratio, in quam ille diuinus orator (nam Fabij uerbis utar) ueluti nomine ipso ducis, cursus dicendi teneretur, abrupto quem inchoauerat sermone, diuertit. aut uituperandi, aut ornandi, aut delectandi, aut præparandi. Sumuntur autē ex eijsdem fermè locis, quos modo retulimus. Ab expositione rerū gestarū, à descriptione*

locorum, regionum, personarum. Item à tractatione fabularum, apologorũ. Præterea à locis cõmunibus, quoties amplificandæ rei gratia, in gloriam, in luxuriam, libidinẽ, auaritiam, turpem amorem, tyrannidem; iram ac reliqua uitia dicimus, atq; his, caussæ uelut aliquantisper omissa, diutius immoramur. Aut contrà, quoties frugalitatẽ, liberalitatem, continentiam, studia literarum, pietatem, liberalitatem, laudibus efferimus. Hi tantũ momenti habent ad copiose dicendũ, ut clari aliquod autores eos ex professo tractauerint, χρείας appellant. Sunt & illi loci communes his nõ dißimiles, quoties liberalitatis cõmoda ponimus ante oculos, contra seruitutis incommoda. Mutabilitatem fortunæ, mortis æquam omnibus necesitatem, quantum ualeat pecunia in rebus mortalium, uitæ humanæ breuitatẽ, atq; id genus alia innumera describimus.

Porrò lõgius immorari licebit excursionibus, uel in initio dictionis. Qualis illa Herculis Gallici apud Lucianũ & Lamiarum apud Politianũ descriptio. Vel in fine, quo iam fessus recreetur auditor. Quẽadmodũ in Georg. fere facit Verg. In medio, si quãdo digredi libebit, celerius eò redeũdũ, unde digressus sis, nisi pars caussæ iã absoluta digreßionis ansam præbebit. Veluti post narratã caußã, quo ad secuturã argumẽtationẽ auditor reddatur alacrior. Aut post probationẽ, siue omnino post locos inamœniores, quo tædium subtilitatis discutiatur. Aut nisi

res

res ipsa locos huiusmodi suapte sponte offerat, qui inuitent ad diutius immorandum.

Sexta locuplandi ratio.

Sextum caput copiæ rerum est Egresio, quam alij digressionem, alij excursum uocant, de qua Fab. in lib. 4 cap. 3. docet abunde. Etenim egressio est σχημα rerū quod excurrimus & euagamur in aliquem locum communem, aliam'ue rem ab instituto quasi alienam, delectationis uel amplificationis gratia. Sic Verg. in fine 1. Georg. egressionem facit in funebrem luctum de Cæsare interempto. In 2. Georg. egreditur in laudem rusticę et priuatæ uitæ. In tertio Georg. expatiatur in laudem Octauij Cæsaris, & obseruantiæ suæ erga Cæsarem Augustū. In quarto Georg. excurrit in fabulam Orphei. Sic Liuius in nono ab urbe condita facit egressionem de Alexandro Magno. et in octauo de bello Punico digredit in historiam Masinissę. Sic et Salustius alioqui breuior, tamen digreditur in principio Catilinarij in descriptionem status urbis Romæ. & in principio Iugurthini digreditur in Geographiam. Et hæc digressio aliquando est necessaria: sicq; etiam pars caussæ est, à qua non debuit auelli, ut apud Vergilium in primo expositio Veneris de ortu Cartaginis & de eadem apud Iusti. in principio 18. lib. Aliquando nō est necessaria, sed delectationis gratia inseritur: & sic σχημα rerū est. Et prudenter oportet obseruare, ubi maior uel antecedens debeat amplificari per digressionem quasi, uel ubi præstat nudam proponere præmissam conclusionis. Sic apud Ciceronē pro Roscio, est digressio contra parricidas: pro Cælio, de studio fis: pro Archia, de laude literarum. Vide & declamationes Erasmi, qui multus est in digressionib. Cauere tamen oportet, ne excursus sint immodici, ne nimis prolixi aut longinqui, & peregrini sint: quod uitium Asiaticis est peculiare. Cætera quære apud Fabium. Locis communibus) sicubi maiorem syllogismum uel θέσιν aliquam explicamus, uide infrà in capite octauo, & undecimo.

Septima ratio.

Septima locupletandi ratio sumitur ab epithetis. Diomedes epitheton facit speciem antonomasiæ, finitq; hunc in modum: Epithetō, est præposita distinctio proprio nomini aut ornandi, aut distruendi, aut indi/

indicandi caussa. Orandi, ut diua Camilla: Destruendi, ut scelerumq; inuentor Vlysses. Indicandi, ut Larissæus Achilles. Sumuntur epitheta ab animo: ut, Plato Philosophorũ sapiẽtissimus. A corpore: Thersites Græcorũ omnium deformissimus. A bonis externis. neq; id simpliciter, nimirum ab omnibus partibus bonorũ, quæ proficiscuntur à fortuna. A genere: ut, Mecœnas generosissmus. Ab opibus: Cræsus regũ opulẽtissimus. A forma: Nireus formosissimus. A uiribus: Milo Athleta fortissimus. A patria: Vlysses Ithacensis. Ab actu: Monstrorũ domitor Hercules. Ab euentu: Bis capiti Phriges. In summa, ab omnibus fortunæ commodis, aut incommodis. Neq; refert an hæc epitheta sint adiectiua nomina, nec ne, modò quocunq; pacto proprietas quædã attribuatur, non personis tantum, uerumetiã rebus. Vt præceps iuuenta. præceps & amens cõsultor amor. esca malorũ uoluptas. morosa ac difficilis senecta. uitiorum expultrix philosophia. humanæ uitæ speculum comœdia. uitæ magistra historia. In poematis licebit naturalibus epithetis uti: ut, Cãdida uix liquidi fontes. frigida nox. uolubilis amnis. aureus Sol. In oratione prosa non oportebit adhiberi, nisi emphasim quandam habeant, et ad rem propositã pertineant: ut, Non impetrabis caussam tam iniquam ab Aristide iustissimo. Et coram Catone seuerissimo morum censore audes agere Floralia? Id potissimũ fiet in citationibus exemplorum, aut sententiarum. Aristarchus

chus eruditißimus, & idem diligentißimus. Cicero eloquentiæ princeps. Plato certißimus author.

Septima locupletandi ratio.

Septimum caput copiæ rerũ, est epitheton, id est adiectiuum
nomen aliud'ue tale rei additum instar tituli, ab aliqua proprie-
tate uel effectu sumptum, quod fungitur uice ferè breuis descrip-
tionis: ut cum Vergilius Æneam uocat insignẽ pietate uirum.
& Lausum quo non sit pulchrior alter. Oriturq; hoc caput
prorsum ex loco Topices, qui uocatur à proprijs, item ab effe-
ctibus. Cauere autem oportet, ne epitheta sint ociosa, aut inepta,
sed ut peculiarem quandam notam & significationem naturæ
proprietatis'ue in alia re ostendant. Exempla sunt innumera &
optima apud Homerum et Vergilium, aliosq; poëtas: nã in solu
ta oratione non sunt ita libera et frequẽtia epitheta, nisi ubi peri
phrasim faciunt. Adhibentur uero plerunq; explicandi uel lau-
dandi uel uituperandi gratia personis & rebus.

Octaua ratio.

Octaua dilatandi ratio sumitur à circunstantijs, quas Græci Peristases uocãt. Eæ partim sunt rerũ: ut causa, locus, occasio, instrumentum, tempus, modus, atq; id genus aliæ. Partim personarũ. ut natio, patria, sexus, ætas, educatio, disciplina, habitus corporis, fortuna, conditio, animi natura, studiũ, ante acta, commotio, consiliũ, nomen. Conducit autẽ ad multa circunstantiarũ aptus ac tẽpestiuus usus. Primum ad amplificandum atq; extenuandum, de quo mox paucis dicturi sumus. Deinde ad euidentiã, de qua paulò antè diximus. Præterea ad cõfirmationẽ & probabilitatem. Facit enim ut tota oratio densis ac crebris argumentis undiq; differta sit, & cõmunita: quæ tametsi non explices, quasiq; in aciem educas, tamen pugnant per sese, caussamq; non medio-

circiter

circiter adiuuant: ut queadmodum, licet aliud agentem, tamẽ agnoſcere liceat, paleſtricæ aut muſicæ peritũ: Ita ubiuis ex huiuſmodi circunſtantijs cõmodè ſuo loco admixtis, Rhetorem intelligere poßis. Quod quoniam per omnem orationẽ fuſum eſt, exemplo breui oſtendi non poteſt.

Octaua dilatandi ratio.

Octauum caput copiæ rerũ, eſt circũſtantia, Græcis dicta περίστασις ex qua incredibilis copia argumẽtorũ atq; ornamentorum in qualibet cauſſa fere ſuppeditatur: adeò ut pleraq; pars argumentorum Rhetoricorum et credibilium ex hoc capite petatur. Noſtrates Dialectici in Topica ponunt locum à communiter accidentibus generalem quaſi cuilibet materiæ argumentandi, quæ alioqui non ſatis commodè & prompte in alios locos Topices referri ſtatim poteſt. Illo loco communiter accidentium comprehendi & contineri poſſunt commodè circunſtantiæ: tametſi Dialectici ſigna quoq; in eum referũt. de quibus infrà capite duodecimo. Verum circunſtantia eſt adiectũ quiddam rei extrinſecus, ita ut poßit ab ea re non tantum imaginatione, ſed uere ſeparari, cum plerunq; non neceſſario, ſed contingenter rei adplicetur. Vnde & Rodolphus circunſtãtias uocat adplicata rebus. Eſt autem magna controuerſia apud Theologos quoq; & Iureconſultos, utrum & quomodo circunſtantia uariet ſpeciem facti uel rei, an nouam pareat an ſecus: ut Cicero quoque in primo Officiorum diſputat in capite de Temperantia & Decoro. Item Rhetores de aptè dicendo orationis decoro ut Fabius in 11. capite 1. Et quidem uidetur uariari facti ſpecies, uel ſaltẽ qualitas iuxta circunſtãtias: ut aliud eſt ſaltare in nuptijs in ſpectando, quàm ſaltare in foro uel in templo, Sed ſtudioſo Rhetoricæ ſatis eſt ſcire qualitatem uel accidentia rerum mutari & uariari per circunſtantias: quod enim uni licet, nõ ſtatim alteri quoq; licet. Nõ cõſentiũt tamẽ Rheto. in numero circõſtãtiarũ: quãuis reuera nihil impedit iſta diuerſitas numeri, quia uerbis tantum & non differt admodum. Ex Fabio quidem licet colligere duodecim circunſtantias: quæ ſunt perſona, cauſſa, locus, tempus, numerus, occaſio, facultas, inſtrumentũ, modus, actus, tẽpeſtiuitas & caſus. Sed minui poteſt hic numerus, quia facultas & occaſio idem eſt, ſicut tempus & tẽpeſtiui-

tas,sicut modus & actus sunt. Idem Fabius ex decem prædicamentis uel saltem ex posterioribus sex prædicamentis Aristotelicis facit circunstantias in libro tertio, capite octauo, uerum non satisfacit Aristotelicæ sententiæ hæc expositio Fabij. Sit ergo numerus circunstantiarum nouenarius. Primo persona, Secundo caussa, Tertio locus, Quarto tempus, Quinto occasio, Sexto instrumentum, Septimo modus, Octauo numerus, Nono casus. Quas nouem hoc disticho libet complecti.

Quis quoties occasio ubi cur quomodo quando
Casus & instumentum cuiusque περίστασις esto.

Prima circunstantia Persona, recipit uiginti quatuor locos circiter, enumeratos supra eodem capite 5. qui sunt natio, patria, genus, &c. qualibus persona describitur plerunque, ut apertissima & copiosissima docent exempla apud Plutarchum, in uitis imperatorum, & apud Aemilium Probum in uitis Imperatorum Græcorum. quos duos authores utile est conferre, ut uideatur discrimen inter copiam Plutarchi & breuitatem Aemilij. Nam fere eosdem principes describit uterque. Vide & alios historicos uel declamatores, qui integram uitam aliquot personarum descripserunt. Secunda circunstātia est caussa, quæ hic significat prorsus efficientis uoluntariæ intentionem, uoluntatem, propositum, consiliū quod tendebit in aliquem finem medium aut ultimum, & significat etiam usum, aut finem negotij propositum, propter quem finem quispiam facit hoc aut illud. Huc ergo refertur caussa uoluntaria non naturalis: Et quisque agit quadrifariam: uel enim propter boni adoptionem, incrementum, conseruationem & usum, uel propter mali euitationem, immutationem, liberationem & conuersionem agimus, teste Fabio, & ipsa experientia. Huius rei exempla non in oratoribus solum, sed in communi quoque experientia sunt passim obuia: Sic Cicero prolixe argumentatur Clodium fecisse Miloni insidias, quod uideret Milonem obstare suis conatibus & gloriæ. Et contra. Clodium à Milone iure cęsum, eo quod in animo suo proposuerit Rēpublicam adficere magno & insigni commodo, si Clodium ciuē inquietissimum è medio tolleret. Sed aduertere oportet & probè iudicare, huiusmodi intentionē uel consiliū sæpe fallere, sæpe quoque prauū & erroneum esse. Tum ergo non quidem consilium, sed uel opinio & error, uel adfectio praua aut stulta uocabitur, ut mox infra in quinta circunstantia uidebimus. Tertia circunstantia est Occasio, quam facultatem & opportunitatem & auxilia uocant alij: ut, facilius est paucos à multis, im-

prouidos ab insidiosis, pauperem à diuite opprimi: & ex hoc loco sumuntur argumenta & coniecturæ à facili, possibili, difficili. Quatra, est Instrumentum, quod dicitur caussa efficiens, ociosum quidem, sed tamen adiuuans: ut, peius est occidere ueneno quàm gladio. turpius est mors crapula quàm morbo aut cura. Quinta circunstantia, est Modus, ut ex insidijs, ex aperto, blandicijs, minis, criminibus aliquem adgredi. Huc refer actum, hoc est, praxin in rebus aut factis. Huc refertur etiam scientia, ignorantia, dolus, error, necessitas, casus, culpa, furor, de quibus & Iureconsulti plurima, & Fabius in libro septimo, capite de qualitate differunt. Sexta, est Locus: qui est aut prophanus aut sacer, publicus aut priuatus, immunis, aut non immunis, saluber aut grauis, domesticus aut alienus, & sic obserua similes differentias loci. Septima, est tempus: ut dies sunt festi aut profesti, tempus pacis & belli, lætitiæ, luctus & cætera. Octaua, est Numerus quoties aliquod officium uel crimen sit admissum, plurimum refert in priuatis & publicis negocijs. Maiora enim & grauiora sunt officia uel delicta, quæ ingeminantur. Nona circunstantia est casus, id est, successus rei consilijq; euentus iuxta illud,

Careat successibus opto
Quisquis ab euentu facta notanda putet.

Ex his nouē circunstantijs sumuntur, ut dixi, plurima Rhetorica argumenta, ornamenta, & effectus quoq;, ut probat Macrobius in quarto. Opus est autem ut has circunstantias, ualde prudenter obseruemus, ut honestum, decorum, utile, iucundum, facile, difficile, possibile, licitum, tolerabile. & contrà, turpe, indecorum, perniciosum, iniucundum, impossibile, illicitum, intolerabile. Et ualent circūstantiæ plurimum ad describendum, laudandum, uituperandū, probandū, adficiendum, amplificandum, diminuendum, in adfirmatiuā & negatiuam pariter partem, atq; harum alia prolixius tractari, alia breuius perstringi, uel etiam omnino omitti potest, quia non omnes ex æquo cuilibet caussę uel rei conueniunt.

Nona dilatandi ratio.

Nona dilatandi ratio cōstat amplificatione. Eius cōplures formæ referūtur à Fabio. Nos eas breuiter attingemus, quæ ad præsens pertineant institutum. Prima amplificādi ratio cōstat incremēto. Quoties

gradibus aliquot peruenitur nō modò ad ſummum, ſed interim quodammodo ſupra ſummum. Huius exemplum eſt apud Marcū Tulliū in quinta Verrina actione. Facinus eſt uincire ciuem Romanū, ſcelus uerberare, parricidiū necare. Quid dicā in crucem tollere? Verbo ſatis digno tā nefaria res appellari nullo modo poteſt. Ad hoc genus pertinet et illud, cùm congeſtis ordine quodā circunſtantijs, in contextu et curſu ſemper aliquid priore maius inſequitur. Huius exemplum eſt in ſecunda Ciceronis Philippica de uomitu Antonij. O rem non uiſu modò fœdam, ſed etiam auditu. Si inter cœnā in tuis immanibus illis poculis, hoc tibi accidiſſet, quis non turpe duceret? In cœtu uerò populi Romani, negociū publicum gerēs, Magiſter equitū cui ructare turpe eſſet, is fruſtis eſculentis, uinū redolētibus, gremium ſuum & totum tribunal impleuit. Hic ſingulæ uoces incrementum habent. Etenim per ſe deforme fuerat, uel non in cœtu uomere, in cœtu etiam non populi, etiam non Romani, uel ſi nullum negocium gereret, uel ſi non publicum, uel ſi non Magiſter equitum. Hæc ſi quis diuidat, ac circa ſingulos gradus immoretur, augebit quidem orationis copiam: tamen minùs efficaciter amplificabit. Huic contraria eſt cōparatio: nam ut incremento ad ſuperiora tenditur. ita cōparatio à minoribus incrementū petit. Fit autem cōparatio uel fictione, uel exempli collatione. Fictione, quā ὑπόθεσιν uocant, ut in prima par

te exempli, quod modo retulimus ex Cicerone. Fin-
git enim hoc inter cænā accidisse priuato. Eiusdem est illud in Catilinā, Serui me Hercule mei, si me isto pacto metuerēt, ut te metuūt omnes tui, domū meā relinquēdam putarem. Collatione exempli, quoties proposito uelut simili exēplo efficimus, ut id quod exaggeramus, aut proximū illi, aut par, aut maius etiam uideatur. Velut Cicero pro Cluentio, cum exposuisset Milesiam quandam à secundis hæredibus pro abortu pecuniam accepisse, Quanto est, inquit, Oppianicus, in eadem iniuria, maiore supplicio dignus. Siquidem illa cum suo corpori uim attulisset, seipsam cruciauit, Hic autem item illud effecit per alieni corporis cruciatū. In hoc genere non solū tota totis, sed etiā partes partibus comparātur, sicut hoc loco pro Milone: An uero uir amplißimus Scipio, Tyberium Gracchū mediocriter labefactantē Rempub. priuatus interfecit: Catilinā orbem terræ cæde atq; incēdio uastare cupientē, nos cōsules perferemus? Hic et Catilina Graccho, & status Reip. orbi terrarum, et mediocris labefactatio cædi et incendijs et uastationi, et priuatus consulibus comparatur. Quæ si quis dilatare uelit, plenos per singula locos habeat. Amplificamus et ratiocinatione: cum aliud crescit, & aliud augetur, hoc modo, Tu istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate tantū uini in Hyppiæ nuptijs exhauseras, ut tibi necesse esset in populi Romani conspectu

ſpectu uomere poſtridie. Colligitur enim quantũ ui
ni biberit Antonius, quod illa totius corporis gla/
diatoria firmitas non quiuerit ferre et cõcoquere.
Ad hanc formã referendũ eſt, quoties res atrociſsi/
mas quasq; in ſummã ipſi extulimus inuidiã, eleua/
mus cõſulto, quò grauiora uideãtur, quæ ſequuturæ
ſunt. Quod genus eſt illud Cicero: Leuia ſunt hæc in
hoc reo. Metũ uirgarũ Nauarchus nobiliſsimæ ciui
tatis pretio redemit. Humanũ eſt. Atrociſsimũ quid
dam expectetur neceſſe eſt, cui hæc quæ ſunt attro/
cia, cõparata, humana atq; uſitata uideantur. Am/
plificamus et cõgerie uerborũ, ac ſententiarũ idẽ
ſignificantiũ. quæ ratio finitima eſt figuræ συναθροισ
μῶ, de qua prius dictũ eſt. Vtitur hac M. Tul. in actio
ne pro Ligario. Quid enim tuus ille Tubero diſtri/
ctus in acie Pharſalic. gladius agebat? Cuius latus
ille mucro petebat? qui ſenſus erat armorũ tuorũ?
quæ tua mens? oculi, manus, ardor animi? Quid cu/
piebas? qd optabas? Hic uelut aceruo creuit oratio
Idẽ fit interim omnib. altius atq; altius inſurgẽtib.
Vt in hoc exẽplo, Aderat ianitor carceris, carnifex
prætoris, mors terrorq; ſociorũ, & ciuiũ Romano
rum lictor Sextius. Amplificamus etiã quaſi corre
ctione quadã: ut Cic. in Verrẽ, Non enim furem, ſed
raptorem, non adulterum, ſed expugnatorem pudi
citiæ, nõ ſacrilegũ, ſed hoſtẽ ſacrorũ religionumq;,
non ſicarium, ſed crudeliſsimum carnificem ciuium
ſociorumq; in ueſtrum iudicium adduximus.

Nona dilitandi ratio.

Nonum caput copiæ rerum, est amplificatio rerum, quam specialem cognominamus. Video enim Rhetores uocabulo amplificationis trifariam uti: primo, ut significet amplificationē uerbi, de qua supra in libro primo cap. 27. Secundo, ut significet quamlibet rerum figurā et quodlibet schema tertij ordinis. Sic & alia capita copiæ rerum uocant amplificationem, id est, locupletandi ornandiq; formas. Etenim hoc generalis est amplificatio rerum. Tertio, ut significet hanc specialem amplificationem de qua in hoc capite nono, & Fabius in 8. capite 4. Verum hæc amplificatio specialis, est σχῆμα multiplex & splendidum, quo ipsæ res augentur, maiorem speciem capiunt fere collatione alicuius splendidæ rei, aut coniectura simili & magnifica. Huius primarias formas quatuor hic Erasm. enumerat, post Fabium satis perspicue. Cæterum de amplificatione in genere sic ait Cic. in Oratore perfecto: Amplificatio augendis rebus apta & si æquabiliter toto corpore orationis fusa esse debet, tamen cōmunibus locis maxime excellit qui cōmunes appellati sunt, eo quod uidentur multarū ijdem esse caussarū, sed proprie singularū esse debebūt. Augendis aūt rebus & contra abijciendis, id est, diminuendis, nihil est quod non perficere possit oratio, quod inter media argumenta faciendū est, quotiescunq; dabitur locus & penè infinitè in perorando. Hæc ille, apud quem plurima & optima passim inuenies exēpla. Et requirit amplificatio plerunq; genus dicendi copiosum & grāde, tametsi leuiusculis rebus non est temere adfingenda neq; immodice, ut Asiatici facere solēt. Formę autē eius sunt quatuor: scilicet Incrementum à minoribus ad maiora: Cōparatio à maioribus ad minora: Ratiocinatio à signis: Congeries ab enumeratione. Quæ formæ ex quibus locis Topices Dialect. nascantur, facilime licet uidere. Nempe priores duæ ex loco similium. Tertia, ex signorum Rhetoricorum. Quarta ex diuisione uel enumeratione sufficiente. Incrementum, est σχῆμα rerum quo ex minori exaggeratione coniectura facienda est de multo maiore, atque adeo maximo: quæ coniectura magis animo æstimatur, quàm uerbis exprimi queat, cum minora illa supra modum extulerimus. Exemplum habes pro Milone (Quod) si scribis usq; credenti, & pro Roscio (ijs de rebus usq; intellige) Item ibidem (eo prorumpere) usq; (futura sint hæc omnia iudices imprudente Sylla) & pro domo (hic uis extra ordinem). Comparatio hoc loco est σχῆμα, cum à maioribus exaggeratis sumitur coniectura de minoribus exaggerandis: hoc est, cum minora

maioribus, facilia difficilioribus, indigna multo indignioribus comparamus, uel etiam preferimus, non argumentandi, sed tantum ornandi gratia: ut in primo Aeneidos.

O terq; quaterq; beati. Et in 3.

O felix una ante alias Priameia uirgo. Et in 4.

Georg. Apes comparantur Quiritib. Romanis.

Ratiocinatio: est σχῆμα rerum. quo amplificamus rem, coniectura sumpta ab aliquo signo, uel circunstantia maiore, quæ fidem prope excedit, ut apud Vergil. in 3. Aeneid. ingens corporis Polyphemi magnitudo datur coniectanda ab his signis.

Trunca manum pinus regit & uestigia firmat:

Graditurq; per æquor.

Iam medium, nec fluctus latera ardua tinxit.

Iacuitq; per antrum.

Immensum, saniem eructans, &c.

Amplificamus, &c.) Quarta forma, quæ congeries est, ut ubi res plures ad idem pertinentes, uel diuersæ enumerantur, ut in 1. cap. ad Rom. amplificatur impietas Gentilium longa congerie, id est, enumeratione atrocium criminum, quæ sunt impietatis fructus, cum inquit Paul. Quia Deum reprobarunt, tradidit eos in sensum reprobum, &c. Et nascitur plana congeries, ut dixi, ex diuisione Dialect. & diuisione Rhet. de qua supra cap. 1. συναθροισμῷ) id est, coaceruatione, quæ est diuersarū rerum proprie enumeratio. Correctione quadam) Hic quintus modus pertinet ad amplificationem uerborum & ad hyperbolen, de qua supra in 1. cap. 27, & 28.

Totidem autem sunt minuēdi modi, quot sunt amplificandi. Pertinēt ad orationis copiā et uulgares amplificandi modi, cum uel aduerbijs, uel nominib. uel alijs partibus adpositis amplificamus, uel in laudem, uel in uituperium. Maiorē in modum me Cic. delectat. Dici nō potest quàm tibi faueat socer. Verbis consequi nequeā quàm me delectet Cic. Verum de his augendi rationibus priore libro diximus.

Notus & usitatus est & ille modus amplificandi, cum speciem augemus generi collatam. Vt cum omnes disciplinæ liberales plurimum homini conciliant

ſiant uel ornamẽti, uel cõmodi, tũ in primis eloquẽtia. Quanquã hãc quoq; rationẽ ſuperius attigimus.

Decimum caput copiæ rerum, eſt diminutio, quam extenuationem & eleuationem appellant aliqui, σχῆμα contrarium ſuperiori. Itẽ duplex, ſcilicet diminutio uerbi ſuprà in 1. cap. 19. & diminutio rerum, de qua in hoc cap. quarto. Et in genere, diminutio eſt figura, qua extenuamus & abijcimus aliquãdo rem gratia uenuſtatis & moleſtiæ: uel contra. propter contemptum rei extenuatę efferendã. Ad diminutionẽ uerbi pertinẽt uocabula diminutiua, contemptũ & utilitatẽ ſignificãtia: ut homunico, plebecula, fraterculus, atq; alia quæ contemptũ & probrũ ingerunt. Vt Cic. hominẽ ſemiſsiũ, terrę filiũ. Sic Verg. ſemiuirũ comitatum. Catullus percacatas chartas uocat. Sed diminutio rerum iuſta ſententia ac oratione perſonã ac rem extenuat, totidẽ fere modis quot formis amplificatio auget, in contrariũ fere ſumptis. Prima forma diminutiõis eſt per decrementũ, quo ſchemate maioribus antea extenuatis, minora deinde facile extenuantur. Sic Hannibal in primo de bello Punico in concione ſua extenuat difficultatẽ Alpiũ, quæ tamẽ erat lõge maxima, ut alios quoq; labores itineris prę illa paruos eſſe oſtẽderet. Secũda forma cõparatio, ut ſi optimũ aliquid malo cõpares, nobile ignobili, pulchrum ſordido, ingens paruo, honeſtũ turpi, utile pernitioſo. Sic enim rei meliori ac maiori iniuriã notatam uili collatione, ut ſi dicas monetã eſſe tam bonã quã ſi ſit plũbea. Huius exemplum optimũ habes pro Murena ubi Iuris ſcientia extenuatur. Contrario modo quàm dixi irridemus. quo & extenuamus, ſi parua magnis, ſi diſsimilia inter ſe nulla proportione cõferemus quaſi per ironiã: ut ſi inepto poetę & uerſifici dicas ipſius carmina meliora eſſe Ouidianis. Tertia forma idẽ ratiocinatio, quãdo contemptũ efferimus rei ex aliquo ſigno circũſtantia ue minore, leniore, priore: ut ſi dicã adeo fortem militẽ eſſe Thraſonẽ, ut crepitũ foliorũ & umbrã ſuã metuat. Si dicã tanti te facio, ut ne obulo quidẽ redimerẽ uitã, bonaq; tua. Quarta forma cõgeries, cum multa coaceruamus, utilitatẽ & contemptũ ſignificãtia: ut conuicia, probra, contumelias, ſicut Menedemus inquit in me quiduis horum conuenit, caudex, ſtipes, &c. Et in huiuſmodi probroſa diminutione artifex eſt Cicero cum inſectatur & conuiciatur. Tam enim bene diminuere, quàm ſplendide amplificare ſolet: ut in oratione contra Piſonem. & de prouincijs. Item in Verrinis & Philippicis. Artifex idem eſt Cicero in modeſta ciuili uerecunda, diſsimulatoriaq; diminutione, quali ferè in

exordijs

exordijs, in literis officiosis, in gratiarum actionibus utimur: ut statim in exordio primæ epist. in primo libro ad Lentulum. Caueri tamen in diminutione probrosa acerbitas nimia & libido conuiciandi, immodicaq; amarulentia, qua nihil est apud honestos uiros odiosius. Nam multo efficacior & gracior est diminutio & offensio ironica, ueteratoria, dissimulatrixq; extenuatio & irrisio, quàm aperta nimis atq; irata illa insectatio. Sic irrisiones Syri multo sunt gratiosiores in Demeam, quàm Demeę Tragica conuitia. Sic & Cicero salse plerunq; in aduersarios solet ludere. Vide pro Flacco quàm comiter Gręculos testes irrideat. Plura huc congere ex Fab. li. 6. cap. 4. de risu & facetijs.

Decima dilatandi ratio.

Decima dilatãdi ratio inde sumitur, ut quam maximum propositionum numerũ reperiamus. Est autem propositio rhetorica, cui probãdæ adhibentur argumenta. Porro quemadmodũ inueniẽda sit propositio, Fabius negat arte cõprehendi posse: cæterũ ingenio atq; usu constat ea facultas. Atq; inde fit, ut cum plures eadẽ didicerint, generibus argumentorum similibus utantur, alius tamẽ alio plura quibus utatur, inueniat. Sumũtur aũt propositiões partim ex his, quæ sunt uulgaria, partim ex his, quæ sunt propria caussæ. Exemplũ sit hoc, qd' placuit Quintiliano, Cum Thebas euertisset Alexãder, inuenit tabulas, quibus centũ talenta mutuo Thessalis dedisse Thebanos cõtinebatur: Eas tabulas, quod esset usus cõmilitio Thessalorũ, donauit his ultro Postea restituti à Caßãdro, reposcunt Thebani Thessalos: Res apud Amphyctionas agitur: Centũ talẽta et credidisse eos cõstat, et nõ recepisse: Lis omnis ex eo, qd' eas Alexãder Thessalis donasse dicitur, pẽdet. Constat et illud, nõ esse ijs ab Alexãdro datã pecuniam

Thebanorū. In hoc igitur argumēto huiusmodi propositiones ac partes, seu columnæ reperiēdæ sunt. Prima pars erit, Alexandrū nihil egisse donādo. Secunda, non potuisse donare. Tertio, nō donasse. Ac primæ quidē partis, prima erit propositio pro Thebanis, iure repeti licere quod ui sit ablatū. Pro Thessalis hæc erit, tabulas nō simpliciter ui qualibet, sed bello sublatas esse. Ius autem belli plurimùm ualere in reb. humanis. Hoc regna, hoc populos, hoc fines gentium atq; urbiū cōtineri. Huic rursum aliā propositionem opponunt Thebani, Nō omnia in uictoris potestatem uenire iure belli: sed in his quæ in iudicium deduci possunt, nihil ualere ius belli, nec armis erepta, nisi armis posse retineri. Itaq; ubi illa ualeant, non esse iudicē: Vbi iudex sit, nihil illa ualere. Atq; ea quidē è caussæ circūstantijs sumitur, quib. ostēdi potest, quid hæc caussa distet à cæteris. Ad huius aūt propositionis cōfirmationē sumitur à locis exemplū simile. Ideò captiuos, si in patriā suā redierint, liberos esse, qa bello parta, nō nisi eadē ui possideātur. Tertia pro Thebanis propositio, ducetur et ipsa ex caussæ proprijs: In eo iudicio potissimùm esse spectandā æquitatē, in quo Amphictyones iudicent. Aliā enim apud cētumuiros, aliā apud iudicē priuatum, in eisdē quæstionibus esse rationē. Atq; hæc quoq; eò ualēt, ut appareat hāc caussā distare à cæteris, in quib. ius belli ualere debeat. Porrò secundæ partis pro Thebanis probatio fuerit: Nō potuit

donari

donari à uictore ius, propterea quòd id demũ uicto ris sit, quod teneat: ius cum sit incorporale, apprehendi manu nõ posse. Rursum ad huius probationẽ adhibetur argumẽtum à dißimili: Aliam esse conditionem hæredis, aliam uictoris. Ad illũ ius, ad hunc rem transire. Iã ex caussæ proprijs altera sumetur propositio, superiori ueluti subseruiẽs. Nempe hæc Vt donemus ius aliâs ad uictorem trãsire, certè ius publici crediti ad uictorem transire nullo modo potuit. Propterea quòd si quid populus credidit, id omnibus debeatur. Et quãdiu unus superfuerit, is sit totius summæ creditor. Ad Thebanos nõ omnes in Alexãdri manu fuisse. Atq; hæc quidẽ nõ eget probationibus. Tertiæ partis uulgaris, hoc est cuiuis caussæ cõgruens, propositio erit huiusmodi: Non donauit Alexander quum tabulas donaret: neq; enim in tabulis esse ius. Eaq; propositio multis argumentis defendi potest. A simili: neq; enim quisquis hæreditatis habet tabulas, idẽ hæreditatis habet ius. Et si fortè creditor tabulas amiserit, non cõtinuò liberatur debitor. Altera propositio cõiecturalis est: Alexandrum nõ hoc animo donasse Thessalis tabulas, ut honoraret, sed ut deciperet. Eaq; uarijs cõiecturis erit probanda. Tertia iam non propriè ad hũc gradum attinet, sed est ueluti nouæ cõtrouersiæ initium. Sumitur autem è proprijs materiæ. estq; huiusmodi: ut omnia donemus Thessalis, ius belli ualere in iudicijs et apud hos iudices, et in publico credito, atq; item

de cæteris: tamen si quid amisere Thebani ab Alexandro uicti, id à Cassandro restituti receperint oportet, maximè cũ id uelit Cassander. Itẽ si quis suadeat M. Tul. ne conditionẽ ab Antonio oblatã accipiat, nempe ut uiuat exustis Philippicis, his fermè propositionibus poterit uti: Non esse cuiquam egregio uiro tanti emendã uitam, ut immortalẽ famam amittat. Huic generali subseruiet particularis è circumstantijs sumpta: Præsertim Ciceroni, qui tot laboribus clarißimũ, semperq; uicturũ nomẽ sibi pepererit, ac mortem esse cõtemnendã tot præclaris uoluminibus editis facũdißimè demonstrarit: maximè cùm iam seni nõ multum æui superesse uideatur. Rursum altera principalis sumetur à circũstantijs: Nihil infelicius esse, quàm Ciceronẽ uirũ optimum debere uitam Antonio omniũ peßimo. Tertia coniecturalis erit, Callidè hoc agere Antoniũ, ut exustis prius Philippicis, in quibus intelligat et suam infamiam sempiternam, & Ciceronis immortalem gloriam esse sitam: Deinde erepta uita, quoq; totum extinguat Ciceronem. Item si cui matrimoniũ dissuadeas, his licebit uti. Prima fuerit, si pietatẽ spectes, matrimoniũ est impedimẽto properãtibus ad Christum. Secunda, si uitæ iucunditatem, innumeras curas secum adducit et felix coniugium. Atq; hic protinus aperit se latißimus cãpus de cõparatiõe commodorum cœlibatus, & incommodorum matrimonij. Tertia, si libertatem, quam multi et uitæ antepo nunt,

niunt, hanc in primis adimit coniugij uinculũ. Deinde ad particulares uenies, quæ possunt esse innumerabiles: ut, Non hæc ducenda est, non hoc tempore. Aut tibi nõ est ducẽda uxor: pauperi, seni, studioso, ualetudinario. Crescit aũt numerus propositionum etiã hoc pacto, quoties à fictione incipimus. Quemadmodũ pro Milone Cicero: Fingite à Milone per insidias occisum Clodiũ, tamẽ qui ciuem tam pestilentẽ pro salute Reip. periculo capitis sui sustulerit è medio, summis etiã honorib. dignus uideatur. Deinde ad seriã accedit: sed nõ occidit. Crescit item, quoties præparandi caussa duriorẽ aliquã propositionẽ extra rẽ propositã præmittimus, quo mollior uideatur ea, quam conamur euincere. Veluti si quis in cõsultatione persuadere cupiẽs, ne Romanus pontifex Venetos bello adoriatur, iuxta prouerbiũ, quo dicitur, Iniquum esse petendum, ut æquum feras, sic rem prius labefactet. Sunt authores nequaquã contemnendi, qui putent imperium, ac prophanã ditionem nequaquã cõuenire, neq; dignitati summi pontificis, neq; tranquillitati ecclesiæ, neq; Christianæ pietati, cui uni, reb. omnib. neglectis, ille debet cõsulere. Atq; hæc propositio, uelut obiter ex abũdanti plurimis argumentis probari poterit. Deinde ad alteram descendet ad hunc modũ. Hæc quidẽ atq; huiusmodi multa, alius fortasse diceret: uerũ donemus conuenire, tamen longè alienũ est à clementia Christi uicẽ gerentis, qui dixit: Discite à me, quòd mitis

sum,

ſum,& humilis corde:huiuſmodi principatũ armis, tumultu, cæde, ſanguine uel petere uel repetere. Pòſt ad tertiã ueniet, Vt maximè fas ſit,tamẽ parũ eſt tutũ, propterea quòd anceps euẽtus belli. Vnde periculũ ſit,ne dum temporarijs ac fluxis rebus ec/ cleſiæ ſtatũ reſtituere conatur, penitus ſubuertat, atq; id quoq; cõpluribus exẽplis, ac ſimilibus con/ firmari poteſt. Deinde digredietur ad tertiã hoc pa cto, Vt deceat,ut liceat,ut uincas,tamẽ tanta malo rum colluuies etiã bellum iuſtiſsimum conſequitur, ut nõ tãti uel prophano principi,modò Chriſtiano, debeat eſſe terras aut urbes aliquot ferro repetere, nedum ei,qui ſanctiſsimi titulum præ ſe fert. Poſſet adijci & hæc propoſitio è circunſtantijs perſonæ: Vt aliũ pontificẽ deceat, Iulium tamen nõ decet. Si is ſit Iulius,cuius mite ingenium, et ſingularis uitæ ſanctimonia,à bello uideatur abhorrere. Quæ po/ ſteaquã argumentis probarit,tum ad id de quo pro priè conſultatur,deſcendet hac ratione:Vt nihil ho rum nos deterreat,quæ cõmemorauimus:ut tamen in præſentia bellũ cum Venetis ſuſcipere parũ eſſe conſultum uidetur. Et hæc à circunſtantijs ſumitur. Atq; hanc propoſitionem rurſum diuidet. Primùm quòd ſine ſummo rei Chriſtianæ diſcrimine bellum id moueri non poſsit. Deinde quòd ſedes Romana apud quã piè factis ſemper ſumma fuerunt præmia, parum meminiſſe uidebitur officiorũ, quæ ſæpe nu/ mero ea gens ſummo cum uitæ diſcrimine in Chri/

ſtianã cõtulerit religionẽ. Poſtremò, quòd ne cauſ-
ſa quidẽ idonea eſt, cur etiã aduerſus nihil promeri
tos, arma mouere oporteat. Niſi quis has nõ propo
ſitiones, ſed rationes eſſe malit. Tametſi nihil uetat,
quo minus eadem ſententia propoſitio ſit & ratio.
Item ſi quis perſuadere ſtudeat regi cuipiã, ne bel-
lum ſuſcipiat cum Chriſtianiſſimo Gallorum rege,
his propoſitionibus munire uiã ad cauſſam poterit.
Primum bello conflictari, non eſſe hominis, ad bene
uolentiam nati, ſed brutorũ animantiũ, quibus natu
ra arma quædam addidiſſe uidetur. Hæc eſt genera
lis. Huic ſubſeruiet altera propoſitio. Imò nec om-
nium animantiũ, ſed ferarũ duntaxat. Rurſum huic
tertia ſubſeruiet: Atq; adeò ne feræ quidem hoc pa-
cto inter ſe dimicãt, quo mortales. Neq; enim tigri
di cum tigride bellum eſt, neq; leoni cum leone. At
homo nõ in aliud animal æque ſæuit atq; in hominẽ.
Tum feræ nõ certant, niſi aut tuendi fœtus cauſſa,
aut famæ in rabiem actæ. Hominẽ inanis ambitio, ac
tituli, neſcio qui, leues et adfectati, ad tam ſanguino
lenta bella concitant. Huic iam ſuccedet quarta è
circumſtantijs, quaſi nouus gradus: Vt hominum ſit
bellare, certè barbarorum eſt, ac feris non admodũ
diſſimilium, non eorũ qui legibus uiuũt. Adde quin
tam, ut horum etiam ſit, haudquaquam tamen Chri-
ſtianorum. Quandoquidem Chriſtiana religio nihil
aliud eſt quàm pax. Licebit adijcere ſextam: Vt de-
ceat, nõ expedire tamen bellum ſuſcipere, quòd om
nibus

nibus pensitatis, multò plus malorum est, quæ belli caussa suscipiuntur, quàm bonorũ, quæ uictor etiam consequatur. Id iam contentione erit explicandum. Septima quoq; reperietur: Vt expediat, non tamen esse tutum, & ancipitem esse belli exitũ. Neq; enim semper uincere, quorũ melior est caussa, aut qui superant adparatu, ipsas etiam copias in suum ducem nonnunquam arma uertere. Atq; hæ quidem propositiones magna ex parte generales sunt. tum ad particulares uenire licebit, quæ sumentur à propiorib. circunstantijs. Vt omnia mittamus, tibi non est belli gerandũ, præsertim cum tali. Atq; hæc in multas diuidi potest, uel quia puer es, & belli imperitus, uel quia nouus rex. Atque item de cæteris. Nã exempla rationum duntaxat ostẽdo. Rursum, non cũ hoc rege belligerandũ, tam potẽte, tam de patre tuo bene merito, tot uinculis tibi adstricto, tã in teipsum etiã officioso. Aut non hoc titulo, non hoc tempore, non his præsidijs. Ad eundem modũ, si quis suasurus alicui, ne literis Græcis det operam, primùm hanc tentabit propositionẽ: Aut nõ magnoperè ad Christianam felicitatem ullas literas pertinere, aut etiã officere. Eam ubi probabilẽ effecerit argumentis, tum ad rẽ ueniet hoc pacto: Vt demus esse caussam, cur literis cæteris operã demus, certè à Græcis abstinẽdum: uel quòd tantũ habeãt negocij, ut his discẽdis uita mortaliũ alioqui fugax ac breuis, et imbecilla, non sufficiat: uel si ætas maximè sufficiat, non tantũ

adsu-

adferunt fructus,ut operæprecium sit eas etiam me diocribus laboribus parare. Postremò Græciæ sub/uersæ et oppressæ fortunã comitari fato quodã eos quoq; qui literis huiusmodi sese dediderint. Aut si alijs discendæ sunt, illi certè non esse discẽdas. Quæ iam è circũstantijs sumitur, cuiusmodi plures sumi possunt. In huiusmodi propositionib. illud obseruan/dum arbitror,ut quoad fieri potest,ita disponãtur, ut à priore ad proximã quãq;, quasi gradibus commodè liceat descendere. Qua quidẽ in re mirus est Lucianus, ut in Tyraunicida, quem nos Latinum fecimus. Si tantũ conatus essem facinus tam egregiũ, cum tanto capitis discrimine, iam præmio dignus eram. Deinde hinc digressus: Atqui non tentaui so/lum, uerumetiã filium repulsis custodijs occidi, num præmium ferã? Hinc rursum discedens. At patrem quoq; sustuli, data mortis occasione. Itẽ in Abdica/to, quẽ ipsum quoq; Latinũ fecimus. Non licet abdicare, quem semel abdicatũ, denuò in familiam rece/peris. Tum si maximè liceat, ob istã tamen caussam non licet. Postremò si caussa maximè sit idonea, ta/men ea est magnitudo superioris beneficij, ut eius respectu negligenda sint delicta patri. Quòd si turba propositionũ nos offendet, tribus aut quatuor uni/uersam caussam cõplectemur, ac deinde in tractãdo unamquãq;, si uidebitur, in alias propositiones digeremus. Summas illas nonnunquã in diuisione propo nimus. Diuisionẽ appello quasi limẽ argumẽtatiõis

quæ

qua proponimus in summa, quid, quo ordine simus dicturi: nonnunquam in ipsa caussæ tractatione, ab alia ad aliam, ueluti gradibus quibusdam descendimus. Aut si natura parum inter se cohærebunt, ipsi cõmodis transitionibus in hoc repertis, apte connectemus. Nam adfectanti copiam, in primis illud erit spectandũ, ut eas reperiat propositiones, quæ, quicquid ad caussam pertineat, absolutè cõplectãtur. Deinde ut rectè diuidantur, postremò ut ordine quàm maximè ad caussam idoneo disponantur. Siquidem eo pacto fiet, ut neq; copia rerum cõfusa sit oratio, dum semper habet auditor certũ aliquid, et in quod tendat animum, & quod meminisse poßit, & quod expectet. Tum is qui dicit, nusquam hæreat, dum in prõptu est, quo sese recipiat in uiã. Sed propositionum inuẽtionẽ negat, ut dixit Fabius arte tradi posse, cùm ea tamẽ tum prior sit, tum difficilior. Verũ adiuuabit principio quod ubiq; ualet plurimum, natura et ingenium. Deinde iuris prudẽtia, præsertim in genere iudiciali. Philosophiæ moralis, historiæ, et plurimorũ authorũ cognitio, in genere suasorio ac demonstratiuo. Postremò rerũ plurimarũ usus, exercitatio et imitatio. Nã ex similibus facilè similia aut etiam diuersa colliguntur. Quanquã ex ipsa rei natura uulgares propositiões reperiri poterũt, propriæ ex circũstantijs rei diligẽter expensis. Deniq; felix ingenium adiuuabũt rhetorum præcepta de caussarum capitibus, quæ Fabius status uocat,

Græci

Græci στάσις. Porro genus suasoriū proprios habet locos, unde propositiones petere liceat, Rectum, laudabile, utile, tutum, facile, necessariū, iucundum. Demonstratiuum item suos habet, nempe bonorum ordines, & quæ his comprehenduntur.

Decima dilatandi ratio.

Vndecimum caput rerum, est propositionū multiplicatio, quæ fit ita, cum unus caussæ status propositioq; caussa primaria pluribus alijs propositionibus atq; argumentis explicatur, ac probatur: iusto tamen ordine, ne fiat propositionum confusio: ut infra in nono exemplis patet in orationibus Ciceronis. Et hoc caput: ut infra dicam, proprie spectat ad topicam, & ad inuentionem medij, ubi docetur quomodo eadem conclusio & propositio inferatur: ut & probetur ex multis medijs, id est, rationibus & præmissis. Spectat item hoc caput ad dispositionem, quia copia & multitudo propositionum atq; probationum indigesta, nihil plus ualet ad uictoriam caussæ, quàm milites incompositi, atq; in suas acies non locati. Oportet ergo huic multitudini dispositionem atq; ordinem accedere, de quo instruēdo Fabius totum fere septimum librum absumit. Cęterum propositio est oratio perfecta, uerum aut falsum sine ambiguitate significans hæc si illata sit ex præmissis, id est, maiore & minore, tunc uocatur conclusio, ut in syllogismo: sin autem illata sit ex antecedente, tum uocatur consequens, ut in Enthymemate, inductione & exemplo. Propositionum autē alia est certa, alia credibilis, alia falsa. Propositio certa, est quæ non quidem indiget probatione, sed alias nempe credibiles ipsa probat. Sic principia complexa de natura aut moribus, aut sermone, sunt propositiones certæ: & nobis quidem: uel per naturam, uel per doctrinam notæ, adeo nihil amplius de ijs dubitet sanæ mentis homo: ut, omne totum est maius sua parte, ut, quolibet est uel non est, ut, uerum & falsum præsumunt congruum, & reliqua. Sic propositiones per experientiam nobis notæ, sunt etiam certæ, & uim quasi certissimarum habent propositionum, præcipue ad uulgus. Atq; ex his certis fiunt demonstrationes, id est, probationes necessariæ, de quibus alias apud Aristotilem, & in Dialectica, ubi de materia naturali propositionum differitur, et demonstratione. Propositio credibilis est propositio ambigua, dubitabilis & probabilis, quæ ut ipsa indiget probatione: sic aliam quoque dubiam propositionem eadem ipsa credibiliter probare potest. Sed certam

credibilibus & dubijs confirmare uelle, mera est stultitia: quia contra Dialectica dubia & credibilia maximè conatur certis probare, certum apud Rhetores dubia non semper certis, sed plerunque credibilibus probantur & explicantur, & hinc fiunt argumenta Rhetorica, id est, credibilia, de quibus in utranque partem disputare & controuerti licet. Porro credibilia sunt duplicia: nam quædam bonis & prudentibus tantum sunt credibilia, uulgo autem & indoctis uidentur incredibilia: ut, sol est aliquoties maior quàm terra, ut, aer est humidior quàm aqua: ut, nihil est utile, nisi quod sit honestum: ut, sola uirtus beatum facit, & similia paradoxa, id est, inopinata & opinioni uulgi dissona. Quædam contrà sunt credibilia uulgo & indoctis, sed ea reprobant boni & docti, & uulgares & erroneæ opiniones ex prauis adfectibus, & inscitia natæ: ut,

O ciues ciues quærenda pecunia primum est:
Virtus post nummos.

Vt uoluptas est summum bonum, & finis hominis: ut, si ius uiolare licet regni gratia, uiolandum est in cęteris pietatē cole. Huc adde credibilia media, quæ & doctis & indoctis probantur. Atque hæc propriè sunt credibilia uocanda, cum priora illa fere sunt uera, posteriora uero plerunque sunt falsa. Propositio falsa est quam uel experientia uel doctrina uel natura reprobat & redarguit, ut ignis frigefacit. Quanquam sæpe propositio falsa appare alicui imprudenti uera esse in speciem, sed denique reperitur esse falsa. Et ex huiusmodi apparentibus ueris, cæterum falsis per se, fit paralogismus, id est, syllogismus sophisticus, qui imponit stultis, indoctis, uel imprudentibus. Et hanc falsam propositionem Dialectici uocant impossibilem uel remotam. Sic credibilem appellant continentem fere, certam uero necessariam. Rursum apud Dialecticos propositio alia est uniuersalis, alia indefinita, alia particularis, quarum subiectum non est singulare aut indiuiduum nomen, sed earum subiectum est nomen uniuersale & commune, scilicet generis uel speciei, ut omnes diuites sunt animosi: ut, diuitiæ faciunt animos: ut, quidam diuites sunt animosi. Alia propositio est singularis, cuius subiectum est indiuiduum & singulare nomen: ut, Crassus diues est animosus. Cræsus est diues. Sic enim quantitas propositionis plane iudicatur à subiecto in hunc modum fere apud Rhetores. Sicut duplex est quæstio, scilicet. Infinita & finita: ut, an sapienti uiro sit ducenda uxor. An diuitiæ faciant animos: & quæstio finita, id est, singularis, an Cræsus sit diues: an Cicero sit studiosis prælegendus. Ita etiam duplex est propositio Rhetorica, scilicet infinita, ut sapiēti uiro est ducēda uxor, ut diuitiæ faciūt animos, &

hanc uocant θέσιν, id est, communem propositionem. Alia est propositio finita, id est, singularis, ut Craesus est diues, ut Cicero est studiosis praelegendus: & hanc uocant hypothesin. i. causam uel propositionem singularem. Itaq; ὑπόθεσις Rhetorica eadem plane est quae propositio singularis Dialectica. Sed θέσις Rhetorica complectitur propositionem Dialecticam uniuersalem indefinitam & particularem tanquam suas species: atq; hoc modo discernere ὑπόθεσις à thesi secundum singulare & commune subiectum, uidetur mihi sanè tutissimũ, maximeq; perspicuum, tametsi uideam plerosq; Rhetores propositionẽ communem, cuius subiectum sit nomen speciei, uocare hypothesin respectu sui generis, ut hanc dicant esse thesin, sapienti est ducenda uxor. Iam uero quia sapiens alius est Politicus, alius est Philosophus, has sequentes duas propositiones uocant ὑποθέσεις, respectu prioris generalis, scilicet. Politico uiro est ducenda uxor, & Philosopho uiro est ducenda uxor. Verum hic cuiq; suum liberum permitto iudicium. Nobis interim docendi gratia sola propositio singularis Dialect. sit ὑπόθεσις, Rhetorica, & propositio cõmunis ex subiecto nomini speciei uel generis sit thesis Rhetorica. Est ergo thesis propositio uel uniuersalis, uel indefinita, uel particularis, cuius subiectum non est indiuiduũ & singulare nomen, sed est commune nomen generis uel speciei: ut. studiosi debent perlegere Ciceronem: ut. diuitiae addiderunt animũ Crasso. & hic tametsi duo singularia nomina. uidelicet Crassi & Ciceronis ponantur, tamen neutra hypothesis, quia illa duo adponuntur praedicato, sed subiecta, scilicet Studiosi & diuitiae sunt nomina communia. Sed hypothesis est propositio singularis, cuius subiectum est nomen indiuiduum uel singulare: ut, Cicero est studiosis praelegendus, ut Crassus superbit diuitijs. Sicut autem indiuidua & singularia continentur in sua specie & communicant ex aequo naturae suae speciei, & explicantur per suam speciem: & sicut species continentur in suo genere, & communicant naturae sui generis ex aequo, & definiuntur per suum genus: sic hypothesis, id est, propositio singularis semper nascitur, explicatur et indicaĩ ex sua τῆς θέσεως *. Iam thesis est duplex, scilicet, generica cuius subiectum est nomen generis, ut uirtus facit beatum. diuitiae faciunt animos. et thesis specifica, cuius subiectũ est nomẽ speciei: ut, iusticia facit beatũ: ut, pecunia facit animos ut, possessiones faciunt animos. Hypothesis uero est unius formae: ut, ergo omnis dictio & res est uel genus uel species uel indiuiduũ in prędicamẽto rerũ omniũ ordine, sic quęlibet ꝓpositio thesis generica uel thesis specifica uel hypothesis. & sicut genus gignit definitq; suas species, ita thesis generica gignit

probatq́ & declarat theses specificas: & rursum sicut species gignit & definit indiuidua sua, ita theses specifica gignit, declarat, probatq́ suas hypotheses. Sic ergo quælibet hypothesis, id est, propositio singularis exponitur, confirmaturq́, primo per suam thesin specificam, deinde per suam thesin genericam, sicut & quolibet indiuiduum intelligitur per suam speciem, & describitur omnibus coloribus notisq́ suæ speciei. Deinde sicut & species ita & indiuiduũ cognoscitur per suæ speciei genus, perq́ue omnia ea, quæ uel necessario uel per accidens aut credibiliter generi conueniunt. Et hic est accensus ille prædicamentarius rerumq́ gradus ab indiuiduis inde per speciem specialissimam, per species subalternas, per genera subalterna, usq́ ad summum genus, hoc est, ad prædicatum, supra quod non licet ascendere. Tertio, propositionũ alia est simplex et absoluta, cuius subiecto uel prædicato nulla adplicatur circunstãtia: ut, uoluptatem omnia adpetunt. ut uxor est ducenda, Alia est negocialis, quam Græci πειστατικὴν, nostri circunstantiariam uocãt, cuius subiecto uel prædicato una aliqua, pluresue circunstantiæ adplicantur: ut, uxor est ducẽda sacerdoti, uidua non est ducẽda iuueni: & hæc diuisio magis inclarescit ex capite octauo supra eodẽ. His ergo partitionibus, ꝓbe obseruatis, accede ad institutum caput Erasmi de multiplicatione propositionũ. Verum propositionũ multiplicatio, est digestio, atq́ diductio status & caussæ in sua capita atq́ mẽbra, id est, in suas primarias aut minus principales propositiones, & harũ probationes certas et credibiles. Quomodo autem hæc multiplicatio fiat in singulis statuũ generibus, egregie docet Fab. in toto fere septimo libro. Docet item Eras. in hoc cap. quatuor studioso apprime necessaria. Primo, referre & examinare quamlibet hypothesim ad suas theses, scilicet specificam & genericã, & quamlibet specificã thesin exigere ad suam thesin genericã. Secundo, docet circũscribere suis circũstantijs res alioqui simplices & absolutas. Nam circunstãtiæ in rebus plurimum uariant & rerum qualitatem saltẽ, si non substantiam mutant, ut dictum est supra eodẽ capite octauo, & contra docet circũstantias abstrahere à rebus & caussis, hoc est, res simplices & circunstantias inter se conferre, & propositiones absolutas & negociales inter se comparare. De utroq́ autem horum præceptorum sæpissime Cicero admonet in suis Oratorijs libris, scilicet hypothesin referri debere ad alias theses, id est, caussam quamlibet, & casum, ut Iureconsulti loquuntur, factiq́ speciem, uel propositionem singularem, ut Dialectici loquuntur, referri debere ad suos locos communes, ad capita generalia, hoc est indiuidua ad suam speciem, & deinde species su-

stas ad suum genus exigere. Sicut & Cicero idem monet res ipsas quandoque circonstantijs alligari, quandoque à circumstantijs auelli oportere. in definiendo præsertim & comparando. Tertio docet hoc capite ad unam hypothesin uel caussam adferre plures probationes & argumenta, siquidem una eademque propositio etiam minus principalis, ne dum primaria et status adeo caussæ, multis ac uarijs plerunque potest medijs, rationibus atque argumentis probari, explicari & ornari. Ideoque Erasmus hoc caput nominat multiplicationem propositionum, hoc est, copiosam & expeditam inuentionem, atque bene digestam dispositamque densitatem præmissarum, conclusionum, antecedentium, & consequentium in forma enthymematis, inductionis & exempli. Quamuis & sæpe propositio iusta, sine formis argumentorū explicatur. Quarto docet multitudinem sic inuentarum propositionum probe digerere & disponere suo ordine, quam dispositionem plerūque natura caussæ & prudentia scriptoris, partim etiam ars ipsa artisque præscribit ratio. Sic enim ut supra dixi, oportet hypotheses & controuersias in singula capita specialia et generalia & non circunstantias diducere, ut tamen suum ordinem seriemque teneant, ne sit propositionum rude confusumque chaos. Agit autem hæc quatuor Erasmus exemplis magis quàm præceptis, quia rerum huiusmodi iudicium et promptitudo potius à Dialectica peti debet quàm à Rhetorica. Huc plurimum seruit Tractatus & usus prædicabilium, & ea quæ de inuentione medij præcipiunt Dialectici.

Vndecima ratio.

Vndecima locupletandi ratio sumitur ex accumulatione copiosa probationū, & argumentorū, quas Græci πίστεις *appellant. Nam ad cuiſdem propositionis confirmationē uariæ rationes adhibētur, & rationes alijs argumētis confirmātur. Probationes autem partim sunt* ἔντεχνοι, *id est, artificiales. Partim* ἄτεχνοι, *id est, ab arte semotæ. Posterioris generis argumēta dicūtur potißimū à præiudicijs, à rumorib. à tormentis, à tabulis, à iureiurādo, à testib. Prioris generis sumuntur primū ab his signis, quæ finitima*

 sunt

sunt ἄτεχνοι. Horũ alia sunt necessaria, quæ τεκμήρια uocantur. Alia non necessaria, quæ σημεῖα dicũtur. Deinde ab argumẽtis, nã hæc à signis distinguit Fabius. Quorũ aliud est credibile, aliud ueluti propẽsius, aliud non repugnans. Hæc plerunq; ducũtur à circunstantijs, quæ quidẽ duplices sunt, personæ ac rei. Personæ fermè sunt huiusmodi: Genus, natio, patria, sexus, ætas, educatio, habitus corporis, fortuna, cõditio, animi natura, studia, adfectatio, antefacta, antedicta cõmotio, consiliũ, nomẽ. Rei sunt hæc, caussa, locus, tempus, occasio, antecedentia rem, adiuncta, consequẽtia, facultas, instrumẽtum, modus.

Loci communes.

Sunt itẽ loci generibus atq; etiã partibus caussarum omnibus cõmunes. Nam superiores, etiã si tractantur interim & alibi, tamen ad iudiciales cõtrouersias, et in his quidẽ cõiecturales sunt adcõmodatiores. Ducũtur autẽ generaliter argumẽta, à finitione, seu fine, descriptione, etymologia, quæ finitionis, ceu species quædã est. Ab his quæ ad naturã definitionis pertinẽt, genere, specie, proprio, differẽtibus, partitione, diuisione. Cuius uariæ sunt formæ. Ab exordio, summa, incremẽto. Ab inductione similiũ, dissimiliũ. A cõtrarijs, repugnãtibus, cõsequentibus. A relatiuis. A caussis. Ab euẽtis. A comparatione, quæ trifariã sumitur. A maiore. A minore. A pari. A iugatis. Et si qui sunt alij: Nã neq; de ordine, neque de numero, neq; de uocabulis satis conuenit

inter ſcriptores. Scripſerũt autẽ de his copioſiſsime Ariſt. ac Boet. ſatis accurate M. T. ſed ſubobſcure, breuiſsime Quin. Oportebit aũt eũ qui ſemet exercet ad eloquẽtiã, ſingulos excutere locos, ac ueluti oſtiatim pulſare, ſi quid poſsit elici: uſus efficit, ut deinceps ſponte occurrãt. Itẽ ab ea quæ rurſum pluribus locis eſt communis fictione. A cauſſæ proprijs.

Vndecima uariandi ratio.

Duodecimum caput copiæ rerum eſt probatio: quæ tametſi peculiaris pars ſit Rhetoricæ inuentionis & orationis, complectens confirmationem & refutationem, tamem ab Eraſmo numeratur hic inter capita copiæ: quia non admodum ſuperſticioſe oportet inuentionem ab elocutione ſeparare, quod ad res attinet, licet uerbis orationeq́ differant. Et ne cui mirum hoc uideatur, ſpectare debet conſilium Eraſmi, qui in hunc unum libellum congerere uoluit omnia fere, quæ ad facundiam comparandam, & alendam neceſſaria ſunt. Cæterum probatio eſt dubiæ rei confirmatio uel refutatio per argumenta, uel certæ rei explicatio. Et petitur argumentatio uel probatio omnis ex octo locis generalibus Dialecticæ, Topicæ, quorũ plus centum ſpecies numerari poſſunt in uniuerſum. Siquidẽ locis argumentorum ſunt triplices, ſcilicet Rhetorici. Dialectici & ſophiſtici. Rhetorici loci in genere ſunt quatuor, ſcilicet inſtrumentum forenſe, ſignum, circunſtantia duplex, & exemplum. Itaq́ primum argumentatio petitur ex inſtrumentis, id eſt, locis forenſibus 7. de quibus uide Fabiũ. in libro quinto uſque in 8 caput, quorum alia ſunt τεκμήρια, id eſt, certa alia εἰκότα, id eſt, credibilia, alia ſunt prognoſtica, id eſt, præſagia futuri euentus, de quibus Fabius in quinto capite nono. Tertio à circunſtantijs et locis perſonæ, quorum 24. enumeraui ſupra eodem capite quinto in deſcriptione perſonæ. Quarto à circunſtantijs rerum 8. ſupra enumeratis, cap. octauo, & à Fabio in quinto caput X: & ſigna circunſtantiasq́ uocant Dialect. cõmuniter accidẽtia, ſicut antea dixi. Quinto ex locis Dialect. certis, unde fiunt demõſtrationes. Sexto ex locis Dialect. credibilibus, & de utroq́ iſtorum genere affatim diſſerit Fabius in quinto capite decimo. & Rodolphus in ſua Dialectica. Sunt enim iuxta uulgatiorem opinionem in Topica Dialectica. 2. loci his nominibus appellati, ſcilicet definitio, genus, ſpecies, proprium, etymologia,

coniugatum, uniuersale, particulare, totum, partes, materia, forma efficiens, finis, effectus, antecedens, consequens, simile, oppositum, disparatum, exemplum, authoritas, communiter accidens, diuisio de his locis tractat & Cæsarius in Tractatu nono, & Aristoteles in Topicis. Septimo argumentatio sumitur ab exemplis, quorum loci etiam sunt Rhet. ut ostendam infra capite proximo & sequentibus duobus. Octauo, ex locis Sophisti, unde fit paralogismus, id est, falsus syllogismus peccans in materia aut forma, adparens tamen prima specie bonus alicui imprudēti & incauto. Vide Cęsariū in tractatu ultimo. atq; hæc uniuersa materia est argumentorum & totius probationis, quæ sumitur ex suis certis locis, tanq̄ ex prōtuario uel armentario sumuntur arma & instrumenta necessaria. Sumuntur ex accumulatione) Proximo capite dixit de ineundo numero probantium propositionum & probandarum quoq;, deq; harum dispositione, sed hoc capite duodecimo ostendit & aperit locos Topices, unde sumatur materia istarum probationum.

Plurimum autē ualet ad probationē, atq; adeo ad copiam, exēplorum uis, quæ Græci παραδείγματα *uocant: & adhibentur aut ut similia, aut dißimilia, aut cōtraria. Rursum aut ut maiora, aut ut minora, aut ut paria. Dißimilitudo & inæqualitas cōstat genere, modo, tempore, loco, cæterisq; ferme circunstātijs, quas supra recēsuimus. Hoc aūt genus cōplectitur et fabulā, & apologū, ꝓuerbiū, iudicia, parabolam seu collationē, imaginem et analogiā. Præterea si qua sunt similia. Atq; horum quidē pleraq; solent adhiberi non solum ad fidem faciendā, uerumetiam ad ornandā rem, ad illustrādam, ad augēdam, ad locupletādā. Ergo si quis ex locis dictis magnam uim supellectilis colligere uolet, quantūlibet copiosam orationē poterit efficere: neq; tamē erit inanis uerborū cōgeries, & uarietas excludet sacietatem. Sed quemadmodū sint uel inueniēda, uel adhibēda,*

id

Id nõ est huius instituti persequi. Verùm si quis desi-derabit, ex Aristotele, Hermogene, Quintiliano pe-tat licebit, qui diligentissimè hisce de rebus conscri-psere. Nos ea quæ pertinent ad copiam persequę-mur, sed paucis, ne librum, non commentarium scri-bere uideamur. Ergò ad parandã copiam, exempla primas tenẽt: siue deliberes, siue exhorteris, siue cõ-soleris, siue laudes, siue uituperes. Et ut summatim dicã, siue fidem facere studeas, siue mouere, siue de-lectare. Horum igitur ut uim quàm maximam, maxi meq; uariam cõparare, & in promptu habere con-ueniet: ita uariè tractare oportebit: Varietas exem plorũ ab ipso genere nonnunquã perpenditur. Sunt enim & antè facta & antè dicta. Et publicæ gentiũ consuetudines in exemplis sumuntur: & à discrimi-nibus authorũ, puta ab historicis, à poëtis. Et ex his à Comicis, Tragicis, Epigrãmaticis, Heroicis, Bu-colicis, A philosophis, & horum uariæ sunt sectæ: à Theologis, à sacris uoluminibus. A diuersitate nati onũ: quod genus sunt, alia Romanorum exempla & instituta, alia Græcorũ: & inter Græcos, alia Lace dæmoniorum, alia Cretensium, alia Atheniensium. Item alia Afrorum, Hebreorum, Hispanorũ, Gallo-rum, Anglorum, Germanorum. Rursum à temporis uarietate: Nã alia sunt prisca, alia mediæ antiquita-tis, alia recentia, nonnulla etiã domestica. Præterea à qualitate rerum: Nam quædã sunt militaria, quæ-dam ciuilia. Et quædam clementer facta, quædã for-

titer, quædam sapienter. Atq; item de cæteris, nã id quidem est infinitũ. Postremò è conditione personarum: Alia sunt principum, iudicum, parẽtum, seruorum, pauperum, diuitum, mulierum, uirginum, puerorum. Hæc igitur ad unumquenq; locum plurima, uariaq́; sunt adhibenda, non solum ex omni Græcorum ac Latinorum scriptorum genere collecta, uerumetiam ex barbaris annalibus. Demum è uulgi rumoribus. Mouent autem potißimum animos antiqua, illustra, nostratia, domestica, id est, suam quæq; gentem, suũ quæq; genus. Aut longè minora, ut mulieris, pueri, serui, barbari.

Decimum tertium caput copiæ rerum, est exemplum: & decimumquartum caput, est similitudo: & decimumquintum caput, est authoritas uel iudicatio. Sic enim iam libet in titulo tria hæc capita connectere, quæ Erasmus fere promiscuè tractat usq; in caput decimum sextum. Nascuntur autem hæc tria capita prorsum ex locis Topicæ, scilicet ex loco similium, & dißimilium, ab exemplo, ab oppositis uel repugnantibus, à disparatis, ab authoritate, uerùm ne quem fallat æquiuocatio uocabuli animaduertere oportet, exemplum bifariam usurpari. Primò generaliter, ut significet: comparationem uel adcommodationem cuiuslibet facti, rei, dicti ue alieni, quod apte ad nostram caussam confertur. Sic Fabius utitur uoce exempli in libro quinto, capite undecimo atq; huic exemplo in generi aptißimè quadrant duæ regulæ Topices, quarum prior est, de similibus idem esse iudicium, posterior est, de dißimilibus diuersum esse iudicium. Tu adde tertiam, plerunq; similitudinem claudicare, & magis credibilem quàm certam esse. Et hæc in genere de exemplo monuisse ad præsens satis est: sic enim exemplum genus est probationis uel schematis, cui tres species subiectæ sunt, scilicet exemplum speciale, huius operis decimumtertium caput & similitudo, de qua infrà in decimoquinto capite. Differunt hæ tres species, non quidem tractatu uel usu, sed materia, ut in definitionibus earum patebit. Verum exemplum speciale, est rei gestæ aut ut gestæ utilis ad persuadendũ & ad explicandum id quod intende-

intenderit, commemoratio, ad nostram caussam adcommodatio, propter similitudinem & dissimilitudinem aliquam accersita, probandi uel ornandi gratia. Huius ergo materia est factum, uel res gesta ab aliquo homine, pluribus hominibus, aut similibus personis. Huius exempli sunt item quatuor species: Nam aliud est exemplum apologi, cum ex apologo Aesopi, alteriusue authoris sumptum, ut apud Horatium.

Rusticus urbanum murem mus paupere tecto, &c.

Item respondit quod antè leoni uulpes, &c. Aliud est exemplum fabulosum ex fabula poëtae alicuius sumptum.

Horatius:

Nos numerus sumus, & fruges consumere nati.

Sponsi Penelopes, &c. Aliud est Dramaticum, id est, ex argumento ficto alicuius Commoediae, uel Tragoediae, uel dialogi, alteriusue narrationis fictae petitum, ut apud Cic. saepe citatur Terent. Item illud Horatij:

Telephus & Peleus cum pauper & exul uterque
Deponit fastus, & sesquipedalia uerba.

Aliud uel historicum exemplum, ex historia aliqua certa aut credibili adductum, quae species est usitatissima. Nam firmiora exempla ex historijs quàm aliunde suppetunt. Sic ergo uides exempla sumi ex formis expositionum, & narrationum de quibus infrà capite decimoseptimo, sed de similitudine, authoritate, infra suo loco dicam.

Quomodo tractanda sint exempla.

Porrò non uariantur modò, uerumetiā augentur et crescunt in tractatione. Cuius rationes aliquot indicabimus. Primū augētur commendatione. Ea plerūque sumitur uel à rei, uel ab authoris laude, uel gētis, undè ducitur exemplū Veluti si quis Lacedaemonicum factum, aut dictū adhibeat, praefari poterit: Eam gentē sapientia, et rei militaris ac ciuilis disciplina caeteris longè antecelluisse, et exēplis pulcherrimis semper abundasse. Si quis è Plutarcho citabit exemplum, praefertur licebit eum authorē unū omniū esse grauißimū, quippe qui summā philosophiae

scien-

scientiam, cum historicorum eloquētia cōiunxerit, ut in eo non solum historicæ fidē, uerumetiam autho ritatem, et iudicium sanctißimi doctißimiq; philoso phi spectare oporteat. Item si quis M. Attilij Reguli ad hostem redeuntis exemplū uelit adducere, pote rit ad hunc præloqui modum: Inter tam multa Ro manæ uirtutis insignia decora, nullum unquam faci nus pulchrius extitit, aut etiam laudatius, quàm M. Attilij. Huiusmodi cōmendatiunculas licet adfinge re, uel lōgiores, uel breuiores, utcūq; locus postula bit. Adfingendæ sunt autem, quæ maximè sint ad id quod agitur, adpositæ. Veluti si in exēplo desidera bitur fides, author à grauitate, fideq; commēdetur. Si pium uideri uoles quod adfers, sumatur à pietate commendatio. Atq; item de cæteris.

Secundus modus locupletandi exempla.

Locupletantur item exempla, si fusius aut latius explicētur, cum exaggerationibus atque amplifica tionibus. Nam qui breuitati studebit, huic satis erit exemplum ceu notum, uerbo significasse. Id quod fa cit M. T. pro Milone: Neq; enim poßit ille Hala Ser uilius, aut P. Nasia, aut L. Opimius, aut me consule. senatus nō nefarius haberi, si sceleratos interfici ne fas esset. At qui copiā adfectabit, is id quod gestum sit, locupletius narrabit. Ita ut fecit in eadem oratio ne Cicero. Pudicitiā cū eriperet militi tribunus mi litaris in exercitu Caij Maij, propinquus eius impe ratoris, ab eo interfectus est, cui uim adferebat. Et

addidit

addidit epiphonema, facere enim probus adolescēs periculosè quàm turpiter perpeti maluit. Atq; hūc ille summus uir scelere solutum periculo liberauit. Quanquā in his quæ ad ostentationem parata sunt, licebit diutius exēplis locupletādis immorari, præcipuè si res sit huiusmodi, ut aliqua uoluptatis illecebra retineat auditorem. Quod genus fuerit, si quis persuadere studeat ad prudentiā cōparandam multum conducere peregrinationes, multarū rerum inspectionem, in Solonis laude aliquandiu cōmoratus, & quam ciuitatem reliquerit, & quā ob caussam, & quæ maria transmiserit, & quas barbaras nationes, quo capitis periculo adierit, & quibus cum sit congressus, & quid mirandū conspexerit, & quantum temporis abfuerit, et quanto illustrior simul ac sapiētior in patriā redierit, fusius poterit enararre. Cuiusmodi fermè sunt exempla de Pythagoræ, atq; Apollonij peregrinatione, apud diuū Hieronymum in præfatione, quam uniuersæ scripturæ diuinæ præponunt. Sed huiusmodi rationis commodissimum exemplum est apud Marcum Tullium statim in principio secundi de inuentione libri de Zeuside, qui Helenam picturus, uirgines aliquot eximiæ formæ poposcit, ut ex singulis quod esset optimum eligens, absolutum formæ simulachrum ederet.

Quomodo tractanda sint exempla.

Proponit inde Erasmus tres modos, quibus amplificantur & explicantur exempla. Primus est si dignitatem atque authoritatem paremus bono exemplo ab honesto, nempe à per-

sona

sona authoris, à re ipsa, ab euentu facti: & contrà, si quam no-
tam numeramus malo exemplo. Item à persona authoris tur
pis, & à facti turpitudine, & ab euentu pernitioso. Vel à simili
bus circunstantijs. Secundus modus uariandi exempla est hic
quod exempla quædam breuiter attinguntur: ut apud poëtas
ferè, quædam prolixè tractantur: præcipuè quæ nitescere tra
ctata possunt.

De exemplo fabuloso.

Atq; eadem dilatandi contrahendiq; ratio locum
habet in fabulosis quoq; exemplis. Nam et fusius et
contractius exponi poterūt, si res ac decorū patie/
tur. Verùm in his quæ omnino fide carēt, nisi iocabi
mur, præfari conueniet à uiris priscis ac sapientißi
mis, ista nō sine caussa fuisse cōficta, neq; temerè tot
iam seculis magno mortaliū cōsensu fuisse celebra/
ta. deinde quid sibi uoluerint, interpretabimur. Ve/
luti si quis persuadere uelit, nō esse sectandū id, à quo
natura quis abhorreat, dicet hoc ueteres illos, ac sa
pientes scriptores, et perspexisse prudēter et aptißi
mo figmento significasse, prodita gigātum fabula,
quorū temerarij conatus infeliciter cesserint. Aut
si quis proponat hominē auarum, tam non habere
quod habet, quàm id quod nō habet: præfatus, adhi/
bebit Tantali fabulā. Si proponat uiri sapientis esse
munus, ut animi motus ratiōe iudicioq; coherceat,
allegabit quod est apud Homerū primo libro Ilia/
dos de Achille, iam manū admouēte capulo, et Palla/
de à tergo reuocāte. Item si quis proponat, uerā uir
tutis laudem non parari, nisi qui sit multis iactatus
casibus, uarijsq; exercitus periculis cū huiusmodi
quam

quam diximus præfatione, Vlyssem adducet Homericū. Quanquam autem nō ubiq; perinde obuia est allegoriæ ratio, tamen illud extra cōtrouersiam est apud antiquitatis peritos, in omnibus ueterū poëtarum figmētis subesse allegoriam: uel historicam, uelut in pugna Herculis cū Acheloo bicorni: uel theologicā, ut in Proteo se uertēte in omnes formas, aut Pallade è Iouis cerebro nata: uel physicam, ut in fabula Phaëtontis: uel moralem, uelut in his quos Circe poculo & uirga sua uerterat in bruta animalia: nonnunquā unum atq; alterū allegoriæ genus permixtum. In quibusdam haut magni negotij est allegoriæ sensum deprehēdere. Quis enim nō intelligit (nā de his quæ ad mores attinent, magis libet exempla ponere) Icari in mare delapsi figmentum admonere, ne quis altius efferatur, quàm pro sorte sua? Sic nimirū fabula Phaëthōtis monet, ne quis munus administrandum suscipiat maius quàm pro uiribus. Sic Salmoneus in tartara datus præceps, docet non esse æmulandū quod longe supra fortunam nostram habeatur. Sic Marsias excoriatus docet nō esse certandum cum potentioribus. Quid autem aliud sibi uult Danaës auro deceptæ fabula? nisi quod & Flaccus interpretatur, nihil tam esse munitum, quod non expugnetur pecunia, nihil tam incorruptum, quod non muneribus uitietur. Quid Herculis labores, nisi sudoribus ac iuuādis alijs famam immortalem parari? Quid Midæ uotū, nisi auaros & insaciabiles

suis

suis ipsorum opibus præfocari? Quid iudicium, nisi dotibus ingenij cum pecuniæ studio nequaquã conuenire? Quid Bacchus à fulmine flagrans, in nympharum aquas iniectus, nisi uini ardorem, sobrio elemento restinguendum esse? Quod Græco etiam epigrammate testatum est. Quid innuit Circes fabula, ueneficijs homines uertẽtis in feras? nisi eos qui nequaquam ratione ducũtur, id quod hominis est proprium, sed totos sese dediderũt turpibus adfectibus, iam præter hominis uocabulum nihil hominis habere, sed ad pecudum degenerasse naturam, puta libidine in ursos, somnolẽtia ignauiaq; in sues, ferocia in leones, atq; item de consimilibus. Quid Vlysses, qui solus poculo epoto, uirgaq; monstrifica percussus, nõ est mutatus, nisi firmũ illum & constãtem sapiẽtis habitũ, qui nec frangi terroribus, nec ullis adfectuum illectamentis ab honesto potest abduci? Quid Lotus semel gustata, iã non sinens abire socios, nisi dulce blandumq; turpium uoluptatum uenenum, à quo non admodum difficile sit abstinere, relinquere, posteaquam gustaris, difficillimum? Quid Sirenum cantus, nisi adsentationem, ut rem omnium blãdissimam, ita & pestilenitßimã? Quid Scylla & Charibdis angusto inter sese discrimine distãtes, nisi uirtutis uiam angustam esse? hinc atq; hinc finitimis instantibus uitijs, puta inter luxũ & sordes frugalitatem. Inter quæ sic est moderanda uitæ ratio, ut quoniam mediũ in omnibus exactè tenere difficillimum

est,

eſt, eo potius uergas, ubi minus ſit periculi, quemad modum fecit Vlyſſes. Quid moly radice nigra, ſed flore lacteo herba mortalib. inuẽtu difficillima, niſi ſapientiam, ad quam primus aditus arduus eſt ac ſudoris plenus, fructus ſuauiſsimi? Quid itẽ ramus ille aureus apud Maronẽ, niſi ſapientiã in abdito ſepoſitam, paucisq́; deprehẽſam? Sed ne lõgiores ſimus, huius generis interpretationum quantumlibet uim ſuppeditabit Euſtachius enarrator Homeri. Nos quoq; quondã adoleſcentes hiſce de rebus nonnihil attigimus in libris quos inſcripſimus ἀντιβάρβαρος. Porrò in hoc genere molliora ſunt ea, quæ in poetis hoc ipſum ficta cõſtat. Velut quæ ad imitationẽ humanæ uitæ dijs adfingũt. Quod genus, cũ Martẽ à Vulcano uinculis irretitũ facit Homerus. Cum Iupiter ἀγκυλομήτης emiſſo ſomnio, ſpem inijcit capiẽdæ Troiæ, cum longe aliud ageret. Nam hæc regũ ars eſt, quoſdam rumores data opera in uulgus ſpargere, cum multo aliud apud ſe deſtinarint. Atq; his etiam molliora, quæ ſic à poetis celebrata ſunt, ut ad hiſtoriã, nõ ad fabulas poßint referri. Qualis eſt Oreſtes parricida, cumq́; hoc Pyladis amicitia. Sunt enim qui rẽ geſtã affirment. Qualis Alceſtis mariti mortem ſua redimẽs, cuius etiã meminit Val. Max. Itẽ Cordi ac Menœcei mors. Quinti Curtij, Deciorumq́; factis adnumeratur. Et inter amicorũ paria Theſeus & Perithous, Caſtor et Pollux referũtur. Qualis item Arion à Delphino reuectus in patriã.

Nã diuus Augustinus historiã autumat. Certe apud Vergiliũ, ac præcipue Lucanũ, non dubiũ quin pleraq; ad historiam pertineãt. Quanquã et Herodoti pleraq; fide carent. Et Xenophõ Cyropædiã magis ad exemplũ instituendæ uitæ, quàm ad fidẽ historiæ scripsit. Quæ si pro ueris accipiãtur, fide ualent. sin pro fictis, cum sint à sapientißimis ac probatißimis authoribus prodita, hoc ipso ualent, quod ab ijs conficta sint, quorum authoritas præcepti uigorẽ obtinet. Contra sunt apud poetas exempla certæ atq; historicæ fidei, de Scipione, de Hãnibale, de Augusto, de Põpeio, de Iulio. Sunt rursus alia, quæ nullus inficias eat esse conficta. Sed quoniã cõstat in hunc ipsum usum esse conficta, & à magnis conficta authoribus, nimirum exempli pondus habent. Quo de genere sunt Inuidia dea, Fama, Ate, Litæ, de quibus supra mẽtio facta est. Præterea ꝑsonæ quæ in Dramaticis, aut mixtis poematis inducuntur, præsertim comædijs, cũ quibus dialogi multũ habent adfinitatis. Etenim si quis suadeat cauendũ esse parentibus, ne si quid peccẽt, testibus liberis peccẽt, nónne exẽpli uim habebit Clitipho in sene seipsum excruciãte, loquens ad hunc modũ. Perij, is mihi ubi adbibit plus paulo, sua quæ narrat facinora? Nunc ait, periculũ ex alijs facito, tibi quod ex usu siet, astutus. Næ ille haud scit quam mihi nũc surdo narret fabulã. Aut si quis suadeat iuxta sapiẽtis respõsum, æqualẽ eße ducendã uxorẽ, alioqui nõ uxorẽ duci, sed herã, si pau

per diuitem adiũxeris: nónne exẽpli instar habebit Chremes in phormione Nausistratã perinde ut do/minam timẽs? Itẽ si quis suadeat neq; firmã satis ne que tutã pauperi cum opulẽtis esse amicitiã, nonne pro exẽplo ualebit Euclio in Aulularia Plautina, loquẽs ad hunc modũ: Pauper Megadori diuitis de precans adfinitatẽ: Venit hoc mihi in mentẽ, &c. nam locus notißimus est. Rursum ubi disseras impro be facere parentes, qui sæuiunt in liberos delinquen tes, cũ ipsi senes peccent grauiora, nonne recte cita bitur modo dicta Nausistrata, loquẽs hoc pacto: A/deo indignũ tibi uidetur, filius homo adolescẽs si ha bet unam amicã, tu uxores duas? Nihil pudet? Quo ore illum obiurgabis? Responde mihi. Sed næ ego in eptus unũ aut alterũ exemplũ profero, cũ tota co/mœdia nihil aliud sit q̃ humanæ uitæ simulachrum. Poteram item è Tragœdijs, eclogis, dialogis similes formas proferre. Sed in cõmentario abunde satis ar bitror uiam ingeniosis indicasse. Equidẽ existimo exẽpla nõ solũ de his quæ diximus, uerumetiã à mu tis animãtibus, atq; etiã inanimis recte sumi. Quan quam uidẽtur ad ὁμοίωσιν magis pertinere, ueluti si quis proposita descriptaq; formicarũ industria, ad rẽ labore parãdã adhortetur. Aut si quis exposita apũ politia, homines ad legũ ac disciplinæ ciuilis ob seruationẽ extimulet. Aut si quis ab impietate in pa rentes reuocet, proferat ciconiæ pullos, qui parẽtes ætate defectos, uicißim alere ac gestare dicũtur. Aut

NB

ſi adhortans ad pietatem erga liberos, adducat aſi-nam per medios ignes ſuccurrentem pullis ſuis. Aut ſi quis deteſtetur ingratitudinẽ, adducto exemplo leonis, cuius ex Appione meminit Gellius, et draconis, qui nutriciũ à latronibus obſeſſum eripuit, autore Plin. Aut ſi reprehẽdẽs hominẽ ab amicitia alienum, qui nec amet ullũ, nec à quoquam ametur. Delphini proferas exemplũ, puerũ adamantis, aut aquilæ uirginis amore flagrantis, aut magnetis ferrum ad ſe trahentis. Sed hiſce de rebus plura fortaßis, ubi de parabola diſputabimas. Nunc ad inſtitutum.

De exemplo fabuloſo.

Admonet exemplum, ex fabula non uerisimili permolliendum eſſe excuſatione, eiſq; mythologiam, uel allegoriam exponendam. Progymnaſma rhetores coniecturam uocant: ut, quare Prometheus fingitur ignem furtim ſuſtuliſſe Ioui cœlitus.

Tertius modus locupletandi exempla.

Dilatantur exẽpla utriuſq; generis, hoc eſt tam fabuloſa, quàm hiſtorica, præter iam dictos modos etiam parabola, quam eandẽ ὁμοίωσιν uocãt: Cicero collationẽ uertit. Tum cõparatione, ſiue contentione. Parabola eſt, cum adcommoda ſimilitudo, quod adductum eſt exemplum, oſtendit aut ſimile eſſe, aut diſsimile, aut contrariũ. Simile, ut non aliter quàm Camillus rem Romanam à Gallis oppreſſam, & in extremam perniciem adductã, ſua uirtute depulſis barbaris reſtituit. ita Lauren. Latinas literas inſcitia ferε barbarorũ deprauatas; obrutas, extinctas, in priſtinum nitorẽ uelut ab inferis reuocauit. Diſ-

ſimile

ſimile, Vt non par gratia debetur Laurentio & Camillo, propterea quod hic pietate adductus, capitis ſui periculo patriã à barbaris liberauit. Ille famæ cupiditate cõmotus, uel potius q̃ plurimos taxãdi libidine, linguã Latinã nõ oppreſſã reſtituit, ſed ad certas quaſi leges redegit, quæ felicius ex eloquẽtiũ authorũ lectiõe diſcebatur. Cõtrariũ, Marcellus ornamẽta Syracuſanis hoſtibus reſtituit. Verres eadẽ ſocijs abſtulit. Pugnãt enim reſtituere cũ auferendo, hoſtes cũ ſocijs: Itẽ Brutus occidit liberos, proditionem moliẽtes. Mãlius uirtutẽ filij morte mulctauit. Et apud Vergiliũ: At nõ ille ſatũ quo te mẽtiris Achilles, Talis in hoſte fuit. Porrò cõparatio demonſtrat id quod adductum ſit, aut par eſſe, aut minus, aut maius. Minus, ut ſi propter matrimonia uiolata urbes euerſæ ſunt, quid fieri adultero par eſt? Itẽ maiores noſtri ſæpe pro mercatorib. ac nauiculatorib. iniurioſius tractatis, bella geſſerũt: uos tot ciuiũ Romanorũ milib. uno nũcio, atq; uno tẽpore necatis, quo tandẽ animo eſſe debetis? Legati quod erãt appellati ſuperbius, Corinthum partes ueſtri totius Græciæ lumẽ extinctã eſſe uoluerũt: uos eũ regẽ tutum eſſe patiemini, qui legatũ pop. Rom. cõſularẽ, uinculis ac uerberib. atq; omni ſupplicio excruciatum necauit? Par, ut apud eundẽ Ciceronẽ. Etenim mihi ipſi accidit, ut cũ duob. patricijs, altero improbiſſimo, altero modeſtiſſimo atq; optimo uiro peterem. Superaui tamẽ dignitate Catilinã, gratia Gal

bam maius, ut pro Milone. Negās intueri lucē esse fas ei, qui à se hominē occisum esse fateatur. In qua urbe tandē hoc homines stultißimi disputant? Nēpe ea, quæ primum iudiciū uidit de capite M. Horatij fortißimi uiri, qui nondū libera ciuitate, tamē populi Romani comitijs liberatus est, cum sua manu sororem interfectā esse fateretur. Ergo in eo quod proprie uocatur exemplū (est autē rei gestæ, aut perinde ut gestæ, utilis ad persuadēdū cōmemoratio) aut breuißime significatur. Quod genus est illud diui Hieronymi: Memento Daretis et Entelli. aut latius per collationem adcōmodatur, per simile, dißimile, contrariū, par, maius, et minus. Atq; ea collatio sumitur ab omnibus rerū ac personarū circūstantijs. Adiuuatur aūt et orationis artificio, cū uerbis ac figuris ad id adcōmodis, alia consulto eleuātur, alia attolluntur. Porrò qui copiosißime uolet exemplū tractare, is singulas similitudinis aut dißimilitudinis partes explicabit, atq; inter sese comparabit. Quemadmodū facit M. Tull in exēplo, quod superius retulimus, de legato occiso. Subijcit enim partium collationē. Illi libertatē ciuiū Romanorū imminutam nō tulerūt, uos uitā ereptā negligetis? Ius legationis uerbo uiolatum, illi persecuti sunt: uos legatum omni supplicio interfectum relinquetis? Videte, ne ut illis pulcherrimū fuit, tantā uocis imperij gloriam relinquere: sic uobis turpißimū sit, id quod accepistis, tueri et cōseruare nō posse. Quod tamen

quantũlibet copiose licebit facere, si quis plures cir cunstãtias inter se cõponat. Veluti si quis hortetur aliquẽ, ut filij mortẽ moderatè ferat, et ex ethnico rum exemplis mulierẽ aliquã obijciat, quæ plurium liberorũ mortẽ fortiter tulerit, post enarratã rem ita cõparabit. Quod mulier imbecilla potuit, tu uir barbatus nõ feres? Illa cum sexu uicit et adfectũ ma tris, tu ab altero superaberis? Illa complurium libero rum iacturã animo infracto pertulit, tu unũ extin/ ctum inconsolabiliter defles? Adde quod illius filij si mul omnes naufragio perierunt, morte uidelicet in gloria, tuus in bello fortiter pugnans, occubuit. Illa nõ habebat cui filios honestè imputaret, tu filiũ im/ pẽdisti patriæ. Illi uerè totiq; perierũt, tuus immor tali gloria semp uicturus est. Illa naturæ gratias age bat, qđ aliquãdo tot liberorũ mater fuisset, tu tantũ meministi te optimũ perdidisse filiũ. Illa nõ habebat sartiẽdæ orbitatis spẽ, quippe maior q̃ ut uterũ iam ferre posset: tibi et uxor fœcũda, et ætas etiamnum integra, ualẽsq;. Ergo qđ barbara muliercula præ/ stitit, tu uir Romanus nõ præstabis? Quod contem/ nere potuit literarũ imperita, hoc te tot præditum literis, tantum philosophiæ professorem frangit? Deniq; quam animi fortitudinem præstitit pagana, hanc homo Christianus non exhibebit? Illa credens post rogum nihil superesse, tamen luctũ indecorum existimauit. tu doctus eos demũ uerè uiuere, qui cũ laude excesserint ex hac uita, sine fine clamas tibi

 peri/

perijsse filium. Et quod illa æquo animo reddidit na
turæ, tu deo repetenti nõ reddis? Illa fortiter paruit
necessitati: tu deo repugnas? Ex hac forma satis opi
nor apparet, quibus modis oporteat exempla cõfer
re, quanquã in ueris caussis, quoniã maior est circũ
stantiarũ copia, facilius est inuenire uarias conten
tiones. Illud obiter admonendũ, in huiusmodi cõten
tionibus sententias, et epiphonemata nõ incõcinnè
posse admisceri. Velut in hoc eodẽ exẽplo, post pri
mam collationem: Quod mulier imbecilla potuit, tu
uir barbatus non poteris? subijci poterãt sentẽtiæ.
Natura discreuit sexum, tu non discernis animum?
A muliere nemo fortitudinis laudẽ expectat. Vir ni
si forti sit animo, nec uiri nomine censetur. Vir u-
trunq; significat, et sexũ robustiorẽ, et animũ infra
ctum. Turpiter barbam gestat, qui pectoris robore
superatur fœmina. Item post illam contentionem.
Illa non habebat cui filium imputaret honestè, tu fi-
lium impẽdisti patriæ. Poterãt adfingi sentẽtiæ fer
mè huiusmodi: Magnũ doloris solatium est, habere
cui honestè possis imputare fortunã. Vt nulli iustius
ita nec gloriosius impenditur filius, quàm patriæ.
Rursum post illã: Illi uerè totiq; perierãt, tuus im-
mortali gloria semper uicturus est. Adijci poterant
huiusmodi: Lõgè felicius honesta fama, q̃ hoc cõmu-
ni spiritu uiuitur. Corporis uita et calamitosa est, et
omnino ut nihil accidat, breuis, deniq; cum pecudi-
bus cõmunis. Illa clara sempiternaq;, homines in di
uorum

uorum cōſortium referens. Ad eundem modum ſingulis collationum partibus ſententiæ ſubijci poterant. Sed hæc obiter indicaſſe ſat fuerit. Nā de ſententijs ſuo loco dicemus.

Tertius modus locupletandi exempla.

Tertius modus, quo amplificatur uel explicatur exemplum. hic eſt, cum non contenti ſimpliciter expoſuiſſe in cauſſa exemplum, copioſius illud & clarius adcommodamus, atque etiam diſtinctius adplicamus ad noſtram cauſſam, parteſq; eius, hunc modum Græci ἀνταπόδοσιν, noſtri uocant redditionem, & in Dialectica dici poteſt conſequens, explicatur in exemplo, de quo Fabius in octauo, capite tertio & quarto.

De parabola.

Iam uerò ſi quis ſuperſtitioſius parabolam ab exemplo ſeparet, ut exemplū ſit certe rei geſtæ. Parabola, ſimilitudo ſumpta ab his quæ fiunt, aut quæ natura, caſu úe rebus adiuncta ſunt: ut Attilius ad hoſtes reuerſus, exemplum ſit ſeruandæ religionis ac fidei: at nauis pro uentorū ratione uelū tollens, aut contrahens, in hoc aut illud latus transferens, parabola ſit, quæ doceat ſapientē tempori cedere oportere, ac rebus præſentibus ſeſe adcōmodare: tamen eadem eſt dilitandæ parabolæ ratio, quam in exemplo demonſtrauimus. Nā aliquando uerbo notatur. Vt non intelligis tibi uertēda uela. Aut, deſine lauare laterē. Vt iā uel allegoria ſit, uel metaphora. Aliquando latius explicatur, & apertius adcommodatur. Quod facit Cicero pro Murena. Quòd ſi è portu ſoluētibus, qui iam in portū ex alto inuehuntur, prædicere ſummo ſtudio ſolēt tempeſtatū rationē,

& prædonum & locorum: quod natura fert, ut his
faueamus, qui eadem pericula, quibus nos perfuncti
sumus, ingrediantur: quo me tandē animo esse opor
tet, propè iam ex magna iactatione terrā uidentem
in hunc cui uideo maximas tempestates esse subeun
das? Rursum in eadem oratione, ut aiunt, in Græcis
artificibus eos aulœdos esse, qui citharœdi fieri non
potuerint: sic nonnullos uidemus, qui oratores eua-
dere non potuerunt, eos ad iuris studium deuenire.
Superiorem Ciceronis parabolā sic imitatus Diuus
Hieronymus in epistola quadam ad Heliodorum: Et
ego non integris rate uel mercibus, nec quasi igna
rus fluctuum et indoctus nauta præmoneo: sed qua-
si nuper naufragio eiectus in littus timida nauigatu
ris uoce denucio. In illo æstu charybdis luxuriæ sa-
lutē uorat. Ibi ore uirgineo ad pudicitiæ perpetran
da naufragia Scyllæū renidēs libido blanditur. Hîc
barbarū littus. Hîc diabolus pirata cum socijs por-
tat uincula capiendis. Nolite credere, nolite esse se
curi: licet in modum stagni fusum æquor arrideat, li
cet uix summa iacentis elementis spiritu terga cri-
spentur, magnos hic cāpus mōtes habet. Intus est pe
riculum, intus est hostis. Expedite rudentes, uela su
spendite. Crux antennæ figatur in frontibus. Tran
quillitas illa tempestas est. Hîc si quis singula pericu
la, quæ à uitijs aut improbis, aut aliunde bonis mori
bus imminēt, uelit conferre cum singulis, quæ nau-
tis uitæ discrimen adducere solēt: deinde per cōpa
ratio-

rationem maius aut minus, item dißimile aut cõtrarium ostendere. postremò sententijs et epiphonematis, ut inciderint, exornare: nimirũ copiosißimè dilatabit orationẽ. Velut in hoc exẽplo: Vt, quo preciosior est res, hoc et diligentius solet adseruari, et impendi circunspectius: Ita temporis, quo nihil est preciosius, summa habenda est ratio, ne quid effluat sine fructu. Etenim si curatores dari solent his, qui gemmas & aurum temerè profundũt: quæ tandem erit insania, tempus pulcherrimum immortalis Dei munus aut ocio, aut inhonestis studijs turpiter cõsumere? Quid enim perdis, cum tempus perdis, nisi uitam? At uita quid esse potest charius? Et cũ una gẽmula perijt, iacturam uocas: Cùm totus perijt dies, hoc est, bona portio, iacturam nõ uocas? Præsertim cùm illa perdita, aliundè poßint recuperari, temporis irreparabilis sit iactura. Præterea illa cùm tibi pereunt, alijs plerũq; lucro sunt: At tẽporis dispendium in nullius trãsit compendiũ. Nullum est damnum, ex quo non aliquis emolumentũ aliquod sentiat, præter damnũ temporis. Adde his, quòd illarũ opum iactura sæpè saluti fuit. Nam diuitiæ plerunq; uitiorum materiam ministrãt: ita ut præstet temerè profudisse, quàm attente asseruasse. Quantò cuiusq; rei usus honestior, tãtò turpior ꝓfusio. At nihil pulchrius, nihil præclarius, q̃ bonas horas benè collocare. Illa ut q̃ maximè serues, sæpenumero tamẽ uel casus eripit, uel homo tollit, ut iactura te calamitosum dun-

duntaxat, nõ etiã turpem reddat. At tẽporis amissio, quoniam non nisi nostro uitio contingit, non miseros solum, uerum et infames reddit. Pessimum infamiæ genus, quoties culpa in nullum conferri potest præterquam in eum qui patitur malum. Illis fundos aut ædes mercari poteras, bonam mentẽ non poteras. Hoc præter alia animi ornamenta, parare poteras immortalitatẽ. Nulla est tam breuis uitæ portio, in qua non magnus aliquis ad felicitatẽ gradus fieri poterat. Postremò de illis malè insumptis, patri fortassis rationem redditurus eras: de horis malè transactis, Deo. Sed satis est indicasse, in quantam amplitudinem dilatari posit collatio, si quis ad eum modum singulas circunstantias uelit cõponere atq; ornare. De dissimili eadem est tractandi ratio, cuius hoc sit exemplnm: Neq; enim ut nauis utilior noua, quàm uetus sic & amicitia. Nec ut laudanda, quæ pecuniam pluribus largitur, ita et quæ formã. Neq; enim ut in cursu melior est, qui lampadem accipit, quàm is qui tradit: Ita in bello melior est imperator qui exercitũ accipit, quàm qui tradit. Porrò quemadmodũ ab omni genere rerũ collationes duci possint, superiore commentario demonstratum est.

De Parabola.

Decimum quartum caput copiæ rerum est parabola, quam alij similitudinem, pleriq; rectius comparationem uocant. Ea quidem est collatio rei mutæ, uel inanimatæ, uel incorporeę ad nostram caussam & institutum adcommodata, propter simile aut dissimile aliquid. Sicut ergo exemplum à facto hominis & persona historiæ aut fabulosæ fictæq; petitur; sic comparatio à qua-

qualibet re præter hominem & prȩter hominis factum sumitur: tametsi, ut Fabius admonet in sexto, capite undecimo, nõ superstitiose separari debent exemplum & comparatio: quæ Rhetores docendi magis gratia propter uarietatẽ eorum seiunxerunt quàm reuera. Et comparationis sunt quatuor species: scilicet similitudo specialis, qua similis res nostræ caussæ confertur: analogia, quæ est multiplex cõparatio, in qua totũ toti, partes partibus conferũtur, & singulis singula reddũtur, tanquã similia: ut si quis comparet humanum corpus ad Reipub. corpus, is analogiam faciat: in qua singulas partes comparabit ad partes Reipublicæ, ut si caput significet Magistratum, humeri & pectus homines militares, manus & pedes homines artifices, gula & uenter significet locupletos & ociosos, qui tamen & uictum & sumptum ciuitati suppeditẽt. Tales sunt multæ similitudines compositæ in Euangelica historia, ubi plura pluribus conferuntur, & quam supra in tertio modo redditionẽ exempli uocamus, hanc analogiam, id est, proportionẽ uariæ similitudinis hoc loco appellamus. εἰκὼν, id est, imago, est ficta similitudo quæ cum descriptione quadam oculis subijcitur, & imaginem rei collatæ quasi uiuam exprimit. Tametsi hæc eadem plane uideatur quæ analogia, nisi quod alicubi potest carere redditione elocutio. ἀντίθεσις est diuersarũ rerũ oppositio, aut dissimiliũ rerũ comparatio. Iam uero diuersa alia sunt disparata, ut indiuidua, unius speciei, ne dum plurium, ut plures species unius generis, ne dum plurium, ut hoc diuersitas dispar est inter plura quàm bina. Alia autem diuersa sunt opposita, quæ Cicero repugnantia uocat, sci licet relatiua, ut pater filius, cõtraria, ut bonus malus. Priuatiua ut doctus indoctus. Contradictoria, ut gloria est appetenda: gloria non est appetenda: atqui oppositio non est nisi inter bina. Atque hic aduerte duas regulas diuersa et opposita sibi collata magis elucescere. Secunda, opposita eidẽ subiecto simul inesse non posse, eiusdem respectu. Erasmus autem promiscue, ut dixi, has species tractat, quia magnã adfinitatem habent inter se: quoniam & plura hic repetit de exemplo, significãs proculdubio non ita superstitiose comparationem & exemplum separari, nec dum prȩdictas quatuor comparationis species ita subtiliter discerni. Simpliciter enim comparatio est uel similium collatio, & quȩ uocatur homiosis, id est, similitudo uel cõparatio, et diuersorũ & collatio inter se, quæ uocatur antithesis, id est, oppositio uel contentio, & quȩ in genere similitudo appellatur. Vtriusq; formæ & prȩsertim prioris, pulcherrima ex empla copiose enumerat Erasmus in libro similium.

De imagine.

Εἰκὼν, quam Latini uocant imaginem, collationi uidetur adfinis: quã si explices, fit collatio. Velut si dicas: ut asinus fuste non depellitur e pabulo, nisi satur. ita bellator non cõquiescit à cæde, donec expleuerit animum suum: Collatio est. Sin dixeris aliquẽ more draconis aut leonis in hostes insilisse, εἰκὼν est. Aut Achillẽ ignis aut solis instar armis relucẽtem uenisse in prælium, imago est potius quàm similitudo. In utrõq; ut creberrimus ita felicißimus est Homerus. Tametsi εἰκὼν magis ad euidentiam, aut grauitatem, aut iucunditatem orationis facit, quàm ad probationem. Cæterum quanquam exemplorum et similium usus ad eadem ista confert, tamẽ ad faciendam fidem non uulgariter adiuuãt: præsertim cum per inductionem, quàm Græci uocãt ἐπαγωγὴν adhibentur. Quo in genere plurimus est Socrates Platonicus. Exemplum per inductionem adhibebitur hoc modo: Dic mihi quem tandem fructũ attulit Demostheni insignis eloquẽtia? Nempe præter alia incommoda, infelicißimum & miserandum exitum. Quid autẽ præmij Tyb. & C. Gracchis attulit? Nimirum cædem et miseram, nec satis honestam. Quid porrò illi tantoperè laudato Antonio? Certè et hic latronum sicis crudelißimè cõfossus est. Agè Ciceroni eloquentiæ parenti, quam mercedẽ attulit? Nónne mortem & acerbam, & miserandã? I nunc & tot uigilijs ad summam eloquẽtiæ laudem eniterc, quæ præstan

stantißimis quibusq; uiris semper exitio fuit. Simile adhibetur per inductionem hoc modo: De nauigando num melius disputabit nauita, quàm medicus: an non medicus rectius de medendi ratione disseret, quàm pictor? Num pictor de colorum & umbrarũ, ac linearum ratione melius dicet, quàm sutor? Num auriga de ratione moderandi currum melius, quàm nauta? Ea si plurima conferantur, faciunt ut omnino probabile uideatur, unumquenq; melius de ea re dicturum esse quam melius norit. Deinde ad rem accommodatur similitudo. At quid orator, qui de omni re profitetur se optimè dicturum? Notum est exemplum de Aspasia, & Aeschine.

De contentione demonstratiua.

Est & generalis quædam contentio, præsertim in genere demonstratiuo: quoties laudãdi, uituperãdi ue gratia personam cum persona cõferimus. Veluti si quis Iulium pontificem Romanũ laudaturus, eum cum C. Iulio Cæsare componat, atq; illius benefacta cum huius comparet. Aut cõtrà uituperaturus, malefacta cum malefactis conferat. Itẽ si quis Maximilianum laudaturus, cum cõponat cum M. Antonio imperatore. Est & rerum comparatio: quod genus est si quis historiam laudans, eius utilitates comparet cum eorũ benefactis qui re bellica Rempublicã auxerũt. Aut poeticam laudare cupiens, huius commoda cum philosophiæ cõmodis committat atq; expendat. Est & unius ad multa cõparatio. Vt si quis

historiæ

historiæ laudes exaggerare cupiens, eam cũ laudatißimis quibusq; disciplinis cõparet. Atq; in his duplex ratio. Aut enim alterius partis bona eleuas, alterius amplificas. Aut alterius partis sic exaggeras laudes, ut præferas tamẽ, aut certè æques, quod laudandũ susceperis. In uituperãdo attollis uitia: sed sic ut scelestiorẽ tamẽ, aut æquè scelestũ ostẽdas quem insecteris. In his illud obseruandum, ut quæ adhibentur ad comparationem, sint tum confessa, tum insignia. Vt, si bonum principem conferas cum Traiano aut Antonino philosopho: Contrà malũ cum Nerone aut Caligula. Rursus si hominẽ maledicũ conferas cum Zoilo et Hyperbolo: aut hominẽ obtrectatorem cum Dipsade aut Regulo: hominem uoluptatibus effœminatũ, cum Sardanapalo. Crescet autem comparationis copia, si, quemadmodum modò attigi, ad unius hominis aut rei laudẽ seu uituperationem, personæ complures, aut res adhibeãtur. Veluti si quis principẽ laudaturus, è multis excerpat, quod in quoq; maximè excelluit, è Iulio Cæsare felicitatem animiq; præsentiã, ex Alexandro magnanimitatem, ex Augusto urbanitatem, ex Tito seniore ciuilitatem, ex Traiano sanctimoniã et clemẽtiam, ex Antonino gloriæ contemptũ, atq; item de cæteris. Similiter & in uituperando. Præterea si iracundiam detestans, cõferas eam cũ enormi temulentia, cum phrenesi, cũ morbo comitiali aut dæmoniaco. Aut si linguæ uirulentiã damnans, componas eam
cum

cum habitu hominis peſtilentia laborantis, cum adflatu ſerpentum, quibus eſt uenenū præſentiſsimum, cum exhalatione quorundam lacuum aut ſpecuum ſubitam mortem adferente.

De contentione demonſtratiua.

Cum admonuerit, breuiſsimis uerbis de imagine, iam indicat, exemplum & comparationem quandoq; eſſe partem cauſſæ, cum adhibentur gratia probandi: quandoque eſſe σχήματα. cum adhibentur ornandi cauſſa præter neceſsitatem.

De iudicijs.

Ad exemplorum genus, ut diximus, referuntur et iudicia, quæ Græci κρίσεις appellant. Eæ ſunt ſententiæ ſcriptorum illuſtrium, gentium, uirorum ſapientium, aut clarorū ciuiū. Ex antiquis ac celebratis poëtis magna uis iudiciorū colligitur. Item ex hiſtoriographis, ex philoſophis, ex arcanis literis. Nam his rurſum eadem uarietas, quæ in exemplis oſtenſa eſt. Sunt & apud Græcos, qui in his undecunq; colligēdis laborarunt, quorum de numero Stobæus quidam. Idem ualent ſapientū apophthegmata. Cuiuſmodi ſunt illa celebrium uirorum dicta, & quæ referuntur à Plutarcho. Et hoc uariū genus eſt. Etenim ſi ſpectemus, rem, ſunt militaria, ſunt philoſophica. Si perſonas, ſunt regum, ſunt ſapiētum, ſunt popularium. Si qualitatē, ſunt grauiter dicta, ſunt facete dicta, ſunt acutè dicta. Huc pertinēt et prouerbia, uel ab authoribus ſumpta, uel uulgò iactata. Nam publica gentiū inſtituta non uideo quid ab exemplis differant. Certè oracula & reſponſa numinū, iudicijs

ſubijciuntur. Veluti ſi Socratem probes ſapientem, quòd ita Apollinis oraculo ſit iudicatum.

De ſententijs.

Eſt ſententiarum genus, non illud quidem petitum ab authoribus, ſed à nobis ad præſentis rei commoditatem cõfictum. Eas licebit omnibus orationis partibus admiſcere. Atque adeò unus locus complures ſæpenumero ſententias parit. Incidunt enim & in enarrando, & in mouendis adfectibus, non ſolum in probationibus. Quinetiam ſæpenumero tranſitiones per ſententias fiunt. Quæ ſi in loco ahibeantur, haud mediocrem orationi copiam adiungent, neq; id ſine grauitate aut gratia. Sunt autem ſententiarum uariæ formæ. Siquidẽ aliæ ſunt καθολικαί: ut inuidentia ipſa ſui ſupplicium eſt. Aliæ non placent niſi ad rem relatæ: ut, nihil tam populare quàm bonitas eſt. Aliæ quæ ad perſonam referantur: ut, princeps qui uult omnia ſcire neceſſe habet multa cognoſcere. Rurſum alia ſimplex: ut, omnia uincit amor. Alia rationem habet ſubiectam aut admixtã: ut in omni certamine qui opulentior eſt, etiam ſi accipit iniuriã, tamẽ quia plus poteſt facere uidetur. Quædam duplices ſunt ex partibus contrarijs, nulla tamen addita ratione: ut, obſequium amicos, ueritas odium parit. Quædam ex diuerſis: Mors miſera non eſt, aditus ad mortem miſer eſt. Huic generi ſi ad utranque partem ratio ſubijciatur, quadripartita fuerit ſententia, ad hunc modum: Qui adoleſcentium

pecca

peccatis ignosci oportere putant, falluntur. Hæc prima sententiæ pars. Ei subnectitur ratio, propterea quòd ætas est impedimẽto bonis studijs. Deinde tertia pars erit: At hi sapiẽter cogitant, qui adolescentes maximè castigant. Et rursum additur ratio: ut, quibus uirtutibus omnem uitam tueri poßint, eas in ætate maturrima uelint comparare. Id exemplum etiam si est in Rhetorica ad Herennium scriptũ: tamen mihi sanè non admodum arridet. At non est arduum aliud huiusmodi fingere. Iuuentutem decet industria. Adijcitur ratio: Nam turpe sit eas dotes, quas natura ad bonas artes comparandas illis annis attribuit, in ocio fœdisq; uoluptatibus consumere. At senectutem opulentia decet. Huic quoq; subijcitur ratio, quo uidelicet ætas naturæ præsidijs destitutior, exterarum rerum adminiculis utcunque fulciatur. Item aliud: senectus inops, calamitosa, indocta, turpis. Nam & miserum est tum egere, cùm imbecillitas naturæ pecuniæ subsidia præcipuè requirit. Et turpe, tum res optimas nescire, cùm nec discere decorum est, & docere pulcherrimum. Rursum est sententia recta: ut, tam deest auaro quod habet quàm quod non habet. Est figurata: ut, seruare potui, perdere an poßim rogas? simplex erat, facilius est perdere, quàm seruare. Est communis rerum. ut, nocere facile est, prodesse difficilius. Est ad personas adcommodata: ut iã minus appareat sententia: ut est illud M. Ciceronis: Nihil habet Cæsar,

nec fortuna tua maius, quàm ut poßis, nec natura melius, quàm ut uelis seruare. Est illud etiã tacitum, & quasi dißimulatum sententiæ genus apud Maronẽ: & cæco carpitur igni. Explicuit enim Ouidius: Tectus magis æstuat ignis. Item in narrando, Pars maior uicit meliorem. Explicabis si dixeris, ferè fit, ut pars maior uincat meliorem. Iam aliud sententiæ genus, quod ἐπιφώνημα Græci, Fabius adclamationẽ appellat. Ea est rei narratæ uel probatæ summa adclamatio. Narratæ, ut apud Vergiliũ: Tantæ molis erat Romanam condere gentem. Probatæ, apud M. Tullium pro Ligario: Quorũ igitur impunitas Cæsar tuæ clementiæ laus est, eorum te ipsorum ad crudelitatem acuet oratio? Neq; tamen quoduis epiphonema cõtinuo sentẽtia est, etiam si plerunq; est, uerùm quicquid in clausula argutè additum ferit aurem, ἐπιφώνημα dici potest. Quod genus proprium est epigrammatis: ut in epigrammate de oue lupi catulum uberibus alente. Natura haut unquam uertitur officijs. Vndè apud Martialẽ sæpenumero carmẽ epiphonemate clauditur: Vt, Aut uigila aut dormi Nasidiene tibi. Item: Vis dicam quid sis? magnus es ardelio. Vtitur & Valerius Maximus frequenter hoc genere. Item Seneca suas epistolas ferè claudit epiphonemate. Neq; defuerunt quibus epiphonematũ usus adeò impensè placuit, ut omni loco, omni sensui clausulã adclamatoriã subijciendã existimarint. Sed ut sententiarum omnium, ita et adclamationum

debet

debet esse modus, ut ibi demū adhibeas, ubi locus postulat aut certè patitur. Est noëma sentētiæ genus quod non dicitur, sed intelligitur. Quod genus est illud dictum in quēdā agentem cum sorore talionis, quod sibi dormienti pollicē resciderat, cùm illa fratrē sæpius à ludo gladiatorio redemisset: Eras dignus ut haberes integram manum: nam intelligitur, ut rursum in ludo depugnares. Simile est illud Hortēsij, ni fallor, qui negabat se unquam cum matre aut sorore redisse in gratiā: intelligitur enim nunquam illi cum matre aut sorore incidisse dissidium. Sunt noua sententiarum genera, ex opinato, & alio relatis, & ex alio translatis, ex geminatiòne, ex contrarijs. Quorum exēpla si quis desideret, ex Quintiliano petat licebit.

De iudicijs.

Decimumquintum caput copiæ rerum est iudicatio: quæ rectius uocatur authoritas. Græci κρίσιν, id est, iudicium appellant, & Dialectici, locum topices ab authoritate, cuius regulam hanc tradunt. Peritissimo cuiqȝ in sua professione maximè credendum esse. Verum authoritas est alieni instituti uel dicti sententiæ'ue collatio ad nostram caussam adcommodata propter simile aut dissimile quippiam. huius species cum & Erasmus, & Fabius in. 8. capite 5. plures pernumeret, tamen septem præcipuæ sunt. Prima γνῶμη, id est, sententia moralis, uulgata tanquā commune principium, ad mores pertinens: ut, labor improbus omnia uincit. quales sunt Solomonis, uel Catonis sententiæ. Item apud Phocylidem & Theognidem poëtam, & tota Aethica huiusmodi sententijs est refertissima. Secunda prolepsis, id est, sententia communis uel regula generalis, ad nostrum uel sermonem pertinens, quod præcipuum dialecticum complexum alias uocatur, quales sunt catholicæ & communes regulæ in Physicis, in mathematicis, in artibus dicendi, inqȝ alijs professionibus natura uel doctrina cognitæ. Ex huiusmodi sentētijs

sumitur ferè maior in qualibet demonstratione, quas alioqui axiomata, hoc est, dignitates uocant, tanquam fide dignissimas sententias. De his amplius tractatur ab Aristotele &, alijs in materia syllogismi demonstratiui, quomodo principia alia sint communia, quæ per naturam quasi cognita, ualēt in omnes professiones & actiones. Alia uerò sunt propria per doctrinam cognita, quæ in suam quamq; professionem ualent: ut generales regulæ singularum artium. Tertia παροιμία, id est, prouerbium uel adagium, de quo abundè Erasmus in principio adagiorum. Quarta χρεία, quæ est breuissima expositio alcuius facti uel dicti cum authoris nomine citato, plerunque sententiosa, quandoq; etiam non sententiosa: ut si dicam, rectè iudicabit Iugurtha Romam esse uenalem, si modo emptorem haberet. Item, benè dixit Plato, mutatis cantibus musicorum in ciuitate mutari quoq; eiusdem mores. χρείαν Cicero in præfatione tertij Officiorum pertractat, Scipionem dicere solitum, se nunquam minus ociosum esse quàm cùm ociosus, nec minus solum quàm cùm solus. Quinta ἐνθύμημα, est sententia ex contrarijs, ut si bonis placere magna laus est, certè malis hominibus probari ignominia est. Item, Obsequium amicos ueritas odium parit. Neq; est hic ἐνθύμημα species argumentationis Dialecticæ. Sexta αἶνος est dictum uel sententia ex apologo sumpta, qualia sunt epimythia, id est, apologationes & allegoriæ, interpretantes apologos, & eorum usum indicantes. Septimum oraculum χρησμός, id est, dictum ab ore Dei exceptum, uel ex mandato Dei prolatum: qualia sunt omnia ferè quæ in Biblijs dicuntur & præcipiuntur. Sic multa oracula Deorum prophanorum citantur à Gentilibus & Ecclesiasticis scriptoribus. Talia item sunt oracula & responsa Prophetarum & Sibyllarum. Verùm ex his septem speciebus prima, secunda, & septima species, ferè demonstrationis cuiuslibet maiorem suppeditant præmissam. Si quæ uero nominentur species aliæ sententiarum, illæ connumerari possunt prædictis septem, sicut apophthegmata, id est, dicterium refertur ad χρείαν. Epiphonema ad sententiam. Sic & noëma, quod est sententiosum scomma detortum in personam aliquam, cuius mores uel ineptiæ notantur, ut in quarta Decade Liuius inquit Athenienses interim uerbis & concionibus bellum gerebant cum Philippo, quo Noëmate Liuius falsè notat imbellem loquacitatem Græculorum, & dicitur Noëma ab intellectu, quia peculiarem quendam habet intellectum & emphasim ad notandum aliquem.

De expolitione.

Cum hoc ſententiarum genere, quod ſuperius o/ ſtendimus, ex quatuor conſtare partibus, cognatio nem habere uidetur expolitio. Sic enim uocant, quo ties eodem in loco diutius commoramur, & ean/ dem ſententiam alijs atque alijs modis uariamus, ſi/ mul et locupletamus. Cõmutatione uerborum, cùm eadem res alijs atque alijs uerbis, alijsq́; figuris, ſæ/ pius effertur. Commutatione pronunciationis, cùm alio atq; alio uultu, geſtu, uoce. Commutatione tra/ ctationis, cũ quod iam ſub perſona noſtra diximus, idem alium, ſed paulò aliter dicentem facimus. Vel cùm quod ſedatius eſt diſputatum, id acrius atq; in/ flammatius efferimus. Verùm copioſiſsima expoli/ tio ſeptem conſtat partibus. Propoſitione, ratione, duplici ſentẽtia: cui ratio itẽ duplex ſubijci poteſt, contrario, ſimili, exemplo, concluſione. Exemplum erit huiuſmodi: Sapiens nullum pro Republica ui/ tabit periculũ. Ideò quòd ſæpè fit, ut cum pro Repu blica perire noluerit, neceſſario cum Republica pe reat. Et quoniam ſunt omnia commoda à patria ac/ cepta, nullum incõmodum pro patria graue putan/ dũ eſt. Hæc eſt prima pars qua tota res ſimpliciter expoſita eſt, & rationibus cõfirmata, cui ſubditur duplex ſententia, acta totidem, aut pluribus ratio/ nibus. Ergo qui fugiunt id periculum quod pro Re/ publica ſubeundum eſt, ſtulte faciunt. Hæc eſt ſen/ tentia, cui ſubnectitur ratio. Nam neq; effugere id

possunt, & ingrati in ciuitatem reperiuntur. Deinde additur altera sententiæ pars è contrario. At qui patriæ pericula suo periculo propellũt, hi sapientes putandi sunt. Mox adijciuntur rationes, cum & eum quem debent honorem, Reipublicæ reddunt, & pro multis perire malunt, quàm cum multis. Iam adiungitur huic contrarium. Etenim uehementer est iniquum, uitam à natura acceptam, per patriam cùm seruaueris, naturæ cùm cogat, reddere: patriæ cùm roget, non dare. Et cùm poßis cum summa uirtute & honore pro patria interire, malle per dedecus & ignauiam uiuere: pro amicis & parentibus ac cæteris necessarijs adire periculũ cùm uelis, pro Republica in qua & hoc, & illud sanctißimum patriæ nomen continetur, nolle in discrimen uenire. Deinde adhibetur simile. Itaque uti contemnendus est, qui nauigando se quàm nauim mauult incolumem: Ita uituperãdus qui in Reipublicæ discrimine, suæ saluti plus quàm communi consuluit. Additur collatio similitudinis, à maiori. Naue fracta multi incolumes fuerunt. Ex naufragio patriæ, saluus nemo potest enatare. Sub hæc exemplum annectitur. Quod mihi uidetur Decius intellexisse, qui se deuouisse dicitur, & pro legionibus se in hostes immisisse medios. Huic annectuntur sententiæ, undè uitam amisit, non perdidit. Re enim uilißima maximam redemit. Vitam dedit, accepit patriam. Amisit animam, potitus est gloria, quæ cum summa laude

prodita

prodita uetuſtate, quotidie magis eniteſcit. Demum *adponitur cõcluſio tanquam epilogus.* Quod ſi pro Republica debere accedere ad periculũ, et ratione demonſtratũ eſt, & exẽplo comprobatũ, hi ſapientes ſunt exiſtimandi, qui nullũ pro ſalute patriæ periculũ uitant. Ergo cõueniet huiuſmodi thematis exerceri pueros, qui ad copiã parandã inſtituuntur. Quanquam ne hoc quidem exemplum ex Herẽniana rhetorica mihi magnopere probatur, niſi quod utcũq; rationẽ indicat. Poteſt autẽ copioſius etiam tractari, ſi plures ſentẽtias et rationes, ſi plura ſimilia, ſi exempla plura congeras.

De expolitione.

Decimum ſextum caput copiæ rerum eſt expolitio, quam Græci ἐξεργασίαν uocãt, quaſi operis et rei abſolutam perfectionem. & expolitio eſt ſynonymia pluribus explicata uerbis, ſenſibus figuriſq; idem ſignificantibus, & in rebus cognatis finitimiſq; commoratio prolixa, uel, expolitio, eſt rerum figura, quum uerſamus ſæpe diuerſis modis eadem et in una re hęremus atque in eadem commoramur ſentẽtia, ita tamen ut aliud atque aliud dicere uideamur. Hæc definitio elicitur ex Oratore perfecto Cice. & ex quarto ad Herenniũ. Huius figuræ expolitionis Cicero oſtendit duplicem uſum, cum dicit eam primo ualere plurimum in exponenda explicandaq; re, & ad illuſtrandum id quod exponitur: atque ita primum inſeruit deſcriptioni de qua ſuprà eodẽ cap. quinto, & expoſitioni, de qua infra 17. Secũdo, expoſitionem ualere ad amplificandum, ut ijs qui audient illud quod augebimus, tantum & tam illuſtre eſſe uideatur, quantum efficere poterit oratio & exprimere: & ita ſecundo inſeruit hæc amplificationi. de qua ſupra eodem. capite nono. Non enim ſolummodo quatuor ſunt formæ amplificationis ſupra numeratæ capite nono: ſed plures adeo. Et ſunt qui expolitionem idem eſſe dicant cum amplificatione: uerum tamen adeo differt expolitio ab amplificatione, ut συντομίας, id eſt, breuitas expolitioni contraria, differt à diminutione. In ſumma ergo expolitio ualet ad detinendum auditorem diu in eadem materia,

citra fatigationem tamen & tædium, quod facile pellit orationis figurarumque uarietas tractandique diuersitas. Cæterum expolitio est duplex secundum Ciceronem: Primo, cum eandem rem diuerse & commutate dicimus. Secundo, cum de eadem re commutate dicimus. Prior species uocatur expolitio per synonymiam, & fit bifariam: Primo commutatis uerbis per synonymiam uocabulorum uel constructionis: de qua supra in primo, cap. 11. ut est in. 13. Metam. in querela Hecubæ.

Nata iaces, uideoque meum tua uulnera pectus:
Et ne perdiderim quenquam sine cæde meorum,
Tu quoque uulnus habes. Et postea.
Cecidisti & fœmina ferro,
Postque tot amissos, tu nunc quæ sola leuabas
Maternos luctus, hostilia busta piasti, &c.

Sic enim dolor facit loquaces & disertos. Secundo fit commutato gestu, & pronunciatione uariata: sic Roscius actor fabularum solebat cum Cicerone domi certare, utrum ille sæpius gestu & actione corporis, an Cicero crebrius eandem sententiam uariaret & mutaret per synonymiam. Tertio fit mutata tractatione per figuras, si eandem sententiam primo uerbis proprijs & sine figura, deinde figuratis uerbis & tropis, schematibus'que primi secundi'que ordinis, quasi per synonymiam figuram mutatam efferamus: & ijs præsertim figuris mutemus uarie, quæ auditorem uel discentem quoque exuscitent atque expergefaciant, ut est communicatio, interrogatio, subiectio, apostrophe, comprecatio & similes figuræ. De hac autem prima expolitionis specie per synonymiam proprie docetur supra in primo toto libro, eius'que proponuntur ab Erasmo exempla, & experientiæ capite tricesimo, & alibi, & omnino plurima exempla eius passim inueniuntur apud authores copiosos: ut apud Ouidium, Erasmum, Ciceronem in epistolis quoque. quin & apud Terentium alioqui presiorem: ut in Andria actu primo scena quinta querela Pamphili. in actu quarto scena prima, querela Carini. & in actu quinto, scena tertia, obiurgatio Simonis. in Eunucho actu primo scena secunda excusatio Thaidis. & in actu quinto scena nona gesticulatio Chæreæ: Et hæc satis de expolitione synonymiæ, quam & interpretationem uocant. & eius plurimus est usus in grammatica expolitione authorum & commentariorum, & in paraphrasi liberiore ut apud Erasmum. Altera species uocatur expolitio rerum multo copiosior non solum in uerbis synonymis, sed in rebus quoque cognatis & finitimis commorans diutius; quam

de

de eadem re uocant. Atq; hæc sane nihil fere aliud est quàm expolita probatio, uel argumentatio explicata. Nam in hac orationis parte uersatur plurimum. Cuius expolitionis ordinem docendi gratia talem indicant sextenarium, ut patebit in exemplo Erasmi ex Cicerone. Primo ponitur propositio complectens rem expoliendam. Secundo ratio eius propositionis tanquam in syllogismo minor subnectitur: & potest hæc ratio simplex aut multiplex esse. Tertio moralis sententia sequitur gratiosa, & popularis tanquam maior in syllogismo; uel qua propositio aut ratio tam probetur quàm illustretur. Et hæc sententia uel absolute, uel item cum summa ratione additur. Quarto sequitur contrarium siue sententiæ siue rationis illustrandæ caussa, quod erit quasi per impossibile syllogismum reducere, uel quasi ex oppositis illustrare. Quinto similitudo illustris adcommodatur ex re aliqua simili. Sexto exemplum facti simplex aut multiplex subiungitur: etenim expolitioni plurimum inseruit exemplum, comparatio, & authoritas. Septimo conclusio uel syllogismus ad finem ponitur, continens repetitionem breuem rationum, propositionis, comparatonis & exempli. Eritque hæc conclusio quasi epilogus totius argumentationis & loci expoliti. Non tamen superstitiose istum septenarium numerum uel ordinem obseruare semper necesse est: quia pluribus etiam figuris aut paucioribus, & diuerso quoque ordine res augetur & expolitur: ut apparebit in exemplis infra allegatis. Genus dicendi requirit expolitio plerunque non admodum grande, sed medium illud & temperatum, cæterum copiosum, quale est Erasmi, in expoliendo & commorando est mirabiliter foelix & frequens, ut in Tyrannicida, in bello. Inuenies tamen alicubi apud Ciceronem & Vergil. ut mox in propositione & inuocatione Aeneid. grandi genere explicatas expolitiones, quæ faciunt ad amplificationem. quod genus familiare est Statio in Thebaide & Achilleide. Exempla uero huius figuræ passim apud Ciceronem inuenies: ut pro Quintio, uide quomodo exponat propositionem illam, Nihil debuisse Quintium ipsi Neuio, quia neminem toto biennio Neuius alioquin auarissimus cõpellarit de debito. Et hoc exemplũ pertinet ad primam specciem. Aliud exẽplum pertinens ad hanc secundam speciem habes pro Roscio Amerino, ubi docet accusatorem esse debere ueracem non calumniatorem, & pro eodem Roscio pulcherrimum est exemplum expolitæ huius sententiæ, crimẽ parricidij nõ temere in hominẽ cadere: ubi grãdi oratione utitur. exẽplum est item pro Cælio de Clodiæ improbitate, & Cælij innocẽtia

ualde

ualde commodum. Solet autem Cicero in secunda specie expositionis fere pulchris & connexis periodis decurrere, atque ita rei expolitæ non tantum lux & ornatus, uerumetiam authoritas gratiaque comparatur. Finitima porro est expolitioni commoratio, à Græcis uocata ἐπιμονὴ, cum in argumento uel loco firmiore uel illustriore, quo tota caussa continetur & splendet manemus diutius, & eodem sæpius redimus. Estque hæc propria orationis figura tanquam sanguis diffusus per totum corpus. Nam est commoratio pars caussæ potius quam schema. Sic Cicero locum de insidiatore, & locum de suspicionibus in Miloniana ualde urget, sic Vlysses suam prudentiam, suaque consilia sæpe ingerit in. 13. Metam. Sic Moses in Deute. passim beneficia Dei erga Hebræos, & minas Dei contra contumaces ingerit & inculcat. Etenim in qualibet bona oratione sic caput caussæ petimus & urgemus. Et quidem separo commorationem ab expolitione magis secundum authorem libri ad Herennium, quàm ex animi mei sententia, quia parum caute mihi uidentur se iungi figuræ alioqui adfines & similes, cum hæc superstitiosa distinctio impediat discentem potius quàm expediat. Dicerem ergo idem esse expolitionem & commorationem: ut utrãque etiam supra complexus sum una definitione. Fabius quidem commorationem uocat repetitionem eiusdem probationis ex abundanti, id est, expolitionem, quæ primas certe obtinet propemodum inter figuras: inseruiens peculiariter styli exercitationi ut ait Cice. quare diligenter hanc formam in bonis authoribus obseruare, imitari, exercereque debemus, cum sit ad parandam copiam & ad quamlibet rem illustrandam perspicueque exprimendam maxime utilis. Verum in ea cauere oportet: Primo ne expolito per synonymiam aberret in ταυτολογίαν, quæ est fastidiosa ingeminatio, & tædiosa repetitio eiusdem rei uel sententiæ nulla commutatione uerborum, nullaque orationis uarietate culta. Secundo, ne in re tenui operosam expolitionem rerum faciamus, quam περιεργίαν, id est, superuacaneam operam nimisque curiosam immodicam loquacitatem uocant, & hoc uitium illis cauendum est denique, qui serio declamare uel dicere uolunt, qui priuatim intra parietes de re tenui ludere uerbosius & loquatius non inutile est, sed mire copiam adiuuat. Verum hæc utraque uitia non cauere, est audientem obtundere non rem expolire, ne dum gratiam rei conciliare, quæ tamen sunt obuia incautis, ut supra in primo, capite octauo dictum est satis. expolitioni diuersa uirtus orationis est breuitas, quam Græci συντομίαν, id est, concisam uel pressam orationem uocant. Ea quidem apta est exprimendæ rei & ad docendum mire

re utilis: qua utimur cum aliquid breuiter significare, perspicue uel dissimulare malumus quam explicare. Hanc comitatur uel simplicitas uel obscuritas, iuxta illud: Breuis esse laboro, obscurus fio. Videndum est autem, ut rei celeritatem & breuitatem significemus crebris commatibus atque membris: cummodi oratione in concisis argumentis & demonstrationibus uti solemus, ubi ex aperto aduersarium inuadimus & re magis quàm uerbis expugnamus. Est etiam narrationibus quandoque necessaria breuitas, ut Fabius libro quarto capite secundo ostendit. Et familiaris est συντομία, illisq; quos uocant uulgo Atticos, id est, utentes breui & tenui subtilique genere orationis, qui breuiter rem absoluunt, & perspicue paucis exponūt quid uelint, neque diu immorantur eidem rei tractandæ: qualis est Aristoteles, Salustius, Aemilius Probus, Iustinus, Terentius, atq; alij huius generis authores. Est autem cauenda obscuritas uicinum quidem, sed diuersum uicium breuitatis, ut ne omittamus, necessaria, sicut in expolitione cauere oportet, ne uersemur in superuacaneis & ociosis: atq; hæc de expolitione & breuitate ad præsens dicta sufficient. Quod autem Erasmus hoc loco de expolitione sententiæ tantum loquitur & iudicationis, non referri debet ad solas sententias tractandas & expoliandas, sed omnino cuilibet argumento adcommodari debet, quod potest commode explicari tractari'que uerbose. Reliqua autem de his scematibus uitijsq; diuersis facile per usum & exercitationem styli, & obseruationem authorum intelligantur.

De apologis.

Ad fabulosorū genus proxime accedūt apologi, nisi quod & delectāt uehementius, et efficatius persuadēt. Delectant, morū faceta quadam imitatione, faciunt fidem, quia uerū ueluti ponunt ante oculos. Capiūtur his præcipue rustici & imperiti, et si quis alius est, qui mores aurei sæculi sapit. Celebrātur apologi maxime Aesopi nomīe, qui unus è sapiētū numero ob hoc ipsum est habitus. Etiāsi Quintilianus ab Hesiodo scriptas fuisse, certe maioris cuiuspiam ingenij opus existimat. Quo minus mirādū si Mene

nius Agrippa plebem Romanã à periculosissima se/ditione reuocauit, cõficto in id apologo de corporis humani membris aduersus uẽtrem conspirantibus, ut refert Titus Liuius. Et Themistocles Atheniensi/bus psuasit, ne nouarent magistratus, fabula de Vul/pe muscis obsita. Quin liberũ est cuiq; pro re cõfin/gere genus huiusmodi. Verum ut apte cõfingas, cum ingenio ualeas oportet, tũ animantiũ naturas (sunt autem infinitæ uarietatis) penitus animaduersas ha/beas necesse est. Porro quod ad usum attinet, signifi/cãtur uerbo, quemadmodũ exẽpla, maxime si notus sit apologus. Veluti si dicis: Si tua scripta lacerãt ac damnãt imperiti, noli laborare, certe doctißimo cui/que maxime probãtur. Quid enim mirũ, si gẽmã as/pernatur Gallus Aesopicus? Aut si quis dicat: Nul/lus hostis quantũlibet impotẽs humilisq; negligen/dus, aut cõtemnẽdus est. Posteaquã nec Scarabeum impune cõtempsit aquila Aesopica. Aut hoc pacto: Tuis ipsius benefactis nitere, non maiorum splendo/re. Ne tibi usu ueniat, quod Aesopi corniculæ. Dila/tantur autem præfatione commendationis. Commen/damus tum authorem ipsum, tum apologorũ genus. Ita ut fecit Aulus Gellius in explicãda Caßitæ fabu/la. Aesopus ille e Phrygia fabulator, &c. Nam lo/cus in promptu est. Deinde si describendis animan/tium aut rerum formis ac naturis, quos inducis, lon/gius immoraberis. Quandoquidem hoc iã ipsum & cũ uoluptate accipitur, & ad eruditionẽ liberalem pertinet.

pertinet. Veluti si Scarabæi formam, deinde quemad modũ è stercoribus nascatur, & quo pacto posteri/oribus pedibus erectis, stercora protrudat, atq; id genus alia adscribas. Ad eundem modum aquila re/gnũ in auium genus obtinere, armigerã esse Iouis, non offendi fulmine, non conniuere ad ardẽtissimos solis radios, pernicissimo uolatu ultra nubes ferri. Deniq; quæcunq; uel ad Scarabæorum humilitatem exaggerandam, uel aquilæ generositatẽ attollẽdam pertineant. Quod quidem argumentum nos per lu/sum tractauimus in prouerbijs. Atq; hac in re non prætermittendum, si quid animanti cuipiam fabulis poëtarum est attributũ. Quod genus è Lycane na/tos lupos, ex adolescente perdicem, cygnũ Apollini sacrum esse & sub fatalem horã suauissime canere, coruum eiusdẽ fuisse nuncium, & ob cessationẽ ex albo nigrum factum. Aut si quid proditum est histo/rijs insigniter ab his factũ, ueluti de aquila quæ uir/ginem adamauit, apud Plinium. De Bucephalo ale/xandri Magni equo, atq; itẽ de cæteris, nam ratio/nem duntexat ostendimus. Deinde cũ ad ipsum apo/logum erit uentũ, fusius ac latius narrare licebit. Id fiet citra tædium, si faceta quadam imitatione, quod est in hominũ uita, ad fabulæ mores adcõmodabimus Præterea si ad eandem rationem sermones, senten/tias, dictaq; adfingimus. Exemplum aptissimum est apud Horatium in satyris: Rusticus urbanũ murem mus paupere fertur Accepisse cauo ueterẽ uetus ho

spes

spes Amicum Asper et attentus quæsitis ut tamē ar-ctum Solueret hospitijs animum & cætera. nam in promptu locus est. Est item exemplum dilatati apologi apud Apuleiū de coruo et uulpe. Rursum apud Aulum Gellium de caßita auicula. Cæterum quod ἐπιμύθιον uocāt, id est, apologi interpretationē, non admodum refert initio ponas an in fine. Quanquam et hinc incipere licebit, et in hāc desinere, modo sermonis accedat uariatas.

De somnijs.

Adfingūtur à nonnullis somnia quoq; quæ fortasſis adhibenda non sunt, nisi in ostentatione: quod genus Luciani somniū. Aut quoties ea pro ueris uisis, hortādi deterrēdiue gratia narramus. Tale est Prodici figmentū de Hercule ambigente, utram uitæ uiam ingrederetur, uirtutis arduā, an uoluptatis procliuem. Simile de Momo qui hoc reprehendit in homine, quod demiurgos illi finxisset cor sinuosū, nec addidißet fenestram: in boue quod in summis cornibus nō addisset oculos, et uideret quid feriret. Huiusmodi uidetur illud Diui Hieronymi, de sese flagris cæso, quod Ciceronianus esset. Et nos item pueri in hoc genere lusimus.

De fictis narrationibus.

Iam fictæ narrationes rerum gestarum, si persuadendi gratia pro ueris adhibeātur, quā maxime, fieri potest, ad ueri similitudinē componātur oportet. Sunt autem ex arte Rhetorica notæ partes, quibus

pro

probabilitas constat. Cuiusmodi est fabula de Mem-mio aput Ciceronem, & fortaße de Vultcio apud Horatium. Genus hoc uideo nonnullis nimium pla-cuisse, qui uulgi credulitate freti, stultißima quæ-dam miraculorũ ostenta pro certißimis inuexerunt Christianorũ literis. Porro quæ risus causa fingun-tur, quo longius absunt à uero: hoc magis demulcẽt animos, modo ne sint anicularũ similia deliramẽtis, & eruditis allusionib. doctas etiã aures capere pos-sint. Quo de genere sunt Luciani ueræ narratiões, & ad huius exemplum effictus, asinus Apulei. Præ-terea Icaromenippus, & reliqua Luciani pleraq;. Item argumẽta fermè omnia ueteris comœdiæ, quæ non imagine ueri, sed allusionibus & allegorijs delectant. Nam illud fictionis genus, quod ad simu-lachrũ rerum adumbratur haut dubium est, quin ad parabolam pertineat. Exemplum huius est apud Platonem de specu, in quo iuncti quidam umbris perinde ut ipsis rebus delectantur.

De allegorijs Theologicis.

At quoties ad pietatem adhortamur, aut dehor-tamur, plurimum adiumenti conferent exempla ue-teris ac noui testamẽti, id est, Euangeliorum. Quæ per allegoriam uariæ tractãtur, et eadem modo ad mores hominũ, modo ad corpus Ecclesiæ Christo capiti connexũ et coherẽs: modo ad cœlestẽ illam communionem, rursum ad prisca nascẽtis fidei tem-pora, et ad hæc nostra possunt adcõmodari. Sed hi-

ſce de rebus copioſius & exactius diſſeremus in libello quē inſtituimus de Theologicis allegorijs. Atque hæc ferme omnia ad exēplorū genus referūtur: in quibus ſumus paulo diutius immorati, quod ex hoc potiſsimū mūdo copiæ ſuppellex depromatur. Sed priuſquam ab his digrediamur, uiſum eſt etiam nonnulla paucis admonere.

De Apologis,

Decimum ſeptimum caput copiæ rerum, eſt expoſitio uel narratio Græcis uocata exegeſis. quamuis autē Braſmus hoc loco de apologo præcipit, & allegoria, & reuera de apologico allegorico exemplo tractando loquitur, neque eius inſtitutum eſt nouum hic caput copiæ tradere, tamen uſus & experientia docet expoſitionem eſſe peculiare caput copiæ rerum, quę non ſemper neceſſitatis uel exempla cauſſæ tanquam pars argumenti propoſiti, uerum & ſæpe ornatus gratia inſeritur orationi tanquam ſchema, ut tædium fallat auditoris. Verum expoſitio eſt rei geſtæ, uel fictæ narratio. Huius cum numerentur quinque ſpecies in libro ad Herenniū: nos tamen ex ſentētia Braſmi tres addimus. Prima ſpecies expoſitionis apologus, eſt fabella, in qua rebus inanimatis uel mutis animalibus colloquia, adfectus, & negocia hominum adfingimus: ut apud Aeſopum ſupra & capite decimo tertio dictum eſt. Secunda ſpecies μῦθος fabula, eſt narratio poetica, qua non ueras, ſed procul à ueritate remotas, immo plerumque ne uerisſimiles quidem res complectitur: ut apud Ouidium in Metamorph. apud Lucianum in ueris narrationibus. Tametſi aliquando poetę ueras quoque res ſcribant, ut Luca. & Vergil. quibus, admiſcent in loco fabulas delectandi gratia. Tertia ſpecies δράμα, argumentum, eſt actuoſa expoſitio. continens rem factam quidem, ſed tamen uerisſimilem pleraque parte, & quæ fieri potuerit, & accidere: ut in comœdijs & dialogis, ut in Bucolicis & Eclogis, nam tragœdiæ partim fabulam, partim δράμα habent. Quarta ſpecies hiſtoria, eſt expoſitio rerum uere geſtarum. uoluptatis & utilitatis cauſſa ſcripta: unde uirtutum, uitiorum, conſiliorum, euentuum, dictorum, fortunæque exēpla imitanda aut fugienda ſumuntur: ut apud Liuium, Saluſtium, Herodotum, Diodorum & alios hiſtoricos Græcos Latinosque ueteres ac nouos. Quinta ſpecies narratio Rhetorica, eſt expoſitio facti perſpicua & breuis: in qua pro-

bationis capita & materies argumentorum continentur, & pro ponuntur inde in probatione explicanda: de qua infra cap. penult. & Fabius in 4. cap. 2. toto. Huius exempla sunt plurima & optima apud Cicer. in orationibus plerisque. Item apud declamatores & alios Oratores. Conuenit autē experiri priores species quatuor diligenter ideo, ut deinde commodius Rhetoricam narrationem in caussis scholasticis uel Ciuilibus exponere possimus atque adsuefiamus ad dicendi perspicuitatem & exponendi ordinem: quia nihil est difficilius quàm bene & perspicue narrare, ut inquit Cicero. Sexta species ἠθοποιΐα quæ & ἠθολογία uocatur, de qua supra eodem capite quinto. eam in personis & affectibus positam sic describit Cicero in primo ad Herennium, dicens. Illud genus narrationis quod in personis positam, nempe ἠθοποιΐα, id est, proprietas morum & adfectuum, debet habere sermonis festiuitatem, animorum dissimilitudinem, grauitatem, lenitatem, spem, metum, suspicionem, desiderium, dissimulationem, errorem, misericordiam, ueniam, rerum uarietates, fortunæ commutationem, insperatum incommodum, subitam lætitiam, iucundum exitum. Verum hæc in experiendo transigentur, quæ quidem omnia pertinent ad descriptionem morum, & adfectuum, præcipue leniorum. Sed de hac ἠθοποιΐα exstat libellus Emporij Sophistę Græci: & etiam supra eodē capite quinto satis dictum est. Septima species ἀλληγορία, quam Latini allusionem uocant, hæc quidem non est simplex narratio, sed est alienæ expositionis interpretatio et adcommodatio: alludens ad rem ab alio narratam, & ad præsentes mores uel adfectus, uel ad naturam. Sic allegoria alienā narrationem transfert ad suum institutum, indicans eius usum cum apologū exponis, et adcommodas ad mores nostros ut cum fabula exponitur & refertur, uel ad mores, uel ad naturam, quæ species allegoriæ uocatur mythologia, id est, fapulæ interpretatio et adcommodatio, de qua supra eodem capite decimotertio satis docuit, & eius exempla plurima habentur apud Bocatium in genealogijs, qui plerasque fabulas erudite, tametsi non satis bona oratione exponit. Sic Horatius, ut dixi, fabulam Homericam de porcis refert ad ociosos & uoluptuarios homines: Nos numerus sumus & fruges consumere nati. Sic Propertius libro secundo Elegiarum de amore, fabulam Cupidinis exponit. Est & altera species allegoriæ, quam σημειολογίαν, id est, diuinatoriam expositionem appellare possimus, si quæ prodigia, signa, somnia, responsa, ostenta interpretatur, coniectans ex alijs futuros euentus aliunde quippiam latens. Sic Silius Italicus in primo exponit somnium Hannibalis profecturi in Ita-

liam: quod etiam Liuius in primo de bello Punico. Sic Anchises exponit oraculum Apollinis de Italia petenda in tertio Aeneidos: et extat Graeci cuiusdam iustus commentarius de expositione somniorum. Huc refer etiam Chiromantiam & Phisiognomiam, aliasque species mantices, id est, diuinationis: cuius plurima exempla numerat Cicero in libro de diuinatione. Et Valerius libro primo. cap. quinto de auspicijs, de ominibus, de somnijs. Sic & ecclesiastici scriptores saepe utuntur allegorias cum historiam uel prophetiam aliquam aut parabolam exponunt aliorsum quàm uerba eius sonent, ut apud Lucam exponitur parabola de seminante. apud Mattheum parabola de uinea & latronibus, apud diuum Petrum de diluuio, & arca refertur ad baptismum. Verum de his consule potius ipsos Ecclesiasticos. Octauo species expolitionis est ἐξήγησις, id est enarratio, quae est alienae sententiae uel scripti simplex expositio, propria Grammaticis illis quos commentarios uel commentatores uocamus: qualis est Seruius & Donatus, in Vergil. Asconius, ut in orationes Ciceronis. Macrobius in somnium Scipionis, alijs'que commentarij in aliorum scriptorum opera. Huius enarrationis sunt tres modi: Primus, cum iustum aliquem uel longiorem atque ampliorem locum alieni scripti, quàm breuissimis uerbis summatim & perspicue exponimus, ut fere Asconius in orationibus: ut Iureconsulti in summarijs legum suarum. Secundus modus, cum alienam sententiam totidem fere uerbis, sed alijs tamen et synonymis exponimus: quae proprie uocatur interpretatio. Sic etiam cũ Graeca aut uernacula Latine reddimus. Atque in hac interpretatione obseruare debemus proprietatem sermonis & sententiae. Tertius modus, cum alienam sententiam iusto commentario & paraphrasi, id est liberiore & copiosiore expositione explicamus, multaque de nostro declarandi gratia addimus, petita tamen ex finitimo. Talis est commentarius Macrobij in somnium. Tales sunt plerique alij commentarij ueteres. ubi tamen caueri debet, maxime ne inhereamus diu in illis quae sunt alioqui perspicua. & contra, ne obiter & neglecte transeamus obscuriora, & ea quae indigent altiore indagine. Huius autem uniuersae narrationis officium pertinet ad alteram speciem Grammaticae, quae inde nomen habet exegeticę, quod sit expositoria, de qua Fabius in primo libro admonet, eius esse indicare Oeconomiam quoque, id est, dispositionem uel artificium scriptorum. Verum haec de octo formis expositionis dixisse modo satis est.

Ratio

Ratio colligendi exempla.

Iam primum quemadmodũ unumquodlibet horum uariæ poßit adcõmodari per similitudinẽ, per contrarium, per comparationem, per hyperbolen, per epitheton, per imaginem, per metaphoram, per allegoriam, superiori cõmentario demonstratũ est. Nunc qua ratione fieri poßit, ut amplißimã horum uim in prõptu, ac uelut in numerato poßimus habere, indicabimus. Consilium quidẽ non perinde magnificũ ut frugiferum: quod utinã iuuenes olim ipsi fuissemus secuti (nam tum quoque ueniebat in mentem) uideo quantum momẽti literulis nostris fuerit accessurũ. Attamen candidi est ingenij nõ inuidere bonæ spei iuuenibus, quod tibi uel negarit fortuna, uel nõ pararit diligẽtia. Ergo qui destinauit per omne genus autorũ lectione grassari, (nam id omnino semel in uita faciendũ ei, qui uelit inter eruditos haberi) prius sibi quamplurimos cõparabit locos. Eos sumet partim à generibus ac partibus uitiorũ uirtutũq;, partim ab his, quæ sunt in rebus mortalium præcipua, quæq; frequentißime solẽt in suadendo incidere: eaq; conueniet iuxta rationẽ adfinitatis & pugnantiæ digerere. Nam & quæ inter se cognata sunt, ultro admonẽt quid consequatur. Et contrariorum eadẽ est memoria. Puta sit exempli caussa primus locus Pietas & Impietas. Huc subijcientur species inter se cognatæ. Prima est pietas in Deũ, Secunda in patriã, Tertia in parẽtes, aut liberos: aut

etiam in eos quos oportet parentũ loco colere: uel-
luti præceptores, et quorũ beneficio seruati sumus.
Ex aduerso est impietas. Iã his cognata superstitio:
adijcienda igitur. Atque hic aperit sese cãpus latißi-
mus de prodigiosis deorũ cultibus, ac uarijs diuer-
sarum gentiũ ceremonijs. Itẽ inepta parentũ in li-
beros indulgẽtia, quæ falsa est pietas. Sit proximus
si uidetur titulus, Fides: hãc in species seces licebit:
fiducia erga Deũ. Est fides humana, est fides in ami
cos, fides seruorum in dominos, fides in hostes, toti-
demq; de perfidia. Item sit titulus Beneficẽtia. Huic
cum suas species subijceris restat gratitudo, non illa
quidem huic subiecta, neq; rursum contraria, sed ad
hærẽs, estq; ea ueluti consequẽs. Hæc per omnes lo
cos tractari poßũt, Primũ, quid sit pietas, quomodo
differat à cæteris uirtutibus, quid habeat peculiare,
quibus officijs præstetur aut uioletur, quib. reb. ala
tur aut corrũpatur, quid fructus homini pariat. Hic
sese aperit campus exẽplorum ac iudiciorũ. Sed uir
tutũ ac uiciorũ ordinẽ sibi quisq; suo finga arbi-
trio, uel è Cicerone, siue malit, è Valerio Maximo,
aut ex Aristotele, aut ex diuo Thoma petat. Deniq;
si malit, elemẽtorũ ordinem sequatur. Neq; enim id
magni refert: quãquam nolim illum omnes huius ge
neris particulas tam minutim cõcisas in ordines re-
ferre, uerum eas duntaxat, quæ uideantur freqũeter
in dicendo usu uenire. Id autẽ uel ex locis caussarũ
licebit cognoscere, nempe demõstratorijs, suasorijs,
&

& iudicialibus. Quod genus ferme sunt tituli apud Valerium Maximũ, & nonnulli apud Plinium. Cæterum quæ extra uiciorũ ac uirtutũ genera sumuntur, partim pertinent ad exempla, partim ad locos communes. Prioris generis ferme sunt huiusmodi: Insignis longæuitas, uiuida senectus, senilis iuuenta, insignis fælicitas, insignis memoria, subita rerũ cõmutatio, subita mors, mors spontanea, mors prodigiosa, partus prodigiosi, insignis eloquẽtia, insignis opulẽtia. Ex humili genere clari, uafricies ingenij, insigne corporis robur, insignis forma, egregiũ ingeniũ in deformi corpore, atq; id genus innumera alia. Quorũ singulis oportebit subijcere, quæ cũ his pugnãt, quæq; cũ his habẽt adfinitatẽ: ut, insigniti eloquẽtiæ opponitur insignis infantia. Finitima sũt, uocalitas, felicitas in gesticulãdo, histrionica, & si qua sunt huiusmodi. Posterioris autem generis sunt istiusmodi. Plurimũ interest quibus studijs puer adsuescas. Magni refert, quibus cũ uiuas. Suũ cuiq; pulchrũ. Facilis offensa, recõciliatio difficilis. Tutißimũ est nulli credere. Ama tãquã osurus: oderis tanquã amaturus. Bis dat qui cito dat. Fortunã sui cuiq; mores parãt. Et lentæ regũ iræ. Et periculosa principũ amicitia. Et dulce inexpertis bellum. Et infida societas regnis. Et optimũ senectæ uiaticum eruditio. Sed quid ego hæc recẽsere pergo, quũ sint sexcẽta milia? Ergo ex his ea sunt deligenda, quæ uidebuntur ad dicendũ maxime cõmoda. Ad hunc gre-

gem pertinent & illa cōparatiua: Cœlibatus ne felicior, an coniugiū? Vita priuata, an secus? potior monarchia, an democratia? Vita studiosorū an idiotarū? Tum aūt ex superioribus, si qua sunt quæ uirtuti, aut uitio uidebūtur esse cōfinia, ea licebit suo titulo subijcere. Vt illa: Bis dat qui cito dat. Et, nihil carius constat, quàm quod precibus emitur. Et, beneficiū dando accipit, qui digno dedit. Et, nihil tā perit, quàm quod confertur in ingratum. Et, beneficij gratiam perdidit, quisquis exprobrauit. Hæc atq; huiusmodi ad Liberalitatis titulū referri possunt. Verum ne indigesta rerū turba pareat confusionē, profuerit titulos qui latius patēt, in aliquod secare partes. Liberalitatis titulum, ut exempli caussa loquamur, ita licebit partiri: Si subijceris, Beneficiū prompte citoq; datū. Beneficium aptū. Beneficiū digno aut indigno collatum. Beneficium exprobatum. Beneficium mutuum. Et si qua iudicabuntur magis idonea. Nam nos indicādi gratia dūtaxat hæc ponimus. Ergo posteaquā tibi titulos compararis, quot erūt satis, eosq; in ordinē quem uoles digesseris, deinde singulis suas partes subieceris: rursum partibus addideris locos communes, siue sententias: iā quicquid usquā obuium erit, in ullis autoribus, præcipue si sit insignius, mox suo loco adnotabitis: siue erit fabula, siue apologus, siue exēplū, siue casus nouus, siue sententia, siue lepide aut alioqui mire dictū, siue parœmia, siue metaphora, aut parabola. Atque ad cū modum

dum pariter fiet, ut et altius insideant animo quæ legeris, et assuescas uti lectionis opibus. Sunt enĩ qui plurima teneant uelut in mundo reposita, cùm in dicẽdo scribẽdoq; mire sint inopes ac nudi. Postremò utcunq; postulat occasio, ad manũ erit dicendi supellex, certis ueluti nidis cõstitutis, unde quæ uoles petas. Porrò nulla disciplina tã semota est à Rethorica, unde nõ facias locos tuos locupletiores. Nam à Mathematicis, quæ remotißimæ uidẽtur, sumuntur similitudines. Quandoquidem cum sphæra undiq; sui simili, cumq; tetragono quocunq; cadat pariter quatuor angulis nixo, cõfertur sapiẽs suis opibus felix, nec aliunde pendens, & quæcunq; inciderit fortunæ procella, sua uirtute firmus & immobilis. Vt ne dicã interim quod Theologi mysteriorũ enarrationẽ frequenter à Mathematicis petũt, propter arcanam quandam rerum, ac numerorum analogiam. Nam à Phisicis nõ solum parabolæ, uerumetiam exempla quædam petũtur. Parabola fuerit, si dicas: Quemadmodum fulmen summos montes frequentißimè ferit: ita summa potestas grauißimis casibus est obnoxia. Item quemadmodum fulmen æs liquefacit, intacta cæra: Ita principũ animus in rebelles & obsistẽtes sæuire debet, in cæteros uti clemẽtia. Exemplo fuerint elephãti pudore in abdito coẽuntes, si quis etiam in coniugatis modestiã, ac uoluptatis dißimulationẽ desideret. Et Delpheni fœtus adultos diutius comitãtes, nec sinẽtes paruulos suos

 ingredi,

ingredi, nisi grandior aliquis ceu pædagogus adsit custos: si quis admoneat quãta cura seruari atq; instui debeat à parẽtibus prima illa & lubrica puerorũ ætas. Itaq; studiosus ille uelut apicula diligẽs, per omnes authorũ hortos uolitabit, flosculis omnibus adsultabit, undiq; succi nõnihil colligens, quod in suum deferat aluearium. Et quoniam tanta est in his rerum fœcunditas, ut omnia decerpi nõ poßint: certè præcipua diliget, & ad operis sui structuram adcõmodabit. Sunt autem quæ eadem non solùm ad diuersos, uerùm ad cõtrarios usus quadrare poßit: eoq; diuersis adnotanda locis. Quod genus si de insanabili cupiditate hominis auari agas, rectè adcommodabis Charybdis fabulã. Rursum, si de inexplebili uẽtris ingluuie, aut libidine mulieris ĩexhausta, nimirũ conueniet eadem. Item apologus Aesopi de hirco ac uulpe simul in puteum descẽdẽtibus, quadrabit uel in prospiciẽtiã: qua fit, ut nõ adgrediare negotium, nisi prius apud te perpẽderis, qua ratione queas explicare: uel in fictũ amicorũ genus, qui quum uideantur amici commodis cõsulere, maximè tamen agunt suũ negocium. Præterea ex morte Socratis nõ solùm ducitur exemplum, mortẽ non esse formidandam uiro bono, quum ille tam alacri uultu cicutã biberit: uerumetiam uirtutem inuidiæ obnoxiam, neque satis tutam esse in turba malorum. Rursum inutile, uel potius perniciosum esse philosophiæ studiũ, nisi te ad mores cõmunes deflexeris. Iamq;

hoc ipsum factũ trahi potest & in laudem Socratis, et in uituperium. Laudandus enim qui nulla sua culpa, sed sola inuidia damnatus, tam fortiter mortem neglexerit. Vituperãdus qui inutili philosophiæ studio, neglectuq; morum cõmunium, amicis acerbißimum luctũ, uxori liberisq; calamitatẽ, sibi exitium conciliarit, quum alij soleant utiles esse patriæ, suis præsidio simul & ornamẽto: eoq; uerè sapientis esse, relictis aliquando tetricis illis sapiẽtiæ decretis, uulgi studijs & opinionibus adcõmodare sese, temporiq;, quod aiunt, seruire. Iam si partes exẽpli circũspicias, quot locos licebit elicere? Accusatus per inuidiam ab Anyto et Melito perditißimis ciuibus. Locus cõmunis est. Veritas odium parit. Item alter, Insignis uirtus cõciliat inuidiã. Rursũ alius, Apud iudices plerũq; plus ualet nobilitatis ratio, quã respectus honesti. Rursum alius, Nihil impudẽtius opulentia, si cum improbis moribus copuletur. Quid enim absurdius, quàm omni facinore dedecorosos, Socratem in ius uocare? Rursum alius locus, Non quidlibet cuiuis decorum est. Eoq; Socrates nõ abijcit sese ad iudicum pedes: neq; enim cõueniebat, ut qui per omnem uitam docuerit, mortẽ non esse formidandam, nisi turpis esset: cũ nunc ueluti ob mortis metum abiectum supplicem esse. Quæ eadẽ caussa commouit, ut neque in iudicium declinaret, neque in media caussa exilium eligeret, neq; postremò cũ liceret, è carcere uellet effugere, ne ipse à se ipso

discrepare uideretur. Atq; hæc quidē una pars est. Deinde cùm moriturus tã ociose, tamq; placidè disputat, cùm non alio uultu cicutam bibit, quàm quo uinũ solet, cùm mox emoriturus iocatur in Phædonem, admonens ut gallum persoluat Aesculapio, locus est, Mortem etiam optabilē esse ijs qui sibi uitæ integrè actæ cõscij sunt. Rursum alter locus, Cuiusmodi fuerit hominis uita, id in morte potißimũ apparere. Rursum, Cõstãtis suiq; perpetuo similis exemplũ est. Etenĩ cuiusmodi fuerat in omni uita Socratis uultus ratioq;, talis erat et morituro. Tertia pars est, Dũ in carcere agit Socrates, interim nusquã Alcibiades, nusquam Agathon, nusquã Phædrus, sed Crito, Phedõ, Simias. Atq; hic locus est, In periculis demum apparere qui sint ueri amici: nam uulgares illi sibi tum consulunt, cum in officijs communibus adsunt. Quarta pars est, Cũ amicis de animæ immortalitate multa disputat, uxorē ac liberos, quum pauca mandasset, dimittit: Locus est, Philosophum leuiter tangi oportere uulgaribus adfectibus, id quod mirè congruit cum doctrina Christi. Quinta pars est, Statĩ à morte Socratis uersus est in accusatores populi furor. Socrati desiderato aurea posita statua. Locus erit, Vulgus temere odisse & amare. Rursum alius, Virtutē præsentē odimus, sublatã ex oculis quærimus inuidi. Rursum alius, Fucatam gloriã unà cũ uita perire, uirtutis splẽdorem à morte maximè inclarescere. Hinc arbitror liquere,

In qoud usus idē exemplū poßit adcōmodari. Simili ter & parabola fiet: uelut in nauigatione, quot si milia duci poterūt? Vt optimū gubernatorē tempe stas, ita optimū imperatorē aduersæ res declarāt. Item, ut nemo clauum committit amicißimo, sed na uigādi peritißimo: ita nemo Reip. gubernacula mā dabit ei cui studeat maximè, sed quem maximè iudi carit idoneum. Rursum: Quemadmodum uentis ni mium secundis nuatæ uela contrahunt, cum parum prosperi sunt, tum latius pandunt sinus: Ita quū res uehementer succedunt, temperandus est animus ne insolescat, contrà: cùm inimica est fortuna, tū forti tudine ac spe secuturæ felicitatis, dilatādus ac fulci endus. Itē, quoties rectum cursum per tempestatem tenere nō licet, tū obliquis flexibus eò nihilo secius quò peruenire uelimus contēdere oportebit. Item, quoties artē uincit tempestatis impotentia, tū an coram iaciunt nautæ, uelis collectis: Ita uesanienti multitudini nonnunquam cedendum est, donec ora tione tractabilis esse incipiat. Item, quemadmodum nauta non semper eodem modo tenet uelum, uerum nunc tollit in altum, nūc contrahit, nunc in hoc la tus, nunc in illud transfert, utcunq; uētorum ratio postulat: Ita sapiens nō in omni loco, omniq; tempo re et negocio simili uitæ tenore debet uti, sed uultū, orationem, mores præsentibus rebus adcōmodare. Itē, sicut in magnis tempestatibus peritißimi nau tæ, uel ab imperito nonnunquā admoneri sese pati

untur, quòd alijs alia soleāt in his casibus in mentem uenire: Ita bonus rex in magnis Reipub. periculis, nullius consiliū audire grauabitur. Item, ut minimo periculo nauigatur eo gubernatore, qui maximis sit iactatus periculis: Ita tutißimus est ciuitatis status eo prīcipe, qui grauißimis casibus sit exercitatus. Itē, ut qui clauū regit, nō satis arbitratur se suo fungi officio, nisi circūactis oculis, quid cuiq; faciendū admonuerit: Ita principē non agit, nisi qui magistratuum etiam inferiorum officia moderatur ac præstat. Item, quemadmodum insaniat nauta, si propter odium aliquorum, quos naui uehit, nauim perire sinat, qua perdita, nec ipse poßit esse incolumis. Ita sanæ mentis nō sit, qui ob factiones patriæ incolumitatem non tueatur: quæ nisi sit incolumis, nec ipse incolumis esse poßit. Item, ut non nisi sæuißimis tempestatibus sacrā ancoram nautæ iacere solent: Ita nō est, nisi in grauißimis periculis ac rebus prope desperatis, ad extrema remedia ueniendum. Sed ne ego ineptus, qui ista persequar, cùm iā uideas aliquot similitudinum milia hinc sumi posse. Nonnunquam eadem quoq; collationis pars ad diuersa trahitur. Quod genus sit, Si lunæ crebras mutationes uel ad fortunæ uices adcōmodes, uel ad humanæ uitæ instabilitatem, uel ad stultorum inconstantiam. Quin eadem quoq; sententia uarios in usus deflectitur: ut, Facūdus comes in uia pro uehiculo est. Iucūdior est uita, si nō solus agas, sed cū lepidis ac festi-
uis

tuis amicis consuetudinē habeas. Rursum, semper bonus aliquis liber circonferendus, cuius lectione tædium discutias, Itē, si te lætus animus comitetur & bene sibi conscius, nulla pars uitæ sentiet tædiū. Hic optimus est uitæ comes si læta narret: Sin turpiū factorum memoriā tibi refricet, tædio enecat. Eadem est prouerbiorum & apophtegmatū ratio: quorum usum ostendimus in principio collectaneorum prouerbialium. Proinde quædam erunt eadem diuersis adscribēda locis, aut adnotanda creté. Nam sat erit aliquādo tribus significasse uerbis adscriptis authorum locis undè peti possunt, præsertim si paucis exponi non queāt. Sed iam quò res exēplo magis fiat perspicua, sit titulus Inconstātia, aut morū inæqualitas: experiamurq; quot res ad hūc cōferri poßint. Primum è poetarum fabulis petam Mercurium uarias formas sumere solitum, ut est uafer deus, nunc apud superos nūc apud inferos, nūc apud mortales agentem, uarijs etiam fungentem officijs. Nunc Ganymedes agentem parteis, porrigēdo Ioui pocula, nunc nuncia perferentem, nunc animas deducētem ad Charontē, nūc negociatoribus ac patronis operam dantem, nunc cithara utentē, nunc uirga: galero etiā bicolore: postremò uarijs gaudentē cognominibus. Ea sunt apud Aristophanem in Pluto: dicitur enim στροφαῖος, ἐμπολαῖος, δόλιος, ἡγεμόνιος, ἐναγώνιος. apud Homerum & apud Hesiedum διάκτορος, ἀργειφόντης. Dicitur & Cyllenius, & ἐριούνιος.

Petam

Petam Vertumnum deum, cui inde etiam nomen, quod ſubinde uertat formã. Petam Proteum omnia uertentem ſeſe in miracula rerum. Petam Empuſam ex Ariſtophanis ranis, id eſt dæmonis genus, idẽti/dem alia atque alia ſpecie ſeſe offerẽtis. Item Mor/phea, quoſcunq; uelit uultus induere ſolitum. Item Circen, ueneficijs ac magica uirga homines in ua/rias ferarum formas uertentẽ. Nam improbi ſecum non conſtãt, ſed diuerſis agitãtur adfectibus. Petam καιρὸν uolubilem deum, nunquã ſui ſimilem, & huic ſimilem, ſi uidebitur, Ramnuſiam. Petam Iouem, nunc aquilam, nunc cygnum, nunc taurũ, nunc au/reum imbrem factum. Præterea chimerã capite leo nis, uẽtre uirgineo, cauda draconis. Ac uariũ illud portentũ quod fingit Horatius in ipſa ſtatim fron/te Artis poëticæ. Adducã & Ianum bifrontem, & triformẽ Gerionem. & Bacchũ, cui poëtæ tribuunt εὐήθειαν, hoc eſt, morum leuitatem ac facilitatem. ac talẽ in ranis fingit Ariſtophanes. Et ſi qua ſunt alia apud illos, quæ prodigioſæ uarietatis imaginem ha/bent. Adducã & Vlyſſem quamlibet pro tempore perſonam gerentem. Vnde & πολύτροπον ſtatim in operis initio uocat Homerus. Deinde à Phyſicis pe tam lunæ ſimilitudinem, nunquam eadam uultu no/bis redeuntis: nunc ſemiplenæ, nunc plenæ, nũc emo rientis, nunc renaſcẽtis, nunc pallentis, nunc ruben tis, nunc albicantis, nunc antecedentis ſolem, nũc à tergo ſequẽtis. Petam ſimilitudinem cœli uerni aut

autum

autumnalis,nunc nubili,nunc sereni,nunc tranquil/li,nunc uentis cõmoti.Petam collationẽ maris aßi/duè uicib.æstuarijs decurrentis: ac recurrẽtis:præcipuè Euripi mira celeritate septies die ac nocte reciprocantis.Addã Polypũ,cuius mutabilitas etiam prouerbio locum fecit. Addam chamæleontẽ colo/rem subinde mutantẽ. Item pantheram ac pardum uersicoloribus maculis uariegatum, aut si quod est aliud animal huiusmodi. Item anguillam lubricam. Adiungam pueritiæ in horas mutatũ ingenium.Ad/ijciam mulieris peculiarem inconstantiam, uulgus leui momento mobilè.Prætereà argenti uiui miram mobilitatem. Arundinem ad omnem auram facilè mobilem.Foliorum arentium,plumæ ramentæq; le/uitatem:Ceræ flexibilem,ac mollem naturam.Somniorum inconstantiam,rotæ uolubilitatem.Adducã laminam,quæ summis turrium,ac templorum fasti/gijs solet imponi, quo uentum circumactu suo indi/cet.Adducam bilibrẽ,facili momẽto huc atq; illuc uergentem.Adducam opus uermiculatũ, uersicoloribus tessellis,miram uarietatem ostentans.Quædã etiam ingenio finguntur.Veluti si quis comparet inconstantis hominis animum,nunc hoc,nunc illud cogitantis,speculo rotundo in foro frequentißimo su/spẽso,quod huc et illuc discursante turba,figuris innumeris uarietur.Aut uitro,quod quencũq; colorẽ subieceris,eum imitari uidetur.Aut pensili chalibi, quod hinc atq; hinc admotis magnetibus, quorum

alter alliciat ad sese, alter depellat, leui momēto nūc huc nunc illuc rapiatur, nec unquā cōquiescat. Aut sphæra in plano uolubili. Iam ex historijs mutuo sumam Græcorum genuinam leuitatem, quam describit Iuuenalis. Lubricam Allobrogum fidem. Pœnos simili morū inconstantia. Scythas indies mutatis pascuis nullā certam incolētes sedem. Virgam Moysi subinde in aliam atq; aliam uersam speciē. Aristippum quamuis agentem personā, ut quem omnis, ut inquit Flaccus, decuit color, nūc Cynico utentē pallio, nūc regia purpura. Item ὑμίλιυνον illum, de quo meminit Lucianus. Catilinā uario ingenio, ex Salustio. Hannibalem ex T. Liuio. ex Valerio Maximo, quibus alius fuit uitæ tenor in adolescētia atq; in senectute. Rursum ex tertie Horatij satyra Tigelliū. Nil æquale homini fuit illi, sæpe uelut qui currebat fugiens hostem, persæpe uelut qui Iunonis sacra ferret, &c. E comœdijs exemplum sumetur muliebris inconstantiæ. Sostrata in Adelphis: Au mi homo sanus ne es? an hoc proferēdū tibi uidetur esse uspiā? Ac paulò post: Ah minimè gentium non faciam, proferam. Amantium inconstantiā exprimet Phædria, è rure repentè rediens. Puerilem incōstantiam Antipho ex Phormione. Sed hoc persequi longum est. E tragœdijs mutuabor Phædrā uariatis secum sentientis, nunc uolentē, nunc nolentem. Medeā item, ante filiorum cædem diuersis agitatā adfectibus. Ab Ouidio Biblidem, Narcissum. A Marone Didonem,

iam Aenea parante discessum. Atq; hoc genus innu merabiles personas paßim exhibēt poetæ. Ex apolo gis allegabo rusticum illum, qui satyro admirante, eodem ex ore modò calidū, modò frigidum efflabat. Et si qui sunt alij. Nam in præsentia rationē duntaxat ostendimus. Et prouerbijs mutuabor τὴν παντὰ γαῖαν ἀρτεμίν: Item αἴγα πεδίον: Et ὡ μεταβολώτερος κοθόρνου. Et ὕδραν ποικιλότερος, Et λιβυκὸν θηρίον, aliaq; consimilia. Nam ipsi in prouerbijs locos adiūximus unde ista peti poßint. Et saxum quod subinde uoluitur, non obducitur musco. Et arbor quæ subinde transplantatur, non grandescit. Rursum ex apophthegmatis addam illud dictum in Ciceronem, Duabus sedere sellis. Et in eundem à Salustio scriptum: Aliud stans, aliud sedens loquitur. Ex Homero ἀλλο πρὸς ἀλλόν: Sic enim uocat Martem incertarum partium, quiq; nunc cum his sentit nunc cum illis. Ex Ouidio, ni fallor. Et tantum cōstans in leuitate sua. Ex Horatio, Leuior cortice. Et, Mutat quadrata rotundis. Et, Romæ Tybur amo, uentosus Tybure Romam. Ex plauto, Tipula leuior. E Terentij Phormione, Volo, nolo: nolo, uolo. quod dictū est, non dictum est, &c. Ex Euripide πλάγια γὰρ φρονεῖς τὰ μὲν νῦν τὰ δὲ πάλαι τὰ δ᾽ αὐτίκα. Iam apparet opinor, quāta huius quoq; generis suppellex ex tot scriptoribus colligi poßit. Eadem est sententiarum ratio, quas nō tantum ab authoribus sumere, uerumetiam pro re nouas parere licet. Quibus omnib. si totidē

opponas contraria, deinde subiūxeris utrinq; finiti ma, nimirum quàm immensus orationis penus futurus sit uides. At cùm tã uarius sit usus; id quod diligentius ostendemus in opere de ratione conscribendarum epistolarum: nihil erit quod nõ aliquo pacto poßis ad locupletandã orationem adcommodare. Quandoquidem cõtraria quoq; adhibentur uel per ironiam, uel per dißimile, uel per comparationem. Per ironiam, ut si quis hominem nunquam sui similem Socratem appellet, qui in omni uita semper eodem uisus est uultu. Per dißimile, ut si dicas, C. Iuliũ Cæsarem nullius unquam facti pœnituit. Hic nihil unquam decreuit, quod nõ mox resciderit. Per comparationem, si dicas, Quàm Cato ille, quem Cicero præfractum uocat, à sententia nõ potuit abduci, tam hic non potest in eadẽ retineri sententia. Porrò finitima quæ sunt, facili deflexu ad uicina trahuntur. Quod genus Persianum illud: Tecũ habita. Nam et si propriè quadrat in eũ qui maiora molitur, quàm pro sorte sua, tamen quia non esse sua sorte contentum, cum inconstantia cognationem habet, huc torqueri poterit, præsertim cùm Seneca scribat: Plurimùm argumẽtum compositæ mentis existimo posse consistere, et secum morari. Quin eadem simul et in laudem torqueri possunt. Vt si omniũ horarum hominem, uersatiliq; ac dextro ingenio laudes, ex inconstantiæ penario sumes polypũ, ad speciem subiectũ soli mutantẽ colorem. Sumes Euripum, ac ne-
gabis

gabis marc hoc eſſe tam uerſatile, quàm huius ſit ingenium. Sumes flammam ſtare neſciam. Sumes cœlum ſubinde alia facie. Sumes arundinẽ utcunq; flauerint auræ, flectentem ſeſe. Dices ſapientis eſſe pro re nata, pro tempore, pro loco mutare ſententiam, ac uitæ rationẽ. Stupida ſaxa, ac brutam tellurem unam non moueri. Cæterum ex animãtibus ut quod q́ue præſtantiſsimum eſt: ita maximè mobile eſſe. In uniuerſa natura, quo quicquã præclarius eſt, hoc à quiete longius abeſſe. Infima eſt quæ non mouetur terra. At mobilis aqua, mobilior aer: ignis hoc quoque mobilior, cœlũ quàm maximè mobile. Proinde mentem hominis, auram atq; ignem ab antiquis uocari. Contra ſtultos, tardos, ſtupidos, lapides, plumbum. In quas res maximè cadit conſtantiæ uocabulum. Per huiuſmodi locos pleraq; è conſtantiæ ſupellectile ad uituperandũ traxeris, et ex inconſtantiæ ad laudem detorſeris. Verùm de his, ut modò dictũ, aliàs tempeſtiuius. Nunc reliquas dilatandi ſermonis rationes perſequamur.

Ratio colligendi exempla.

Decimum octauum caput copiæ rerum, eſt locus communis, quem ſuprà in Catalogo cognominaui θέσιν Græcè: nõ quod idem prorſus ſit θέσις, & locus communis, ſed quia magnam adfinitatem inter ſe habeant, cum θέσις, ut ſuprà eodem capite undecimo, abundè dixi, ſit propoſitio adeoq; thema complexum. Sed locus communis ſit propriè thema incomplexum, id eſt, pars θέσεως, ſcilicet propoſitionis, ſubiectum commune & uniuerſale, & ſæpè prædicatum commune, ex quibus oportet componi quamlibet theſin: ut, felicitas & uirtus ſunt duo loci communes, ex quibus tanquam partibus, rectè componitur, ut propoſitio ex ſubiecto communi & prędicato, hæc theſis, felicitas

citas est in uirtute. Sic ergo plerasque theses licet diuidere in duos plures'ue locos communes, sicut propositio diuiditur in suas patres, scilicet in subiectum & prædicatum, de quorum utroque si dicatur seorsim tanquam de thematis incomplexis, id appellatur tractatio loci communis: ut si de felicitate seorsim & de uirtute seorsim differatur, id uocabitur tractatio duorum locorum cōmunium, scilicet felicitatis & uirtutis, & quanquam non ita superstitiosè loquantur omnes Rhetores de discrimine theseos lociq́; communis, tamen utile esse iudico, quamlibet puerilem hanc differentiam & quidem certam obseruare inter thesin & locum communem, cùm sæpè de istorum duorum discrimine multi dubitent, & quasi nodum quærant in scirpo. Itaque locus communis est thema incomplexum non indiuiduum, sed commune uocabulum, ex quo componitur thesis tanquam ex subiecto de re aliqua bona mala'ue, aut media, quod thema inferitur caussæ ornandi uel docendi gratia, ut infrà patebit in plurimis exemplis Erasmi. Quod autem ad præsens caput copiæ attinet, tametsi professionū singularū peculiares sint loci communes & theses, tanquam primaria capita, ut in physica, in Iuris scientia, in medicina singuli propè tituli significant locum communem suæ professionis: tamen satis interim est scire duplicem esse locum communem, scilicet Rhetoricum & forensem. Cognominatur autem forensis locus communis incertus locus à Cicero. in primo Rhetoricorū, eò quod ambiguè & incertè soleat in utranque partem tractari in foro ac iudicio, atque ciuili causa: ut cùm in foro dicunt, pro testibus, & contra testes: pro tabulis, & contra tabulas: ut apud Cic. pro Flacco. Item pro fama, & contra famam: ut pro Cælio. Item pro iudice, & contra iudicem: pro patrono, & contra patronum: qualia plurima in utranque partem ambigua disputantur à Iureconsultis in exceptionibus dicatorijs & declinatorijs, & à Fab. in prioribus capitibus lib. 5. ubi de locis & instrumentis forensibus docet: ut etiam suprà eodem capite admonuit. Cæterùm ad Rhetoricam nostram & copiam hi loci incerti & forenses nihil admodum pertinent, quia scholastici exerceri debent potius in Demonstratiuis, deliberatiuis, dialecticisq́; causis quàm in ciuilibus: tametsi aliquando in Scholasticis quoque materijs incidunt controuersiæ de instrumentis & locis forensibus: ut apud Terent. in Phorm. apud Fabium in declamationibus. Veruntamen nos hoc capite loquimur propriè de loco communi Rhetorico, ne professiones uideamur uelle confundere atque commiscere. Voco autem Rhetoricum locum communem non quodlibet principium incomplexum ex quauis professione, sed id demum

quod

Quod spectat ad humanitatis studia, nempe ad professionē poeticam, historicam & oratoriam, & præcipue ad philosophiam moralem. Nam infinitum esset & immensum opus, si congerere coneris omnes omnium facultatum & artium locos, principia, & capita in unum commentarium. Seligenda sunt ergo demùm ea cap. ut dixi, quorum est plurimus usus in nostris studijs humanioribus: reliqua uero, hoc est, sua permittamus Theologis, Iureconsultis, Medicis, Physicis & Mathematicis. & quidem longè satius est paucos certosq́ numero locos probè tenere & perdidicisse, quàm uix posse multos numerare, nedū pernoscere. Primùm itaq generalissimos locos constituam modicè, tanquam prima capita. Deinde istorum species certo numero, minimè tamen superstitiose, proponam. Tertiò denicq indicabo triplicem modum tractandi locos communes, eorumq u-sum maximè necessarium studiosis. Sint ergo primarij loci communes hi: Primò, Deus. 2, natura. 3, homo. 4, animus. 5, sermo. 6, adfectus. 7, uirtus. 8, prudentia. 9, iustitia. 10, Respub. & politia. 11, fortitudo. 12, temperantia. Sub his 12 locis primarijs recensentur & alij loci communes Rhetorici circiter 180. ut cotum sit hæc series & catalogus. Primò Deus. 2, pietas & impietas. 3, superstitio. 4, ceremoniæ. 5, prodigia & miracula. 6, diuinatio. 7, fatum. 8, necessitas. 9, fortuna & casus. 10, fortuna bona. 11, fortuna mala. 12, felicitas & infelicitas. 13, pœnæ flagitiorum ultioq diuina. 14, natura. 15, mundus. 16, cœlum. 17, elementa. 18, terræ, regiones, & urbes. 19, regionum populorumq uarij mores, & ritus atque mutationes. 20, meteora. 21, metalla & metallaria. 22, lapides, gemmæ. 23, liquores & unguenta, succi, uinum, potus. 24, plantæ. 25, fruges. 26, animantia. 27, uita. 28, mors. 29, testamenta. 30, ætas. 31, temporum res gestæ. 32, ualetudo. 33, uictus. 34, medicina. 35, homo. 36, anima. 37, corpus. 38, sensus. 39, labor. 40, otium & negligentia. 41, consuetudo. 42, quæstus. 43, diuitię. 44, paupertas. 45, luxus. 46, forma uel deformitas corporis. 47, animus & ratio. 48, sapientia & intellectus. 49, exercitatio & meditatio. 50, ingenium & indoles. 51, philosophia, id est, uerborum ac rerum scientia & copia. 52, artes liberales, literariæ. 53, artes mechanicæ, ingenuæ. 54, artes sordidæ, & quęstuaria opificia. 55, iusticia. 56, sermo. 57, institutio & disciplina. 58, præceptores. 59, discipuli. 60, facundia. 61, comitas. 62, facetiæ. 63, garrulitas & taciturnitas. 64, infacundia. 65, adfectus. 66, uoluntas & liberum arbitrium. 67, spes. 68, letitia. 69, timor. 70, dolor. 71, bona conscientia. 72, mala conscientia. 73, uirtus. 74, modus uel mediocritas. 75, officium. 76, decorum & ordo. 77, gloria & authoritas.

78,fama.79,uitium.80, turpitudo & flagitiositas. 81, infamia. 82,prudentia.83, consilium & deliberatio.84, temeritas.85,ueritas.86,mendacium.87, curiositas.88, error. 89,stoliditas & socordia.90,iustitia.91,iniusticia.92,fides. 93, dolus. 94, suspicio.95,perfidia.96,pietas erga suos,ut coniuges,liberos,parentes & cæteros.97, cognationes & adfinitates.98, impietas in suos.99,charitas & humanitas.100, inhumanitas & morositas. 101,facilitas & clementia.102,seueritas.103, ira, odium,& inuidia. 104, crudelitas. 105, liberalitas & beneficentia.106, gratitudo.107,ingratitudo.108, auaritia.109, prodigalitas. 110, magnificentia.111,iniuria & malignitas.112, calumnia & obtrectatio.113,amicitia.114, inimicitiæ. 115, adulatio.116, simulatio & hypocrisis.117,Resp. & politia. 118, societas humana.119, regnum.120,tyrānis.121,aristocratia.122,oligarchia.123,democratia.124,timocratia.125.Magistratus,126.Iura,& leges,& statuta,& consuetudines.127,pacta & contractus.128,Iuris scientia. 129,rerum ciuiliumq; usus & experientia.130, mores & discrimina ciuium & popularium.131,iudicia.132,licentia. 133, crimina & flagitia.134,pœnæ capitales.135, mulcta & notæ censoriæ. 136,sacerdotes & sacra. 137, senatus. 138, optimates. 139, equestres & generis nobilitas. 140, plebei & ignobilitas generis. 141,seruitus.142,pax.143,factiones inter optimates & inter nobiles & bella ciuilia.144,seditio.145, bellū.146,scientia rei militaris,& disciplina militaris.147, agricultura 148, ædificia & opera priuata publicaq;.149, uita priuata.150, fortitudo. 151, ignauia.152,constantia & leuitas animi.153,patientia & mollicies.154.popularitas & ambitio.155,repulsæ. 156, pietas erga patriam.157,fortitudo muliebris.158,temperantia.159,uerecundia & impudentia.160, castitas & amor honestus.161, coniugium & liberi.162,cœlibatus.163,amor inhonestus.164,sobrietas.165,crapula & ebrietas. 166, modestia & grauitas morum. 167,libido & dissoluti mores.168, superbia. 169, ciuilitas. 170, candor & libertas in sermone uel actione. 171, ludus.172, uoluptas licita.173,uoluptas turpis.174,societas honesta.175,societas praua.176,res fatales.177,res naturales. 178,res uoluntariæ. 179,res artificiales.180,res fortuitæ.181.

Atque hic ferè catalogus est capitum & locorum communium Rhetoricorum. Siqui uerò alij reperiuntur adfines aut diuersi,illi poterunt his commodissimè subnecti : quia ex eisdem locis contraria sumuntur,pro ut contrariorum est eadem ratio. Consulto autem omisi locos communes & principia incomplexa aliarum professionum : Imò necessario omisi, quia peculiarem eorum tractatū sua quæq; professio requirit, ut antè dixi.

ipsaq;

ipsaq; rerum experientia docet. Cæterum triplex est modus tractandi locum communem scilicet Iuuenilis, Dialecticus, & Rhetoricus, quorum uuusquisque exerceri potest à mediocriter studioso, & rerum perito, in quolibet loco communi, haud quidem sine plurimo fructu.

Tractatio iuuenilis est, cum sub titulo alicuius loci communis uel theseos congerit studiosus iuuenis exempla, sententias & authoritates ad eundem locum pertinentes ex quibuslibet bonis authoribus: qua ratione utitur ille qui rapsodiam collegit Polyantheam secundum ordinem alphabeti, & qui elucidarium poetarum composuit.

De hac etiam Erasmus hoc capite præcipue admonet. Voco autem hunc locum tractandi iuuenilem, quia utiliter permittitur imperitis adhuc Dialecticæ & Rhetoricæ iuuenibus & pueris, adeo præsertim, ut si non tam cōmentario quàm ipsi memoriæ inscribant eiusmodi sententias, exempla & præcepta de locis communibus, ut sunt Catonis & mimi, septem sapientum, Hesiodi, Theognidis, Phocilidis, Solomonis, sapientum sententiæ atq; dicteria, qualia plurima Eras. nuper collegit in lib. apophthegmatum: ut sunt apologi Aesopi, & fabellæ, poetarum pudicæ præsertim ex comœdijs: ac sunt historiæ & exēpla apud Val. Max. & Sabellicum in libris exemplorū, atq; apud alios eius generis scriptores, qualis est pręcipue Plutar. Potest autem exemplum aut sententia breuiter adnotari nomine authoris citato, idq; χρεία erit de qua supra eodem cap. decimo tertio, uel iusta oratione cōmutatis uerbis sub titulo suo aut aliorū describit. quæ exercitatio apud ueteres etiam fuit usitata. Non mediocre uero iuuenē inde sequitur cōmodum, si sit aliqua scientia rerū et exercitatio stili, & diligentia legendi & obseruādi, atq; prōptitudo in posterū argumentādi per syllogismū, cuius maiore sæpe est thesis ex cōmunibus locis cōposita. uel per inductionem & exemplum, ubi uere thesin elicimus ex hypothesi. Tractatio Dialect. est, quando aliquem locum cōmunem uel thesin ordine suo ac methodo Dialecticaq; uia recte docendi per suas quęstiones inquirimus, & perdiscimus, hæc magis seria & grauior, requirens aliquam Dialecticæ peritiam & prudentiam. Cæterum methodus est cōpendiaria docendi uia, qua itur recta, per quæstiones Dialect. ad cognitionem cuiusq; thematis propositi, ut de proposito thamate simplici quæratur.

1 An sit.	5 Quæ caussę.	9 Quæ adfinia.
2 Quid sit.	6 Qui effectus.	10 Quæ diuersa.
3 Quæ partes.	7 Quę propria.	11 Quę circūstan.
4 Quæ species.	8 Quæ accidentia.	12 Quæ exempla.

Etenim hę sunt ferè duodecim quęstiones Dialect. uel methodicę, quas Arist. in principio 2 posteriorum quaternario numero breuius describit. Variat tamen sępissime & numerus & ordo istarum quęstionum, pręcipue apud Rhetores pro natura thematis, & pro captu auditoris: neque enim omnes quęstiones in quamlibet caussam quadrant uel desiderantur: neque idem numerus ordine obseruatur superstitiose in quouis argumento proposito: nec sunt quęstiones multę & superuacuę proponendę de rebus ociosis, uel alioqui natura & experientia cognitis & protritis: sed de ignotis demum & grauibus caussis scitu tractatuque dignis, inquirendum est diligenter, quarum cognitio discentis animum reddat prudentiorem & utiliter adiuuet. Vt enim de lana caprina rixari, uel disserere de asini umbra ridiculum: ita utilia & necessaria neglecte segniterque inuestigare, aut omittere, mere stultum est, imo exitiabile studijs nostris: quanquam accidit plerunque nobis, ut necessaria ignoremus, quia non necessaria didicerimus. Et cum tot circiter sunt quęstiones methodicę de themate simpliciter incomplexo, tamē coniunctum & incomplexum thema, id est, propositio & thesis habet proprie unicam quęstionem, scilicet uerum an falsum sit (ut in Analyticis posterioribus uocat) quod sit. Ita enim inquit, dicere quod sit, est adfirmare uel negare quidpiam esse uerum aut falsum: ueritas autem & falsitas thesium . propositionum, suis partibus suisque argumentis probatur aut improbatur, & explicatur: ut supra eodem capite undecimo & duodecimo & ostendimus, & in Dialectica absolutius docetur. Resoluitur autē thesis tractanda aut probanda in suos locos communes plures, uel unum, sicut propositio quęlibet resoluitur in suum subiectum & pręḋicatum, tanquam in partes suas: quę singulę partes theseos, tunc fient simplicia themata & loci communes, terminique incomplexi: ut, an adfectus cadat in uirum sapientem, id est, uerum ne an falsum est, quod sit cadens in uirum sapientem adfectus. Hanc thesin resoluens, inuenies duos locos cōmunes Rhetoricos ex media philosophia morali petitos: qui sunt adfectus, tanquam subiectum theseos, & uir sapiens, tanquam prędicatum. Iam erit tibi his eundem per enumeratas duodecim quęstiones: ut, an sit adfectus, qui sit adfectus, quę partes, & cęt. Et rursum de altero quęras: Primo, an sit ullus uir sapiens secundum Stoicos. Secundo, qui sit uir sapiens. Quę sunt caussę uiri sapientis Stoici: atque hinc ipse iam uides usum locorum communium & thesium in copia dicendi: nempe ex his locis tanquam ex largissimo fonte effluere immensam dicendi disserendique copiam & uberrimum orationis flumen: id quod in arte

resolu-

resolutoria de methodo manifestius dicetur. Est aut prorsus necessarius iste quæstionum usus, ut Cicero quoq; testatur in quarta Academica dicens: Quærendi initium ratio attulit, qua perfecit uirtutem (scientiam) cum esset ipsa ratio confirmata quærendo. quæstio autem est appetitio cognitionis, quæstionisq; finis est inuentio. Hæc ille. Porro quo magis multiplex est thesis, & plus uerborum habet, & plures locos cõmunes principiaq; incomplexa plura continet, hoc maiorem numerum quæstionum & ampliorem materiam dicendi copiamq; suppeditat. Sic thesis propositione Hypothetica constans multo est ditior & argumentosior Categorica, ut:

Nescia mens hominum fati sortisq; futuræ.

Et seruare modum rebus sublata secundis.

In hac thesi hypothetica copulatiua, cõtinentur septẽ loci communes; scilicet primum moderatio, secundo mens humana, tertio fatũ, quarto fortuna, quinto modus, sexto superbia, septimo fortuna, & magis est multiplex quàm hæc thesis Cathegorica.

Luxuriant animi rebus plerunq; secundis.

Vel quam illa: Fortuna quem nimium fouet, stultum facit.

Iam si in ista hypothetica thesi:

Nescia mens ho. &c. septies per duodecim quæstiones methodicas ibis, certe infinitam copiam rerum & orationis inuenies. Hæc fortasse nimis uerbose libuit hic repetere ex media arte Dialectica, uti etiam experirentur iuniores, quantus sit elementorum & præceptorum Dialect. usus & praxis in uniuersa orationis rerumq; copia paranda & tractanda, utq; in tota adeo Rhetorica nullomodo Dialectica, ut iudicant imperiti, copiam rerum aut uerborum diminuit, imo & auget & confirmat eam maxime, adeo ut profiteri libere ausim Atticum, id est, bonum Oratorem fieri sine Dialect. posse neminem. Verum Asiatici, id est, mali Oratores, sunt etiam mali Dialectici. Etenim Dialecticus imperitus & negligens, cæterum copiosus loquutor, non potest non esse Asiaticus & rerum inanis orator, quem nimia copia reddit plane inopem & infantem: quia dat sine mente sonum. Cæterum exempla tractationis Dialecticæ locorum communium & thesium, plurima habes apud Aristotelem in Physicis, præcipue apud Thomam Aquinatem in summa, ubi plerosque Theologiæ & Ethicæ, & reliquæ philosophiæ locos principiaque methodicè pertractat. Tractatio Rhet. locorum communium inuentione nihil uel parum differt à Dialect. modo tractandi, sed tantum elocutione, quam requirit Rhetor. longe copiosiorem magisque illustratam expoliationibus amplificationibus, circunstantijs, comparationibus, & cæteris re-

rum schematis: & sæpissime Cicero suis orationibus inserit locos & theses illustres & amplificatas. Sed in Dialogis & libris Officiorum temperat sibi nonnihil à grandioribus & ambitiosis figuris & ornamentis: quia Dialogus, ut habet quidem speciem disputationis Rhetoricæ, id est copiosioris: tamen requirit sermonem sedatum ac familiariorem, ut in illis apparet. Plato tamen Cicerone Fabioq́; præstantius alicubi splendidiusq́; spiritu orationis elatiore fertur, & tantum eloquentiæ suæ institorem agit, cum Aristoteles contra in suis libris sit mirabilis dissimulator, utens Attico illo tenui & ueteratorio genere dicēdi: quem Aristotelem dicunt primum inuenisse modum tractandi locos communes atq; theses, id quod ego de Dialectica tractatione facilime admitto, cum exercere solitũ suos discipulos huiusmodi usu principiorum philosophiæ & tractatu methodico, qualem in eius operibus hodieq; deprehēdimus manifeste, nempe ordinem docēdi ac uiam, per prædictas quæstiones demonstratiuas & Dialect. Sed Rhetoricum modũ plane antiquiorē esse oportet, cum is sæpissime apud platonē & apud Xenophontem inueniatur & apud ueteres quoq; poetas. Siquidem Hesiodus multus est in thesibus, & Euripides aliiq́; magni Rhetores in choris fere expoliunt et amplificāt aliquē locũ cōmunem uel thesin. Quod uero toties hic denuo thesiũ facimus mentionem, ita debet accipi, neutrũ sine altero posse recte ac sane intelligi aut tractari, tametsi supra eodem capite undecimo, separatim de thesi & in hoc capite decimo oct. seorsim de loco communi doceatur propter uarietatem & amplitudinem utriusq; materiæ, quam consule uno capite complecti, esset difficillimum & prolixum, cũ & Dialectica sua principia incōplexa separet à complexis. Porro usus locorum cōmunium et thesium, ut dixi, non modo incredibilis est & immensus, uerumetiam maxime necessarius omnibus. Nã uere hoc adserere possumus, nihil prorsum neque recte dicere neque intelligere, nedum uel tantillum bene dicere aut tollerabiliter scribere studiosum posse serio absque methodica istorum cognitione, quantumlibet sibi & indoctis uideatur esse doctus et sapiens. id quod experientia arguit quotidiana. cum uidemus non satis istorum peritos uix unum atque alterum uersum commode posse de illo argumento themateq́; sibi proposito dicere, quamlibet diu multumq́; cogitent atque meditentur. Cuius inscientiæ culpa residet in solo neglectu principiorum istorum Philosophię, & partium eius. Sicut ergo studiosus tum demum se profecisse aliquid, imo et multum putabit, cum hos locos atque ex his compositas theses poterit adsequi et intelligere, et uel mædiocriter tractare, quorum notitia

est elementorum et principiorum, Ethicæ Physicæq; cognitio, ut saltem capita primaria istarum professionum iuuenes non negligant, sed ea uel à Peripateticis uel à Cicer. percipiant. Hæc quidem ad præsens uerbosius, uerum ut spero utilius quoq; de loco communi, & de thesi admonere uolui, qui & quot sint loci communes Rhetor. quotuplex sit modus tractandi eos, qui sit ipsorum usus plus quàm necessarius studiosis. Iam inde Erasmum ipsum & exempla audiemus.

De partium Rhetoricarum multiplicatione.

Crescet oratio numero partiũ orationis. Vt enim qui breuißimus esse studet, quàm potest paucißimis utitur partib. Ita qui dilatare cupiet, etiã legitimis illis & arte præscriptis partib. aliquid accesionis curabit adiungere. Nã cum in summa tria sint Oratoris officia: docere, delectare, flectere, cui placet breuitas, is uno cõtentus tantũ docebit, quod fit narrando & argumentando: cui copia, simul omnibus utetur, idq; in omnibus orationis partibus, non solum in peroratione aut exordio. Rursum qui studet breuitati, poterit narratione, aut hac quoq; prætermissa, si causæ ratio patietur, esse cõtentus sola probatione. Atq; hæc etiam ut omitti tota non potest: ita potest coarctari cohiberiq;. Contra, qui copiam adfectabit, nõ modo sex illis utetur, Exordio, narratione, diuisione cõfirmatione, confutatione, peroratione: sed & suo loco latius explicabit exordiorum locos, & in tota oratione, quoties caussa præbebit oportunitatem exordiola quædam admiscebit, quibus fauorem, attẽtionem, docilitatem retineat atq; renouet, aut tædium discutiat, aut quæ dicturus sit

permolliat. Incidūt aūt huiuſmodi perſæpè. Docili-
tatem potiſſimum renouamus cōmodis tranſitioni-
bus, quarum formulas aliquot ſuperiore commenta-
rio propoſuimus. Quod genus fuerit: Audiſtis lar-
gitione, corruptela, ſanguine, ſtupro ac fœdiſſimis
artibus paratū honorē. Nūc oſtendā illud quod tur-
piter eſt adeptus, turpius adminiſtraſſe. Attētio re-
nouatur hiſce ferme modis. magna ſunt hæc, ſed le-
uia præ his quæ nūc dicturus ſum. Et nūc ad ipſum
rei caput accedo. Proinde quæſo, ut hæc animis quā
maxime attētis audiatis. Et, Sed his lōgius fortaſſe
ſum immoratus, cætera paucis ac dilucide expedi[illegible],
ſi mihi, ſicut antehac feciſtis, aures atq; animos præ-
bere uelitis. Et altius paulo repetā, ſed ita uerba ſum
facturus, ut neq; ſine fructu, neq; ſine uoluptate ſitis
audituri. Atq; id genus alijs modis, nā bis mille pro
rei natura fingi poſſunt. Tædiū diſcutitur aut exclu-
ditur, hoc pacto: Rogo diligēter auſcultetis. Prima
fortaſſe frōte minutū uidetur qđ tracto, uerū ſi pau-
liſper attēde tis, intelligetis nimirum ſub hac ſpecie
maxima Reipub. pericula occultari. Et quæſo patia-
mini pauliſper, mox aperiā quorſum hæc ſpectent.
Et, nūc rem ante hac inauditā audietis. Et, rē acci-
pietis omnium maxime ridiculā. Porro fauor iiſdē
rationibus renouatur, quib. paratur. Inſuper et ar-
gumētamur aliquoties in exordio. Si quid erit amo-
liendū, qđ alioqui ſit offuturū reliqua diſſerēti. Ve-
rum id non niſi cōſilio ex rei circunſtātijs ſumpto.
Narra-

Narratio uehementer locupletatur schemate, quod quidã appellãt sermocinationẽ: qua uni aut pluribꝰ personis adfingimus sermonẽ congruentem. Veluti quum Homerus Iliados facit x Priamũ senem Hectorem dehortantem à prælio, post hunc Hecubã. Item Iliados ſ Andromachen uxorem deterrentẽ à prælio, atq; his respondentem Hectorem, mire seruato cuiusq; personæ decoro. Neq; quicquã est admirabilius historiarũ scriptoribus: nam historicis hoc omnium suffragijs permissum est, orationẽ personis adfingere. de ethnicis loquor: an idẽ liceat Christianis in dubio est, nisi quod simile factum uidetur in historia septem Machabæorũ. ac præter alios qui martyrum uitas conscripserunt, idem sibi permisisse uidetur diuus Ambrosius in uita beatæ Agnetis. Narratio præter quã quod aliquãdo fusius explicatur, & omnibus argumentis atq; adfectibus expletur: etiã crescit ἐπιδιηγήσει Ea est, ut ostẽdit Fabius, repetita narratio, quoties res paucis, ac simpliciter exposita, denuo fusius et ornatius eadẽ enarratur. Id quod fit uel inuidiæ, uel miserationis caussa. Præterea crescit itẽ egreßione subiecta. Quod ita demũ permittit Fab. si excursus ille sic adhæreat, ut sit quasi narratiõis finis. Veluti si atrox fuerit circa finẽ narratio, prosequamur eam ueluti spiritu protinus erumpente indignatione. Atq; id quidẽ in causis serijs ac periculosis. Cæterũ in rẽ ad ostentationem parata, nihil uetat quo minus exposita re in lõcum aliquem

quam

quam maxime plausibilem et amœnum expatieris: quo simul & narrationis tædium abstergas, & uoluptate sermonis ad futurā probationē reddas alacriores. Hi loci cuiusmodi sint, superius est demonstratum. Propositio dilatabitur primū, si pro simplici, duplici, aut multiplici utemur, etiam si una sit satis, propterea quod alios alia mouēt. Vt si fecisset, præmio magis quàm supplicio dignus erat. Aut res hæc nec est honesta, nec expedit, nec sine summo periculo fieri potest. Quod si maxime sit honesta, maxime expediat, maxime sit tuta, tamen fieri non potest, ut consequamur. Deinde, si non nudā omnino, sed argumentis obiter interiectis, et adfectibus accensam proferemus. Qualis est illa Cicer. pro Milone. Hæc sicut exposui, ita gesta sunt iudices. Insidiator superatus, uicta uis, uel potius oppressa uirtute audacia est. Deinde miscet adfectus. Nihil dico quid Respub. cōsecuta sit, nihil quid uos, nihil quid omnes boni, nihil sane id prosit Miloni, qui hoc fato natus est, ut ne se quidem seruare poterit, quin una Rēpub. uosq; seruaret. Deinde argumēta cōgerit. Si id iure non posset, nihil habeo quod defendā. Sin hoc et ratio doctis, & necessitas barbaris, & mos gentib. feris natura ipsa præscripsit, ut omnē semp uim, quacunq; ope possint, à corpore, à capite, de uita sua propulsarēt: nō potestis hoc facinus improbū iudicare, quin simul iudicetis omnib. qui in latrones inciderint, aut illorū telis, aut uestris sententijs esse

pereundũ. Mox redit ad adfectus. Quod si ita putasset, certè optabilius Miloni fuit iugulum dare P. Clodio nõ semel ab illo neq; tum primùm petitũ, quàm iugulari à uobis, quia se illi iugulãdũ nõ tradidisset. Atq; item in sequentibus cõtrouersiam cõstituens, nã locus est notus, repetit summã argumẽtorũ, quibus usus fuerat in exordio. Id tametsi magis licuit Ciceroni, propterea quod in exordio quæstiões aliquot tractauerat, tamẽ idẽ et alibi cõtinget uerbis commodè interiectis, maximè in enumeratione aut expositione, quæ est altera diuisiõis pars: de qua suprà nõnihil attigimus, cùm de propositionib. ageremus. Quod genus fuerit, si dissuasurus Ciceroni ne uitã ab Anton. accipiat, exustis Philippicis, sic proponas: Primũ illud uide, mi Cicero, nũ te dignũ sit, ut immortalem ingenij tui famã, tot paratã sudoribus, quáq; tuos omnes illustrasti, ob tantulum æui, quod tam grandi longũ superesse nõ potest, exusto pulcherrimo omniũ monumẽto repẽte aboleas. Deinde num forti uiro, qui semper omnia posthabuerit libertati, ferendũ sit, ut uitam rerum omnium optimam, et in qua sunt omnia, debeat ei portento, cui quouis etiã nomine obnoxius esse nemo liber uelit. Postremò uideat, ne parùm prudẽtis sit in re tanta fidẽ habere hosti perfidißimo, qui nec amicis unquã fidẽ seruarit. Neq; perspicere, quod uel cæco appareat, nihil aliud agere uersutißimũ carnificẽ Antonium, nisi ut totũ extinguat Ciceronẽ. Nam simpli-

citer proponi poterat hoc modo: Primùm nõ est tanti uita: Deinde miserũ, debere uitã inimico: Postremò, decipere cupit Antonius, non seruare. Quod si qua propositio durior uidebitur, eã oportebit, uelut exordiolo præmollire. Vt si proposueris laudare Platonis dogma de uxoribus cõmunibus, ut hoc exẽpli causa sumatur, dices te nõ fugere, quòd rem omniũ sentẽtia absurdißimã polliceri uideris. Verũ illud orabis, ut tãtisper iudiciũ suũ differant, donec argumentorum summã audierint: nihil diffidere te, quin penitus exposita re, sint in diuersam sententiã pedibus ituri. Tantũ illud cogitẽt, hoc quicquid est non esse temerè dictũ à tanto philosopho, quiq; cæteris in rebus ob excellentiã ingenij, diuini cognomẽ promeruerit. Verùm quod in formis hominũ, idem in rerũ iudicio usu uenire. Quasdã si procul & oscitanter adspicias, nihil uenustius, fuco uidelicet oculis imponẽte. Sin propius ac fixius contẽpleris, iam quod paulò antè mirè blandiebatur oculis, maiorẽ in modum incipit displicere. Silenis, nisi explices, quid magis ridiculũ? Sin explices, quid Augustius? Adeò uertitas latet in abdito, nec oportet in dijudicandis rebus populũ authorẽ sequi, cui semper pessima pro optimis probari cõsueuerint. Ergò seposita paulisper receptã illa et animi penitus infixa opinione, rẽ ipsam iudicio perpẽdãt, nec prius in hãc aut hanc partẽ flectãt animũ, quàm totũ argumentorũ orbẽ acceperint. Quædã enim fore, quæ per se stul-

ta

ta uideri poßint. Verùm si quis inter se cōiuncta per ceperit, is demũ ueri cōcentũ, et harmoniā sensurus est. Huiusmodi præfaciũcula pro causæ natura com modè adficta, nonnunq̃ expedit auditoris animũ ad secuturā argumētationē præparare. Iam uerò pro bationes, præter eas locupletādi rationes, quas supe rius ostēdimus, crescũt labefactatione, seu præpara tione et adseueratione. Labefactamus aũt, seu præpa ramus duob. modis: Propositionibus. Nũc aũt uoco propositiones nō quæ summa caussæ cōplectantur, sed ueluti singulariũ partium collectiones seu con/ clusiones, quas oratoribus mos est initio argumēto rum proponere, & easdem in fine uehementius per adfectus aut per epilogũ repetere. De hoc genere dictũ est superioribus titulis. Præterea cùm ita pro ponimus, ut ipsa orationis figura fidē abrogemus, aut conciliemus. Cuiusmodi est illud Ciceronis pro Milone: Sed antequā ad eam rationē ueniā, quæ est propria nostræ quæstiōis, uidētur ea esse refutāda, quæ in senatu sæpè ab inimicis et improbis iactata sunt, et in cōcione etiā paulò antè ab accusatorib. Cùm inimicos et improbos nominat, iam hoc ipso non parũ fidei abrogauit aduersariorũ propositio/ ni. Deinde propositionē ipsam per ironiam eleuat: Negant intueri lucē fas ei, qui à se hominē occisum fateatur. Nam atrocitas illa uerborum: Negant in/ tueri lucē fas, pro eo quod erat, puniendus est, cum irrisione pronuncianda est. Adiungũtur huiusmodi

præparationes singulis etiam collectionũ partibus. Quandoquidem eodem in loco Marcus Tull. exemplis refutaturus, quod erat propositũ, ita præparauit: In qua tandẽ urbe homines stultißimi hoc disputant? Deinde adiũgit exemplũ Marci Horatij, cum sororẽ occidisset, absoluti. His nõ absimiles sunt adseuerationes: quæ cùm argumenta nõ sint, tamen sæpenumero pondus habẽt argumẽti, si probationib. admisceãtur. Vt quis tam cæcus qui hoc nõ uideat? Quis tam impudens, ut neget? Et illud: Stultius est quàm ut refelli debeat. Quis enim non intelligit: & cætera. Et perfrica faciẽ, et aude negare. Hæc cũ ita sint, quæ tandẽ impudẽtia est, et cætera. Locupletantur et singulæ collectiões epilogis particularib. quæ summã rationẽ paucis cõprehensam, auditori denuò sub oculos reuocãt, ut maiore cũ fide cõclusio succedat. qua quidẽ in re frequens est Marc. Tullius, propterea quòd latius explicet argumentationis aciẽ. Huius generis exemplũ erit illud ex oratione pro Põpeio: Quare uidete, num dubitandũ uobis sit omni studio ad id bellũ incumbere, in quo gloria nominis uestri, salus sociorũ, uectigalia maxima, fortunæ plurimorũ ciuiũ, cum Rep. defenduntur. Deniq; crescunt et excursionibus per amplificationẽ, ut singulis probationibus suos adfectus adijciamus, ad quod propriè destinata est cõclusio. Quam si copiosam esse uolemus, geminã efficiemus, ut simul & per epilogũ præcipua argumenta recenseantur, &

adfe-

adfectuum omne genus per omnes locos tractetur. Eos ex Aristotele et Quint. petere licebit. Quin et poetæ in hoc genere miri sunt. Vehemẽtiores, quos Græci πάθη uocãt, suppeditãt Ilias Homeri ac Tragœdiæ: moderatiores illos qui delectãt potius quàm perturbant, subministrant Odyssea Homeri et Comœdiæ. Quanquã in Iliade, Græcorũq; Tragœdijs sæpè miscentur ἤθη, sic enim Græci uocant adfectus Comicos: Latinorũ Tragœdia parcius hoc genere utitur. Inter adfectus autẽ ponenda delectatio, quanquam hæc non in peroratione tantũ, uerum in tota oratiõe, cùm res feret, debet admisceri. Porrò quid cuiq; iucundum sit, Aristoteles in adfectuũ locis diligenter prosequitur: & de facetijs M. Tull. Quintilianus de risu scripsere, traditis iocandi rationibus. Delectatio quæ petitur è Comicis adfectibus, præcipuè locum habet in narratione, uel quia rem ueluti subijciunt oculis, uel quia ab omnibus agnoscuntur. Quis enim nõ cum uoluptate legat, quomodo apud Homerũ Andromache Hectori armato occurrit ad portã ciuitatis, qua proditurus erat in præliũ, non sola (neq; enim id decet pudicas matronas) sed comitabantur pedisse quæ: puerũ in ulnis gestãs Astianactem Hectoris filiũ, patri unicè charũ, & quod addit Homerus, pulchro syderi adsimilẽ, quò per hũc uxor expugnaret adfectus mariti. Hector tacitè arrisit cõspecto puero. Andromache ꝓpius adstãs, dextrã porrexit, ac nominatim cõpellauit. Dein post

adfictam utriq; congruentem orationem, quum Hector infantẽ adpeteret osculaturus: ille territus armorum splẽdore, ac crista è galeæ fastigio minitante, clamãs reflexit se in sinũ nutricis. Hîc risit uterque, pater et mater. At Hector sublatã è capite galeam humi deposuit, atq; ita puerũ amplexus, osculatus est. Mox ei fausta precatus, tradidit matri, illa eũ excepit in sinũ bene olentẽ δακρυόεν γελάσασα, id est, lachrymabile ridẽs. Ea res Hectori mouit misericordiã, atq; uxorẽ, manu sustentãs, consolatur, nomine eã appellãs, mox reponit galeã. Illa marito obtẽperans, domũ se recipit, ibi muliebri fletu complentur omnia, quod crederẽt eum ex eo prælio nõ rediturũ. Itaq; spirantẽ adhuc pro mortuo deflent. Interim nõ mediocrem addunt gratiam intermixta epitheta: Κορυθαίολος ἕκτωρ. Et, ὃ παιδὸς ὀρέξατο φαίδιμος ἕκτωρ. Et, εὐζώνοιο τιθήνης. Et, λόφον ἱππιοχαίτην. Et, πατήρ τε φίλος καὶ πότνια μήτηρ. Et, κόρυθα παμφανόωσαν, καὶ φίλον υἱόν. Et, ἀλόχοιο φίλης, & quod indicauimus, κηώδει κόλπῳ. Et, κόρυθα ἵππουριν. Hæc uirtus præcipuè in caussa est, cur nemo legẽs Homerũ saturatur, sed perpetua uoluptate ducitur. Hi sunt adfectus de quibus scribit Horat. Morata rectè fabula nullius Veneris, sine põdere & arte, Valdius oblectat populum, meliusq; moratur, Quàm uersus inopes rerũ nugæq; canoræ. Sũt huiusmodi narrationes aliquot insignes apud Marcũ Tulliũ. Velut in Philippica secũda de Antonio: Vehebatur in Essedo tribunus plebis lictores laureati antecedebãt: inter

quos

quos aperta lectica mima portabatur, et cætera: nã indicasse locum satis est. Sunt in eadem oratione et aliæ, quomodo capite inuoluto ad amicã literas amatorias pertulerit: quomodo consul in lupercalibus cucurrerit. Delectant et illa, cùm nõ actio tantũ, sed agentiũ gestus quoq; describitur. Quale est illud in Pisonem: Ita enim sunt præscriptæ scitè et literatè, ut scriba ad ærarium qui eas retulit, præscriptis rationibus secum ipse, caput sinistra perfricans commurmuratus sit. Ratio quidem hercle adparet, argentum οἴχεται. Rursus illud: Respondes, altero ad frontem sublato, altero ad mentũ depresso supercilio, crudelitatem tibi non placere. Quanquam hæc interim et ad fidem orationis faciunt, quum ea quæ uelut extra narrationis necessitatẽ adijciuntur, simplicitatis habent speciem. Fabius miratur narrationem M. Tullij pro Milone: Milo quum in senatu fuisset eo die quo à senatu dimissus est, domũ uenit, calceos et uestimenta mutauit. Paulisper, dum se uxor, ut fit, comparat, commoratus est.

De partium Rhetoricarum multiplicatione.

Decimum nonum caput copiæ rerum, est multiplicatio partium orationis Rhetoricę. et cùm hoc caput pręcipuũ sit inuentionis non elocutionis, planè uides Erasmum non admodum separare in hoc commentario partes inuentionis à partibus figurisq; elocutionis: cùm utraq; ex æquo pertineat ad scientiam copiamq; rerum. ut sæpissimè iam dictum est. Sunt autem partes orationis Rhetoricæ scilicet: Prima est exordium, de qua Fab. in 4. cap. 1. Secunda est narratio, de qua Fab. in 4. cap. 2. cui in cap. 3. subnectit digressionem, de qua suprà eodem cap. 6. Tertia est propositio cũ partitione, de quibus Fab. in 4. cap. 4. & 5. Quarta pars est probatio continens confirmationem

nostratiũ dictorum,& refutationẽ aduersariorũ obiectorum,de qua utraq; Fabi.in lib. 5. toto, & Dialect.& Topica,& suprà eodem cap.12. Quinta pars est peroratio.de qua Fab.in 6.ca.1. & sequentibus de his partibus. Vide etiã Rhetoricã ad Herennium,& Ciceronẽ de inuent. & 2.de Orat.et in partitionibus, & alios Rhetores. Summatim uero docet Eras. in hoc cap.19. in oratione breui exordia uel perorationes aut breuiter absolui aut omnino nõ adhiberi. Quandoq; etiã unã plures'ue ex alijs partibus breuius institui. Cõtra uerò in longa oratione omnes uel saltẽ plerasq; has partes tractare prolixius, adiectis pluribus schematis,& insertis quoq; adfectibus. De quibus suprà eodem cap.5.ubi de ἠθοποιΐα & παθοποιΐα diximus. Vtriusq; aũt modi exempla passim obuia sunt apud authores: aut,breuitatis, in epistolis familiaribus: & apud poetas historicosq;, ubi plerunq; partes istæ preßius tractantur & parcius. Sed prolixitatis exẽpla habes in orationib. iustis,caussisq; pertractatis, ut apud Ciceronẽ in orationib.& Erasmũ in declamationibus. Et alibi ubi plures & lõgiores partes adhibẽtur orationis pro cõditione modoq; caussę. Cætera uerò omnino à Rhetoribus require.

Sunt item & figuræ, quæ ad orationis iucunditatem pertinent,quas non magni negocij est ex artis præceptis petere,et à nobis nisi multis uerbis referri non poterant. Delectant & allusiones sed agnoscentem duntaxat. Itaq; in loco sunt adhibendæ.

Vigesimum & ultimum caput copiæ rerum,est σχῆμα Rhetoricum tertij ordinis,qualia argumenta rerum & orationis uocantur,quorũ aliâs nulla est speciatim mentio in hoc secundo commentario facta ab Erasmo. Ideoq; oportuit hoc caput copiæ super addere ad finem,& nomẽclatura explicare: siquidem Erasmus paucißimis uerbis tantùm perstringit. Alij uerò Rhetores uerbose pertractant inter σχήματα. Erit ego hoc ultimum caput quasi generale caput, & locus communis ex arte Rhetorica,in quod referas quælibet σχήματα rerum,sententiarum figuras & ornamenta, quorum non meminit Erasmus in hoc 2.libro sigillatim, Sed alij Rhetores ea recensent, definiunt & explicant adpositis exemplis. Cæterum schematis uocabulo isti utuntur quinquefariã. Primò enim generaliter schema significa quemlibet habitum aut formam, cum in alijs rebus, tum in oratione sensui obiectam, & natura ingenio'ue aut fortuito inditam: qualis ẽ Dialecticis uocatur quarta species

cies qualitatis.& in prædicamento Habitus. Sic genus dicendi appellāt σχῆμα id est, figuram orationis rectam uel obliquam, simplicem aut uariam, figuratam, aut non figuratam, quales formas & characteres orationis triplici genere Fabius in 12. capdecimo comprehendit. Secundo quælibet dictionis uel orationis figura Grammatica uel Rhetorica, propria uel impropria uocatur σχῆμα· sic Synonymia & Enallage, sic Metaplasmi & Grammaticæ figuræ constructionis & Syllepsis, Zeugma, & cætera. Sic tropi dictionis & orationis uocantur schemata, nedum sequentia trium ordinum. Tertio significat figuram dictionis Rhetoricam primi ordinis, quod caput erat sextum copiæ uerborum supra in 1. capite 30. & Fab. in 9. cap. 3. Quarto schema significat figuram orationis Rhetoricam secundi ordinis, quod caput septimum erat copiæ uerborum supra in cap. 32. ut Fab. in 9. cap. 2. Quinto σχῆμα significat Rhetoricam rerum figuram tertij ordinis, quale nunc 20. caput copiæ rerum ponitur, & huiusmodi schemata tertij ordinis à Rhetoribus appellantur uarijs nominibus. ut à Fab. alicubi argumenta, utpote quando sunt partes caussarum quæ non possunt omitti commode, alicubi uocantur ornamenta & amplificationum formæ & uirtutes orationis & lumina, & colores, scilicet quando non sunt partes caussarum & eximi uel omitti possunt, hoc est, quando non probandi, sed ornandi gratia caussis inseruntur, ut apud Fab. in 8. cap. 3. ad finem usque libri eiusdem, & in 9. capite 2. aperte uidetur. Cicero uocat exornationes sententiarum, id est, sensuum in oratione, & figuras sententiarum, ut in Oratore perfecto. Alij nominant argumenta rerum, quod his non tantum orationis sed & caussæ corpus augeatur & increscat. Talia pleraq; Eras. in hoc secundo commentario recensuit, hoc tamen modo ut non admodum separarit partes caussarum, id est argumenta & locos inuentionis à schematibus, id est ornamentis & locis elocutionis. Quæ uero omisit ipse consulto, remittens nos ad alios Rhetores, eorum præcipue hic subiungam, nomina tantum non item definitiones eorum neque exempla recensens, ab alijs quærenda. Præter ergo enumerata in hoc secundo libro copię schemata rerum tertij ordinis 19. & satis perspicue uerbo seq; descripta, recenseri adhuc & adnumerari in hoc 20. cap. copiæ rerum generale quasi hæc sequentia rerum schemata tertij ordinis possunt. Primo synonymia supra in 1. capite undecimo, 121. & cap. 16. Secundo κλῖμαξ uel gradatio, adfinis Sorite Dialectico. Tertio cōmutatio. Quarto obiectio. Quinto responsio. Sexto Pręteritio. Septimo occupatio, id est, tacitæ obiectionis refutatio uel declinatio. Octauo correctio. Nono parenthe-

sis. Decimo reiectio. Vndecimo, aetiologia, id est, caussae dictio uel ratio. Duodecimo confessio. Decimo tertio δικαιολογία uel excusatio. Decimo quarto necessitas. Decimo quinto translatio. Decimo sexto deprecatio. et de his 5. proximis Fab. in 7. cap. sexto satis tradit. Decimoseptimo color, qui est proprie ficta et cōmentitia ueteratoriaque narratio aut simulata et obliqua defensio alicuius suspectae caussae, perperam facti, uel malae propositionis apud Fab. in 3. cap. 10. & in 4. cap. 2. & in 9. cap. 2. ubi de figuratis causis adeoque de suspectis causis prudenter adderet, quomodo illiusmodi uitiosae caussae diligēter & callide sint fucandae & tegendae. Sicut merces uitiosae fucātur, ut ne uitia pateant emptoribus. Quare etiam malas caussas uocant Rhetores figuratas caussas, quod cōmentitio colore sint pingendę et ornandae. Constat autem color longe pluribus alijs schematis, pręsertim qualia adsimulandum dissimulandumque omnia ad fallendum auditores cautos quoque, nedum improuidos, ualent, eisi catiaque sunt. Decimo octauo permutatio uel antiphrasis, cum uirtutes proximorum uitiorum nominibus aut contrariorū appellamus serio, propter inuidiam et odium uel irridendi gratia: ut si quis liberalem prodigum, aut auarum, si quis fortem temerarium aut ignauum uocet: uel cum uitia appellamus uirtutū nominibus. Decimonono inuersio. Vigesimo expolitio, de qua ui de ad Heren. in 4. Vigesimo primo emphasis. Vigesimosecundo simulatio: huc alij adnumerant collectionem, id est, argumentationis quamlibet speciem: ut syllo: enthymema, inductionem, consequentiam, consummationem, id est, argumētationem, qua plura argumenta uel diuersi syllogismi unam eandemque conclusionem inferunt & probant, ut supra dixi capite proximo, & supra eodē cap. 11. & 12. Verum haec atque similia uel argumenta uel schemata, potius quaere à Dialecticis, et ad Herennium in 4. circa finē. apud Fab. in 9. cap. 2. & 5. cap. decimo. Apud Gręcos Rhetores quorum ualde uerbosum de schematibus tractatū descripsit Trapezōtius in suis Rhetoricis. Vide et Rutiliū & Aquilam in libello de schematibus, qui longe plura enumerāt. Sed tamen ualde prudenter cauendū est, ne immodicum numerum congeramus schematum & figurarum, quia multitudo parit confusionem: ne superstitiosa diligētia figuras, cognatas pręcipue, separemus: ne etiā in legendis authoribus amittamus eorum sententiam interim, dum schemata & exornatiunculas sectamur subtiliterque nimis immoramur eis. Quamuis pręcipuam curam adhibere debet studiosus huic tertio schematum ordini, qui copiā rerū atque orationis mirabiliter auget. Vtile est etiam diligentius obseruare metaphoras insigniores, magisque illustres.

Quomo-

Quomodo uerba schemata tertij ordinis pleraq; ex locis Topicæ Dialecticæ nascantur ex superioribus satis apparet. Et quidem de uerborũ atq; rerũ copia hactenus, qua potuimus diligentia, explicuimus Erasmi utrũq; cõmentarium, cuius alторumq; Rhetorum prçceptis, ut lectio diligensq; obseruatio bonorum authorum accedat oportet. Nam sine usu & experientia omnes omnium artium nedum Rhetor. Dialecticæq; prçceptiones & regulæ sunt mutilæ & prorsum inutiles & superuacuæ. Cçterũ utriusq; Copiæ optimũ exemplar, & ideo in quolibet fere scripti & orationis genere à Cicerone adhibetur.

Peroratio & conclusio huius operis, qua ostendit superiora præcepta esse necessaria, nedum utilia iuxta ad orationis breuitatem & copiam, ut supra in primo, capite quinto admonuit, et breuiter enumerat. Repetitq; strictim aliquot capita utriusq; Copiæ, præscribens formam breuis, & copiosæ orationis.

EPILOGVS.

Ergo cui placebit Laconica illa breuiloquentia. primum Atticorũ exẽplo, præfationibus et adfectibus abstineat. Rẽ simpliciter ac summatim exponat Argumentis nõ omnibus utatur, sed præcipuis duntaxat: eaq; nõ explicatim, sed cõsertim adhibeat, ut in singulis propè uerbis sit argumẽtatio, si quis explicare uelit: sit docuisse contẽtus, ab amplificationibus, ab adseruatiõibus, à similibus, exẽplis, sententijs, epiphonematis, fabulis, apologis, allusionibus, facetijs temperet, nisi quid horũ ita erit necessariũ, ut citra flagitiũ omitti nõ queat. Itẽ ab omnibus figuris, quæ uel amplam, uel illustrẽ, uel acrem, uel ornatam, uel iucundã reddunt orationẽ, abstineat. Rem eandem ne alijs atq; alijs formis tractet, et ita singula uerbis significantb. explicet, ut multo plus intelligatur quã audiatur, et aliud ex alio colligi poßit.

Contrà,

Contra, qui copiam ſequitur, ſingula dilatare ſtudebit, his ferme quas dixi rationibus.

Quid utrobiq; uitandum.

At caueat uterq;, ne quod fere fit, adfectatione in finitima uitia delabatur. Breuitatis amator uideat ne tantũ hoc agat, ut pauca dicat, ſed optima q̃ poteſt paucißimis. Et cui placet Homericũ illud παῦρα μὲν, eidẽ placeat et hoc quod protinus ſequitur, ἀλλὰ μάλα λιγέως. Eſt cui probatur οὐ πολύμυθος, non prætermittat et hoc quod ſtatim ſubijcitur οὐδ' ἀφαμαρτοεπὴς. Nam nihil æq; cõuenit breuiloquentiæ quàm uerborum proprietas & elegantia. Cui ſi acceſſerit ſimplicitas, facile uitabitur obſcuritas, uitium, quod plerunq; breuitatis ſtudium cõmitari conſueuit. At hic rurſum uidendum, ne frigeſcat oratio dum nullis adfectibus inflammatur. Proinde res ita ponetur ante oculos, ut per ſe nonnullos aculeos tacite infigat animis: Tum omnia Attico lepore condienda erunt. Illud in primis cauendum, ne breuitatis ſtudio neceſſaria dictu prætermittamus. Cõtra, qui copiam petet, delectũ item adhibeat oportet, et uerborum & rerum, & figurarũ. Ne rationes ſint futiles, exempla parum idonea, ſentẽtiæ frigidæ, excurſus æquo lõgiores, parumq; tẽpeſtiui, ne figuræ durius adfectatæ. Quapropter ordinis ac diſpoſitionis ſummam oportet habere rationem, ne rerũ indigeſta turba, totus ſermo perturbatus ſit et confuſaneus. Et ubiq; tædium uarietate, iucũditate riſuq; leuan-

uandum. Varietas potißimum petitur à figuris, & ab eiſdem iucunditas. Riſus ab his præceptis, quæ tradidit Cicero. Sed autem & peculiares partium uarietates non negligendæ. Proinde expediet plurimas exordiorũ formulas in promptu habere. Sunt & narrationis complures modi: ſunt argumentationum diuerſæ formæ: neq; ſimplex adfectuũ natura, ſed hæc à Rhetorũ præceptis petantur oportet. Admonendum hoc quoq;, ne quouis in loco parem copiam adfectemus. Sunt enim quædã ſterilia. Verum relictis his quæ natura copiam non admittunt, partes maxime fœcundas atq; tractabiles deligamus, niſi forte periclitãdi aut oſtentandi ingenij cauſſa libeat aliquãdo ex muſca, quod aiunt, elephantũ facere. Quemadmodũ Phauornius febrim: Syneſius, caluitium nos ſtulticiam encomio, & ancoram Aldinam laudauimus in prouerbijs. Sed in exercendo detur uenia, ſi luxuriet adoleſcens. Cæterum ubi non luditur, ſed res ſeria cum periculo agitur, ibi Rhetor non ſtultus, adhibito conſilio, copiæ modum ex utilitate cauſſæ metietur.

Peroratio.

Adieceram exemplũ thematis in arctũ contracti, et eiuſdem fuſius explicati, quod hic nõ addo, ne ſarcina maior uideatur acceßio. Liber extat ad illuſtriſſimum principẽ iuniorẽ Guilhelmũ ducem Cliuenſem, titulo, De pueris ſtatim ac liberaliter inſtit.

FINIS.

EPITAPHIA AC TVMV LI, QVIBVS D. ERASMI mors defletur.

Tumuli XVII per Vitum Coppum, Selatistadij bonas literas publice profitentem.

I

HEi mihi quod precibus fatales flectere diuas
Nemo potest, et qd' mors sua quenq; manet.
Si uitæ possent Graiæ Latiæq; Camœnæ
Tempora Nestoreos ducere adusq; dies.
Vnus qui Pylij superaret secula pensi,
Hic desiderius dignus Erasmus erat.
Seu mores, uitamq; uiri, linguamq; disertam,
Seu spectes docti pondera iudicij.
Abstulit hunc terris pleno iam stamine Parca,
Viueret ut posthac liber ab inuidia.

II

Non cineres orno, quamuis sim splendidus arte:
Sed me plus multo condecorant cineres.
Acui me tandem consumet longa uetustas:
Illos non poterit reddere tempus edax.
Hoc uir commeruit, studio, cui postera secla
Vix sunt eloquio progenitura parem.
Tum Desiderij cessabit nomen Erasmi,
Quum Rhenus nullas siccus habebit aquas.
Hoc Desiderio marmor decoratur Erasmo,
Hinc noto celsi sidere adusq; poli.
Rupturæ nunquam fatalia stamina parcæ

Illi,

Illi, ni superis sic placuisset, erant.
Eloquio similem non huic Germania uidit:
Nec forsan posthac est habitura parem.

IIII

Falleris, extinctum uita qui credis Erasmum;
Iam rursus mœstis uiuit ab exequijs.
Nec mirum, summo si Phœnici studiorũ
Ipse potest uitæ reddere dona cinis.

V

Sic uita Desiderius decesſit Erasmus,
Oppetere est uita si meliore frui.

VI

En Desiderij mœstum post funus Erasmi,
Molliter hoc recubant ossa quieta solo.
Fama tamen, nomenq́; uiri durabit ubiq;
Græcia donec erit, donec erit Latium.

VII

Hoc Desiderij saxo tumulatur Erasmi
Corpus: sed uolitat fama per ora uirum:
Qua Scythicus Boreas, qua nubifer intonat Auster
Et qua tellurem cernit uterq; polus.

VIII

Hic desiderij cineres conduntur Erasmi,
Qui iunxit Latijs Attica mella fauis.
Nartia Roma suo quantum debet Ciceroni,
Huic tantum debet Teutona terra uiro.

IX

Hoc Desiderij tumulo conduntur Erasmi

Ossa,

Oſſa,uiri nomen replet utrunq; polum.
Hic meruit tanta Germanis laude referri,
Orator quanta Tullius Auſonijs.

X

Hoc marmor condit defuncti corpus Eraſmi,
Qui clarus ſummo floruit eloquio.
Huic quæ ſitus honos ſtudijs,& fama manebit,
Gramina dum tellus,dum geret aſtra polus.

XI

Clauditur hoc tumulo defuncti corpus Eraſmi,
Quem ſinet haud unquã poſthuma fama mori.
Ingenio quæſitus honos ſine fine manebit,
Dum fuerint Graij,dum fuerint Latij.

XII.

O fati leges,ô ferrea iura ſororum,
Quam nulli fas eſt perpetuare dies.
Vrna quieſcentis cineres hæc condis Eraſmi,
Fama locum nuſquam,quo capiatur,habet.

XIII

Poſt cineres phœnix uiuit,poſt funus Eraſmus
Floret,& à triſti maior in orbe rogo eſt.
Hunc celebrant Graius,Latius, Germanus,Iberus,
Et Gallus:uita eſt hac ratione mori.

XIIII

In dubio eſt,uiuat'ne,an ſit defunctus Eraſmus:
Clauditur hoc eius pars minor in tumulo.
Pars melior cœlum luſtrat,terraſq; pererrat,
Pars melior uiuit,pars minor interijt.

XV

Lachrymarum te rogo iam siste riuulos
Viator, & dulcem quietem floribus
Orna, tumulum Sabæo thure confouens.
Vixi satis: fati peregi tempora:
Non ocio, sed duris mel laboribus
Vnus, quo plurimis prodessem, subdidi.
Sic docta primum belli gessi Palladis,
Vt me ducem mirata sit Germania.
Suum me sæpius Ciceronem dictitans.
Tandem sacris sum literis immortuus.
Hac fata lege subire, an non est uiuere?
Rude donari nisi forsitan mori putas.

XVI

Post cineres uiuo doctis ego nomine Graijs,
Hispanis, Gallis, notus & Ausonijs.
Eloquio per me pugnax Germania culta est,
Meq; à barbariè uindice tuta manet.

XVII

Vita me fructum qui credis forte uiator,
Erras, perpetuo nomine uiuo. uale.

Symon Grynæus.

Si sacris fas est urnis inscribere uerum,
Abstinet & solis manibus inuidia:
Vix mihi uix dederis, sua quem sunt non mala secla
Mirata, & uiuum quem coluere magis.

Eustachius Quercetanus.

Vt musas, pulsa sub tartara doctus Erasmus

Barbarie, ingratis reddidit Ausonijs:
Ne se confectum musarum nomine sæuis
Morsibus aspiceret dilaniari, abijt.

Gulielmus Bigotius Laualen.

Aspiciens meritis haud respondere fauorem,
Sunt ubi pro meritis præmia Erasmus abijt.
Si petis, hic locus est, ubi degere tutus ab huius
Temporis ingrati garrulitate queat.

Ioan. Bressanus Bergamensis.

Hoc tegitur tumulo doctißimus undiq; Erasmus,
Qui triplicem linguam calluit egregie:
Scilicet Hebræam, Graiam, pariterq́; Latinam,
Vt genuinam illi quamlibet esse putes.
Hic tantum studijs studiosus contulit orbi,
Quantum fert Clarij fax radiosa Dei.
Quid tegitur, dixi, quam quælibet ora tuetur,
Quiq; oculis hominum notus ubiq; patet?
At tegitur corpus. sed nomen, gloria, honorq́;
Clara micant, nullo deficientq́; die.

N. ex Barbantia.

Hic Desiderius requiescit Erasmus, amarum
Quid desiderium liquit in orbe sui.
Mens habitat cœlo, nomen uix clauditur orbe,
Scripta uiri & mundum conteret una dies.

Nicolaus Borbonius.

Lis oritur, meus est Germania dicit, Erasmus:
Gallia reclamans, adserit esse suum.
Hanc interueniens litem mala Parca diremit:

Neu

Neutrius hic uestrum, sed meus (inquit) erit.
Ioannes Morellus Ebrudunensis.
Ingenio quisquam si uiuit, uiuis Erasme:
Scripta manent ulla non peritura die.
Nam tua uel primæ relegent qui sola iuuentæ,
Dicere cogentur, Magnus Erasmus erat.
Gloria sit quamuis multorum tacta sagittis,
Non tamen à quoq; gloria læsa tua.
Promptius hanc fuerit linguis lacerare malignis,
Aequo uirtutes quam superare pede.
Iam tua conuellant dictis, laudentúe: quid inde?
Stant merita & uirtus, gratia lausq; tamen.
Aliud eiusdem.
Corpus humo, superis animam, dat nomen in æuum
Lex pietas, Virtus, Roterodame tua.
Vulpius Cisseus Franikerensis.
Nosti qui requiescit hic ad aram
Summam marmore tectus, ô uiator?
Dicam Roterodamus est Erasmus.
Illum mors rapuit seuera nuper,
Musarum è gremio, hei dolore & alto
Musis uulnere cordis hinc relicto.
Harum nam pater & patronus ille
Vindex, tutor erat, decus, columna.
Summo barbarie labore pulsa,
Musas restituit suo nitori.
Sed quæ præmia tandem habet laborum?
Hæc dulcem requiem supernus illi

Dat cum pace pater, ſuos & inter
Electos numerat. uale uiator.

Ioannes Huſerus.

Hic magnus paruo ſub ſaxo dormit Eraſmus,
Orbem qui ſtudijs ſuſcitat uſq; bonis.

Inſcriptio ipſius monumenti in primaria
æde ſacra inclytæ urbis Baſilien.

CHRISTO SERVATORI S.

DEs. Eraſmo Roterodamo, uiro omnibus modis maximo, cuius incomparabilē in omni diſciplinarum genere eruditionē pari coniunctā prudētia, poſteri et admirabuntur et prædicabūt, Bonifacius Amerbachius, Hieronymus Frobenius, Nicolaus Epiſcopius, hæredes, et nūcupati ſupremæ ſuæ uolūtatis uindices, patrono optimo, non memoriæ, quam immortalem ſibi editis Lucubrationibus comparauit, ijs tantiſper dum orbis terrarū ſtabit ſuperfuturo ac eruditis ubiq; gentium colloquuturo, ſed corporis mortalis quo reconditum ſit ergo, hoc ſaxum poſuere. Mortuus eſt IIII. Idib. Iul. iam ſeptuagenarius, Anno à Chriſto nato M. D. XXXVI.

Gilbertus Cognatus.

Magnus Roterodamus Ille noſter.
Hæc quo ſecula neminem tulerunt
Maiorem, neq; priſca clariorem
Norunt tempora, nec cui futura
Parum poſteritas habebit, ecce.
Hoc ſub marmore mortuus quieſcit.

Nico-

EPITAPHIA.

Nicolaus Episcopius.

Delitiæ Christi fugitat super æthera Erasmus
Terricolum infensus fraudibus ac sceleri.
Cedere pollutis decus hoc mortalibus ultra
Noluit omnipotens, esse suum uoluit.
Diuorum inq; choro diuum uersarier usq;,
Relicto terris nomine perpetuo.

Idem.

Arteis omnigenas tentat quum Phœbus in unum
Cogere, & exemplar perficere eloquij:
Musarumq; suum quæq; addit munus aceruo,
Quo parte ex omni sit decor atq; nitor:
Dotibus en nobis tot cultus prodit Erasmus,
Sæcula cui similem nulla tulere uirum.
At gemmam eximiam uilescere rector olympi
Non passus terris, fulgida in astra tulit.

Hieronymus Frobenius.

Marmoreo iacet in tumulo modo mutus Erasmus
Orbis enim linguam sustulit inde sibi.

EPITAPHIORVM
FINIS.

INDEX CAPITUM SEU TITULORUM COMMENTARIORUM de copia. Et primo libri primi de uerborum Copia.

Quod

Impu/

FINIS.

PHILIPPVS MELANCTHON TYPOGRAPHO.

QVanquam mihi dubium non sit suasißime Petre, quin iam intelligas, quanti referat, ut optimi quique autores imprimantur, neglectis ijs, ex quibus aut nulla, aut perquam exigua utilitas ad studiosos bonarum literarum redit: tamen quum Vitus Vuinshemius cõmentarium hunc de utraque Copia utilißimum illum quidem describendum daret, quem uir optimus ac doctißimus M. Veltkirchius priuatim discipulis suis dictauerat, uel hoc nomine prælo tuo tradendum esse existimaui, ut scires quos potißimum autores inuulgari à te uelim. Neque enim perinde refert, ut promiscue quosuis suscipias, quum non ex æquo studiosis prosint omnes. Et quia, ut nunc sunt hominum ingenia, plures mali quàm boni reperiantur, atque inde accidat ut malorum autorum maior sit prouentus quàm bonorum, danda erit opera, ut huiusmodi scriptis publicandis literariam iuuentutem tibi deuincias, quibus ad hæc studia humaniora discenda ac cognoscenda, non uulgariter accendi queat. Quanti autem hos Erasmi libros de duplici copia semper fecerim, & quantopere studiosis nunc quoque commendatos esse uelim, minime poteris ignorare. Cura igitur, ut hunc commentarium, cui Veltkirchius ipse supremam manum propter immaturam mortem addere non potuit, negligentius nõnihil descriptum,

ptum, diligēter relegas, ac quàm emendatißime excudas. Neq; enim hæc nobis præ negociorum multitudine, quibus, ut scis, distrahimur, hoc præsertim inquieto tempore licuit.

Bene uale Vuittenbergæ.

FINIS.

aabcdefgh:ikl pqrsuzim
btfb
19

Dorn vnd disteln stechen
sehr falsche zungen noch
viel mehr noch wolte ich lieber
in Dorn vnd disteln baden als
mit falschen zungen zungen
sein beladen als

Quis quoties

casus & instrumentum cuiusque peccati

MARCVS

